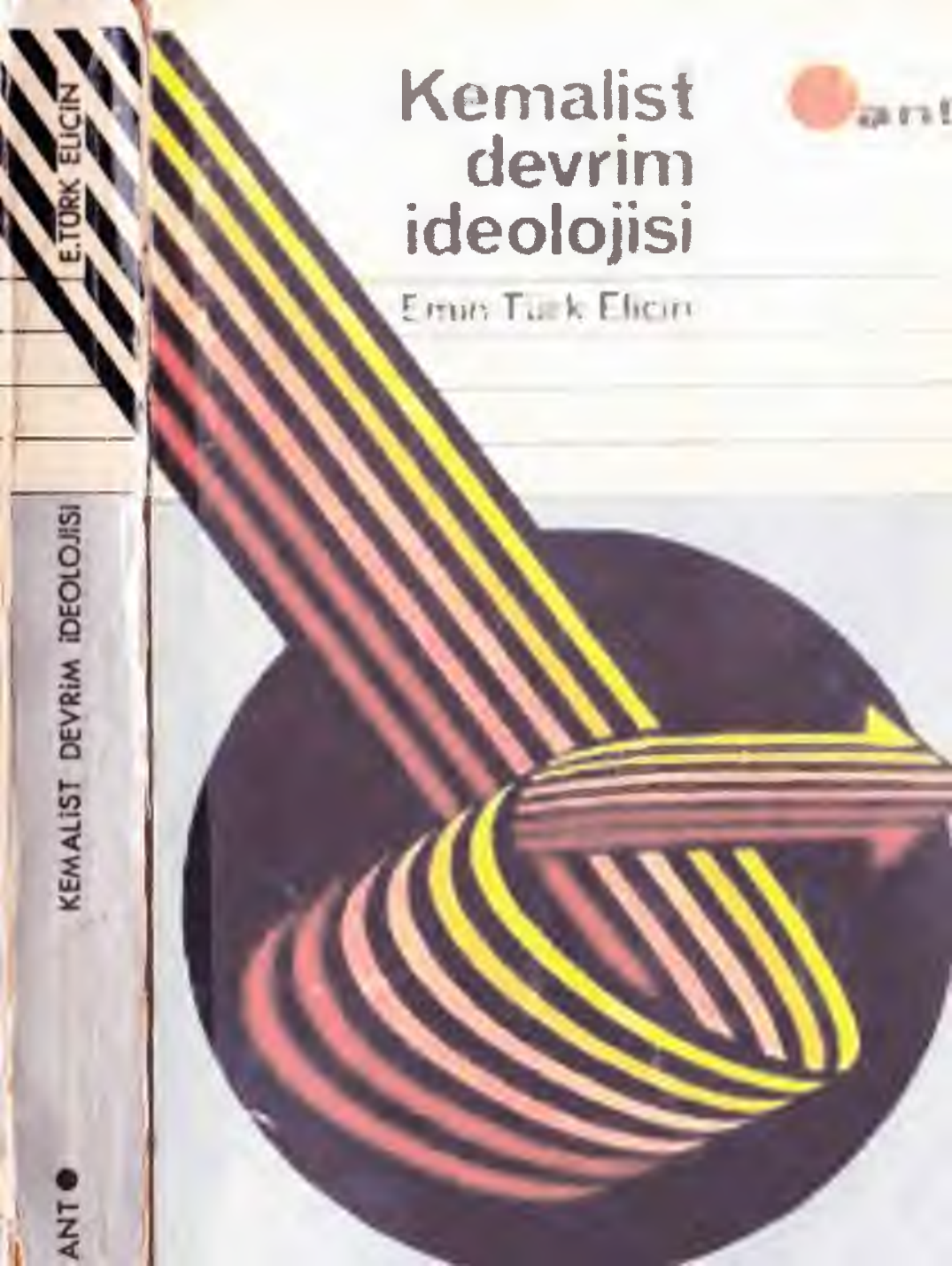
Kemalist devrim ideologisi

Emin Türk Elicin

E.TÜRK ELİCİN

KEMALİST DEVRİM İDEOLOJİSİ

ANT

ANT YAYINLARI : 32

Telif Hakkı:
ASİYE ELİÇİN

İlk Yayını
ANT YAYINLARI
Mart 1970, İstanbul

Kapak Düzeni :
İNCİ ÖZGÜDEN

Dizgi Tertip :
ES . İN MATBAASI

Baskı :
İLERİ SANAT MATBAASI

Cilt :
ŞEHİR MÜCELLİTHANESİ

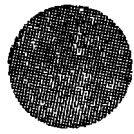
MEKİN
DİNÇER
KİTAPLIĞI

Emin Türk Eliçin

KEMALİST DEVRİM İDEOLOJİSİ

(Niteliği Ve Tarihteki Yeri)

ANT YAYINLARI
Cağaloğlu, Bağmusahip Sok. 10/12 - İSTANBUL

Kitap ve Yazarı Üstüne

Değerli okurlar, Emin Türk Eliçin'in bu eleştirisi, 27 Mayıs'm özgürlük havası daha sınırlanmadan, 1964'te çıkmıya başlıyan aylık düşün dergisi «EYLEM»in 4. sayısından başlıyarak bir yıl süre ile yayımlandı. «KEMALİST DEVRİMİNİN NİTELİĞİ VE TARİHTEKİ YERİ»ni inceleyip eleştiren bu yazı dizisi aydm okurlarca ilgi ile izlendi. Yazı geliştikçe ilgi de arttı ve yazıları taşıyan geçmiş sayılar da okurlarca yayınevinden toptan istenerek okundu.

Bu ilgiye C. Savcısı da katılmadan edemedi ve yazı için soruşturma açarak sonuna yaklaşan diziyi koparıverdi.

Bu kopuş, Emin Türk'ün 1930'lardan bu yana önemle üstünde durduğu ve uzmanı olduğu bu konudaki yazılarını yaymlama denemesinin ilki değildi, ama sonu oldu... Yıllarca türlü baskılara ve sıkıntılara inat, bunca direniş ve sonunda ölüm, birden devirip götürdü Onu.

Emin Türk'ü Azraile devreden Savcı, Onun fikir ürünü olan bu yazılarıyla, derginin sorumlu yazı işleri müdürünün yakasına sıkıca yapışıp, onları mahkum etmek için 3,5 yıl savaştı. Bu tür yazılara savcının dileğine göre rapor vermekle ünlü bir *bilirkişi* üyesi Jışında, ayrıca gönderilen iki *bilirkişi* kurulu, yazılarda suç bulamadılar. Böylece de, yazarın ölümünden üç yıla yakın bir süre sonra, yazılarla derginin sorumlu müdürü beraat etti... Tabii yazarın kemikleri de birlikte...

Ama ne var ki, bilime ve özgür düşünceye saygı duyup yeşil ışık yakan adil yargıçların bu yerinde kararını -karardan bir ay sonra- savcı kırmızı ışıkla geçersiz kılmak çabasıyla temyiz etti: Bu çaba ile de Emin Türk'ün daha bir yıl mezarında sanık olarak yatmasını sağlayabildi. Çünkü yargıtay kısa ve kesin bir dille mahkeme kararını onayladı bu yapıt yayınlanma olanağına kavuştu. Adaletin geç de olsa yerini bulması hem toplumsal, hem de kişisel yönden Türk mahkemelerinin adaletine güveni bir daha artırdı.

Ama, sonunda adaletin yerini bulduğu bu tür fikir ve basın suçlarının zorunlu takipçisi sorumsuz sorumluların, topluma verdiği zarar ve bireylere verdiği üzüntülerinin ağırlığını vicdanlarında duymasalar gerektir. Tarih adildir, Emin Türk'leri ve onların karşısındakileri ve savunucularını *değer* yerlerine oturtmasını bile*gelmiş*, bilegidecektir...

Bu yazı dizisinin yazılmadan kalan bölümleri, Altı Ok'un Laiklik ve Milliyetçilik İlkesi ile, tümleme ve sonuç yazıları idi. Kırk yıla yakın sürekli bir çalışmanın hemen hemen harcanmamış birikimi, kağıda dökülmeye başlayınca, dergi sınırına sığmamakta diretiyor, yazarına sıkıntı veriyordu. Dizinin kopuşu bu yüzden. Ona kitaba yönelme kolaylığı sağladığından, fazla üzülmedi; hem alışkındı bu kopuşlara da... Onu daha çok üzen şey, basın özgürlüğünün üstünde yeniden yoğunlaşmaya başlayan ka-

ra bulutlardı. Bu tutucu çaba, dünyadaki ve yurttaki ekonomik, sosyal ve politik gelişim ve dönüşümlerin hem nedeni, hem de sonucu olan felsefe, fikir ve her türlü düşünce akımım engellemek, yoksamak çabası idi. O, bu çabalara ta baştan beri hedef olmuş, yurda ve gerçek yurtseverlere verdiği zararı görmüş ve yaşamıştı.

Emin Türk, dergide yayımlanan bu yazıları bir *bütünün* parçaları, ama yine de kendi içlerinde bir *bütün* saydığından, bunları I. cilt olarak bastıracak, dizinin yazılmıyan Laiklik ve Milliyetçilik konularım da, ayrıca yazmayı planladığı, «MİLLET ve DİL», «DİN ve LAİKLİK» ad ve konulu iki büyük cilt olarak tasarladığı kitaplarda işliyerek, üç ciltlik bir yapıtla, bu alanlarda söyliyebileceklerinin tümünü söyleyip bitirmiş olacaktı... Basılmasa bile artık yazıp bırakmaya kararh olarak son hazırlıklara girişirken ölüm döşeğine devrildi...

Onun, yazacağı konularla ilgili bir öncalışma gibi alışkanlığı olmadığından, geride kalanlar tasarladığı kitapların iskeletini bile kurmaya pek yeterli değil. Ancak, makale olarak yazıp da yayımlama olanağı bulamadığı bu konularla ilgili yazıları dışında, küçük notlar, gazete kupürleri gibi şeyler hariç, elde kalanlarla örülmeye çalışılacak bir plan da bırakmadı. O, arşivini kafasında kurmuştu denebilir; çünkü hazırlığım kafasında yapardı konularının. Kuvvetli hafızası, aydınlık ve geniş kapsamlı kafası yanında, her konuda objektif ve *ben*'siz tutumu ile, diyalektik metodu iyi bilerek kullanması, üzerine eğildiği bir sorunu, o sorunla ilgili yaşantı, gözlem, bilgi ve belgeleri kendi kültür potasında eritir, ona en gerçek ve mantıklı niteliği kazandırırdı. Eğer iyi bir şansla yayımlanma olanağı çıkarsa, sabahtan öğleyedeğin 25 - 30 sayfa yazar, konuyu bölüp küçültmezdi.

Türk Devriminin ideolojik yapısı, şimdiye değin Türkiye'nin -özel şartlar da dahil- tarihi, sosyolojik ve ekono-

mik koşulları gözönüne alınmadan, tekbaşma ele alındığı için, yanlış sonuçlara varılmıştır. Emin Türk, bu önemli sorunumuzu, tarihi gerçeklerimizi hem iyi bilmek, hem de iyi değerlendirmekle çözümliyebileceğimize inanmış ve bu eleştirisi ile de fikrini saptamaya çalışmıştır.

Yazar bu eleştirisinde, gerçekleri gerçekdışı olanlardan, önyargılardan arıtarak, örnek ve bilimsel bir çalışma yapmıştır. O, bu yeteneğini 38 yıl bu sorunla uğraşarak kazanmıştır. Ne var ki, koşulların olanaksızlığı Onun vardığı *doğruları* halkma iletme çabalarım bölük - börçük ederek engellemiştir... Oysa bilimci, kuramcı aydmlarımız, bu kökel sorunumuzu teşrih masasına yatırmayı gereksiz bir revizyonculuk sayarak toptan yoksamayı bilimselliğe daha uygun bulmuşlardır!.. Bu ilgisizlik 27 Mayıs evrimine, genç aydm kuşağın bu *sorun* üstüne eğilme gereksinimi duymalarına kadar da sürmüştür.

Köyün yalın gerçeklerinden çıkıp, 1927'de ülkücü bir öğretmen olarak görevine başlıyan Emin T. Eliçin, görev ve yaşantılarındaki gözlemleri ile, kısa sürede görüntülerin ardmdaki çiğ *gerçekleri* sezinlemeye başlar. Ortada ya büyük bir yanlışlar dizisi, yada büyük bir aldatmaca vardır... Gerçeklere tam varabilmek için de çok okuyup, çok öğrenmenin gereğine inanır. Türkçede az sayıdaki bilimsel eserleri yutarcasma okur. Öğrenme açlığını doyuramaymca da, en az bir Batı kültür dilini iyi bilmenin zorunluluğunu duyar. Bu kez de, olağanüstü bir çalışma ile kendi kendine ve kısa sürede almanca öğrenir.

Böylece Batı kültür dünyasma dalarak bol bol okuyup kişiliğini, fikri formasyonu ile pekitir.

Artık O, yurdunun ekonomik ve politik sorunlarım ve özelliklerini en gerçeğe uygun ölçülerle değerlendirmeye, doğrulara çıkış yolları aramaya adamıştır kendini.

Emin Türk'e göre Türk Devrimi, bir halk devrimi de-

ğil, bir burjuva devrimidir. Osmanlı Kapıkulu devletçiliğinin vasiliği soysuzlaştırmıştır onu... Büyük Kumandan Atatürk'ün önderliğinde ve halkın gücüne dayanılarak kazanılıp gerçekleştirilen *özgürlük* ve *devrimin* halk yararına değil, birkaç büyük ticaret şehrinin, bir avuç ticaret burjuvası ile çıkarlarını Ankara'ya kaçmakta, göçmekte bulan - saltanatın yıkılacağını kestirince, ortada kalacaklarından korkan, birçoğu da zaten açıkta bulunan- ve yıkılan İmparatorluğun marazlarını da birlikte getirip genç Cumhuriyete aşılayan, *Osmanlı Kapıkulu zümresi*nin ve feodal güçlerin çıkarına yaramış, onların çıkarına kullanılmıştır.

Bu *kapıkulu* zümresi, kurulan yeni düzende, yine eskiden olduğu gibi, halkı sömürü kaynağı olarak kullanmış, yanma *toprak ağasını, kasaba eşrafını* kucağına da *burjuva bebeğini* alarak, tanzimat medeniyetçiliği ile Cumhuriyeti yozlaştırma yoluna girmiştir. Bu yanlış gidişi halkın yararına düzeltme çabasına girişen gerçek yurtsever aydınların, bu *üç birliğin* ne yaman hışmına uğradıklarına, Emin Türk gibi gerçek halk aydınlarının yaşamı ibretli bir örnektir.

Bilimsel verilere göre, *burjuva bebeği* adına yapılan Türk Devriminin, elli yıla yakın bir sürede - Fransız Burjuva İhtilali örneği - tarihi normal gelişimini yaparak, kapitalist aşamaya ulaşması gerekirdi. Yada, 1930'ların ekonomik krizinden, *Serbest Fırka* denemesinden ve daha birçok gereksinimlerden afallıyan CHP iktidarının, aksaklıklara çare olarak, Osmanlı Kapıkulu Devletçiliğine Altı Ok İlkeleri ile vurduğu payandalarla, *Devletçilik* yolu ile kalkınmamız gerekirdi! Ama, bu baştan, temelden bozukluk yüzünden, devrimin boğulup soysuzlaşması - kökel bir değişme olmadan - önlenemezdi.

Nasıl önlensin ki, mirasyedi *Devlet Ana*'nın sütninelik ettiği besleme burjuva bebeği, -anasından aldığı kötü

görenek ve terbiye ile- soysuzlaşıp, bıçkın bir şımarıklıkla normal gelişme rotasına girememiştir... O, çoktan reşit olduğu, olması gerektiği halde hem anasına kafa tutuyor, hem de keskin dişleri ile ısırıp kanını da birlikte emdiği, sütlü memeyi bırakmak istemiyor... Daha da doymayıp kendisine, dışardan ve içerden güçlü belalılar edinip, bilinçlenmeye başlıyan aydın Türk gençliğinin «Damarlarındaki Asil Kanı» dökerek cinayetler işliyor, yurdu dışarıya ipotek etmekten bile çekinmiyor. Yaptıklarından ötürü bir sorumluluk duymadığı gibi, utanmak ve korku nedir, onu bilmez görünüyor!...

Emin Türk, Türk Devriminin başarısızlık nedenlerinin ta *Tanzimat*'tan da geriye dayandığını gördüğünden gerektiği kadar gerilere götürmüştür incelemesini. Peşinhükümlerden uzak, bilimsel bir metodla ve titizlikle yaptığı bu eleştiri, sağlam bir görüş açısı getirmektedir. Okurun bunu doğruluyacağından kuşkuya düşmüyorum.

Yazar, fikirlerine ambargo koymaya, etkenlik ve iletkenlik gücünü kırmaya çalışan *baskı* kuvvetlerine karşı ölünceye değin soylu bir direniş savaşı verdi. Önüne çıkarılan engelleri her fırsatta aşmaya, yıkmaya çalıştı. Yayınevleri eskiden Onun yazdığı kitabı basmadıkları gibi, çevirilerini bile satınalarak kendi adlarına basmaktan çekinirlerdi. Emin Türk, 1936'da yazdığı - bu kitabın çekirdeği sayılabilecek - bir incelemesi ile, Upton Sinclair'den çevirdiği «Altın Zincir»i basacak bir yayımcı bulamayınca, bütün olanaklarını kullanarak 1940'ta kendisi bastırdı. Kendi kitabı toplatıldığı gibi, Ankara Devlet Konservatuvarındaki görevinden H. A. Yücel eliyle atılmasına da sebep sayıldı!..

Emin Türk yazın hayatında, telif, çeviri gibi, bütün çalışmalarıyla halkına değerliyi, yararlıyı vermeye çalıştı. Geçim zorlukları bile Onu, para getiren azdeğerliye,

kolaya, tehlikesize kaçmaya yöneltemedi. Kendi fikirlerine konan zorbaca yasağa karşın, Batının fikir yapıları ile, emperyalist aşamadan sosyalist aşamaya erişmiş özgür düşünürlerinin değerli fikir ürünlerini dilimize aktararak görevini yapmaya uğraştı. Onun, yayımlanmış ve yayımlanacak olan, telif ve çeviri bütün eserlerinde, değerliyi verme titizliği açıkça görülür... 1939'larda çevirmişti «Demir Ökçe»yi. Yukarıda anlattığım nedenlerle, 27 yıl basılma olanağı bulamadı bu değerli yapıt... Ancak çevirmeni öldükten bir yıl sonra, çeviren gibi yürekli editör - şair Mehmet Ali Ermiş, 1967'de basıp halka ulaştırdı onu.

1940'ta yalnız 2.000 basılan «Altın Zincir», yirmi yılda zor satılmış, çoğu çarçur olup masrafını bile çıkarmamışken, bu iki kitabın yeni basımları hızla satılmaktadır. Bu ortamın yaratılmasında Eliçin'ler, Ermiş'ler gibi, tüm güçleriyle direnerek görevlerini yapan daha birçok aydınların emeği vardır.

Emin Türk'ün kendi kaleminden, O'nun yaşam ve kafasına yön veren, ilginç bir devreyi kapsıyan biyografik bir parçayı kitaba ekliyoruz. «Resimli Ay» Dergisi'nde başlıyan yazarlığını, bulduğu her fırsatta ve çoğun takma adlarla da olsa, - ETEL, EDİP EKİNCİ, ÇORUMLU İBO gibi - sürdürmeye çalıştığı görülür. Dosyalarında raptiyeleri paslanmış makalelerinin, inceleme ve eleştirilerinin, defterler dolusu yazılarının, hangisinin basılma olanağı kazandığını ayırabilmek için zamana ihtiyaç var. Bildiğim kadarı ile basılanları şunlar: 1942'de «Yeni Edebiyat» Dergisi'nde IRGAT HASAN İLE BACISI ŞEFİKA hikayesi. Bu hikaye O'nu, H. İ. Dinamolarla birlikte sıkıyönetim mahkemesine götürmüş, sonra beraat etmiştir.

1946'da «Gerçek» gazetesinde Etel imzalı CHP VE ONUN KEMALİZM İDEOLOJİSİ, aynı başlıkla iki yazı. Yine aynı dosyadaki altı yazının, gazete kapatılmadan çı-

kıp çıkmadığını -Gerçek kolleksiyonu olmadığı için- öğrenemedim. Yazıların adları: «SERBEST REKABETÇİ KLASİK KAPİTALİZMDEN EMPERYALİZME» (a ve b ile iki yazı bu.) «FİNANS OLİGARŞİNİN KUDRETİ», «KAPİTALİZM ÖLMEK ÜZERE MİDİR», «YURTTA BARİŞ ÜLKÜSÜNÜN GERÇEKLEŞEMEYİŞİNİN SEBEBİ» (bu da a ve b ile iki yazı.) 1949'da Yağmur ve Toprak Dergisi'nde Edip Ekinci imzalı, «MOTORİZE OLAN KÖY» adlı bir dizi ve «Etel» imzalı çeviriler ki, dergi sahibinin mütercimi açıklamadığı için poliste dövülmesine sebep olmuştur. 1956-60 arası FORUM Dergisinde «Çorumlu İbo» imzasıyla başladığı bir seri yazının gelişmesinden kuşkulanan dergi sahibi Aydın Yalçın, dört yada beşinci sayıda kopardı diziyi... 1962'de YENİ TANİN Gazetesi'nde yayımlanmaya başlıyan bir yazı dizisi ile, geçmişin olumsuzluklarını eleştirerek, yeni yeni gerçeklerin bilincine varmaya, yurt sorunları üstünde ciddi olarak düşünmeye başlayan *evrim* sonrasının genç kafalarına yardım etmek, şartlanmalardan, önyargılardan kurtulma çabalarında, doğrulara yönelmelerinde onlara yararlı olmaktı amacı. Ne var ki, ipin ucu yine oligarşinin elinde idi... İlk yazılardan pek hoşlanan gazetenin sahibi, dördüncü yazıdan sonra bu diziyi yarıda durdurmuştur... YENİ UFUKLAR Dergisi'nde, «NİETZSCHE ÜSTÜNE BİR ELEŞTİRİ DENEMESİ», başka eleştiri, yazı ve çevirileri, ATAÇ, FİKİRLER, EYLEM dergilerinde yazı ve çevirileri yayımlandı.

Çeviri kitapları: Yukarıda sözü edilenlerden başka, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları arasında çıkan Gottfried Keller'den «YEŞİL HEİNRİCH», 4 cilt. Yine Milli Eğitim Bakanlığı'nca çevirtilip parası verildiği halde bastırılmıyan, Schiller'den «HAYDUTLAR» piyesi ki, sonradan Salahattin Batu'ya yeniden çevirtilmiş ve bastırılmıştır... Yine bu yayınlar için çevirtilip de Reşat Şemsettin'in kabul etmediği, yirmi yıl sonra ARARAT Yayınevi'nin yayım-

ladığı, ALFRED DOBLİN'den «ÖLÜMSÜZ ÜLKEYE DOĞRU», ilginç ve her aydının okuması gerekli bir kitaptır.

FRANZ ALDHEİM'dan «DOĞUNUN BATIYA ÖĞRETTİĞİ», 1967'de MAY Yayınevi'nde çıktı.

J. P. SARTRE'dan «YAHUDİLİK SORUNU» ve «MATERYALİM VE DEVRİM», ATAÇ Kitabevi'nde çıktı.

Stefan Zweig'tan «FREUD ve ÖĞRETİSİ», REMZİ Kitabevi.

«DÜNYA MİZAH ANSİKLOPEDİSİ»nden seçip, her mizah yazarından, en güzel bir hikayeyi ayırarak dilimize çevirdiği bu güzel eser de, 7 cilt olarak basılmak üzeredir.

Ayrıca, Alman tarihçi Otto Zeirer'in 42 ciltlik Tarih Ansiklopedisi'nden ve 5 ciltlik Şark İslam Tarihi'nden, daha başka kaynaklardan da yararlanarak özenle hazırladığı, «TARİH TARAMASI - YÜZYILLAR BOYU İLERİ GERİ SAVAŞI», 1967'de MAY tarafından yayımlanmıştır. Beş altı yıllık bir emeğin sonucu olan bu büyük eser hem öğretici, hem de edebi üslubu yüzünden roman gibi zevkle okunan komprime bir kültür yapıtıdır.

Emin Türk'ün, geride bıraktığı defter ve dosyalarındaki çalışmalara eğilip, bu listeye daha neler ekliyeceğiz, zaman gösterecek. Onun topluma verebilecekleri yanında, verdikleri pek azdır. Asıl kendi özverisi çok şeyler vermeye yetenekli idi. Ama verinemedi. Onun asıl dıramı da budur. Tüm olanaksızlıklar içinde mümkün olanı yapabildi.

Emin Türk'ün gereği gibi verinemediği yazın hayatından ayrı olarak, özel yaşamındaki eylem ve davranışlarına kısaca göz atmak kişiliğini daha iyi belirler kanısındayım:

E. Türk, «Harcanmayan fikirler, durgun suyun yosun tuttuğu gibi, zamanla kafada bozulurlar» derdi. Derdi ya,

O, bu kuralın bilinci ile, kendisinin mahkum edilmek istendiği bu kuralı yıkmak için beden, ruh ve fikir sağlığını, dinamizmini koruyacak çeşitli deşarj yolları bulurdu. Bu yüzden de, zamanın gerisinde kalmak şöyle dursun, ta önünde gitmiş, süreli olarak kendi kendini yenilemesini, hatta aşmasını bilmiştir. Hep iyimser, gelecekten umutlu, güçlü, özü - sözü dosdoğru, tüm benliğinden çevresine dostluk ve güvenirlilik duygusu dağılan yiğit bir büyük aydındı o. Eliçin soyadına uygun, dışa, ellere dönük ve inanmış. Toplum içinde nerdeyse yalnız, ama yalnızlık içinde halkıyla kaynaşık, bileşik...

Doğanın insanoğluna sunabileccği en güzel sungularla bezeyip bir ortamsız ortama bıraktığı bu insan, bireydeki kendini gösterme, beğenilme içgüdüsünden tümden yoksundu. Yada, onları benliğinin derinine gömüp, davranış ve düşüncelerine zarar vermesini önlemiştir, denebilir. Ama kişiliği bundan çok zarar gördü, bir anlamda... Kendi başarılarının övülmesinden, ortaya bile getirilmesinden hoşlanmazken, başkalarının topluma yönclik her başarı ve bu yoldaki çabası kutsaldı, övülmeye değerdi Onca. Kendini saydırma ve gösterme içgüdülerine fikirlerini vasıta yapanları affetmezdi, Fikir tekelcilerine, yobazlarına ve bağnazlığa amansız çatarlı, kırıcı idi. Ama bu Onun, tartışma alanındaki durumun gerektirebileceği halleri idi. Kişisel dostluk ilişkilerinde kızgınlık ve kırgınlık damlası geçmezdi. Onca olağan sayılan bu kurala karşı tartışmacının uyup uyamıyacağını, yarlanan *ben*'inin kinle pusuya yatıp ölümünü fırsat bileceğini aklından bile geçirmezdi... Çünkü Onun fikir alanında, sadece akıl ve mantığa yer vardır; «murdar ilik» diye nitelediği, marazlı *ben*'liğe değil. Fikir alanındaki bu hoşgörüsüzlüğünün sonuçlarına, bile bile ve umursamazlıkla katlanmıştır o yaşarken de... Ve böylece de, bilgelere has erdemli kişiliğine -Ondan yara almayan az sayıda dost dışında- geride tanık bırakmamıştır daracık

aydın çevresinde... O, insanları ve dostlarını, kusur ve zaafları ile birlikte severek öldü.

Emin Türk, fikirleriyle zamanının önünde giden adamdı. Onun için de, fikir ve eylemleri çoğunlukla, önceleri garipsenmiş, eleştirilmiştir. Örneğin O, 1930 senesinde öztürkçeciliğin gereğine inanmış, Dil Kurumu için faydalı çalışmalar yapmış, türkçe köklerden ürettiği birçok sözcük de bugün dilimize yerleşmiştir. Bu çabası için, beş - on yıl öncesine değin Onu suçlayanlar, şimdi hızlı birer öztürkçeci kesilmişlerdir.

Emin Türk'ün eylemlerinden birisi de aydın yetiştirme çabasıdır. Bu çaba, daha kendisi bir öğrenci iken, kardeşlerini babasının elinden birer birer koparark Ankara'ya götürüp çeşitli okullara yerleştirmekle, türlü sıkıntılarına katlanarak okutmakla başlar. Daha sonraları, öğretmenlikten atılıp yarı işsiz kaldığı zamanlarda dahi, köyünden sınava çekerek alıp Ankara'ya getirdiği yoksul çocukları, bütün olanakları kullanarak okutmuştur. Sonradan, eşini de bu çocuklar arasından seçmiştir. Onun bu çabası da kuramcı dostlarınca yeriliyordu: «10 - 20 değil, 500 çocuk getirip okutsan köyden, ne çıkar bundan? Ana sorunu, bunun gibi, özel çabalarla halledileceğini mi sanıyorsun? Hem de bu...» Onun bunlara karşılığı kısadır: «Evet, bu çabalarım hiçbir şeyi kökten halletmez, ama hiç okutmamaktan yine de yararlı ve olumludur. Şimdi ancak bu geliyor elimden,» diyordu. Şimdi, o çabalardan doğan okumuşlarla, onların çocukları, hatta torunları yüzleri aştı. Hepsi kendi yetileri ölçüsünde gelişip, fikren yetişerek topluma yararlı kişiler oldular. Bunlar, hocalarının ciltler tutacak fikir ürünlerinin, -baskı rejimi yüzünden- doğmadan gömülmesine karşılık, başka yönden halkına yine de faydalı olabildiğini saptar...

O, yaşamı boyu, eylemsizlikle savaştı denebilir. Eylem için birazcık ortam bulduğu, usunun «denemeye de-

ğer, başarılamazsa da geride yine de faydalı birşeyler kalır,» dediği her alanda cüretli denemelere girişmiştir. Bunlardan en önemlilerinden biri de, köyündeki zengince baba ocağında kurup oniki yıl yaşatabildiği AİLE BİRLİĞİ denemesidir. O, mevcut toplum düzeni içinde, küçük, minyatür bir sosyalist düzen kurmaya kalkışmış olmanın ütopyadan başka birşey olmayacağı bilinci ile girişti bu deneye. Gerçekçi, realist bir fikir savaşçısının, bu ütopik idealizmini anlamak için, baskı kuvvetlerinin onun eylem, hatta yaşama yollarını ne yaman tıkadığı, şehirdeki evini katıksız yaşanılan bir hücre haline sokmaya çalıştığı bilinmelidir...

Çok ilginç olmasına rağmen, bu BİRLİĞİN kuruluş ve dağılışını burada anlatmak olanaksız. Ufak bir fikir verecek kadar değineceğim sadece:

Köyün, hali vakti en iyi, görgülü, sevilip sayılan, samur kürklü Nuh Hoca'sı yaşlanmıştır artık. Çiftçiyi, çobanı güdemez, işlerini yürütemez olmuştur. Altı oğlunun dördü okuyup şehirlere yerleşmiş, ikisi de evlenip ayrı evlere çıkmışlardır. Çocukluğundan beri üstün aklı ile kıvandığı büyük oğlunun teklifini yerinde bulur ve emekliye ayrılıp mülkünün yönetim haklarını çocuklarına devreder. Ayrı oturan kardeşler baba ocağına taşınır ve BİRLİK kurulur... Birliğin tüzüğünde aşağı yukarı şunlar vardır: BİRLİK, devraldığı yarı kapalı ekonomi düzeni ile şimdilik, büyük bir aileyi geçindirebilir. Şehirli ve köylü kardeşlerin para, emek ve kültür gücü ile, mevcut mülkü değerlendirilip on - onbeş aileyi insanca yaşatacak modern bir kuruluş haline getirilecek. Burası, başı dara düşen, aileden almayan dostlara da açık bulunacak, Emin Türk'ün manevi evlatları da isterlerse birliğe katılacaklardır. Köyün kenarındaki Derebağ'da -E. Türk'e Birlik ilhamını veren değerli, güzel bir yerdir- sıhhi birlik evleri, kütüphane kurulacak. Çocuklar BİRLİK'çe okutulacak,

üyeler gücünün yettiğince verecek, ihtiyacı olduğu kadar alacak v.s...

Bu denemeden, daha da bir gerçekçi olarak çıktı E. Türk. Başarısızlığı baştan kabullendiği, ama yine de kendini vererek giriştiği bu deney sonucu üzdü Onu... Geride Ona, yalın ve zengin bir tecrübe kaldı... Bir de şimdi köyde, o güzel çabadan arta kalan somut bir belge daha var; Cennet gibi bir Derebağı. Onun, otuz yıl önce, devlet çiftliklerinden getirip özenle diktiği meyve fidanları kalın kütüklü, dallarındaki mis kokulu meyveleriyle bir cennet görüntüsü içinde şimdi. Alınteri dökerek yaptırdığı çeşmesinin beton havuzunda, mis kokulu meyveler, nefis üzümler üşüyüp buğulanıyor Ağustos'ta. Açtığı yollardan, açtığı yükleme meydanından, pazarcı hemşeriler küfelerle meyveleri toplayıp, vasıtalarına rahatça yükleyip götürüyorlar. Değirmen gölünün başındaki büyük yeşil kameriye, anıları ile birlikte yıkılıp gitmiş... Emin Türk'ün, pek sevdiği dizi dizi kavakları, soylu, yaslı gelinlerin zerafetiyle ürpererek ansıyor geçmişi... Odasının duvarlarını kaplıyan kitapları, camların ardında soluk ve küskün... Gerçekleşemiyen güzel umutları gilziyorlar koyunlarında...

Emin Türk'ün yaşamında, köyün ve köylünün önemli bir yeri ve değeri vardır. O, sadece ailesinin sevip saydığı biri değildir. Kendi köyü ve çevre halkının da sevgisini kazanmış, adı fısıltı ile ağızlarda dolaşan, gerçek bir halk dostudur. O, bu sıfatı, ağa babasına karşı ırgadınm, çobanının hakkını koruyarak; köyün zorba mütegallibesine karşı köylünün haklarını savunarak kazanmıştı. Yoksul köylülerin kıtlıklarda çektikleri açlıkları, doktorsuz, ilaçsız, -açlıktan- yedikleri zehirli otlarla öldüklerini yazıp hapsedilerek kazanmıştı. Hükümetçe komünist sayılıp afaroz edilerek halkının mutluluğu uğruna her türlü sıkıntıyı göze alarak kazanmıştı. Kolayca erişebileceği para ve mevkilere inançlarını satmadığı için kazanmıştı.

Emin Türk'ün, kendi köyünde olsun, rahat bırakıldığı sanılmamalıdır. O daha trene binerken, iline, ilçesine ve köyü olan Genezin'e zincirlemesine telefon, telgraf yağmaya başlar. Hemşerilerini ondan uzak tutmak için, polis ve jandarma örgütünün türlü ağları örülür ikisi arasına... Haber yayılır yavaşça ortalığa: «Emin Türk gelmiş. Kim onunla görüşür, evine hoşlamaya giderse, o da mimlenecek, bir bahane ile hapsedilecekmiş... Ankara'dan Valiye sıkı emir gelmiş ve O da...» Bu teröre aldırış etmiyen birkaç gözüpek hemşeri çıkarsa, «haklarında ihbar var» gerekçesiyle ilçeye çağırılıp, jandarma komutanınca saatlerce sorguya çekilirler. Onlara, Emin Türk'ün kendilerine komünistlik propogandası yaptığı yalanı söylettirilmeye çalışılır. İstenilen sonuç alınamayınca da, bir yaman gözdağı ile köylüler salıverilirdi.

Vali, canının istediği zaman, jandarma komutanına emir vererek, BİRLİĞİN kitaphğından istediği kadar kitap aldırmakta sakınca görmez... Ama Emin Türk de, Ankara'da inatla ve yıllarca uğraşıp kitaplığın damgalı kitaplarını teker teker bulduarak, Ankara Emniyeti'nce kendisine geri verilmesini sağlardı...

Yöreleri sebze bahçeli, kıyıları söğüt ağacı kordonlu iki dere kavşağının, yüksek vapur güvertesi biçimindeki kaya burnunun üstündedir, Nuh Hoca'nın evi. Bu yonu taşından blokun üstündeki yüksek, kiremit tavanlı oda da Emin Türk'ün kütüphanesidir. Tahta balkonu, hayli derin olan derenin üstüne uzanır. Odanın duvarlarındaki camlı, yerli kitaplıklarda dizili, bir zamanlar taze kafalara yeni görüş ufukları açan kitaplar şimdi içlerine kapanık, suskun duruyorlar raflarda. İnsan, göz gezdirdiği emektar ciltlerde, Pelake Ana'nın evlat sevgisi ile güçlü kahramanlığını, Dreyfüs'ün haksız çilesini bulamayacağı duygusuna kapılıyor.

Otuz yıl geriye, yıldızlı bir yaz gecesine gidi-

yor anılar. Genç Emin Türk, balkondaki yün minder, hah yastıklı köşesine oturmuş, yanına - yöresine bilgi susuzu öğrencileri doldurmuştur. Hepsi de yaşama sevinci ve Onun yanında olmanın mutluluğu içindedir. Gençler, taparcasına sevdikleri, hayranı oldukları ağabeylerini yine, ilginç bir konunun içine sokmanın gizli çabası içindedirler... Sonunda bunu başarırlar. Açık, duru, kendine güvenli sesi ile: «Evet ya,» der, koyu morluğun içinde pırıldıyan yıldızlar deryasına dalarak ve sürdürür konuşmasını:

«Bir zaman gelecek, insanoğlu EVRENe de uzanacak, başka dünyalarla iyi komşuluk ilişkileri kuracak... Ama, bu insanoğlunun daha önce üstünde yaşadığı dünyasını ve kendi yaşamını bir düzene koyması gereklidir. Yani, insanın, insan eliyle sömürülmesinin sona ermesi ve insan haysiyetine yaraşır bir yaşama düzeyine erişmesi zorunludur. Bu da öyle kolay olmayacak, bu uğurda kendilerini insanlığın ortak mutluluğuna adamış birçok neslin kanlarını dökmek pahasına kazanılacaktır. Bu, insanlığın barbarlıktan kesin olarak kurtuluşunun ve yeni ideal çağın başlangıcı olacaktır. O zaman artık, sebebi çıkara dayanan *savaşa* lüzum kalmayacak, kan dökülmeyecek, acı ve açlık kalmayacak dünyada. İnsanların mutlu ve kardeşçe yaşadığı sınırsız, çıkarsız, tam anlamıyla sosyalist bir düzen kurulacaktır...

Ancak bu merhaleye girildikten sonra *insan,* kendine dönüp, içine uyuyan *erke*yi tamyıp uyandırmaya ortam bulacak, onu gereği gibi değerlendirecektir. Bilim, felsefe, fen, sanat, kimya, astronomi en yüksek aşamalara erişecek, *zaman,* kendi kavram ve değer ölçülerini de birlikte getirecektir. O zaman, bizim değer ölçülerimiz de değişecektir. Hastalıklar belki de tümden yokedilecek, ölüm düzene konacak, fizik ve ruh acısı tükenecektir. *İnsan,* gelişen zekası, kültür birikimi, fizik ve ruh yapısı ile, sevgisi ve mutluluğu, tam duyarlığı ile asıl o zaman *üstün insan* (über[illegible]

olacaktır. Sözün kısası, o çağ, *insan*ın tanrısallaşma çağı olacaktır. Yani tanrmm artık reşit olan, ademoğluna, havva kızma sırlarım güvenle teslim etmesi gerekecektir...»

Artık yaşlılığın eşiğindeki bu öğrenciler, o zaman büyük zevkle dinleyip tam kavrayamadıkları öğretmenlerinin bu fikirlerinde onun gerçekçiliği ile idealizmine bir ayrım noktası koyamıyorlar hâlâ.

●

Emin Türk bedeniyle yaşamıyor artık. Ama, her devrimci aydında, her olumlu eylemde yaşamaktadır. Geleceğin mutlu Türkiye'sinde Onun da emek payı olacaktır.

Asiye ELİÇİN

Emin Türk'ün Yaşamından Evreler

Köyden şehre çıkışımın ilk yılı, Niğde Özel Muhasebesi'nin kapuska ve artık asker elbiseleriyle yaşatmaya çalıştığı öğretmen okulunun birinci sınıfında iken Cumhuriyeti ilan eden toplar başımın üstünde gürlemişti. Orada ve Konya'da, öğretmen okulunun ilk iki sınıfında, öğrendiğim fizik kanunlarını ve modern ziraat usullerini babamın değirmeninde ve tarlalarında uygulanmış görmek için giriştiğim boş çabalardan sonra Ankara'da, üçüncü sınıfta, artık toplumsal ve siyasi ideolojilerle nazari alanda uğraşabilecek kadar fikren gelişmiştim. Fakat Büyük Fransız İhtilali beni öyle bir şiddetle kendine çekmişti ki, artık ondan evvelki devirlere pek dikkat edemiyordum. Bence gerçek insanlık «*hukuku beşer beyannamesi*» ile başlıyordu. «*Terakkiperverler*» muhalefeti, Kürt Sait isyanı, Halit Paşa'nın ölümü gibi olaylar yaşıyan «*Büyük Millet Meclisi*»nin dinleyiciler locasında otururken «*Konvansiyon*»un içinde imişim gibi heyecanlanıyordum. *Terakkiperverlerde* «Jirondenler»i, *Halk Fırkacılarında*

«Jakobenler»i, ruhban'ın temsilcisi Ziya Hoca'yı yerin dibine geçiren *Hamdullah Suphi*'de «Danton»u, sert, kavgacı *İsmet Paşa*'da «Robespiyer»i, devrimci matbuatın sol kanadında durup her eskiye ve eskilere hırçın hırçın saldıran «*Falih Rıfkı*»da «*Mara*»yı teşhis etmekte hiç güçlük çekmiyordum. Hatta o zamanın bazı genç milletvekillerinde «*Kamil Demulen*» ve «*Sen Jüst*»leri görür gibi oluyordum. «*İstiklal Mahkemesi*» ise «*İhtilal Mahkemesi*»nin tıpkısı tıpkısına aym idi. Ya Gazi? Ona benzetecek hiç kimseyi bulamıyordum; yada daha doğrusu o, ihtilalin yazıcı ve yapıcılarının -Napolyon da dahil- hepsine benziyordu. Sanki *Monteskiyo, Volter* ve *Ruso'nun; Danton* ve *Robespiyer*'in, nihayet *Napolyon*'un ruhları onda birleşmiş, göze sığmaz bir dev vücuda getirmişlerdi. Tarih Türk «Tiyerseta»sına işte böyle eşi bulunmaz bir şans vermişti.

1927'de İzmir Öğretmen Okulu'nu bitirdiğim zaman, kendime, baştan sona Cumhuriyet tarafından yetiştirilmiş, iliklerine kadar onun fikirleriyle dolu genç bir havari gözüyle bakıyordum. Ben yalnız devrim devi tarafından geleceği kendisine emanet edilen genç nesle değil, aym zamanda yine onun tarafından «*Memleketin Efedisi*» olduğu söylenen «Köylüye» de mensuptum. Köylü ile zaten Türk «üçüncü sınıfının» ana unsuru idi. Onun için de köylünün efendi olması, başka deyimle egemenliği eline alanın o olması pek tabii idi. Türk Devrimi - köylü demokrasisi. Fakat, diyordum, köylü asırlardan beri maddi ve manevi bir sömürü sistemi içinde yaşamış, korkunç bir kültürsüzlük yoksulluğuna da mahkum edilmiş bir halk unsurudur. Kurtuluş savaşında gösterdiği erginliği, dış düşman tarafından en elemanter hayat kudretlerinin uyandırılmasına borçludur. Kurulan demokrasiye «efendice» elkoyabilmesi için süratle eğitilmesi gereklidir. Bir genç öğretmen olarak o zaman okul ve terbiyeye verdiğim büyük önem işte böyle bir yargıya ve psikolojiye dayanıyordu.

İdealist demokratlığım ilk kuvvetli darbeyi, okulu bitirdiğim 1927 yılının yazında yedi: O yaz bir seçim dönemine raslamıştı, ben de köyümde bulunuyordum. Halk Partisi'nin bizim ilçedeki mutemedi, savaşta asker kaçağı eşkiyaya yataklık etmiş, hem halkı soymuş, hem hükümeti aldatmış bir mütegallibe idi. Halk Partisi adına ikinci seçmen olarak göstermeye muvaffak olduğu kendi adamlarının kazanmaları için vahşi bir hırsla çalışıyordu. Bunda beni, Cumhuriyetin genç öğretmenini ürkütecek birşey yoktu. Çünkü «Devrim Fırkası, böyle derebey unsurlarını bile kendi arabasına koymayı bilecek kadar akıllılık gösteriyor» diye düşünmek zor değildi. Ama adam, zorlu bir hırsın tutuşturduğu cahil kafasının kara dumanları içinde, halka şöyle bağırmakta bir sakınca görmüyordu: «*Sizin kanun dediğiniz Gazi'nin parmağının ucundadır. Onun bir işaretine karşı çıkacak bir 'teşkilatı esasiye' maddesi bile yoktur. Onun Fırkasının gösterdiği adaylara oy vermekten kimse kaçınamaz, çünkü o kanundan üstündür!*» İki yedeksubay tarafından yönetilen muhalefet ise, nisbeten daha temiz insanlarda meydana gelmişti ve kanun dilini daha iyi konuşmayı biliyordu. Onların muhalefeti ise zaten partiye karşı, partinin herhangi bir prensibine karşı değil, bu adama ve onun adamlarına karşı idi. Parti onların yerine kendilerini tutmuş olsa, aynı çabayı gösterecekleri ve partinin aym milletvekili adayına oy verecekleri şüphesizdi.

Seçim bitti ve zorbanın, yeni efendilerine eskilerinden daha iyi hizmet etmediği anlaşıldı: Parti adayları kaybetmişlerdi. Ne oldu bilmem, hiçbir kanuni sebep olmaksızın seçim bozuldu ve yeniden konulan oy sandıkları memurlar tarafından doldurulduğu; çünkü halk kendiliğinden boykot yapmıştı.

Bu ilk darbenin olumsuz etkisinden kendimi şu düşünce ile kurtarmıştım: «*Eğitim* rolünü alıp toplumu işle-

yinceye kadar devrim partisi, paçavralardan faydalanmaya mecburdur. O kendi prensiplerini, bir silah gibi kullanılmak üzere, düşmanlarının eline veremez. Bu geçiş devresi düşman hepten yokoluncaya, hiçbir yeni Şeyh Sait çıkaramıyacak hale gelinceye kadar devam edecektir.»

Bu muhakeme beni, mesleğimi ilk defa uygulamaya başladığım Çubuk İlçesi'nde, toplumdaki üstün mevkilerinden aldıkları küstahlığı okula taşımaya kalkan ağa oğullarını döğmeye kadar götürdü. Demokrasi idealimin realite ile çarpışmasından kıvılcımlar saçılıyor, heyecanımı kızıl ateş derecesine çıkarıyordu. Sıhhat ve enerjim, içine düştüğüm güç durumları güle güle karşılayacak kadar taze idi; ama vicdanımı asıl tazyik eden Eğitim Bakanlığı'nın öğretmeni koruyup destekliyeceği yerde, onun kolunu - kanadını binbir çeşit bürokrasi ipiyle bağlaması, hatta bazan aleyhine yürümesi idi. Milli Eğitim Bakam *Necati*'nin o yılki genç Cumhuriyet öğretmenlerine gönderdiği açık mektuba verdiğim cevapta görevimi yapmak konusunda uğradığın zorlu güçlükleri sayıp - dökmekle birlikte «Terbiyenin yaratıcı rolüne daima inanacağıma ve Cumhuriyetinkinlerden gayrı hiçbir prensip tanımıyacağma yemin» edecek kadar henüz saflığımı koruyordum.

O mektup benim Kayseri şehir yatı okuluna naklime sebep olduğu zaman, aylardan beri gerilmiş olan sinirlerim, öğrencilerimle vedalaşırken birdenbire boşandı ve hıçkırarak ağlamaktan kurtulamadım.

15 - 20 öğretmenli büyük yatılı okulda yine demokrasi fikri için, idare adamlarının şahsında ferdi keyif ve bürokrasiye karşı, öğrencide de nankör «*Dariileytamlı tipi*»ne karşı savaştım. Öğrenci mümessillerini bile içine almak istediğim «*Öğretmenler kurulu*»nu okulun *parlamentosu* haline getirmeye çalışıyordum. Oysa ki bu meclis -talimatnameye rağmen- müdürlerce hiçe sayılıyor, bazan aylarca toplanmıyordu... Birbuçuk yıllık yıpratıcı bir çabadan son-

ra itiraf etmek zorunda kaldım ki, emeğim realitede gözle görülür bir değişiklik meydana getirmemişti.

Her tatil ziyarete gittiğim köyümde de pek fazla canımı sıkan durumlar, olaylar görüyordum: Vurguncu faizleri -öteki sebepler yanında- köylüyü mülkünden etmeye zorluyor, yeni şartlara uymuş eski ağalar, birçok durumlarda, hükümet nüfuzunu dahi ellerine alarak, zulüm ve istismara yol buluyorlardı. Doktorsuzluk, bir solucan ilacı almak için bile köylünün şehre doğru birkaç günlük yoltepmeye mecbur oluşu, hâlâ mütetabbiplerin ve üfürükçülerin yaşamasına sebep oluyordu. Köy evinde kadın - erkek ilişkileri medeni kanunla alay eder gibi idi; zorla kız alıp - vermeler, yaş büyütmeler, çift evlenmeler, imam nikahı ile evlenip şartla boşanmalar, hergün olan işlerdendi. Halk Cumhuriyet mahkemesine gitmekten de çekiniyor, «*Allah hükümet kapısına muhtaç etmesin!*» sözünü yine dilinden düşürmüyordu. Köylü hâlâ korkak ve zulme boyun eğmeye yatkındı.

Adlarını şimdi bile koyamadığım hislerle, hiçbir belli hedefim olmaksızın, kalkıp Ankara'ya geldim. Ne Avrupa'ya gitmek ihtimali vardı, ne birşey! Kendikendimi aldatmak için uğraşa - didine okullar müzesi müdürlüğünün açtığı «tahnit kursu»na girdim. Kurs bitmiye yaklaştıkça kederim de artıyordu. Eski yerime, benim için hiçbir meraklı yanı kalmamış olan eski şartlar içine dönmek istemiyordum. Sığmıyordum ben o kaba! Bir yüksek okula girmek, bir yeni fikir çevresinin içine düşmek, bir başka iş ve meslek, özet olarak yeni bir şey istiyordum. İstanbul'a gitmek için «Jimnastik kursu»na girmek istesem olmaz mıydı acaba? Beni tanıyanlar bu sporculuk hevesine gülerlerdi; fakat içimden gelen baskı beni, hatta gülünç olmaktan daha fazla fedakarlığa katlandıracak kadar zorlu idi.

Vardım İstanbul'a. İlk defa o yaz okumaya başladı-

ğım «Resimli Ay» Dergisi'nde beni çeken bir şey var gibiydi: Putları kırmaya kalkan bir cesaret, erkekçe güzel haykırışlar görmüştüm orada. Birkaç kez kapısından korkak adımlarla geçtiğim matbaaya bir gün giriverdim. «Köylü bir öğretmenin saygılarını sunmaya geldiğini» söylediğim gözlüklü, Amerikalıya benzer bir adam -M. Zekeriyya Sertel- beni iltifatla karşıladı. İyi giyinmiş güzel bir kadını «Karım Sabiha» diye, ortada dolaşan dev cüsseli, çemrek kıllı kollu, mavi gözlü, kızıl kıvırcık saçlı bir adamı «Şair Nazım Hikmet» diye tanıttı. Üzerimde iyi bir etki yaparak benimle konuştular. Bir arahk Sabiha hanım bana: «Dergimizde yayımlamak için yazınız yok mu?» diye sordu. Yok, demeye utandım, var, dedim; halbuki o güne kadar yayınlamak düşüncesiyle bir tek satır bile yazmamıştım. Otelde hemen kaleme sarılıp beni mevkufen mahkemeye götürecek olan «*Köyümde Neler Gördüm?*» yazısım yazdım. Yazıya motif olan tefecilik, hastalık ve seçim olayları gerçekten olmuş şeylerdi ve tandans da hâlâ kafama hakim olan «*Devrimci demokrasi*» fikri idi. O yüzden Nazım Hikmet'in pek hoşuna gitmemişti. Fakat anlaşılan savcının da hiç hoşuna gitmemiş olmah idi. Beni, serbestçe ihtilatta bulunmak üzere, yüzlerce mevkufun içine salıverdiler. Duruşma ve sorgu için mahkemeye götürüp getirirken de elime zorla kelepçe taktılar...

34 gün sonra ağır ceza savcısının tutukluluğuma hiçbir kanuni sebep olmadığını izah etmesi üzerine serbest bırakıldım. Fakat şu keyfi tutuklama kanuni olmaktan çok psikolojik bir hata idi. Tevkifhanede öğrendiğim şeyler benim saf idealistliğimde tamiri mümkün olmayan gedikler açtı.

Mahkemede Gazi'nin köylü hakkındaki meşhur sözünü mihver yaparak kendimi bütün gücümle savundum. Getirdiğim köylü savunma tanıklarının yazıma konu olan gerçekler üstüne söz söylemelerine müsaade edilmedi ve

savcı benim «yazıyı heyecanla yazmış olduğumu» söylememi bir «itiraf» telakki etti. Bu hukuk canbazlığına pek içerledim. Sonra ekseriya komünistler hakkında uygulandığını öğrendiğim maddenin dili bana tuhaf bir etki yapıyordu: «*Sınıf ve tabakatı halkı yekdiğeri aleyhine tahrik ve kin ve adavete tahrik...*» Bu ne demekti ve benimle ne ilgisi vardı? Demokrasi bütün halkı kucaklıyan, sınıfları kaldıran bir rejim değil mi idi? Ben de işte bu sınıfsız ve tabakasız toplum namına konuşmamış mı idim?

«Resimli Ay» yazarlarıyla düşüp - kalkmaya, Bâbıâli münevverliğini tanımaya başladım. Evrimin bir hat üzerinde değil, bir daire çevresinde cereyan ettiğini, bundan dolayı «ileri geri» kavramlarının insanlığın çocukluk devresine has boş inantılardan olduğunu savunan Peyami Safa ile «diyalektik materyalizm» diye direnen Nazım Hikmet'in şiddetli tartışmalarına kulak verdim. Okumaya olan tutkum yeniden alevlendi. Fransız Büyük İhtilali'ni, kafama yeni giren «*sınıf mefhumu*» ile yeniden gözden geçirdim. Nazım Hikmet'in «*İhtilali Kabir*» şiirinde kendisiyle beraber olduğunu söylediği «*Baböf*»ü Danton ve Robespiyer'lerin neden idam ettirdiklerini tetkik ettim. Sonuçta «*Tiyerseta*»nın gerçekte *Burjuvazi*'den başka birşey olmadığını -sanki bir marifetmiş gibi- keşfettim! Acaba Türk üçüncü sınıfı da ayrıca, kanun dilinin resmen kabul ettiği şekilde, «Sunuf ve tabakat»tan mı bileşikti?

İsmail Habib'in Adana'dan gönderdiği iftira jurnalı ile mesleğimden «*Tasfiyeye tabi!*» tutulduğum zaman aradan daha bir yıldan çok fazla zaman geçmemişti; Fakat bu süre, kafamdaki bilgi ve düşüncelerin yapısını köklü bir şekilde değiştirmeye yetmişti.

Köyüme dönüp, asker oluncaya kadar, altı ay çadır hayatı yaşadım. Bir yandan folklorla uğraşırken, bir yandan da sıkı bir şekilde okumaya devam ettim.

Asker ocağında elime geçen her boş zamanı daha

önce başladığım almancayı ilerletmeye verdim ki, bu, subay vekilliği stajım sırasında araştırmaya tabi tutulduğum zaman «Kafamdaki gavurluğun en büyük delili» sayılmıştı. «Askerlik gibi ağır bir görevden artırılmış zamanlarla lisan öğrenmek,» deniyordu, «adamdaki sapıkça gizli maksatların en kuvvetli delilidir.»

Kadrocular tarafında ileri sürülen «*Kemalizm*» ideolojisi ile de yine askerlikte esaslı olarak ilgilenmeye başladım. 1933 ilkbaharında kendisi bir «kadro» sempatizanı olan Eğitim Bakam Reşit Galip tarafından bir bakanlık mümeyyizliğine tayin edildiğim vakit yurdumun gizli - açık bütün «fikir hareketleri» ile tanışmış bulunuyordum. Hatta Reşit Galip'in efkarı umumiyeye çıkmamış «Köycülük davası»nı da özel olarak öğrendim.

Emin Türk ELİÇİN
5/6/1937, ANKARA

KEMALiST DEVRiM iDEOLOJiSi

BÖLÜM BİR

Kemalist Devrim İdeolojisinin Öğraklarına Kısa Bir Bakış

1 Kemalizm'in Kadro'cu Yorumu

Evet, günümüzün sorunlarını tartışmıya ben de payımı katmak isterken CUMHURİYET ile başlıyan devrim - ideolojisinin uğraklarına bir göz atmak gerektiğini sanıyorum.

1 — Cumhuriyetten bu yana, yani kesin ve kökel bir batılılaşma kararıyla yola çıktığımızdan beri nerdeyse bir yarım - yüzyıl geçti, oysa daha İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra özgürlüğe kavuşan öteki «azgelişmişler» ile bir hizada sayılıyoruz. Neden?

Yüzyılımızın başlarında sömürge tutsaklığına düşmek üzereyken son dakikada silkinip kurtulmuş, zengin tarihli büyük bir ırkın ulusçuluk bilinciyle uyanmış çocukları idik ve şimdi saflarına katılmak istediğimiz Avrupa uluslarıyla içli - dışlı, burun buruna, döğüşe barışa yaşamıştık; onları yakından tanıyorduk. Sonra İslam - Türk uygarlığı ile Osmanlı toplum - düzenini BATI ile bağdaştırmak için sürekli bir deneme yapmış, bunun çıkmaz bir yol olduğunu acı

derslerden sonra öğrenmiştik. «Avrupa uygarlığı bir bütündür, ya olduğu gibi alınır, ya hiç alınmaz!» diyerek, hem de Mustafa Kemal çapında bir liderin arkasında köklü reformlara girişmiştik. Bir yandan Emperyalizm'in saldırgan gücünü yenmiş olmanın gururu, bir yandan da sıkı disiplin ve devrimci bir coşkunlukla Osmanlıdan kalan ne varsa silip süpürerek yerlerine doğrudan doğruya Avrupa'dan aldığımız kanun, kurum ve kuruluşları koymuş olmanın sevinciyle «karanlıkların boğduğu *doğudan* kalkıp devrin güneşlerini doğuran *Batıya* doğru» yeni bir göçe, Avrupa'yı bu kez kültür silahlarıyla kendimize açmıya başlamıştık. Devrim coşkusu içinde birkaç yılda yapıp gerçekleştirdiklerimizden öylesine kıvançlı idik ki, Avrupalı ulusların bir yüzyılda yaptıklarını biz bir onyılda başardık diye şiirler yazıp şarkılar besteledik. Nasıl bir zaman bir aşiretten bir imparatorluk, bir «cihangirane *devlet*» çıkarmışsak, şimdi de «Misakı - Milli» temeli üstünde sağlam ve çağdaş bir ulusal «Türk Cumhuriyeti» kurmuştuk. Onu kalkındırıp ilerletmek, «Uygar Batı uluslarının önsafına ulaştırmak için» vargücümüzle çalışıyorduk. Bunu devrimci bir hızla başaracağımızdan emindik. Romantik - ampirik bir *Batılaşma* idealiyle başlıyan *Devrimler*(?) ilk aşamasında işte böyle idi, belirli bir ideolojisi yoktu.

2 — O iyimserlik, o devrimci coşkunluk 1930'ların cihan - ekonomi - bunalımı ile ilk büyük sarsıntıya tutulduğu zaman Batı - sevdalısı gönüllerimizde bir irkilme ve ayıkma, düşünen kafalarımızda bir kuşkulanma belirdi. İvedi ivedi aktardığımız kanunların, kurum ve kuruluşların (Kemalist reformların) bizi kurtarıp kurtarmadığım, batılaşma yolunda bizi ilerletip ilerletmediğini kendimize sorar olduk. Biz o batılaştırıcı reformlar sayesinde «Bosphorus'daki hasta adam» olmaktan kurtulup Avrupa ailesinin yeni ve sağlam bir üyesi olmak istemiştik; oysa şimdi onlar kendi hallerinden yakınıyor, uygarlıklarının tehlikeli bir

şekilde hasta olduğunu, sağalmasının belki ağır operasyonla mümkün olacağım söylüyorlardı. Atatürk'ün genç dostlarından Doktor Reşit Galip bir Avrupa gezisinden dönüşte «Hasta - Adam Avrupanın kendisidir!» diye yazarak beğeniliyordu. Gerçekten de o karkunç ekonomik yıkım herşeyden önce Avrupa Toplum - düzeninin, dolayısıyla uygarlığının bir hastalığı, bir sakatlığı idi. Kendi aydınları yazıp söylüyordu ki, şimdi başagelen felaket, kapitalist sistemin geleneksel, başka bir deyişle geçici bir sarsıntısı, klasik bunalımı değildi, belki de yapıyı kökten değiştirecek bir *devrim* başlangıcıydı! Bu tanımlamalar bizi, biryandan aşağıhk duygumuzu okşayarak sevindiriyor, bir yandan da tuttuğumuz dal elimize geliyor, diye korkutup yerindiriyordu.

Şu halde Avrupa'ya öyle körükörüne öykünmek, nesi varsa iyi sayıp almak doğru muydu? Vaktiyle parça parça almak istemiştik, olmadıydı. Şimdi tümden almak isteyince gene mi olmıyacaktı? Gerçekten *Avrupalılaşmak* ne demekti? Bu kavramın altında tek, somut bir uygarlık var mıydı, yoksa?!.. Yoksa *Demokrasi, Kapitalizm, Faşizm, Sosyalizm, Komünizm* gibi düzen ve doktrin anlamı taşıyan deyimlerde miydi asıl Avrupa - gerçekleri? Eğer öyleyse, Türkiye'nin de benzer bir gerçekliği, bir düzeni, doktrini olmak gerekmez miydi? Atatürk'ümüzün buyurduğu gibi, uygar ulusların önsafına ulaştığımız zaman kime benziyecektik? Fransa ve Amerika'ya mı, İtalya ve Almanya'ya mı, yoksa -Neeuzü billah!- Sovyet Rusya'ya mı?

Demek ki, yalmz Avrupalılaşma ülküsü yetmiyecekti bize; onun ötesinde (yada berisinde) bir rejim davamız da olmak gerekirdi. Avrupa'da bu rejimlere uygun düşünsel akımlar ve siyasi partiler vardı, içerde ve dışarda birbiriyle boğuşan akımlar ve partiler! Şimdi biz de onlardan birini benimsemek, o ana değin pek hoşlandığımız «Avrupalı Türkiye» yerine kapitalist, sosyalist, faşist... v.b. Türkiye'-

den mi söz edecektik? Bu deyimler bize gelince neden öyle yadırgı, çirkin, hatta gülünç bir renk kazanıyorlardı? Gerçi bunlardan birini benimseyip ona uygun terim ve deyimlerle konuşanlarımız yok değildi, ama devrimci Türkiye'nin kendine özgü, kendi toplum yapımıza ve kişiliğimize yakışan bir ideolojisi, bir doktrini olmalıydı. Kim bulacaktı bize onu? Reformları gerçekleştirmiş olan C.H.P.'nin ekonomi - politik bir programı değil, aydınlık bir görüşü bile yoktu daha. Aydınlık bir görüş, kavrayıcı bir düşünce, bir *ide* olmayınca bir *ideoloji,* bir ideoloji olmayınca da bir *idealizm* olamazdı. Amprik - romantik bir *Avrupalılaşma* özlemi bizi, şimdi olduğu gibi, gelecek her sarsıntıda da şaşırtacak, bir ideal - yokluğuna, boşluğuna düşürecekti.

3 — Kafalar bir yandan bu konuyla uğraşadursun, öteyandan yine görgül (amprik) ve elyordamsal tedbirler lmmaya başlandı: Bir yerlimalı savaşımına girişilip şehirlerin zengin ve orta halli katlarının Avrupa mallarına düşkünlüğü azaltılmıya çalışıldı, yerlimah sergileri açılıp heryıl bayram gibi kutlanacak olan bir «Yerlimah ve tasarruf haftası» kondu. Ama Türkiye'nin kalkınması buna bağlı değildi ki! Tüm Türkiye halkı artık Avrupa malı kullanmamıya ant bile içseydi pek işe yaramazdı, çünkü yerli endüstri Cumhuriyetin ilk döneminde çabucak yerleşmiş olan «Medeni ihtiyaçlara» şöyle böyle yetecek durumda değildi. Daha tek demir - çelik fabrikamız yokken modern ulaşım - araçlarına ve kullanım mallarına alışılmıştı. Daha kendi köylümüzün don - gömlek bezini dokuyamazken üstkatlarımız frak giyinmişti. İncir satıp kiremit, buğday satıp çini - soba satın alıyorduk.

En zorunlu, kamu - harcı tüketim mallarını üretecek endüstri dallarını meydana getirmek için bile onlarca, yüzlerce milyonluk yatırım - sermayesi gerekti, o da bizde yoktu. Yabancı sermayeye başvurmektan ise çekiniliyordu. Yabancı finans - kapital gelirse daha dün çok acısını

çektiğimiz ayrıcalık haklarıyla gelir, bizi sömürmekten başka birşey düşünmezdi. Direnmeye kalkınca da siyasi - askeri dış müdahalelerin başlıyacağını, kammız bahasma kazandığımız bağımsızlığm tehlikeye düşeceğini çok iyi biliyorduk. Yeniden Avrupa'ya elaçmak, Lord Curzon'un Lozan'da İsmet Paşa'ya söylediği düşünülürse, onur - kırıcı da olurdu. Osmanlıdan geçme hayli borcumuz da vardı daha, ona yenilerini katamazdık. Hayır, o yöndeki köprüler bizim için yıkıktı, başımızm çaresine kendimiz bakmak zorunda idik.

Yerlimalı savaşımım «Ekonomik bağımsızlık» parolasıyla sürdürürken ön plandaki endüstri kolları için gerekli ilk şartlar yaratılıyordu: İthalat eldengeldiğince kısılıp gümrük duvarları gerisine sığmılıyor, «Teşvik-i sanayi» kanunlarıyla yerli sermaye girişime yüreklendiriliyor, bankalar yeniden örgütlenip devlet yardımlarıyla destekleniyor, bütün para kaynakları özenle sömürülüp sağılıyordu. Ortahalli ve yoksul halkm küçük tasarruflarım bankalara çekmek için bile başarılı usuller bulundu. Bugün de özel ve ulusal bütün bankalarımızm hararetle yürüttükleri bu damlata damlata göl etme siyaseti işte o zaman başlamıştı. Ve çabucak anlaşılmıştı ki, küçük - tasarruf hesaplarında biriken bu paralar onlara ana - sermayelerinden kat kat daha çok kâr sağlayıcıdır. Palazlanan ve sayıları artan ulusal ve özel bütün bankaları gütmek ve devlet adma gözetlemek için MERKEZ BANKASI kurulup çalışmaya başladı. Özel sermaye ortaklıkları yanmda artık bankalar da kendi hesaplarına endüstri işletmeleri kurmaya başladılar. Bunalımdan ürküp eski dış - ticaret furyasmdan geri çekilen yerli işadamları türlü bağlantılarla büyücek sermayeler yaratıp oldukça önemli işler gördüler. Öteyandan ZİRAAT BANKASI köylüye kredi açarak, ilaç ve tohumluk dağıtarak, hatta avadanlık sağlıyarak onu geleneksel murabaha faizlerinden biraz olsun kurtarıyordu. Ellerinde kalmış ürün-

lerini satınalarak, kimi yerlerde tarımı endüstri ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde özelleştirerek de etkili yardımlar yapıyordu. Çok geçmeden iki şeker fabrikası işlemiye başlamıştı, biri de hızla yapılıyordu. «Ekonomik bağımsızlık savaşımızda» bu birinci İnönü - yengisine benzetildi. Yurdu demirağlarla örme yolunda devlet çok iş görmüştü zaten. Minarelerin yanında fabrika bacalarının da yükseldiği görüldükçe bunalımın getirdiği kötümser hava dağılıyor, yerini umut ve heyecan havası ahyordu. Dış - ticaret açıkları dev - ağızlarını biraz yumuyor, devletin kucağında kendilerini azçok güvenli hisseden yerli işadamları endüstri alanına daha bir şevkle atılıyorlardı.

Ne var ki, devlet ve ulusça yapılan büyük fedakarlıklarla yaratılan bu başlangıç endüstrisi son derece yüksek maliyet fiyatları ve kazanç payları yüzünden aşağı ve orta halk katlarını, -ki ulusumuzun yüzde sekseni, doksam demekti-, zarara sokuyor, eziyor, umut ve neşenin genel bir hal almasını önlüyordu. Yoksul halk için vergiler çok ağırdı, ödiyemiyen köylünün kabım kacağını, yatağını yorganını bile haczediyorlardı. Şeyh Sait İsyanı ve «*İstiklal Mahkemeleri*'nden» beri basın yine sesini yükseltmiye başlamıştı. Atatürk işe hiç beklenmedik bir biçimde karışıp dostu Fethi Bey'e «Serbest Fırka»yı kurdurdu. Gerginlik böylece azalacak, Cumhuriyetin demokratik anayasası da uygulanmış olacaktı. Ama gelişme kimsenin beklemediği, sezmediği bir biçim aldı. Yeni parti beyannamesinin ilanından daha birkaç hafta geçmeden FETHİ Bey adı, *GAZİ* adından hemen sonra gelen ad oldu. İzmir'i ilk ziyaretinde kendisini onbinler «Kurtarıcı» çığlıklarıyla karşıladı. Bu manevi kurtarıcı, maddi kurtarıcılarının ikinci en büyük başına karşı giriştiği siyasi kavgada Türkiye'nin bu ikinci en büyük ticaret merkezinin halkını yalnız kendi yanında değil, gerekirse zora başvurmıya bile hazır bir ruh - halinde buldu; kan dökülmesini güç önledi. Tipik liberal

programı için büyük kentin yalnız burjuva çevrelerinden değil, yeni yeni gelişen işçi sınıfından da alkış topladı. Sıvas'a varan Devlet Demiryolunun açılış töreninde Fethi Bey'e cevap veren Başbakan İsmet Paşa, *Devletçilik* üstüne ilk resmi açıklamayı yaptığı gibi, iğneli sözlerle işçileri kınadı ve onlara liberalizmden ne beklediklerini sordu. Ama ne böyle nükteler, hatta ne de sonraki tehditler yeni partinin bir çığ gibi büyümesine engel olmıyacak, kuruluşunun daha altıncı ayında girdiği belediye seçimlerinde hasmını yer yer yenecekti.

Doğrusu ne Atatürk, ne de hükümet sorumluları bu danışıklı döğüşün böyle bir sonuç vereceğini kestirememişlerdi. Onlar parlamentoda hep azınlıkta kalacak ufak bir karşı - parti bulundurarak C.H.P.'ni daha da güçlendireceklerini sanmışlardı. Sonra «Müstakil Gurup»a verilen rolü, yaşasaydı, Serbest Fırka oymyacaktı. Ruhları çağırıp da geri yollıyamıyanlar tarihte çok görülmüştür!

«SERBEST FIRKA» paydos edilmekle Cumhuriyetin liberal - demokrat anayasasını hayata geçirmek için yapılan ilk deneme boşa çıkmıştı, ama bununla herşey eskiye dönmüş değildi, toplumda hiçbir etki tepkisiz kalamazdı! Bu tepkiden doğan sonuçlardan iki en önemlisini belirtelim:

1 — Açıkça görülmüştü ki, kurtuluş savaşı ve devrim coşkusuyla Türk Ulusu'nun kazandığı birlik duygusu gevşemiş, kimi kesimlerde büsbütün çözülmüştü. Bu gerçek meydana çıktıktan sonra nedenini anlamak da hiç zor değildi: ATATÜRK *Devrimleri* dediğimiz reformcu eylemler aslında hep toplumun üstyapısında geçmiş, tutucu ve savunucu güçleri kalmamış bir düzenin kof kurum ve kuruluşlarını yıkıp ayıklamadan öteye gitmemişti. Devrimin önderleri, Ata'nın yirmibeşinci ölüm yıldönümünde İnönü'nün radyodan anlattığı gibi, toplum yapısında köklü bir değişimi asla düşünmemişlerdi. Onlara bu niyeti

yüklemek, yada yapılan reformları böylesine yorumlamak «Kaba bir sahtecilikten başka birşey değildi!» Kaldı ki, başka ülkelerin örneklerinden bilindiği gibi, o biçim devrimler, altüst olmalar, kansız, kavgasız olamazdı. Türk devrimlerinin (gerçekte reformlarının) yapılması içinse yalnız bir kişinin, Atatürk'ün prestiji yetmişti. Bunun böyle olduğu şundan da belliydi ki, Cumhuriyet hükümeti dünya ekonomi bunalımının zorlamasıyla topluma daha derince sokulup halk - katları arasındaki çıkarlar düzeninde biraz değişiklik yapmıya kalkışınca birlik bozulmıya yüztutmuş, rejim hızla sarsılmıştı; onu hiç değilse demokratik yöntemle yönetmek olanağı kalmamıştı.

2 — Dünyayı sarsan, ama bize olan etkisi yalnızca bir avuç şehirlinin «medeni ihtiyaçları» için getirtilen malları tüm toprak ürünlerimizle karşılıyamamak anlamına gelen ekonomi bunalımından sonra Türkiye'de rejim konusu önplana geçiyordu. Latin harflerinin kabulü ile başhca kültürel reformlarını tamamlamış bulunan Türk *yenileşmesini* artık toplumun temellerine, ekonomik düzenine kadar indirmek, yani varolanı olması gereken bir oluşuma doğru itmek, yönetmek gerekiyordu; toplumu gerçekten *devrimci* bir tutumla, ülkücü zihniyetle ele - almalı idi. Rejimin hem o günkü niteliğini tanımlamalı, hem de devrimin amaçlarını belirleyip onu sonunadek yürütecek zinde güçlere hiç şaşırmadan izliyebileceği bir yol gösterilmeliydi. İdeal coşkunluğu sonra kendiliğinden gelirdi. Kurtuluşu sağlamış, Cumhuriyeti kurmuş, batılılaşma hareketimizi Tanzimatçılıktan kurtarıp ona kesin bir yön göstermiş olan C.H.P. gözünü şimdi kendi üstüne çevirmeli, başhca ilkelerinin ne olduğunu bulup ortaya koymalıydı. Arandı, bulundu ve altı okla da simgelendi.

1) Osmanh *otokrasi* düzenini, padişahhğı ve halifeliği yıkarak «Milli Misak» sınırları içinde ulusal bir devlet, bir ulus - bir devlet kuran, *cumhuriyet* deyimini adının

başına koyan bir parti için- *cumhuriyetçilik* elbette ilk *ilke* olacaktı.

2) Çok - uluslu Osmanlı İmparatorluğu'ndan en son kopan olumsal birlik olarak türkçülük davası güdegeldiğimiz için, onu Türkiye ile sınırlamak, yani *turancılık* eğilimini atmak şartıyla, *ulusçuluk*'u ikinci belgi olarak bayrağa yazmak gerekirdi.

3) Parti bütün Atatürk reformlarını devrimci tutum ve davranışlarla uygulamış, gerçekleştirmişti, onlardan vazgeçilmesine, geri dönülmesine de razı olamazdı; o halde bir ok da *devrimcilik* üstüne çevrilmeliydi.

4) Kesin olarak batılılaşma davamızın yolunda en başta gelen engeli, *şeriat*'ı kaldırmış, İslam dinini «Beş - Şart»ına indirgemişti. Akla ve bilime dayanan bir toplum kurup geliştirmek için *kadı* hükümleri ve *müftü* fetvalarından kurtulmak ilk şart olduğu gibi cumhuriyetin bekçisi ve taşıyıcısı olacak gençliği tek bir eğitim sistemi içinde, yalnız bu dünya ile ilgili ideallerle yetiştirebilmek de buna bağlıydı. Öyleyse dini dünya işlerine karıştırmaktan vazgeçirmek anlamına gelen *Laiklik* ilkesine okların belki de en uzun ve sivrisi ayrılmalıydı.

5) Adının ikinci kelimesi *halk* olan parti elbet bunu da ilkeler topluluğuna almak gerekirdi. Kime, hangi aristokrat sınıfa karşı halkçılık, bu pek belli değildi ama, Ata'nın «Köylü efendimizdir!» demiş olmasından bir *köycülük* anlamı sezilebilirdi. Kardeş okların arasına o da yakışırdı.

6) Şimdiyedek yapılan hemen herşey devlet iktidarının biricik sahibi olan C.H.P. eliyle ve devlet adına yapılmış olduğu gibi, bundan böyle de herşeyde öncülük edeceği, ekonomik hayatın sorumluluğunu da özel kişilere ve sermaye sahiplerine bırakamıyacağı, *bunalım* dolayısıyla büsbütün belirgin olarak ortaya çıkmıştı. O halde sonuncu ok da *Devletçiliği* göstermeliydi.

C.H.P., dolayısıyla devrim için, işte bu altı köşetaşı

üstüne oturmuş bir ideoloji yapısı kurulacaktı sözde. Ama bilindiği gibi parti, ne kendisi bu temelde taş taş üstüne koydu, ne de başkasının koymasına izin verdi. Kendisi devletçi bir plan uygulamış, sonra D.P. iktidarı sırasında onu durmadan plansızlıkla suçlanış olmasına karşın, parçalı - bohça karakterini herzaman göstermiş, alaturka bir elyordamcılıktan hiç kurtulmamıştır. Her *Bakan*'ın işe yeni başlıyormuş gibi davranması bu yüzden mümkün olmuştur.

Parti iki yıl sonra DEVLETÇİLİK ve DEVRİMCİLİK belgilerini öne sürerek Cumhuriyetin onuncu yılını kutladığı zaman ekonomik bağımsızlık savaşında kazandığı başarıları Sovyet usulü reklamlarla anlattı. İlk Türk Beş - Yıl - Planı başarıyla uygulanıp bir yıl öncesinden bitmişti. Öğünç ve kıvançla bildiriliyordu ki, 1940'a kadar sürecek olan ikinci Beşyıllık Plan, aynı bağımsızlık savaşının bir *Dumlupınar*'ı olacaktır!

Bunalım ağırlaşıp özel sermayenin ve serbest girişimciliğin yetersizliği ve güvensizliği açık seçik görülünce Devlet - düzeninin her dalında *liberalizm* bırakılmış, Türkiye'nin kendine yeterli bir ekonomiye (Otarşiye) kavuşması için gerekli bütün tedbirlerin devlet eliyle alınmasına karar verilmişti. Ama ne var ki, bu, kimi aydınlarımızın özellikle *Kadro*'cuların sandığı gibi, (İkinci Cihan - Savaşından sonra da benzeri birçok ülkelerde yeniden moda olduğu gibi), devletçilik yolundan *sosyalizm*'e varmak için değildi; genç, güçsüz ve beceriksiz özel - sektörü, kişisel yatırım sermayelerini devletin koruyucu kanadı altına almak ve yol göstermek içindi. Bu tür bir devletçiliği, yani kendini destekleyici ve ziyanını sigortalayıcı bir *müdahaleciliği*, özel sektör zaten kendisi istiyordu, *BUNALIM* devini görünce ödü patlamış, devlet - ananın kucağına canatmıştı. Yeni devletçi planları uygulayacak Ekonomi Bakanlığı'nın başına Türkiye'de özel mali - sermayenin ilk önemli kalesi

olan İŞBANKASI direktörü Celal Bayar'ın getirilmesi de bunu göstermiyor muydu? O sıra (1931) kamu yatırımlarının genel ekonomik yatırımlara oranı daha pek küçüktü. Az sonra çıkmıya başlıyacak ve «Kemalizm»i oldukça özgün ve yerli bir açıdan işlemiye başlıyacak olan «KADRO» Dergisi'nde belirtildiği gibi, bu oran daha yüzde iki idi. Aym dergi hatta daha da ileri giderek diyordu ki, İsmet Paşa devletçiliği bir «fiskal devletçiliktir», yani devlet bütçesine gelir - kaynağı bulınak istiyen bir devletçilik!

Alman devletçi kursun hedefi üstüne ne denirse densin, şurası belliydi ki, içinde bulunduğumuz sosyal - ekonomik düzende girişilen endüstriyel kalkınma planını yürütmeye ne özel, ne kamusal kaynaklar yetmezdi. Dıştan bir yardım gerekliydi. Ama kapitalist Batı ülkelerinden gelecek yatırım sermayelerinden daha çekinilmekte olduğundan, Sovyetler Birliği'ne başvurulup, o zamanın para - değeri düşünülürse azımsanmıyacak bir kredi sağlandı (yirmi milyon). Bu para faizsizdi ve uzun sürede malla ödenecekti. Bu anlaşma üzerine yüzde yüz devlet sermayeli bir banka, «Sümerbank» kurulup öngörülen işletmeleri, açmakla görevlendirildi. Bankamn sermayesi çok geçmeden altmış milyona çıkarılacaktı.

İç ve dış zorunlukların baskısıyla girdiği bu *devletçi* kalkınma yolunda, ki batılılaşma davasımn da buna bağlı olduğu artık anlaşılmıştı, *Türkiye* bir dönüm - noktasına, bir yol - kavşağına erişmiş bulunuyordu. Gideceği yolu, varacağı yeri artık bilinçli olarak seçmek zorunda idi. (Yine bugün benzeri duruma gelen başka «azgelişmiş» ülkeler gibi).

«Ekonomik Kurtuluş Savaşı», *Otarşi (kendine yetme)* gibi deyimler bulanık, bilimsel bir incelemeden geçmemiş, daha çok ulusal bir ülkü ve coşkuyu dilegetiren parolalardı. Onun için bu konu ile ilgili konuşma ve yazışmalar be-

lirli bir görüşe, bir ideolojiye, bir dünya - görüşüne doğru gelişmiyordu. «Planlı Ekonomi», «dirije iktisat» gibi zamanın moda terimleri de pek yol gösterici değildi. Bu soy tartışmalar ancak, yukarda söylendiği gibi, *KADRO* ile bir sistem kazanacaktı.

«Kadro» kesin olarak benimsediği «*Kemalizm*» deyimini Avrupa'mn sosyal ideolojilerinden kolayca ve iyice ayırdedebilmek için Türkiye'nin içinde bulunduğu tarihi - sosyal şartları tammıya, tanımlamıya çalıştı, karşılaştırmalar yaptı: Avrupa'da süregiden serbestçi ve devletçi görüşler ve akımlar, sosyalizm - kapitalizm tartışmaları, bizde aym anlamlara gelemezdi, çünkü orada ekonomik hayata karışan devletin görevi, çoktanberi varolan bir makineyi, bir kurulu düzeni sarsıntısız işletmek olduğu halde, bizde o makineyi yaratmak sözkonusu idi. Orada devletin ve hükümetin rolü yalnız düzene koymak ve gütmekti; bizde ise devlet, yapmak, kurmak ödeviyle karşı karşıya idi. Orada çoktan kurulup gelişmiş bir makinenin üstünde, genel adıyla *kapitalizm* denilen bir rejimi onarmalar ve düzeltmelerle yaşatmak, sürdürmek istiyorlardı. Bizde ise... Evet bizde ise... Bizim devletçiliğimizin amacı, şimdi Avrupa'da hasta olduğu, belki de öleceği söylenen o rejimi, kapitalizmi kurmak mıydı? Türkiye bugün ve onun izinden gidecek olan başka ülkeler yarın, *Avrupalılaşmak* isteyince, altında ezildikleri emperyalizmin kökü olan kapitalizmi benimsemek, kurtlarla kurt olmak zorunda mıydılar? Kahramanca bir kurtuluş - savaşıyla ulusal özgürlüğünü sağlamış olan biz Türkler, işlediği sayısız günahların cezasını çekmiye başlamış bir hasta Avrupa'mn rejimini olduğu gibi benimsiyemezdik, benimsesek de bu elimizden gelmezdi. İyisi mi, tarihin bize verdiği bu fırsattan, yeni bir yol, bir Kemalizm yolu bulmak için yararlanmalı, böylece hem kendimizi sonucu meydanda bir kötülükten korumalı, hem de bizden sonra yola çıkacaklara bir uygarlık hizmeti gör-

meliydik, örnek olmalıydık. «*İnsanlığın eşiğinde bulunduğu yeni çağda Kemalist Türkiye'nin payına düşen uygarlık misyonu*» yada «*Çağdaş uygarlığın şu ölüm - dirim döneminde yüklenmek zorunda olduğumuz tarihsel ödev*» gibi iri laflar, kadrocu üslubun süsü olmaktan çıkarak yavaş yavaş bütün aydmların diline yerleşiyordu. Yeni ergin bir çocuk, baba baskısından yeni kurtulmuş bir genç gibiydik. Artık biçimlenen, edebiyatı doğan «Kemalizm»i okutmak ve sesini bütün dünyaya yaymak için «İnkılap Kürsüleri» kurup üstlerine devrim liderlerinden amatör profesörler koyduk. Yalnız üçüncü karargahın gerikalmış uluslarınca değil, ergeç Avrupalılarca bile örnek sayılacak olduğunu iddia ettiğimiz *kemalizm* doktrinini belletmek ve tanıtmak için tonlarca kağıt harcadık. Ne oldu sonra bütün o edebiyat? Ne kaldı bütün o «İnkılap derslerinden?» Hemen hiçbirşey! Gökalp'i bile unutmuş gözüken bir bilgisizlik ve sorumsuzlukla verilen dersler, bir davul - zurna curcunası içinde birkaç yıl sürdükten sonra söndü gitti, toplumda hiçbir iz bırakmadı. Buna karşılık resmi olmıyan ve kürsüler - aşırı iki etkili düşünce akımı doğdu ve günümüze kadar da yaşadı. Biri baş sözcüsü bugün de Şevket Süreyya Aydemir olan Kadro'cu Kemalizm ideolojisi, ikincisi Ahmet Hamdi Başar'm «İktisadi Devletçilik» doktrinidir. Dıştan, yüzden bakılırsa, bunlar bir ve aym *devletçilik* tezinin iki varyantı gibi gözükür, çünkü ikisi de davalarım yürütmek için bir liderler kadrosuna dayanmak istemekte, üretim - ilişkilerinden doğan toplum güçlerine boşvermektedir; ama biraz yakından bakılınca hemen anlaşılır ki, bunlar aslında birbirine aykırı iki amaç gütmektedirler. Ahmet Hamdi'de Kemalizm'in tarihsel ödevi bizde eksik olan modern sınıfları, burjuvazi ile işçi sınıfını yetiştirmek ve ondan sonra devletçilikten vazgeçmek olduğu halde, Şevket Süreyya'da çelişmesiz, yani sınıfsız bir toplum bütününe varmaktır.

Her iki aydının davalarını ortaya atışından beri geçen otuz yıllık gelişme A. H. Başar'm tezini gerçeğe daha yakm gösterirse de, o Atatürk'ten başlıyarak Adnan Menderes'e ve Milli Birlik'çilere değin hiçbir kadroya düşüncelerini benimsetemeyince, kızıp hepsini «Kapıkulları!» diye horlıyarak burjuvaya yöneldiği ve işadamlarımızla doğrudan doğruya işbirliğine girdiği için şimdilik kendisini bir yana bırakacağız ve 27 Mayıs'tan sonra yaym alanına çıkan «*YÖN*» Dergisi'nde yenilenen kadrocu Kemalizm üzerinde biraz daha duracağız:

«*Kadro*», daha önce bizde pek bilinmiyen, yada daha doğrusu, pek bilinçli olarak kullanılmıyan bazı sosyal - ekonomik kavramları eleştirdikten ve karşılaştırdıktan sonra nihayet şu sonuca varır:

Dünya bugün birbirine karşıt üç karargaha ayrılmıştı: 1) Tipik örnekleri Batı dünyasında bulunan kapitalist - emperyalist karargah; 2) Sovyetlerin açtığı, birincinin tersyüzü olan sosyalist - komünist karargah; 3) Her ikisine karşı ayaklanan ve «Kemalist Türkiye»de tam ve tipik temsilcisini bulan sömürge ve yarı - sömürge halklarının karargahı.

Kapitalizmin son - dönemi demek olan ve antitezi *sosyalizm*'ce de ayrıca tehdit edilen şu ilerlemiş *emperyalizm* çağında bağımsızlığı yeni elde eden sömürge ve yarı - sömürge halkları, vaktiyle Japonların başardığı gibi, aynı yoldan giderek kalkınamazlar, batılılaşamazlar. Onlar için bağımsızlık, yeterli bir endüstri kurup Avrupadaki zenginliği biriktirmiye yarayamaz.

Onlar sosyalizm - komünizm karargahına da athyamazlar, çünkü kapitalist düzenin doğurduğu ve devrimci bir proletarya sınıfının gerçekleştirip yürüttüğü bir rejimdir. Demek ki, gelişmiş, devlet dümenini elinde tutmıya gücü yeter bir işçi sınıfının varlığını gerektirir. Oysa Tür-

kiye gibi endüstrisi bulunmıyan, başka bir deyişle kapitalist olmıyan toplumların toptan yaptığı bir kurtuluş, savaşından sonra devlet iktidarını elegeçirecek hiçbir sınıf yoktur, eğer kurtuluşu sağlıyan öncü kadro uyanık davranırsa, yani gereksiz bir öykünme ile ve zorlama usullerle bir sınıf yaratmazsa kalkınma hem daha hızla sağlanır, hem de sömürme sistemi demek olan *kapitalizm*'den sakınılmış olur.

Sosyalizm yolundan batılılaşmak şu bakımdan da olanaksızdır: Avrupa'da kapitalizm gerçekten yıkılsa ve işçi sınıflarının egemen olduğu bir sosyalist düzen kurulsa bile, Avrupanın metropol durumu değişecek değildir, yani ilerlemiş endüstri ülkelerinin gerikalmış hammadde ülkelerine üstünlüğü, dolayısıyla sömürücülük süregidecektir; yoksa tersyüzü bir kavimler göçü sakınılmaz olurdu. Avrupa'nın hiçbir sınıfı böyle bir duruma razı olamaz! Oysa tam ve gerçek bir eşitlik, uluslararası bir hukuk denkserliği ancak bütün ötekileri de içinde taşıyan bu ana - çelişkinin, sömüren uluslarla sömürülen uluslar arasındaki çıkar çatışmasının ortadan kalkmasına bağlıdır. Demek ki üçüncü karargahtan olan halklar, -Avrupa'da ister marksist anlamda bir devrim olsun , ister kapitalizm şöyle veya böyle (örneğin faşizm) kalıcı olsun-, sömürülme belasından kurtulamazlar. İşte bütün bu düşüncelerden ötürü onlara açık tek çıkar yol «Kemalizm»dir.

Kemalizm'in getirdiği öğretinin anadüşünceleri ise şöyle özetlenebilir:

1 — Avrupa'nın bugünkü üstünlüğü tarih ve coğrafya koşullarının ona sağlamış olduğu geçici bir üstünlüktür; ne ırkla, ne psikoloji ile şartlanmış değildir. 2 — Buhar ve elektrikle işliyen modern teknik ve buna uygun yaşama biçimi demek olan *uygarlık* kopmaz bir şekilde birbirine bağlıdır, bir bütündür; kurtulmak ve kalkınmak için olduğu gibi benimsenmek ister. 3 — Emperyalizm din, dil,

renk, tarih ve kültür ayrımlarına bakmaksızın bulduğu her geri kalmış, endüstri kuramamış halkı boyunduruğa vurur, her zayıf ülkeyi yıkar. Emperyalizm köleliğinden ancak döğüşerek, savaşarak kurtulunabilir. 4 — Modern teknik, endüstri alınırken onu halkın, ulusun ortaklaşa malı yapmak, böylece Avrupa'da olduğu gibi düşman sınıflara bölünmüş, çelişik, çatışık ve haksız bir toplum düzeni değil, -Kemalizmin en belirgin özelliği budur- her türlü sosyal bölüntüden uzak, sınıfsız, bağdaşık bir toplum düzeni yaratmak gerekir. Kemalizm bugün Avrupa'nın tekelinde bulunan tekniği, endüstriyi alırken, onu kendi ulusunun belirli bir sınıfının malı yapmayı, sömürme düzenini böylece dışardan içeri aktarmayı düşünmüyor, tüm halkın yararına işletmek üzere devlet mülkiyetinde tutmak istiyor. 5 — Kemalist devrim sınıf kavgalarıyla değil, bir liderler kadrosuyla gerçekleşir. Çünkü bu çeşit devrimler, halkların bütünüyle katıldığı bir kurtuluş savaşından sonra, zaferin kazandırdığı bilinç, azim ve prestijle başa geçen idealist bir liderler kadrosuna dayanır; tapılırcasma sevilen şeflere karşı gelecek, direnecek sınıflar yoktur. İşte Kemalist Türkiye'de böyle idealist ve yiğit bir öncü kadro vardır ve kendisini seven halk kitlelerini istediği hedefe yöneltmektedir.

Şimdilik kaba çizgileriyle belirttiğimiz bu sosyal felsefe yada devrim ideolojisi, sosyolojinin verilerine ve tarihsel gerçeklere ne denli uygundur ve «Kemalizm» uygulamaları onu yaratan Türkiye'de bugünedek nasıl bir sonuç vermiştir? Bunu araştırmak ayrı bir iş; ama KADRO kadrosunun ne hale geldiği ve bu düşünceye bağlı Ş. S. Aydemir'den başka kimse kalmadığı düşünülürse ve hele aradan geçen üç onyıllık gelişme gözönünde tutulursa, soruya olumsuz bir cevap vermek çok kolay gözükür. Ne var ki, hiçbir akım boşluktan doğmaz. Belirli bir dönemde de olsa, toplumu ve aydın zümreyi etkileyen bir ideoloji hiç de-

gilse sosyal tarihte yer almayı hakeder. Kaldı ki, Türkiye-nizin koşulları bugün de, bağımsızlıklarını İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra elde eden bütün «azgelişmiş» ülkelerde olduğu gibi, bütün soruların ortaya atılıp tartışılmasına el-verişlidir. Nitekim 27 Mayıs'tan sonra yaym sahnesine çı-kan «*YÖN*» Dergisi de aşağı - yukarı aynı kadrocu zihni-yeti dile getirmiştir. Türkiye'de bir Yeni Kadroculuk doğ-muştur.

2 Kadro'cu Görüşün Kaynağı

Geçen yazıda *Kemalizm*'in daha çok KADRO'cu yorumu üstünde durunuş, onun doğuşunun sosyo - psikolojik ve ekonomik - politik nedenlerini kısaca belirterek ideolojiyi kabaçizgileriyle anlatmıştık. Kaldığımız yerden başlamadan önce kadrocu görüşün kaynağına bir daha bakalım ki, o dönemi yaşamamış gençler hem durumu daha iyi kavrasınlar, hem de ona gereğinden çok önem ve değer vermesinler.

1930 dünya ekonomik fırtınasının bize vuran dalgalarına kapılıp soluğumuz kesilmiye başlayınca, ulusal ekonominin «ticaret dengesi» gibi yalınç kurallarından bile habersiz yaşadığımızı, karasapanlı bir ufak - köylü tarımından artırılan toprak ürünleri ve hammaddelerle birkaç büyük kentin türedi zengin tabakalarının gereksindiği «modern yaşama» araçlarını bile karşılıyacak durumda olmadığımızı korku ile görünüştük. Bağımsız ve *devrimci* Türk Devleti'nin herçeşit koruyucu ve destekleyici yardımından

yararlanarak palazlanan özel sermayeler vurguncu bir dış - ticaretin rahatlığına kendini bırakmış, hiçbir ulusal sorum duygusu beslemeden, gelecek korkusu çekmeden, en yakın çıkarım düşünerek hovardaca bir geçimyolu tutturmuş ve genç *Cumhuriyetin* toy liderlerine batılılaşmanın en kısa yolunun bu olduğu inantısını aşılamıştı. Ama *bunalım* ifritini görünce ilk paniğe kapılacak ve cankorkusu ile kendini Devlet - ananın kucağına atacak olan da yine bu türedi ticaret burjuvazisi olacaktı. O ana değin lafı bile edilmiyen *Devletçilik* akımı işte böyle başlamış ve bu turfanda kavram üstüne ideolojik yapılar ve şatolar kurmak eğilimi doğmuştu. Önceleri «Türkiye sanayileşmeye kalkışmalı mı, yoksa bir ziraat memleketi olarak kalıp bütün gücünü bu alana mı vermeli?» gibisinden *ciddi* tartışmalar yapılmışken, şimdi Türkiye'nin kendine yetecek bir endüstri kurması gerektiği söyleniyor, liderlerin ağzından da «Ekonomik istiklal ile takviye edilmiyen siyasi istiklal sağlam olamaz!» gibi belgiler, parolalar ortaya atılıyordu.

Üstelik ilk devrimci sarhoşluk yıllarında köye, tarıma da ciddi bir yardım yapılmamış, Türk köylüsü *aşar* ve *mültezim* belalarından kurtulunca yalnız kendine yetmekle kalmıyacak, ulusal işadamlarımızla işbirliği ederek ülkeyi zengin edecek sanılmıştı. Onun için tarımı teknik araçlarla donatmak, geleneksel üretim usullerini değiştirmek gereği bile anlaşılmamıştı. Dışardan oluk gibi akıtılan mallar arasında eksik olan yalmz tarım araçlarıydı: *«Ziraat aletlerine ait ithalat milli istiklali müteakip seneden seneye artması lazımgelirken tedricen azalmıştır. Bu demektir ki, Türkiye iktisadiyatının modern teknik vasıtalarla teçhizi işi inkılapçı tedbirlerle ilerlememiş ve türk köylüsü karasapana, ananevi tekniğe sadakat göstermekte ısrar etmiştir.» TÜRKİYE İKTİSADİYATI - İsmail Hüsrev.*

1930'dan sonraki resmi söylevlere, özellikle Atatürk, İnönü ve C. Bayar'ınkilere bakılırsa devletçilik edebiyatı-

nın neden öyle salgm hale geldiği anlaşılır. Evet, sosyolojinin, ekonominin temel kavramları arasında yeri bile bulunmıyan ve anlamı ülkeden ülkeye değişen bu kaypak politika sözcüğünün nasıl olup da Türkiye'de bunca değer kazandığını, parti, rejim, devlet (anayasa) direkleri arasına girebildiğini, ondan ideolojiler, dünya görüşleri çıkarılmak istendiğini anlamak istiyenler, o yılların siyasal edebiyatını mutlaka okumalıdırlar. Kaldı ki, o dönem birçok bakımlardan ilginçtir ve cumhuriyetimizin altınçağı sayılsa yeridir.

Zeki ve kültürlü bir genç olan Şevket Süreyya Aydemir işte o ortamda meydana çıkmış ve KADRO'cu Kemalizm ideolojisinin temelini öyle hazır bir arsaya atmıştır.

KADRO'ya göre, ***Kemalizm,*** biryandan doğulu - islam - osmanlı ortaçağını temizliyerek batılılaşma çabamızın önünden bütün engelleri kaldırırken, bir yandan da Batı - Uygarlığının artık çağını geçirmiş olduğu son amansız dünya sarsıntısı ile açıkça belirmiş olan *kapitalizmini* tasfiye edecek, böylece hem *batılı* hem de «İçeri ve dışarı doğru tezatsız (yani kapitalist ve emperyalist olmıyan) bir toplum düzeni» yaratacaktı; ünlü marşın sözleriyle «İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kütle» toplumu! Şevket Süreyya'nın YÖN'deki yeni bir deyişiyle «*Hiçbir kimsenin kontrolünde olmıyan, bütün iyiniyetli ülkelerle teknik, sermaye ve işbirliği yapan, içten ve dıştan suni enjeksiyonlarla sosyal çatışmalar yaratacak köksüz bir kapitalizm yerine bütün milletin yararına düzenlenen planlı, sosyal adalete uygun, milletin bütün müstahsil ve sosyal kuvvetlerinin teşkilatlandırılmış gücüne dayanan bir sosyal devlete vücut vermek.*» İşte böyle Batılı olan, ama ne kapitalist, ne sosyalist, (tabii ne de faşist) olmıyan büsbütün bize göre bir rejim tipi doğacak ve tarihe bizim elimizle sunulacak böyle yepyeni bir *düzen* olmak itibariyle de, bizden sonra kurtuluşa kavuşacak bütün ülkelere *model* olacaktı.

Kemalizm'in bir üstünlüğü de kansız, ihtilalsiz gerçekleştirilebilir olmasıydı, çünkü karşısında kanlı operasyonları gerekli kılacak önemli sosyal güçler, direngen sınıflar yoktu. Osmanlı İmparatorluğu'nu dağıtıp emperyalizmin saldırgan gücünden kurtararak bize kendi doğal sınırları içinde bağımsız ve kaynaşık (homojen) bir varlık bağışlıyan TARİH elimize bir de *seçme* fırsatı vererek dünya - ölçüsündeki *uygarlaşma* yarışmasmda omuzomuza, insanlığm dörtte üçü için, önderlik görevi yüklemişti. Bu şanlı görevi yerine getirmek için gidilecek yolu ise devrimin büyük liderleri *devletçilik* ilkesi ile göstermişler ve çizmişlerdi. Avrupa'da devlet gücü, siyasal iktidar o uygarlığın her aşamasında belirli sınıfların elinde bulunduğu için her köklü değişme (feodalizmden kapitalizme ve kapitalizmden sosyalizme geçmek için örneğin) sarsıntısız, kavgasız, kansız, bir kelime ile devrimsiz olamıyordu, ama Türkiye'de öyle zorlu direnme güçleri bulunmadığı gibi devlet gücü de ulusumuzu kahramanca bir kurtuluş savaşından zaferle çıkarmış büyük liderlerin, idealist bir kadronun elinde idi. Türk ulusuna tarihsel kaderin verdiği bu uygarlık misyonunu sezmemeleri, bilmemeleri beklenir, sanılır mıydı? Şimdi «*KADRO*»nun bayraktarlığını etmiye başladığı aydın takımına düşen görev, konuyu enine boyuna işleyip aydınlatarak amaca en kısa yoldan, acısız ve yanılmasız nasıl varılacağını göstermekti.

Türkiye'de devlet ve hükümet gücünü elinde tutan liderler, en başta Atatürk ile İnönü gerçekten böyle mi düşünüyorlar, rejime istedikleri yönü vermekte kendilerini özgür mü sayıyorlardı? KADRO takımına göre elbette! Öyle düşünüp öyle istemeselerdi, devrimi, yani kendi eserlerini böyle yorumlıyan bir dergiye gözyumarlar, gözyummak ne demek, onu yakın dostları Karaosmanoğlu'nun yönetiminde basın alemine kendi elleriyle salarlar mıydı? Hem öyle bir zamanda ki, onların ilgisi ve bilgisi olmadan hiçbir ba-

sın kuşu kanadını bile kıpırdatamazdı? Bütün aykırı akımlar «kökü dışarda» olmakla suçlanıyor, yasaklanıyor ve dikbaşlı yanatları zındanlara tıkılıyordu? Oysa KADRO Atatürk'den iltifat görüyor ve İnönü'den *Devletçilik* üstüne koskoca bir yazı alıp kendine bayrak ve kalkan yapabiliyordu. İnönü'nün bu yazısı «*İktisadi devletçilik siyaseti bana herşeyden evvel bir müdafaa vasıtası olarak gözüktü*» cümlesiyle başlıyor, «*İktisadi devletçilik siyaseti sayesinde imparatorluğun çok zamanda yapamadığını yaptık. Milletin yüzmilyonlarca liralık işleri ve iş şeklinde hazneleri, her noktai nazardan müdafaa ve inkişaf vasıtaları kuruldu, birikti. Artık tecrübe edilmiş bir yolun şuur ve sebat ile yolcusuyuz,*» diye bitiyordu. Bir başka yerinde ise «*Memleketin muhtaç olduğu sanayii, teşkilatı, vesaiti devletin yardımcı nezareti ve hatta doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmeyi safdil olanlar düşünebilir!*» deniyordu.

Atatürk daha 1922'de «BİZ HAYATINI, BAĞIMSIZLIĞINI KORUMAK İÇİN ÇALIŞAN EMEKÇİ KİŞİLERİZ, ZAVALLI BİR HALKIZ, MAHİYETİMİZİ BİLELİM (...) HALKÇILIK TOPLUM DÜZENİNİ EMEĞİNE, HAKLARINA DAYANDIRMAK İSTİYEN BİR TOPLUMSAL ÖĞRETİDİR. BİZ BU HAKKIMIZI, BAĞIMSIZLIĞIMIZI KORUMAK İÇİN, BİZİ MAHVETMEK İSTİYEN EMPERYALİZMLE, BİZİ YUTMAK İSTİYEN KAPİTALİZMLE MİLLETÇE MÜCADELEYİ UYGUN BULAN BİR MESLEĞİ TAKİP EDİYORUZ.» dememiş miydi? Şeflerin böyle düşünüp böyle istediklerine daha tümen tümen kanıtlar ve tanıtlar gösterilebilirdi. Bunlardan bir önemlisi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun «*YÖN*» Dergisi'nce düzenlenen bir açık - oturumda anlattığı idi: Mustafa Kemal daha 1921 de kurduğu C.H.P.'nin programını hazırlarken bu programa (Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık ve Laiklik ilke-

lerine dayanan ilk programa) rejim terminolojisi bakımından ne demek gerektiğini yanındakilere sormuştu da sayın edip bu soruya «Milli Sosyalizm» cevabını vermişti. Lider öneriyi yadırgamamış, ama bir doktrine bağlı görünmeyi *şimdilik* istemediğinden kabul etmemişti. Yoksa halkçı, devrimci ve devletçi bir partiye verilecek en uygun ad ancak «milli sosyalist» olabilirdi. Gerçi bu amda esaslı bir kronoloji yanlışı var, çünkü, o zaman Devrimcilik ve Devletçilik ilkeleri daha ortada yoktu; ama bu yanlış değerli edibin sözlerine inanmamayı gerektirmez. Demek ki, Atatürk daha cumhuriyeti bile ilan etmeden bir sosyalist toplum düzeni tasarlıyor, İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra bir sıra ülkenin gireceği yolu ilk olarak Türkiye'ye açmak istiyordu. O halde neden açmadı? Neden belirli reformları gerçekleştirdikten sonra o da bütün öteki şeflerin ve resmi sıfatlı kişilerin yaptığı gibi, kendi görevinin bittiğini ve eserinin yeni kuşaklarca tamamlanacağını söyledi?

Eğer Şef Mustafa Kemal ve başbakan İnönü, öyle sosyalistçe düşünceler besliyor ve planlar hazırlıyorlardıysa, Yakup Kadri'nin koltuğunda Şevket Süreyya gurubunun Kemalizm'i öyle Türkiye'ye özgü bir «milli sosyalizm» olarak işlemesine ve yaymasına bilerek izin verdilerse, ya niçin İnönü dergiye verdiği başyazının o anlamda yorulmasına kızdı ve MİLLİYET Gazetesi başyazarı Siirt mebusu Mahmut Bey'in KADRO'cuları Marksistlikle suçlaması üzerine dergiyi kapatıverdi? İki şıktan biri: Ya liderler Karaosmanoğlu ve Aydemir'in sandığı gibi sosyalist, hatta sosyalistimsi düşünceler beslemiyorlardı - ki o zaman ekonomik sarsıntı ile ağırlaşan havayı, hiç değilse sola eğginlik gösteren aydınları avutarak dağıtmıya yardım etsin diye, C.H.P.'ye karşı sarsılan güveni onarsın diye, bir çeşit politik manevra, bir yönetim taktiği olarak KADRO stili bir toplumculuk propagandasına yer verdiklerini varsamak zorunda kalırız; yada besliyorlardı, ama başlıyan

tepkiden korktular ve onun için dergiye komünistlik isnat eden Mahmut Bey'in gazetesini kapatacak yerde, kendi gizli arzularını yerine getirmekten başka bir kabahati olmıyan «KADRO»yu kapattılar! Hangisi akla uygun?

Bu soruyu İnönü kendisi cevaplandırınış, MİLLİYET Gazetesi yerine KADRO'yu kapatmakla asıl kendine ve liderine sadık davrandığını hiçbir ikircime yer bırakmıyacak şekilde ortaya koymuştur. Şöyle ki: Sayın İnönü, Türk Devrimi'nin bu ikinci en büyük başı, Atatürk'ün 25. ölüm yıldönümü dolayısıyla radyoların başına geçip KADRO'nun küçükkardeşi YÖN'e ağzını çevirerek: «*Atatürk'e sosyalistlik isnat etmek kaba bir sahtecilikten başka birşey değildir!*» demiştir. Kimsenin kendisi kadar iyi tamyamıyacağı büyük lideri bir sosyalist devrim düşünmek şöyle dursun, toplum yapısında en küçük bir zorlamayı bile aklından geçirmemişti. Onun istediği ve başardığı *şey* batılılaşmamızı engelliyen yada güçleştiren *tanzimatçı* yarım - tedbirlerden vazgeçerek artık yaşama gücünü büsbütün yitiren hukuksal ve kültürel kurumları kaldırmak ve 1789 Büyük Fransız İhtilali'ninkilerden ayırdı olmıyan (Herriot ve Duverger gibi muteber tanıklar gösteriyordu) ilkelerle tam Batı Avrupa biçimi bir klasik siyasi demokrasi kurmaktı. Onun bu klasik parlamenter demokrasi idealini sağlığında başarısızlıkla sonuçlanan birkaç denemeden sonra kendisi gerçekleştirmiş, DP badiresinden bir 27 Mayıs İhtilali'yle kurtulduktan sonra da bir yeni ANAYASA ile büsbütün perçinlemişti. Atatürk'ün meşru varisi ve sadık ardılı kendisi idi, başka hiçbir açıkgöz ona sahip çıkmıya kalkamazdı. Eğer 1789 Fransız İhtilali gerçekten bir *burjuva* devrimi ise, tarih - sosyolojisi öyle diyorsa, varsın olsun, sayın İnönü bunu da kabul etmiye yatkındı, yani Atatürk devriminin, öteki adıyle Kemalizmin gecikmiş bir milli burjuva devrimi sayılmasına da bir diyeceği yoktu; Ama kendilerine sosyalistlik isnat edilmesine dünyada da-

yanamaz, bunun «kaba bir sahtecilik» olduğunu haykırmakta duraklamazdı. Tek - Parti döneminde olsa, böyle diyenlerin canına okur, dergilerini şıp diye kapatırdı, ama artık zaman değişmişti, dergi kapatmak, yazar tutuklatmak şimdi yakışık almazdı.

Bu açık durum karşısında artık akan sular durur ve olsa olsa «*YÖN*» yazarı Mümtaz Soysal ile birlikte «*İnönü'yü yılmaz devrimcilerin kuşağından sananlar yanıldıklarını artık iyice anlamalıdırlar!*» diye yakınılabiirdi. Ama ben, okuyucunun çoktan sezinlemiş olacağı gibi, böyle yakınanlardan değilim. Tam tersine, böyle açık konuşup, geç de olsa durumu olduğu gibi belirttiğinden ötürü çok sevindim ve İnönü'nün tarihsel kişiliğine duyduğum saygı daha da arttı; çünkü inancıma göre, Türkiye'de kof, temelsiz, uydurma ilkeler üstüne ideoloji yapıları kurma dönemi artık kapanmalı, «*En hakiki mürşidin ilim olduğu*» anlaşılmalı, işbu ilimden çıkan sonuçlar, işimize gelmese, hatta cammızı yaksa bile, döneklik etmemeli, acı gerçeğin gözüne baka baka yürümeyi öğrenmeliyiz. Böylece düşünce ortamındaki bulanıklık gidecek, bulanık suda avlanmak istiyenlerin kökü kuruyacak, kafalar durulup yeni yönlerde gerçekten yaratıcı çalışmalar başlıyacaktır.

Evet, bence Atatürk reformlarını yorumlamada ne eski KADRO'cular, ne de onların yeni koşullara uymuş küçük kardeşleri olan *YÖN*'cüler haklıdır; haklı olan o reformları yapan iki büyük baştan ikincisi olan *İNÖNÜ*'dür! «Kemalizm» adı altında toplanan *reformların* bugüne dek geçtiği pratik yol ve vardığı sonuçlar ortada iken hâlâ kemküm etmek, dipsiz kuruntulara dalmak, ya yetersizlikten yada korkaklıktandır. 27 Mayıs'ın getirdiği en büyük nimet olan şu düşünme ve söyleme özgürlüğünde artık korku bir sakınca olamıyacağma göre, aydınlarımızın bir an önce sıkı çalışmalara girişip yetersizlikten sıyrılması, er meydanında açık - güreşe hazırlanması beklenir. Şunu açıkça bi-

lelim ve söyliyelim ki, «*Devrim* Atatürk'ün elinde iyi idi, İnönü'nün eline geçince kötü oldu,» yada «Devrim Ata'nın elinde sosyalist bir *yön* almış iken İnönü'nün zamanında kapitalizme dönüştü,» gibi gerçekten uzak varsayımlarla düşün yoluna çıkmak, insanı hiçbir sonuca götürmez, boşuna vakit öldürmekten, enerji israf etmekten başka bir işe yaramaz. Kaldı ki, yine değerli «*YÖN*» eliyle ortaya dökülen bol materyal sayesinde öğrenmiş bulunuyoruz ki, eğer A. Menderes sağ olup da bu tartışmaya katılsaydı, «Her mahallede bir milyoner yetiştirmenin» asıl Atatürk'çülük olduğunu iddia edebilir ve kadrocu sosyalistlerimizden daha çok kanıtlar da gösterebilirdi. «Memleketimizde milyonerler, hatta milyarderler yetiştirmiye çalışacağız,» diyen Ata değil miydi? Kendisi bu milyonerleri yetiştirmekle öğündüğü zaman kızanlara, kınayanlara dönüp «Beni bu yüzden devrim ilkelerine ihanet etmekle suçlıyanlar, kaba bir sahtecilikten başka birşey yapmıyorlar!» diye bağırabilir ve o da İnönü gibi haklı olurdu. Mustafa Kemal «Devletçilik» ilkesini ilkin CHP programına, sonra anayasaya koydururken, Kadro'cu anlamda bir «Milli Sosyalizm» düşünmemiş olduğunu yalnız bu gibi sözlerle değil, kişisel davranışlarıyla da göstermişti: Gazi Orman Çiftliği'ni bir kollektif çiftlik gibi değil, bir kapitalist işletme gibi kuran, Türkiye'de özel sermayenin ilk finans - kalesi olan ve sonra o «ılımlı iktisadi devletçiliğin» yıkılmasında başlıca rollerden birini oynıyacak olan İş Bankası'na en büyük sermayeyi yatıran ve başına Celal Bayar'ı müdür olarak getiren, devletçi İsmet Paşa'dan usanınca başbakanlığı da yine özelci Bayar'a devreden Atatürk değil miydi? «İktisadi Devletçilik» konusunu işlemek yolunda Ferhat'ça, Sysiphos'ça çalışan, Donkişot'ça bir sevimlilikle her yeldeğirmenine saldırıp kolkanat üzen bir başka Kemalizm yalvacım, Ahmet Hamdi Başar'ı işkencelere bırakan, daha olmayınca yanından uzaklaştıran Atatürk değil miydi?

Çıplak hakikat şu idi ki, Türk Devrimi asla bu anlamda sosyalist ve *kemalist* olmamıştı. O gerek teorik, gerek pratik bakımdan gecikmiş bir milli burjuva rejimiydi, en devletçi gözüktüğü dönemlerde bile esasta özel sermayecilik çizgisi üstünde yürüyordu ve yürüyor. Bunun böyle olduğunu bütün kadrocu aydmların görmezlikten geldiği yada küçümsediği Türk burjuvazisi de yeri geldikçe belirtmiş, nasırına basıldıkça tekme atmayı bilmişti. Şimdilik gün de onundu, devran da, birkaç kuruntucu aydmm devrim kadrosunu şaşırtmasına gözyumamazdı!

Yine boşuna çabalamaksızm kabul edelim ki, Atatürk yaşasaydı ideolojik kurum ve kuruluşlarda sapmalar, gerilemeler olmıyacaktı belki, *taviz* verilmiyecekti ama toplumumuzun yapısı yine böyle olacak, bugünkü «Karma - ekonomi düzeninden» pek ayırdedilmiyecckti.

Bu gerçeği daha ayrıntılı belgelerle öğrenmek istiyenlere artık birçok kaynaklar açıktır, ama ben kısa yoldan gitmek istiyenlere «*YÖN*» Dergisi'nin 47. Atatürk sayısmdaki «Devletçilik nasıl dejenere oldu?» yazısını salık vereceğim; Doğan Avcıoğlu'nun becerikli kaleminden çıkmış uzunca bir özettir. Orada da belirtildiği gibi, Türk Devleti bağımsızlık savaşını kazanıp yurdun geçimsel yaşayışım düzenlemek istediği ilk anda karşısma tüccar ve ağa takımı çıkmış, halkçı ve köycü Mustafa Kemal'e karşı, hem de «Tanzimat'm açtığı serbest ticaret devrinin sanayiimizi mahvettiğini» bilen ve söyliyen Atatürk'e karşı kendi serbestçi görüşlerini başarıyla savunmuştu. 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde çizilen liberal politika o takımm tam bir zaferini gösteriyordu. Halk yararına, köylü yararına esaslı reformlar tasarlanmak şöyle dursun, boş ve sahipsiz çiftlik topraklarının dağıtılması teklifi bile mülkiyet hakkına tecavüz sayılarak gürültü koparmış, reddedilmişti. Elbet reddedilirdi, çünkü oraya gelen sözde köy delegeleri hep *ağa* idi. Realist devletadamı Atatürk bu Tüccar - Ağa kar-

masma karşı direnmemiş, «*Ticaret hakkındaki düşünceleri iki şekilde tespit ediyorum: Biri bugüne ait, diğeri atiye ait düşünceler... Bugün için düşündüğüm yegane şey kapitülasyonlardır... Yarına ait olan, Türkiye ticaretinin dünya ticaretiyle rekabet edebilmesi için düşünülmesi lazımgelen şeyleri bittabi siz tüccarlar benden iyi bilirsiniz,*» diyerek işi tatlıya bağlamıştı. Tüccarın bildiği ve istediği şey ise, tabii bol devlet yardımlarıyla birlikte, işinde, kârında serbest bırakılmaktı. Nitekim öyle oldu ve 1930 bunalımına değin *devletçilik* lakırdısı ağıza bile alınmadı.

CUMHURİYET'in o ilk döneminde devletin elinde kalan işletmeler, a) Tekeller, b) Yabancı şirketlerden satmalınan bazı madenler, c) Devlet demiryollarından ibaretti. İşin asıl ilginç yanı devletin eline geçen bu işletmelerin nerdeyse bir yük, bir angarya sayılması, sorumundan kurtulmak için bunların ya özel girişimlere devredilmiye çalışılması yada devlet demiryollarında olduğu gibi kendi personeli ve olanaklarıyla değil de müteahhitler eliyle yaptırılmasıdır. Osmanlıdan aktarılagelen tekellerin hemen hepsi, çoğu yabancı olan, özel şirketlere satılmıştır: *Tuz* bir anonim şirkete, *Benzin* bir Amerikan Şirketine (Standard Oil Co.), *Kibrit - Çakmak* yine bir Türk - Amerikan karma şirketine, *Ispirto* ile alkollü içkiler 1927'de yedek bir Polonya şirketine... Limancılık ise devlet - özel karması anonim şirketlere maledilmiştir. Şeker sanayiine bile özel sermayeler ortak alınmıştır. Devlet demiryolları bile yabancı şirketlere ihale edilmiş ve 1927'de çıkarılan «Teşviki Sanayi» kanunu ile özel teşebbüslere olağanüstü haklar ve ayrıcalıklar tanınmıştır: 1) İşletme kuracaklara parasız arsa vermek, 2) Birçok vergi ve resimlerden muaflık, 3) Yatırım malzemesi getirtenlere gümrüksüzlük, 4) Bunları taşımak için vapur ve tren tarifelerinde yüzde otuz indirim, 5) Yüzde ona daha pahalı da olsa, devlet daire ve kurumlarının yerli malı alma yükümü...

Özel yerli endüstriyi geliştirmek için verilen bu olağanüstü haklar, Serbest Fırka kurucusu özelci Fethi Okyar'a bile çok aşırı görünmüş olmalı ki, «*Bizde devletçilik devlet sermayesini hususi adamlar vasıtasıyla kullanmak şeklinde tecelli ediyor,*» diyerek durumu protesto etmiştir. Yine aynı liberal Fethi Okyar, Halk Partisi devletçiliğini yerdiği İzmir nutkunda «*Fırkamız inhisarlardan halkın zararına ceplerini dolduranlara karşıdır*» demişti. Aym partinin genel sekreteri ve yetkili sözcüsü Ağaoğlu Ahmet Bey ise, Halk Partisi'nin bu acayip devletçiliğini şu sözlerle kınamıştı: «*Araya komisyoncular giriyor. Şömendöferi sözde hiikümet yapıyor, fakat hakikatte Avrupa'nın ve komisyoncuların hesabına çalışmış oluyor.*»

1930 bunalımıyla başlıyan ikinci dönemde bu politika, yani devlet parasıyla özel girişimler yapmak, bir mutlu azınlık yararına endüstri işletmeleri kurmak politikası, ister istemez gözden düşmüş, Serbest Fırka'nm kazandığı beklenmedik başarı da halk yığınlarının bu politikayı beğenmediğini, tutmadığmı iyice belirtmişti. Özel iş adamlarının devlet hazinesini soyarak varlık edinmeleri, nüfuz ticareti yapmaları, kendi hasis çıkarları uğruna Türk parasına karşı spekülasyona başvurmaları, ihracat kârlarını artırmak için üretmen halkm elinden mallarını yokpahasma kapatıp ihtikar yoluna sapmaları, bütün bunlar yetmiyormuş gibi devlet ananm memesini de kuruturcasma somurmaları, devrimcileri biraz uyandırmış, kendine getirmişti. Bunca şımartılmış olmasma karşılık, özel sermaye, yurdu kalkmdırma, kendine yetme yolunda ciddi hiçbir iş de görmemişti üstelik.

Yabancı sermaye eski imtiyazları bulamıyacağını bildiğinden gelmiyor, ama yerli işadamlarıyla gizli anlaşmalar yaparak sömürmeye el altmdan katılıyordu. Yerli sermayenin yabancı çıkarlara paravanlık ettiğini görüp kızan Recep Peker 1932'de şöyle köpürüyordu: «*Ezici ve gay-*

rimeşru, istismarcı sermayenin düşmanıyız. Muharebeler devrini (İstiklal Harbini) takip eden senelerde birçok müteşebbisler az zamanda milyoner olmak ihtirasıyla hareket etmişlerdir. Bu gayri tabii teşebbüslerin birçoğu yıkılmış olmakla beraber, normal ticaretin meşru ve dürüst kârı ile yetinme dürüstlüğü avdet etmemiştir. Fırkamız bu zihniyetle mücadeleyi lüzumlu görmektedir.» Haydi bu kampanyada Celal Bayar'ın da sesi eksik olmasın: «*20 - 30 yıl evvel (demek Meşrutiyette) bir Türk tüccarının bonosu protesto edilince, o tüccar intihar edecek kadar elem duyardı. Bu ahlaki inzıbat maalesef gevşemektedir.*»

Geçen yazıda anlatıldığı için burada yeniden anılmak gerekmiyen birçok iç ve dış nedenlerin etkişi ve baskısıyla alınan *devletçilik* kursu, birçok endüstri ve maden işletmelerini doğrudan doğruya devlet eliyle, devlet sermayesiyle açıp işletmeyi gerektirmiş, SÜMERBANK, ETİBANK gibi güçlü ulusal kurumların doğmasına yol açmışsa da, bunu değil KADRO'cu anlamda bir *Kemalizm* davasına bağlamak, hatta pek hızlı bir tempo ile alıp yürüyen sınıf çelişkilerini, köylü - kentli ayrışımını yavaşlatmak, biraz olsun sosyal adalet içinde kalkınmayı sağlamak amacına bile bağlamak istemek boşunadır. Ahmet H. Başar'ın bütün çabalarına karşın, bu orta - sınıf devletçiliğini bir sistem haline getirmek, ondan düzgün çalışan, denge hesaplarına dayanan bir bilinçli ekonomi metodu çıkarmak bile mümkün olmamıştır. Olamazdı da, çünkü ellerinde iktidar bulunan kişiler devletçiliği sonuna dek gidilecek bir yol saymıyor, bireylerin gücü yetmiyen, ama ulusal gayelerin zorladığı büyük işleri *şimdilik* devlete yaptırmaktan başka bir amaç gütmüyorlardı; son hedefin *özel sermayecilik* olduğunu her fırsatta belirtiyorlardı. Halk Partisi liderleri devletçiliği orta - sınıfın, burjuvazinin kaderine öylesine sıkı bağlanmışlardı ki, DP'nin ortaya çıkmasıyla bu sınıfın artık devletçilik istemediğini, «Vesayetten kurtulmak» istedi-

ğini anlayınca 1950 Seçim - Beyannamesinde partinin yalnız devletçiliği değil, altı - okun tümünü birden anayasadan çıkarmıya hazır olduğunu bildirmekte duraksamıyacaktı: «*Tekparti devrinin icabı sayılarak Anayasaya sokulmuş olan 6 umdeyi oradan çıkaracağız.*»

C.H.P. işte böylesine makyavelist bir partidir, iktidarda kalmak yada oraya çıkmak için feda etmiyeceği umde, ilke, kavram, anlam yoktur! Onun göbek adını yapan *halk* kavramının bile nasıl gevşek ve iğreti olduğunu yeri gelince göreceğiz. Devletçiliğin ancak sakınılmaz bir *kötülük* olduğu düşüncesinin yalnız tek tek siyaset ve işadamlarına değil, uzman kurullarına bile hakim olduğunu gösteren sayısız kanıtlar vardır. Örneğin ALİ İKTİSAT MECLİSİ'nin 1933'de verdiği önemli raporda devletçilik «*Mecburen başvurulan bir politika*» olarak nitelenmekte, devlet işletmelerinin sonradan özel sektöre devredileceği söylenmektedir.

Evet, bizim alaturka devletçiliğimizin özü, özeti budur, ama bu alaturka yarı - devletçilik bile başıboş özel sermayeciliğe üstün olduğunu göstermekte gecikmemiş, Türkiye gerçekten «Ekonomik bağımsızlık yolunda» ilerlemiye başlamıştı. Halk Partisi'nin tarihinde 1933 - 1937 dönemi sahiden bir altın - çağıdır. Köylü kalkındırma davasının ilk defa ciddi olarak ele alınması, Köy Enstitülerine giden yolun hazırlanması, ideoloji tartışmalarıyla canlı bir düşün ortamının meydana gelmesi, Halk - Evleri, Devlet Konservatuarı, sonra yüzümüzü güldüren genç sanatçıların yetişmiye başlaması, arı türkçe ile yeni bir halkçı edebiyatın doğması ve daha pek çok hayırlı işler hep o yıllara düşer. Nice yalınkat olursa olsun, bir Beşyıl Planı uygulanmış ve bugünkü Türkiye endüstrisinin temellerini atmıştır...

Devletçiliğin temelli ölmiye başlaması yine Celal Bayar'ın başbakanlığına raslar (1937). Onun hükümet prog-

ramında devletçilik üstüne söylenenler şunlardır: «*Fert tarafından yapılabilecek işlerin fertlerce yapılmasını teşvik edeceğiz... Ferdi sermayenin bugün için yetmediği ve gitmediği işlerde, milli korunmanın getirdiği hususlarda, milli emniyeti ve umumi menfaatleri temin etmek, ferdi sermayenin çeşitlenip büyümesini kolaylaştırmak için devlet işbaşına gelecektir.*» Sakın unutulmasın ki, bu sözleri söyliyen Bayar, o zaman bir C.H.P. hükümetinin başkamdır! Halk Partisi'nin ne klasik, ne modern anlamda bir parti olmadığını bundan daha iyi belirtecek ne vardır! Bir politikadan 180 derecelik bir açı ile tam ters yöne dönmek için C.H.P.'nin bir ekibini indirip başka bir ekibini bindirmek yeteceği gibi, aynı iktidar sahibinin sağ eliyle yaptığını sol eliyle bozduğu da sık sık görülmüştür. Örneğin köy enstitülerini kuran da sayın İnönü'dür, bozan da! Şimdi yeniden kurmasını da ondan bekliyoruz!

İkinci Cihan Savaşı başlayınca savunma ihtiyaçları ve artan bütçe harcamaları devlet işletmelerini genişletmiş ve özel sektörün işine karışmayı artırmışsa da, bu asla onun sektörünü daraltma anlamına gelmemiş, tam tersine savaş yıllarının getirdiği olağanüstü konjonktürden yararlanan ve kanunlu kanunsuz çıkaryollarını bol bol sömüren işadamları daha çok palazlanıp semirmiş, Yalman'ların kaleminden «Vesayetten kurtulma», «akıncı ruhla ileri atılma» parolalarını ortaya dökmiye başlamıştır.

Devletçilik, C.H.P.'nin 1943 programında başlangıç noktasına, yani «Ferdin yapamadığını devlet yapar» formülüne indirgenmiş, o zavallı kendi anasının kucağında kansız, raşitik bir bebek haline gelmiş bulunuyordu. Çok-Partili Demokrasi döneminde bu raşitik devletçilik bebeğini boğup atmak işten bile değildi, ama boğmadılar, Demokratlar iktidara gelince onu besleyip canlandırdılar bile! Çünkü Türkiye'de devlet, yukardanberi anlatıldığı gibi, hep bu orta-sınıfa hizmet etmiş, kârlarını ona bırakarak zi-

yanlarım biteviye halkın, ulusun sırtına yüklemişti. Onu bir emniyet sübabı, bir geri-çekilme mevzii gibi tutmakta bu sınıfın yalnız menfaati vardı. Üstelik devlet işletmeleri kodamanlara arpalık vazifesi de görüyor, işadamlarımızı baç ödemekten de kurtarıyordu. Menderes'in satılığa çıkardığı irikıyım devlet işletmelerini satın almıya özel sermayelerin gücü yetmediği söylendi, belki doğrudur, ama çıkarları öyle gerektirseydi o çapulculuk döneminde bunun bir çaresini muhakkak bulurlardı.

Savaş sonunda dümensuyuna girdiğimiz Amerikalı dostlarımız da Türkiye'nin demokrasi görünürü altında tam kapitalist bir yolda gelişmesini isteyince, yardımlarını ona göre ayarlayınca özelcilerimize gündoğmuştu. Artık devleti «Kapıkulu zihniyetinden kurtarmalı, profesyonel politikacılardan, iflah olmaz bürokratlardan koparıp kendi adamlarının eline vermeliydi.» C.H.P. yelin hangi yönden estiğini elbet sezmiş ve koşullara ayak uydurmaya girişmişti. Belki 1946 seçim skandalının suç duygusu altında da ezilerek Günaltay hükümeti eliyle iyi bir seçim kanunu da yapmıştı. Ama düşeceğini pek hesaba katmadığından, sonra işine yarıyacağını umduğu birçok antidemokratik kanunu tasfiye edip demokratik kurumları meydana getirmemişti. Buna karşılık Atatürk reformlarını kendi eliyle törpülemiş (İnönü deyimiyle rötuş etmiş), laikliği kuşa benzetmiş, sözde *aydın din-adamları* yetiştirmek üzere *İmam-Hatip* okullarından *İlahiyat Fakültesine* kadar bir sıra *şeriat* ocağı açmış ve 1950 seçimlerini bu parlak hazırlıklarla beklemişti. Gerçi kuyusunu kendi kazdığını anlıyacaktı, ama bu Türkiye'mizin 10 yıl yerinde saymasına, hatta yer yer gerilemesine malolacaktı. Gerçekten *halkçı* olamamak yüzünden geniş halk kitlelerini, reform törpülemeleri (tavizciliği) yüzünden *aydınları* kendinden soğutup D.P.'ye yönelterek iktidardan düşen C.H.P., on yıllık muhalefet döneminde yeniden parlar gibi oldu; yeni pozisyon-

da herşeyi yeni bir açıdan düşünüp gerekli dersleri çıkardığı sanılıyordu. İnönü'nün örtbas edilen demeçleri Namık Kemal'in şiirleri gibi elden ele dolaştığı günlerde parti nerdeyse yine *kurtarıcılık* niteliği kazanmıştı. Ama 27 Mayıs sonrası yarım iktidarı sırasında hiç ilerlememiş, bildiğinden şaşmamış olduğunu yetesiye kanıtladığmdan, şimdi yine bir çıkmazdayız ve nerdeyse NURCULUK denizinde boğulup hep birlikte Ortaçağa gömüleceğiz!

Bu yazı böylece bitti aslında. Ama CHP üstüne söylediklerimi on yıl geriden aydınlatan ilgi çekici bir belge var elimde. Onu buraya eklersem okuyucuyu hoşnut ederim sanıyorum.

D.P.'de ilk yılların sarhoşluğu sona ermiş, demokratik usullerle uzun süre iktidarda kalamıyacağını anlamıştı, onun için aydın çevrelerden daha çok kara - kalabalığın sırtına abanmıya başlamıştı. CHP'den devraldığı *tavizcilik* politikasına hız veriyor, din sömürücülüğünü gerçek bir «irtica» tehlikesine doğru kızıştırmaktan çekinmiyordu. C.H.P. bu uğursuz gidişe karşı (içten olmadığı yine sonradan anlaşılacak olan) bütün ilerici aydınlarla birlikte savaşmakta idi. ULUS'da başyazarlık eden yaşlı üstat Hüseyin Cahit de sık sık bu konuya değiniyor, sert çıkışlarıyla aydın gönülleri coşturuyordu. Kendisine aşağıda okuyacağınız mektubu yazdım, ama son demlerinde C.H.P. partizanlığında gençleri arkada bırakmış olan üstat onu sözkonusu bile etmedi. O günlerin havasını yansıtan (ve M.Ş. Esendal'ca da okunup beğenilen) bu mektubu az kısaltarak veriyorum:

«Sayın Üstat,

«Bugünkü ULUS'da 'Tohumlar filizleniyor' başlıklı yazınızı okuduğum zaman bayağı heyecanlandım ve hemen kaleme sarılıp size bu satırları yazmak ihtiyacını duydum. *Irtica* konusuna geç geldiniz

ama iyi geldiniz, güçlü kaleminizden beklendiği gibi de savaşıyorsunuz. Ancak «Ektiklerini biçiyorlar», «Diktikleri tohumlar filizleniyor» gibi başlıklar seçmenizden de anlaşılıyor ki, gözönünde tuttuğunuz yalnız D.P.'dir. Bu halin, işin içyüzünü bilenler üstünde yazılarımzm etkisini azaltmasından korkarım. Partizanca davranışlarla bu çok önemli yurt sorununun cılk edilmesi doğru değildir. İktidar el değiştirinceyedek memlekete kötü tohumlar ekildiğini hiç bilmediğinizi kabul edemiyeceğimize göre, şimdi bütün suçu hasım partiye yüklemenizi objektif bir yurt kaygısına yormakta güçlük çekmemiz tabiidir. *BİZİM KÖY*'de anlatılan durum, yani devrimci, Atatürkçü M. Makal'ların yobaz dinadamlarıyla tarikatçıların ve her cinsten devrim düşmanlarınm karşısında yenilmek, sinmek zorunda kalmalarınm tohumları yıllarca daha önce, yani C.H.P. devrinde atılmamış mıydı?

«Demokrat Parti'nin daha doğuş tarihinde gericiliği okşadığı, partizanlarım çoğaltmak için gizli - açık din sömürücülüğü yaptırdığı doğrudur, ama Halk Partisi'nin de seçimde yenilmemek için aynı usule başvurmaktan çekinmediği, hatta hükümet elinde bulunduğu için, geriye giden yolları daha kolaylıkla açtığı bilinen bir gerçektir; ama birkaç örnekle belgeliyelim bu gerçeği müsaadenizle. 1) Demokrat Parti şimdi ilkokullarda *din* dersini zorunlu, yükümlü kılmıştır - doğru! Ne var ki bu C.H.P.'nin Tahsin Banguoğlu eliyle koyduğu *sözde* İHTİYARİ din - derslerinin kanunlaştırılmasından başka nedir? 2) İmam - Hatip okullarım ve İlahiyat fakültesini açmak şerefi de C.H.P.'nindir, D.P.'nin değil! 3) Diyanet İşleri bütçesini D.P. yüzde yüz artırdı ve bu anti - laik, anti - demokratik kurumu birdenbire iki kat güçlendirdi - doğru! Ama o kurumu çey-

rek yüzyıllık iktidarı zamanında millet sırtından besleyip yaşatarak D.P.'ye sağ - esen teslim eden kimdir? 4) Hacıbayram camii vaız hocası Ömer Bilen'i, bu ünlü Atatürk düşmanını, Büyük Millet Meclisi kürsüsüne çıkaran D.P.'dir ama seçimi C.H.P. kazansaydı oraya gelecek yobazların sayısı daha az mı olacaktı? Partinizin aday listesine lütfen bir gözatar mısınız? 5) Tevfik İleri şehir çocuklarını da alarak Köy Enstitülcrini eski anlamda Muallim Mektepleri haline getiriyor - doğru! Ama «Bizim Köy»de anlatılan o korkunç geriliği yenmek için bulduğumuz en iyi eğitim ocağını, İnönü'nün daha bir yıl önce, kendinden kalacak en büyük iki eserden biri, diye öğdüğü Köy Enstitüsünü, komünistleri tuttuğu iddia edilen Hasan A. Yücel'i korur görünmemek için gözgöre yıktıran kimdir? 6) İnönü'nün «En büyük tehlike» saydığı Irkçı - Turancı ideolojinin elebaşısı Nihal Adsız'ı Tevfik İleri lise hocası yapmış - doğru. Ama bu Irkçı - Turancı elemanların çıkardığı gürültü karşısmda telaşlanan, nerdeyse özür diliyerek yine Reşat Şemsettin (Hatta Hasan Ali) eliyle o yiğit milliyetçilerini(!) gönlünü hoşetmeye koşan yine Halk Partisi değil midir? 7) Tevfik İleri bütün kitaplıklardan yalnız *sözde* sol literatürün değil, bütün rus klasiklerinin de kaldırılıp atılmasını emrediyor - doğru. Ama bu, Eflatun'a bile kitaplık hakkı tanımıyan Reşat Şemsettin takımının açtığı yolda bir yeni adım olmaktan başka nedir?

«Bu örnekler sizin gibi olayların içinde yaşıyan bir büyük aydın için yeter de artar bile; yoksa onların sayısını daha onlarla artırmak işten bile değildir.

«Acı, yalın gerçek şu ki, üstat; seçimle iş başına gelmek, yada orada kalmak şıkkından başka

bir yol kalmadığı günden beri Halk Partisi'nin Kemalist reformlar karşısındaki tutumu öyle kaypak ve oynak bir hale gelmiştir ki, *o* günden ***bu*** güne atlamak için büyük bir adım yeterdi, hız almak bile gerekmezdi! Halk Partisi'nin şef sistemine bağlı olduğu dönemle demokratlaştığı dönem arasındaki açıklık (Atatürkçülüğe bağlılık bakımından) *C.H.P.*'nin kendisiyle sözde hasmı D.P. arasındaki açıklıktan daha büyüktür. Demokratların 14 Mayıs'ta kansız bir *ihtilal* yapmış olmak iddiaları gülünçtür. Bu ülkede iyiliğe doğru da, kötülüğe doğru da ne yapılmış, ne değiştirilmişse hepsinin patenti *C.H.P.*'dedir. Demokratların öz markasını taşıyan hiçbir malları yokturmeğer ki İnönü düşmanlığı ola!

«D.P. tüm demokratlığı, M.P. bütün milleti, H.P. bütün halkı kucaklamak istiyerek totaliter düşüncelerini adlarında bile belli eden her üç parti, dünya nimetleriyle doyuramadıkları halk yığınlarına öyle çok *ahiret* mutluluğu adamışlardır ki, bilgisiz ve bağnaz insanlara karşı öylesine bağlanmışlardır ki, yurdumuzda alıp yürüyen bu korkunç gericilik akımını durduracak bir gücün kalmadığı samlsa yeridir. Bir başbakan iki kuşaklık devrimci türk aydınlarını 'İnkılap yobazları!' diye kötüler, Kırşehir ve Konya'da görüldüğü gibi, gericilik nerdeyse ayaklanırken, sorumlu devlet adamları 'Bizim öyle birşeyden haberimiz yok!' diye 'Hilafı hakikat beyanda' bulunurken H. Partisi çevrelerinden ses çıkmazsa, 'İrtica tehlikesi' olmaz olur mu? Şeyh Sait kürtleri Terakkiperver'lerin parti programındaki 'Dine hürmet' kaydını parola yaptılar diye Atatürk, partiyi darmadağın etmiş, birazıcık gevşek davrandı diye Fethi Bey kabinesini de düşürmüştü. Adnan Menderes'in inkılap yobazlarına söven meşhur nutkunu

BÜYÜK DOĞU, SEBİLERREŞAD gibi gericilik organları alabildiğine yayıyor ve sömürüyor da neden sinek kanadını kımıldatmıyor? Yeni bir Kubilay - cinayeti, bir Şeyh Sait isyanı mı bekleniyor? Eğer harekete geçmek için o kadar beklenecekse, çok geç kalınmış olabilir. Üstelik şimdi elimizde Atatürk'ün demir bileği de yoktur!

«Aşırı sağ, aşırı sol akımlara karşı savaş edebiyatında da samimilikten eser yoktur üstat! Nasıl gizli niyetleri olan devletler saldırganı tanımlamaktan sakınıyorlarsa, bizim partiler de, aşırı sağ ile solu gereği gibi belirtip ona göre ceza maddeleri koymaktan öyle sakınıyorlar. Oysa aşırı - sol (İhtilalci Marksizm) tanımlamayı bile gerektirmiyecek kadar açıktır ve bütün demokrat ülkeler kanun yasaklarını ona göre koymuşlardır. Öyle ise neden bizimkiler Meclisten, her çeşit sosyal adalet fikrini de içine alan ve her ileri adımı köstekliyecek olan bir kanun çıkarmıya çalışıyorlar?(*) Çalışıyorlar, çünkü hükümet partisi üstesinden gelememekten korktuğu sosyal adaletsizliklerin yarın muhalefet partilerince kendine karşı bir silah olarak kullanılmasından çekiniyor ve gerekirse Necmettin Sadak ve Nadir Nadi kadar sosyalist, Falih Rıfkı kadar devletçi insanları bile vurmaya elverişli, iki yanı keskin bir silahı elde bulundurmak istiyorlar.

«Peki ya aşırı sağ? Onu belirtmek hiç işlerine gelmiyor anlaşılan, çünkü demokrasi çağında oy, altından daha değerli bir metah olmuştur ve bu metahtan Atatürkçü aydınlardan daha çok din bezirganlarında, derebeyi artığı ağalarda, bütün acısını ve

---

(*) Halk Partisinin şiddetli direnmesine rağmen değiştirilen, ama bugünkü iktidarı zamanında da olduğu gibi bırakılan 141. ve 142. Madde.

yoksulluğunu kör inançlarınm uyutkan havasında unutmak istiyen zavallı halk yığmlarında vardır.

«Atatürk'ün devrimci partisini *oportunizm* bataklığında çürüten de, Menderes'i 'inkılap softaları!' diye söğdüren de, bir dinsiz Hikmet Bayur'u partilerin en gericisine başkan yapan da hep o oy metahmdan bol bol kazanma hırsıdır. Partiler gerici elemanlarla öylesine sarmaşdolaş olmuşlardır ki, bu arapsaçını çözmek için belki bir mucize bekliyeceğiz.(*)

«Üstat Cahit Bey, büyük davayı işte böyle yantutmaksızm koymak ve ona göre tartışmak gerektiği fikrindeyim ve göstereceğiniz tepkiyi merakla bekliyorum. Saygılarımla.»

(*) O mucizeyi bugün de bekliyoruz.

3 "Başarızm,,

12 Temmuz tarihli CUMHURİYET gazetesinden:

«Dış ödeme açığımız yıldan yıla daha çok artmakta olup Türkiye hergün dokuz milyon dolar civarında borçlanmaktadır. Her doğan türk çocuğu gözünü dünyaya dörtbin lira borçla açmaktadır.

«İthalat ile ihracat arasındaki fark, yani 1964 yılındaki dış ödeme açığı 280 milyon dolardır. Buna ayrıca 110 milyon dolar tutarındaki taksit borçlarımızı eklemek gerek. On yıldır ihracatımız donmuştur ve 300 milyon civarında dolaşmaktadır. Sebebi ise yalnız tarım ürünleri satmamızdır...

«...1948 yılında yalnız 2 bin olan traktör sayısı bugün 40 bine yükselmiş ve ilk yıllarda üretim yüzde 25 oranında bir artış göstermişse de bugün yine 1950'nin altına düşmüştür.»

Tek kelime ile KORKUNÇ!

«*BAŞARIZM*»e göre durum nasıl açıklanır?

Sözde *egemen* ULUS olduğumuz, Osmanlı İmparatorluğu emperyalist Avrupanm baskısı altında ezilip dağıldığı ve biz Türkler kendi başımıza bir devlet kurmayı başardığımız zaman bizleri yıkan Avrupa'nm uygarlığını çabucak benimseyip kısa sürede zengin ve kültürlü bir ulus olmak istemiştik. Çok çetin bir kurtuluş savaşından sonra kazandığımız bağımsızlığı manevi değerlerimizin en üstünde tutuyor, onu yeniden tehlikeye düşürecek her davranıştan sakınıyorduk, 1930'larm korkunç bunalımında bile hiçbir yabancıya el açmadıysak bunun içindi. Atatürk'ün sözleriyle kutsal bir metin haline gelen *istiklal* andını İslam dininin *Amentü*'sü gibi ezberleyip gürül gürül okuyorduk. Bağımsız Cumhuriyetimizi gerekirse kendi hükümetimize karşı bile savunacaktık. Ne oldu şimdi? Abdülaziz zamanmdakinden çok daha hızlı bir tempo ile borçlanıp gitmek bizi nereye götürüyor? Bağımsızlık mı ilkin sandığımız kadar ölümsüz bir *değer* değildi, yoksa biz mi gaflet edip onu tehlikeli bir yola attık?

Güçlü Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman frenklere ilk kapitülasyonları bağışlayarak sonra zayıflayıp hastalanan devletin gövdesine öldürücü bir kazık sokmuş oldu, diye üzülür ve kızardık. Peki, kapitülasyonlardan beter bir baskı aracı olacağına çocukların bile aklı eren bu korkunç borç uçurumuna bile bile nasıl düştük? Nasıl çıkacağız şimdi o uçurumdan? «Milli Misak» smırları içinde bağımsız bir devlet olarak kurulmuş ve ulusçuluk bilinci, devrimcilik heyecanıyla tüm Batı - uygarlığma geçmek için Atatürk reformlarını yapmış olan biz kısa sürede uygar uluslarm ön safma ulaşmak isterken şimdi bulunduğumuz yere mi gelecektik? Cumhuriyet nerdeyse üçüncü kuşağm malı olmak üzeredir, neden hâlâ gerikalmışlarla, azgelişmişlerle bir tutuluyoruz? Neden hatta, kurtuluşa ancak İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra kavuşmuş ülkelerden

bazıları bizden daha ileri sayılıyor ve dünya politikasında bizden daha ağır basıyorlar? Hani kimi ideologlarımıza göre o Üçüncü - dünyanın lideri, modeli biz olacaktık, onun için Avrupa'hlarınkinden ayrı bir *Kemalizm* ideolojisi yaratmıştık? Yoksa bilmiyerek Celal Nuri İleri'nin «İştirak Etmediğimiz Hareket» listesine bir yenisini mi katıyorduk? Neden yine iki cami (pardon üç cami) arasında kalmış binamaza döndük?

Sayın okuyucu, bu girişi, Ahmet Hamdi Başar'ı size tanıtmak için faydalı buldum, çünkü bütün bu sorunları böyle geniş bir açıdan ortaya atıp karşılığını cesaretle arıyan aydmlarımızdan birisi, hatta birincisi odur. 17 yaşında yazmıya başladığı günden 67 yaşında bulunduğu bugüne kadar hep sevgili Türkiyesini düşünmüş, onun sorunlarına çözümyolları aramış, bulduğu ve kurtarıcı olduğuna inandığı çareleri Atatürk'ten Milli Birlikçilere kadar her iktidar sahibine anlatıp kabul ettirmiye çalışmış usanmaz bir idealisttir! Atatürk'ün deyimiyle bir «Hayalperest», kendi deyimiyle bir zavallı safdil, bir Donkişot! Şimdi benim katacağım deyimle bir Odiscus! Ama hiç kurnazlığı, yalancılığı, dolandırıcılığı olmıyan bir Odiseus. 7 - 8 ciltlik «İktisadi Devletçilik» dizisi bir destan, bir Odiseia'dır; ekonomik bilgiler ve düşüncelerle kurulmuş bir Utopia'dır. O dile pek özenmez, onun için de şaşılacak kadar çok dil yanlışı yapar, ama bu dil yine de canlıdır, üslupludur, güzeldir! Dostu Şevket Süreyya'dan çok daha kolay okutur kendini. Falih Rıfkı Atay'ın «Roman»ını okuyanlar nasıl üstün bir sanatçı elin itişiyle sonunadek sürüklenir, sayısız yanılgıların, düşünce tutarsızlıklarının farkına varmazsa, Hamdi Başar'ın Ekonomi - Politiğini okuyan da gerçek nerdedir, kuruntu ve ütopia nerde, pek seçemez. Karışık, karmaşık bir dünya görüşü, bir sosyal felsefesi vardır. Bütün bu yargılarda en küçük bir yergi sezilmemelidir; hayır, hayır! Onu okuyan çok şey öğrenir, çok yerde ondan ayrı, ona

aykırı düşünse bile yine öğrenir, kendi düşüncelerini onun omuzundan geliştirir. Bütün bunlardan dolayı ona minnet duyar, onu sever, ülküsünün derinliği ve yenilmezliği karşısında ise hayran olur, ona imrenir ve özenir. (Bak. Yaşadığımız Devrin İçyüzü) Belki ona kızan da olur, ama, bir bilgin olarak değilse bile, bir temiz aydın kişi olarak ona ilgisiz kalmak kimsenin elinden gelmez.

Şimdi gelelim öğretisini anlatmıya.

Görüldüğü gibi ben, Hamdi Başar'ı insan ve idealist aydın olarak çok sevdim, düşüncelerini de elimden geldiğince iyi yansıtmıya çalışacağım. Ne var ki, kendimi onun kalıbına Şevket Süreyya'nmki kadar iyi oturtacağımdan emin değilim, çünkü ben kafa yapımla ikincisine daha yakınım; bir gerçekçi, bir mantık adanuyım; ayağımın altında sağlam toprak bulamazsam sendeler, düşerim.

Ben «KADRO» ile çıkışındanberi ilgilenmiş, bütün serüvenini yakından izlemiştim, etkileri ve yankıları üstüne yayımlanmamış yazılarım bile vardır; ama iki yıl daha eski olan «İktisadi Devletçilik» ile pek uğraşmamıştım, çünkü ona hem Kadrocu devletçiliğin daha güçsüz bir türü gibi bakıyordum, hem de zamanın modası olan «Sınıfsız, tezatsız, kaynaşmış bir toplum» tezinden yoksun olduğu için gençlikte bir ülkü etkisi yapmadığım görüyordum.

«Atatürk ile Üç Ay» kitabında, sonra kendisinin anlatacağı gibi lider ona yürü(!) deyince o koşmuş ve zeyrek zekasının hemen bulduğu formüllerin doğruluğuna öylesine sıkı inanıp bağlanmıştı ki, sonunda Ata'yı da, çevresindekileri de usandırmış ve Recep PEKER'in gerdiği demirperdenin beriyanında kalakalmıştı. Ondan sonra çileli yazarlık hayatı başlıyacak, ama yazdığını yine yalnız kendi okuyacaktı; bir ipekböccği ustalığıyla ördüğü *ideoloji* kozasının içinde kapalı kalacaktı.

Ayrıca devleti keyfi olarak *İdari devlet, İktisadi dev-*

let diye ikiye bölmesi daha ilk adımda insanı irkiltiyordu. Böyle bir «Devlet içinde devlet» düşüncesi, kırk dereden su getirilse de, kandırıcı olamazdı. Çağdaş devletin *yasama, yürütme, yargılama* gücüne ayrıldığı bilinirdi ama, ayrıca bir de *idari* ve *iktisadi* diye ikiye bölünmesini akıl almazdı. Bunca yanlış ve aykırı bir varsayımdan kalkan adam nasıl bir sonuca varabilirdi? Atatürkün başında bulunduğu bizim devlet bu davayı ciddiye almıyor, sonra ondan «Kapıkulu devleti» damgasını yemeyi göze alarak inadına tek devlet - tek parti - tek şef politikası güdüyordu. C.H.P. lider kadrosunun onu akıl - hocası yapmıya, ona bir Ziya Gökalp rolü oynatmıya hiç hevesi yoktu, o omuzunda hissettiği tarih sorumunu, yani Türkiye'yi Batı usulü kalkındırma ve ilerletme davasını, kendi bildiği ve sezdiği biçimde gerçekleştirmiye çalışıyordu. A. H. Başar'ın bulduğu ilk sihirli değnek olan «Buğday Politikası»nı çocukça bulmuş ve daha kötüsü Recep Peker'in ağzından «Ekmek Vergisi» diye damgalamıştı. Oysa bu gerçekten bir sihirli değnekti, Kristof Kolombça bir yumurta oturtuluşu idi. Devrimci iktidar bu sihirli değneği bir ele alsa bütün «Hacet kapıları» ardına kadar açılır, memleket dolaylı vergi sisteminden bile kurtulurdu; Türkiye, Avrupa daha kendi ağır bunalım süresini aşmadan, zengin ve mutlu bir ülke olur çıkardı (Bak. «DAVALARIMIZ»).

Yetkili ve yetkisiz bütün aydınlar bu iki bölümlü devlet fikrini yadırgamakla kalmadılar, onunla alay da ettiler. Yersiz yorumlamalarla onu bir çeşit «Korporatif devlet», yani *Faşizm* sayanlar bile oldu. Ama A. H. Başar öylc gürültülere pabuçbırakan kişilerden değildi, bağnazca inandığı davasını asla bırakmadı. Bırakamazdı da doğrusu, çünkü (Hiç küçümsemeksizin bundan böyle «Başarizm» diye anacağım) bu öğreti ancak o temele oturabilirdi! Onun anladığı biçimde bir «Kemalizm» ancak böyle bir ayrım sayesinde özgün bir ideoloji niteliği kazanabilirdi. Yoksa

bu tezin zamanın öteki (sağcı) devrim parolası olan «Bireyin yapamadığını devlet yapar»dan bir ayırdı olmazdı. Bu tezin, yine o zamanın parti yazıcısı olan Alaettin Cemil Bey'in kaleminden çıkan formülü şöyle idi: «Kişisel sermayelerle girişilen işler bugün için milletin ihtiyaçlarını karşılayamaz, milli menfaatlerin gerektirdiği ivedi işler yine ancak devletin doğrudan doğruya yardımları ve özel sektörle işbirliği sayesinde başarılabilir. Özel girişimlerin hiç başaramıyacağı büyük işleri devletin doğrudan doğruya yapması da gereklidir; ne var ki, serbest vatandaşın sorumluluğu yüklenebildiği her yerden devlet hemen geri çekilmeli ve orada boş kalan maddi - manevi güçlerini onları gereksinen başka vatandaşların hizmetine vermelidir. Böylece *Kemalist* devletin yardımcı rolü işadamlarımızın kendilerine yetebilecekleri günedek sürmeli ve ertesi gün sona ermelidir.»

Ahmet Hamdi'nin istediği de aşağı - yukarı bu değil miydi? Kendisi aynı düşünceyi otuz şu kadar yıl sonra şöyle formüllendirecekti: DOĞRU YOL - Atatürk'ün açtığı ve bütün geri milletlere örnek olan orta yol: Devletçilik vasıtasıyla kalkınmak ve özel teşebbüs ve sermayeye dayanan, sosyal adalete uygun demokratik bir düzen içinde hür ve rafahlı vatandaşlar yaratmak! (Bak: BARIŞ DÜNYASI SAYI: Aralık 1963) Ne var ki, bu nurlu geleceğe ancak onun gösterdiği yoldan gelinebilirdi. Eğer bugünkü perişan hale düşmüşsek nedeni o yolu tammayışımızdır.

Eğer *Başarizm* bundan ibaret olaydı, değil kitaplarını, bu yazıyı okumak bile boşuna zahmet sayılabilirdi, ama o «Dörtbaşı mamur» bir ideoloji olmasa da, değerli bir takım malzeme getirdiği şüphesizdir. Ayrıca ilk şeklinden, yani herşeyi devrimci kadroya yaptırmak iddiasından uzaklaşalı yeni bir takım filizler vermiş, özellikle günümüzü ilgilendiren ve beceriksiz ellerde kötüya kullanılan «Tarih teorisi»ni doğurmuştur. Kendisi karamsar olmuş, iz ve

eser bırakmadan gitmek korkusu ile titrer olmuştur ama bence bu korku yerinde değildir, devlet kapısından, kapıkulundan uzaklaşıp iyi - kötü büyüyen ve artık kapıkuluna kumanda etmiye başlıyan burjuva sınıfımızın kucağına çekileliberi daha gerçekçi ve uzun ömürlü fikirler bulup ortaya atmıya ve çevresini etkileyip yalnızlıktan kurtulmıya başlamıştır. Ektiği tohumlar geç de olsa filizlenmektedir.

Karmakarışık bir düşünce sistemi olan Başarizm'i bütün gelişme seyri içinde yetesiye, tüketesiye eleştirmek için hiç değilse ufak bir kitap yazmak gerekir. Bense onu yalnız bir dergi yazısının dar çerçevesine sığdırmak zorundayım ve üstelik ödevim onu yalnız devrim ideolojimizin bir uğrağı olarak değerlendirmektir, yoksa tüm ekonomi politiğini gözden geçirmek değil. Bununla birlikte ilerde yine sık sık kendisine dönecek, hele *altıok* ilkelerini birer birer incelerken hakettiği dikkati ondan esirgemiyeceğim. Şimdilik hep bu kuşbakışıyla yetinelim.

A. H. Başar BARIŞ DÜNYASI Dergisi'nde İDEOLOJİ başlığı altında yazdıkları ve Abdi İpekçi'ninkinden daha ilginç AÇIK - OTURUM tartışmalarıyla düşüncelerini tanıtıyor ve savunuyor. Nedir o düşüncelerin özü, özeti? Özellikle Türkiye'nin bugünkü durumunu açıklamak bakımından değeri?

Metinlere bağlanmadan ve serbest bir yorumla bunu şöyle anlatabilirm:

Avrupa toplumları İlkçağın *kölelik*, Ortaçağın *derebeylik* rejimlerini, «Normal olgunluk çağlarını» yaşamışlar, bu uzun ve normal gelişme evrelerinde gerekli uygarlıkları yaratıp, kültür birikimlerini tamamlıyarak sonunda *kapitalizm* denilen son aşamaya ulaşmışlardı. Ortaçağdan çıkarken Avrupa ülkelerinde siyasal iktidar İngilizlerin *Gentry* dedikleri toprakbeyi - burjuva karışımı bir devlet aristokrasisinin elinde bulunuyordu. Kırallar saltanatlarını onlara dayanarak yürütürlerdi, devlet gücünü bir takım

feodal haklar ve yükümlerle kıralla paylaşan bu asker - memur aristokrasisi ayrı bir yönetici smıf teşkil eder, özel bir eğitim çarkından geçerek yetişirdi. Ekonomik güçleri, üretim örgütünü elinde tutan üstün smıf, gelişen kapitalist burjuva ile dayanışma halinde bulunmak ve toplumu birlikte sömürmekle birlikte, devlet gücünü kendi tekelinde bulundururdu. Kapitalizm sosyal üretim güçlerini daha çok geliştirip tutma ve devşirme profesyonel orduların yerine halk orduları geçmiye başlayınca devlet organlarını tekelinde tutan feodal unsurların, eski yönetici kastların nüfuzu azalıp siyasal nüfuz makamlarına gittikçe daha büyük ölçüde zengin burjuvaların temsilcileri yerleşti. Parlamentolar doğunca da yeni kapitalist ekonomiye hükmeden elemanların üstünlüğü büsbütün göze çarpar oldu. Lordlara ve beylere pasif roller ve şatafatlı unvanlar kalıyordu. Bilim ve fenleri geliştiren burjuva sınıfı milli pazarları ve milletleri yaratıyor, gerekirse kanlı devrimler yaparak devlet gücünü kendi eline alıyordu. Büyük Fransız devriminden bu yana milli ve demokratik devletler ortaya çıkıp bugünkü Avrupa doğdu.(*)

Devlet gücünü tek başına ele geçiren burjuva sınıfı toplumu tamamıyla kendi çıkarına ve dünya - görüşüne göre yeniden örgütleyip özel sermayeleri hızla artırdığından kısa zamanda tekelci kapitalizm ve *emperyalizm* çağına ulaştı ve elegeçirdiği sömürgeleri doğrudan doğruya, yarıbağımsız yerleri dolayısıyla soyup somurarak Avrupa'ya başdöndürücü bir zenginlik yığdı. Bu sayede kendi işçi sınıflarını doyurup onların devrimci eğilimlerini azaltmayı başardıysa da emperyalist devletler arasındaki yarışmayı şiddetlendirip Birinci Cihan - Harbini doğurdu ve bunun sonucunda kendi antitezi olan 1917 Rus Bolşevik devri-

(*) A.H. Başar idealist düşünüden başlamışsa da, bu onun gittikçe artan bir «Tarihsel Maddecilik» ağzı kullanmasına engel olmamaktadır.

mi meydana çıktı. Kapitalizm böylece kendi içinden ikiye bölünüp öldürücü bir yara alınakla kalmadı, savaş sonrası yıllarının kısa *prosperite* döneminden sonra öyle korkunç bir ekonomi bunalımına düştü ki, köklerine kadar bir daha sarsıldı. İşte o zaman bize büyük bir tarihi fırsat doğmuştu, yazık ki, o fırsatı kaçırdık, sırf kapıkulu sınıfımızın anlayışsızlığı ve dirayetsizliği yüzünden! Yoksa «Türkiye Cumhuriyeti Fransız Cumhuriyetinin küçükkardeşidir,» diye yazan Herriot'nun sözü bir dilek olmaktan çıkar, bir gerçek olurdu.

İkinci Dünya - Savaşı'ndan sonra 1917 doğumlu *sosyalist* düzen koskoca bir *alem* haline geldiği gibi, emperyalizm süresinde kendi iç ekonomi düzenleri bozulup dünya çapındaki kapitalist sisteme bağlanan, ama bugünkü azgelişmişlikleri içinde her iki kampa da maledilemiyen Üçüncü Dünya ortaya çıktı. Dünya bugün böyle üç parçalıdır, ama yine de birbirine sıkı sıkıya bağlıdır, hiçbiri kendi içine kapanamaz, kendine yeten bir ekonomi yaratamaz. Otarşi artık ne tek tek uluslar için olumsaldır, ne de guruplar için! Türkiye iki dünya - savaşı arasında ele geçirdiği fırsattan yararlanabilseydi bugün hakkıyla *demokrat* - Burjuva dünyasının bir üyesi olacaktı, zorla girmiş bir sığıntı değil! *Bir Kıbrıs meselesinden böyle örselenmiyecekti.* Ne var ki, şu acıklı durumdan yalnız yakın tarihimiz değil, uzak geçmişimiz de sorumludur.

Osmanh İmparatorluğu genişleme gücünün son kertesine varıp gerilemeye, büzülmeye başladığında dünyanın nasıl olağanüstü bir dönüm noktasına gelmiş bulunduğunu kavrıyabilseydi, Avrupa'yı Avrupa yapan kapitalizm yoluna çok zahmet çekmeksizin girebilir, iyice dermansızlaşıp «hasta» döşeğine yatmadan önce silkinip dirilebilirdi. Japonya kendi ortaçağından Avrupanın 19. yüzyılına ansızın, Amerikan gemilerine limanlarım açar açmaz sıçrıyabildiyse, bunu bizim gibi uzun bir cançekişme dönemi ge-

çirmeden yapmış olmasına borçludur. Biz Tanzimat dönemine geldiğimiz zaman değil sıçramaya, sedye ile taşınmaya bile yeterli güçte değildik.

Osmanlı Devleti yükseliş evresinde iken Anadolunun oldukça sağlam bir feodal içdüzeni vardı, *Timar* sistemi köyde, bir adıyla *Ahilik* denilen esnaf loncaları düzeni şehirde oldukça düzgün işliyordu. Yağmacı devlet kuruluşu savunma dönemine girip pahalı savaşları halkın sırtından ödetmiye ve ağır vergilerle halkı ezmeye başlayınca her iki düzen bozuldu ve asalak, soyguncu Osmanlı feodalleriyle (memurlarıyla) köylü arasında kanlı bir boğuşma başladı (Celalilik). Avrupada burjuvaziyi doğurmuş olan şehir esnafı bizde için için eridi ve giderek yokoldu. Orada feodal düzenin bozulması sosyal bir gelişmenin, bir büyümenin sonucu iken burada toplumun toptan çöküşünün, devletin tümden batışının bir sonucu oldu. Bu çökme ve gerileme hızlandıkça tutucu ve gerici güçler (özellikle *din*) toplumun daha çok içine kapanmasına, pasif savunma durumuna geçmesine sebep oluyordu. Öyle ki batıya açılmak, onu benimsemek gerektiği anlaşılıncaya kadar zaman çok geç olmuş, emperyalizm aşamasına ulaşan batı kapitalizmi kartal gibi devletin başına dikilmişti. Kapitülasyon bağlarından da yararlanarak ülkeyi yalnız hammadde üreten ve endüstri mallarım bunlara karşılık kendinden alan bir yarı - sömürge haline getirmişti.

Osmanlıda devlet gücü Padişahın saltık egemenliği altında bulunmuş, hükümet görevlerini de devşirme usulüyle toplanıp «Enderun» okullarında özel bir eğitim görerek yetişen ve adına «Kapıkulu» denilen bir *kast* yerine getirmişti. Osmanlı sultanları hep bu kapıkulu ile saltanat sürmüş, sosyal sınıflarla (beylerle, tüccarlarla) iktidarı paylaşmaya hiç yanaşmamıştı, başka bir deyişle Osmanlıda *Gentry* sayılacak bir yönetici sınıf yoktu. İmparatorluğun

savaşçı, yağmacı ve asalak karakteri sosyal sınıfların gelişmesine zaten elverişli olmadığından yenilik, «*Tanzimat*» akımları başladığında bunlara destek olacak, siyasi iktidara hak iddia edecek güçte bir burjuvazi yoktu, bu ada layık sosyal guruplar yalnız hıristiyan uluslarda meydana gelmiş, bunlar da ister istemez, ayrılıkçı bir yol tutturmuşlardı. Müslüman - Türk uluslar dermansız, şekilsiz, sınıfsız, örgütsüz yığınlardan ibaretti. Oysa Selçuklu devletinde ve Osmanlıdan önceki Anadolu beyliklerinde batıdakinden farklı, ama halka daha yakın bir feodal düzen vardı, *mülkiyet örgüsü teşekkül etmişti.* İleri bir burjuva da vardı. Eğer Osmanlı bu düzeni bozmamış ve sonra batıda başlıyan tarihsel gelişmeyi izliyebilmiş olsaydı, padişahlar iktidarı ilkin beyler ve toprak ağalarıyla sonra da burjuvalarla paylaşmak zorunda kalacaklar, kapıkulluğu erkenden tarihe karışacaktı. Devlet gücünü elegeçirecek mülkiyet örgüsüne bağlı sosyal sınıflar Osmanlı Türk toplumunu belki batıdakinden daha önce tarihsel olgunluk aşamalarından geçirerek çağdaş düzene ulaştıracaklardı. Böyle olmadı ve feodal toprak düzeni (Timar sistemi) yıkılınca bir daha mülkiyet örgüsü kurulamıyarak padişah - kapıkulu saltanatı sürdü gitti. Kapıkulu bey, ağa, esnaf ve hatta ülema sınıfına düşmandı, bunları hep ezmek ve geriletmekle uğraştı. Eğer bugün kalkınamıyor, batıda kurulan sosyal (Sosyalist) devlet düzenine kendi gücümüzle geçemiyorsak, nedeni işte bu, yani tarihsel olgunluk aşamalarını sırasıyla yaşamamış olmamızdır. Ne talihsiz başımız var ki, bugün, sosyal ve demokratik devleti kurma davamızı yine kapıkulundan bekliyoruz, böyle bir davanın gerçekleşmesi için iktidardan atılması gereken aynı asalak sınıftan!..

Bugünkü iktidar sahiplerinin, parti politikacılarının kapıkulluğu ile ne ilişiği var diye sorarsanız Başarizmin cevabı hazırdır:

Gerçi devşirme asker ve kapıkulu memur yetiştirme usulleri çoktan ortadan kalkmış, «Bâbı Âli» denilen merkezi hükümete ve eyaletlere gerekli memurlar açılan Bati usulü laik okullarda yetiştirilir olmuşsa da eski kapıkulu geleneği ve zihniyeti, idareci kast ruhu süregitmiştir. Devlet ve hükümet iktidarım elinde tutanlar halk sınıflarından ayrı, onların üstünde, onlara hakim durumda olduklarım daima hissetmişlerdir. Gerçek bir burjuva sımfı hâlâ yetişmediğinden devlet iktidarım profesyonel devlet ve parti politikacılarıyla paylaşmıya, kapıkulu zihniyetli memur katlarımn üstüne çıkmıya çalışmadı. Tanzimat ile başlayıp Kızıl Sultanın diktatörlüğü ile hızlanan «*Hürriyet*» kampanyası içerden gelen, yeni doğan bir sınıfın baskısı ile değil, ufak bir gurup olan Osmanlı aydınlarımn geriliğimizin nedenini bireysel hürriyetsizlikte, bilgisiz bir hükümdarın keyfi yönetiminde görmelerinden doğmuştu. Endüstri kapitalizmini yaratıp dolaylı dolaysız bütün dünyayı sömüren Avrupa'nın üstünlüğünü *hürriyetin* yarattığını sanmış, onun için de vargüçlerini bir neden değil, bir sonuç olan, belirli bir ekonomik gelişme düzeyine erişmemiş ülkeler için yaratıcı hiçbir rolü olmıyan o zavallı kavram uğruna harcamışlardı. Sonuç ne oldu? Elde edilen hürriyeti kullanacak, ondan sosyal - ekonomik alanda yararlanacak bir sımf bulunmadığından Padişah baskısı yerine, devleti elegeçiren asker - memur zümresinin daha beter baskısı ve ezgisi geçmiştir. Yeni hükümetin başına geçen bir genç subay, Enver Paşa, yeni «Meşrutiyet - Hürriyet» rejiminin yasama organında oturan sözde milletvekillerini uşak gibi azarlıyabilmiştir. İttihat - Terakki fırkası iktidarı hiçbir halk sınıfının değil, kendi dar yönetici kadrosunun çıkarı için kullanmış, ondan dolayı da Fikret'in o korkunç «Haam - Yağma» damgasıyla damgalanmıştır. O zamana değin daha çok gayri müslim elemanların elinde bulunan ticaret alanına Türklerden türedi - vurguncu bir zümre katmayı

becermemiş değillerdir, ama bunlar devlet kredileri ve herçeşitten nüfuz suiistimalleriyle kendi aralarından çıkmış kişilerdi. «Bâbı Âli»ye hakim olanlarsa artık padişahtan değil, parti kliğinden emir alan aynı kapıkulu Osmanlı memurlarıydı.

Kapıkulu - Bâbı Âli geleneği çok değişmeden sürüp gidecek, Atatürk'ün Ankara hükümetinde de etkisini gösterecekti. Zaten aslına bakarsanız «Kemalist İnkılabı» yapan da kapıkulu idi, kapıkulu sahnede uyduruk bir burjuva sınıfı adına inkılapçılık oyunu oynamıştı. Burjuvasız burjuva inkılabı da işte ancak öyle olurdu! Bu sadece yer değiştirmiş kapıkulu gelecek Türk burjuvazisinin zeyrek zekalı çocuğu A. H. Başar'ı benimsememekle kalmıyacak, onun dilini bile anlamıyacaktı...

Devlet bağımsızlığını bir kuşak önce elde etmiş Türkiye'nin durumu böyle umutsuz iken sömürgelikten yeni kurtulmuş ülkeler daha talihli idiler, çünkü oralarda bir kapıkulu takımı yoktu. Kurtuluş savaşlarıyla pişmiş, olgunlaşmış devrimci aydınlar Batı - Uygarlığını benimsemek isterken işe bizdeki gibi tersinden başlarlar, yani bireysel özgürlük, insan hakları ve demokrasi kuruntularıyla vakit geçirirlerse hiçbir başarı sağlıyamazlar, üstelik yurtlarını anarşiye düşürüp kanlı diktatörlüklerin doğmasına ve sık sık ihtilaller çıkmasına yolaçarlardı. Hürriyet ve demokrasi, dediğimiz gibi, bir amaçtı, belirli bir gelişmeden sonra varılacak bir hedefti, yoksa kalkınmanın, yükselmenin aracı değil! Türkiye, hem de Atatürk ve İnönü çapında liderleri olduğu halde, parlamenter demokrasiyi bir türlü kurup işletemiyorsa nedeni işte buydu, yani atı arabaya ters koşmasıydı.

Avrupa siyasal demokrasiyi kapitalizmin serpilmeye yeni başladığı gençlik çağında yaratmıştı gerçi; hürriyet, burjuvazinin kiliseye, kırala, derebeyine, loncaya karşı

ayaklanışınm parolasıydı. Bu savaş parolası emperyalizmin boyunduruğuna düşmüş ülkelerde yabancılara karşı duyulan kinin ve kurtuluş kavgasının bayrağı olarak kullanılınca da doğru ve yerindedir; ama bağımsızlık idealine sıkı sıkıya bağlı olan bu bireysel özgürlük tutkusu sonra gevşeyip yerini disiplinli bir toplum kalkınması arzusuna bırakmazsa felaket olur, bu eğilimi sömürerek iktidara geçecek olan politikacılar oraya sıkıca yapışır ve toplum kalkınmasını olumsuz kılar, sonunda ulusal bağımsızlık da yeniden tehlikeye düşer.

Türkiye'de durum budur ve oynanan demokrasicilik oyununda idealist aydınlara fazla yer verecek hiçbir parti başarı sağlıyamaz!

«Bugün Türkiye'de de bir sınıf kavgası vardır şüphesiz! Ama işçi ile işveren arasında değil, bu ikisi ile iktidardaki kapıkulu arasında!»

Başarizm'in uzun bir gelişme ve dönüşmeden sonra ulaştığı son aşama işte budur!

Bu yazıyı da ufak bir psikanalizle kapatacağım:

Bilindiği gibi yalmz psikanalistler değil, birçok filozoflar da insanoğlunu kafa - güçlerinin değil, gönül - güçlerinin güttüğünü belirtirler ve «arzu fikrin anasıdır, kafa kalbin uşağıdır...» gibi özdeyişler söylerler. Bu yargıdaki gerçek payı hiçbir aydınımızda A. Hamdi Başar'daki kadar belirgin değildir. O pek zorlu bir *sayılma* içgüdüsüyle hayata atıldığı için bir tesadüf kendisini Atatürk ile karşılaştırıp da onun tarafından beğenildiğini görünce o yaman içgüdü benzin alevi gibi ansızın parlamıştır. O zaman Ata ona tarih yapan bir *kahraman,* hatta bir *yaratman* olarak gözükmüş ve ona bütün gönlünü vermiştir: «Öyle bir kuvvetin yanında idim ki, O, milli enerjiyi temsil ediyordu, O'nun olsun(!) dediği şeyi millet yapmıya çalışıyordu. *Gazi'ye fikrimi kabul ettirebildiğim gün herşey ol-*

muş, bitmiş sayılırdı. O zaman ben yeniden kurulmıya başlanacak millet binasını yapanlara karışan basit bir amele olarak çalışacaktım.»

Tevazuyla söylenen «Basit bir amele» deyiminin altında proje yapan mimar, akıl hocası, müfettiş gibi anlamlar saklı olduğunu sezmek kolaydır. Ama böyle bir rolü ona vermediler, kendisini elinden tutup politika sahnesinin ramp ışığına çıkarmış olan Atatürk üç yıl sonra Dolmabahçede, bir düğün gecesi, onu kastederek «Bir vakitler aramıza girdi, kendisine kıymet verdik, fakat karşınıza hayalperest bir adam olarak çıktı, bize olmıyacak hayali tekliflerde bulundu. Nerde şimdi o? Gelsin karşımıza da bize fikirlerini açıklasın!» dediği zaman (Bak: Yaşadığımız Devrin İçyüzü, S. 18) oradan kaçtı. Bu onun Atatürk'le son karşılaşması olacaktı. O devlet kapısından ilk defa böyle kaçmıştı, ama daha birçok defa oraya dönecek ve yeni bir hayal kırıklığına uğrıyarak yine kaçacaktı. Onda Namık Kemal'in «Görüp ahkamı asrı münkarif sıtkı selametten - Çekildik izzet ü ikbal ile bâbı hükümetten» diyen gururlu bencilliği yoktu. Amacına ulaşamamış bir *sevgenin* yâr kapısından dönüşü gibi burulmuş, kırılmış bir gönülle döner, ama kulağı yine hep orada asılı kalırdı: Ya geri çağırılırsa?!.. Geri çağıran iktidar sahibi Atatürk, İnönü, Bayar, Menderes, Milli Birlik Komitesi... kim olursa olsun önemi yoktu; Hamdi Başar iktidarda bulunan kişi kim olsa sarılmaya hazırdı (Bak: Yaşadığımız Devrin İçyüzü). Bütün kitaplarım, onlar için yazdığı ve yazık ki adreslerine iletemediği, yada iletip okutamadığı raporlarını esas alarak yazmıştı. Kafa nurunu ve gönül duygusunu içine döktüğü bu kitaplar vefasız sevgililerce reddedilen aşk mektupları gibidir. Bu Narkis'çe sevgenlik tutkusu gözünü öyle bulandırmıştı ki, rasladığı yeldeğirmenlerini dev sanıp amansız bir atılışla kılıcını havale ediyor, kolunu kırıp göğsünü yaralasa bile yanıldığını farketmiyordu; yeni

bir yalancı deve saldırmak için yaralarının kavuşmasını bile beklemezdi. Bu verimsiz savaşlarla 1958 yılını bulan ve bütün ömrünün başarı umutlarıyla birlikte sona ermekte olduğunu görüp telaşlanan idealist dövünüp yakınmıya, saçını sakalını yolmaya başlar: «Kendimi düşünüyorum. Tam bir aptal adam halindeyim. 61 yaşındayım. Bunun en az 45 yıh memleket işleri için kafa yormak, mücadele etmek, ümitlere kapılıp hüsranlara uğramakla geçti. (...) Birinci Dünya Harbi ile birlikte benim de *üniversite* tahsilim bitmişti. Hocam alman Prof. Dr. Obst maarif nazırı Şükrü Bey'e beni kendi yerine tavsiye edecek kadar yetişmiş bulduğunu söylüyor. Darülfünun'da hoca olmak istiyorsan bundan istifade etsen ya! Hayır, orada ilim adamı olamıyacak, sadece durumlarından faydalanmayı düşünen elele vermiş bir klik var, ben onlarla mücadeleye başlıyorum. Budala!.. Yapacağın şey onlarla elele vererek aralarına karışmak, sonra içerden mücadele ederek onları birer birer tasfiye edip hepsinin başına geçmek! Senin Darülfünunda bir inkılap yaratmak düşüncen varsa gideceğin yol budur. (Oysa) ne oluyor? Alman Prof.'ün 'Yerime Prof. olarak tayin edebilirsiniz,' dediği adam o kliğin önünde imtihana çekiliyor ve tek coğrafya fakültesi mezunu (olan ben) coğrafya hakkında umumi malumatım olmadığı gerekçesiyle ilk imtihandan geri çevriliyorum. (...) Haksızlık karşısında boş durmamış, bir broşür neşrederek umumi efkara hakikati olduğu gibi anlatmıştım. Bu sana yeter değil mi? Hay zavallı safdil! (...) gidişte neyi değiştirdin? Kimse senin arkandan gelip, haksızlıkla mücadelede seninle beraberim, dedi mi? Hayır, hayır! Sadece sen kendini harcadın ve belki de birçokları senin için, ancak şimdi kendi hakkında kabul ettiğin hükmü (Yani zavallı, budala hükmünü) daha o zamandan vermiş oldular.» (Bak. Y.D. İçyüzü)

Görülüyor ki, burada Hamdi Başar'ın bütün fikir sa-

vaşımının bir özeti, bir minyatürü var. O hep en kısa yoldan başarıya ulaşmak, kaleyi içinden ele geçirip yaratıcı fikirlerini uygulatmak istemiş, ama her defasında hüsranla geri dönmek zorunda kalmıştır. O fikirlerini «1930'da Gaziye, 1932'de iktidar partisine, 1945'te D.P. kurucularına, 1946'da Milli Şef İnönü'ye, 1951'de meb'us olarak içinde bulunduğu meclise ve parti büyüklerine, 1956'da, Hürriyet Partisi kurucularına dinletememişti.» (Bak. Y.D. İçyüzü) Oysa bu fikirler yaratıcı olduğu kadar da yalınçtı, biyol anlaşılıp uygulansa Türkiye kolayca kalkınır, dünyaya da imrenilecek bir örnek verirdi. Gazi ona «Hayalperest» demekle yine insaflı davranmıştı, başkaları çok daha haksızlık etmiş, onu komünist, marksist bile saymaktan çekinmemişlerdi. Daha başkaları onu «Faşist, burjuva adamı, kozmopolit, kendini bulamamış adam, Galata simsarı fikir vurguncusu» saymıştı. Oysa Hamdi Başar türedi yerli burjuvaların da karşısında idi, köylü ve işçinin kabaca sömürülmesini baştan beri protesto edip duruyordu. 1932'de Atatürk'e okutamadığı raporuna dayanarak yazdığı «İktisadi Devletçilik» dizisinin ikinci kitabında şöyle demişti: «Gümrük himayelerinin arkasında türedi bir sanayi kurmak ve içpazarı insafsızca istismara bırakmak suretiyle başlıyan halkınma hareketimizde tuttuğumuz metot emperyalist milletlerin müstemlekelerde kullandığı istismar metodunun en korkuncudur!»

Böylesine korkunç bir kalkınma metodundan sakınmanın yolunu o bal gibi biliyor, ama derdini kimselere anlatamıyordu. Bu metot kaba çizgileriyle şu formüle indirgenebilirdi: «Köyde kooperatifçi, kentte sendikacı bir ekonomi temeli, bir alt yapı kurup devlet düzenini onun üstüne oturtmak!» Demokratik toplum düzeni ancak böyle olurdu. «İdealist, bilgin, faziletli bir inkılap kadrosu memlekete yayılıp bu düzeni bir kurdu mu,» tamamdı! İdari devlet de zaten iktisadi devletin işlerine karışmıya-

cağından artık memur - Kapıkulu takımının zararı da önlenmiş olurdu (Bak. a.e.s. 133).

Ama olmadı, olmadı işte! Şimdi bu olmayışın nedenlerini arayıp bulmaktan başka onun için yapacak birşey kalmıyordu.

Not 1 : BAŞARİZM'in son gelişmelerini kitaplarından daha çok «BARIŞ DÜNYASI» dergisinde izliyebilirsiniz.

Not 2 : Başarizm'in bugünkü karma ekonomi ile ilgili düşüncesi :
«Devletin yatırımlara katılması, önayak olması, desteklemesi ilk zamanlarda gereklidir. Karma ekonomi, yani sermayenin çoğu devlette ve idari sorumluluğu özel kişilerde olmasının amaca varmak bakımından bir sebebi de devlet yatırımlarının yavaş yavaş özel kişilere ve geniş halk kütlelerine devredilmesini kolaylaştıracaktır. Sermaye piyasası kurmak böyle olur. Devletin kendini özel sektörden ayırması halinde bu memlekette sermaye piyasası kurulamaz. Özel teşebbüs ve sermayeye dayanan, zamanla bu yönde gelişecek olan karma ekonomi sistemi böyle olur.» (Bak. BARIŞ DÜNYASI, Aralık 1963).

4 Fikir Sistemi, İdeoloji Yetersizliği

Cumhuriyetimizin tarihinde Kemalist devrimin ideoloji uğraklarını arıyarak şu ana değin iki tanesini bulup gözden geçirmiştik. Bunlardan birisi, Avrupa'nm sosyal sınıfları, burjuva smıfı ile bunun ayrılmaz ortağı, karşıtı (Antitezi) olan işçi smıfmı Devletçilik yoluyla yaratmayı, yetiştirmeyi amaç edinmiş olan ve başlıca sözcüsü, davacısı Ahmet Hamdi Başar bulunan «İktisadi Devletçilik» doktrini idi. Uygun düştükçe buna «Başarizm» demek istiyorduk.

İkincisi de yine devletçilik yoluyla Türkiye'yi batılılaştırırken, Avrupa'nm artık sarsılıp bozulan, içinde yaşadığı ulusları -ve bütün dünyayı- korkunç yıkımlara ve kırımlara sürükliyen kapitalist - emperyalist düzeninden sakmarak, yani batılılaşmanm önkoşulu olan tekniği, endüstriyi alırken bunu, suni olarak yetiştirilecek bir Türk burjuvazisine değil, toplumun, ulusun bütününe maletme davası kadrocu Kemalizm idi. Buna da gerektikçe, «Ba-

şarizm»e koşut olarak, «Şevketizm» diyeceğimizi söylemiştik. Bu daha iddialı teze göre batılılaşma, bir bakıma, batı aşılarak gerçekleştirilecekti. Bu özelliği ile Türk Devrimi (Kemalizm) yeni bir humanizma yaratmış, dünyanın bizden sonra kurtulup kalkınmak istiyecek uluslarına da bu niteliğiyle bir model ve örnek vermiş olacakti.

Doktrinlerin ikisi de amaçlarına devlet eliyle, devletçilik yoluyla varmak istiyorlardı; ama her ikisi de işe devletin, devletçiliğin ne demek olduğunu araştırarak, kavram tarifi yaparak başlamamışlardı. Onlar bilim (idrak) kuramı yapmak niyetinde değillerdi, bağrında yaşadıkları Türk ulusunun somut devletçiliğini bir ideolojik sisteme kavuşturmak için işe girişmişlerdi; öyle kavram ve yöntem belirlemeye, kalkış noktası incelemeye ihtiyaçları yoktu. Türkiye'de devlet gücünü elinde tutan ülkücü, devrimci bir kadro, kadronun başında da dev gibi bir önder, Gazi Mustafa Kemal vardı ya - bunu bilmek onlara yeterdi! Onun için başlangıçta her iki ideolog «Bir millet - bir devlet - bir parti» üçlemine bağlıydılar. Millet: Kahramanca bir kurtuluş savaşı kazanmış büyük Türk milleti. Devlet: Atatürk'ün başında bulunduğu devrim kadrosu. Parti: Devrim kadrosunun elinde ulusal kalkınmayı sağlıyacak siyasal örgüt - C.H.P. idi.

İdeologlarımızdan birisi, Ahmet Hamdi Başar, geçen yazıda anlattığımız uzun ve çetin serüvenden sonra, nihayet usul ve yöntemde yanıldığını anlamış, kadroculuğa lanet okuyarak kalkış noktasından büsbütün uzaklaşmıştı. Yaratmak istediği iktisadi devletçiliği, yani kendi anlayışına göre gerçek sosyal devrimi sosyal sınıflarla ilgisi olmıyan, Osmanlı Kapıkulluğundan süregelen bir memur kadrosundan beklemenin boş, «aptalca» birşey olduğunu itiraf etmiştir. Ama Ahmet Hamdi Başar, yine kendi sözlerinden bildiğimiz gibi, Donkişot tipinde bir idealist olduğundan, kendinde yanlışlık, haksızlık bulamaz. Ömürboyu

çalışarak meydana getirdiği «İktisadi Devletçilik» doktrininde yanılmış, bilim yapayım derken ütopya yaratmış olduğunu kabul edemez. Onu niçin Troya atı ile içinden zaptedemediği devlet kalesini şimdi dışardan, sosyal sınıfların yardımıyla ele geçirmek ister. Der ki: «Atatürk de bir insandı!», yani bütün insanlar gibi yetenekleri sınırlı, eksikli idi. Bilgisiz, kafasız bir Recep Peker'in dediklerine inanmış da, kendisi gibi hem bilgin, hem ülkücü bir insanı yanından uzaklaştırmıştı. Oysa kendisi, Ahmet Hamdi Başar, başlangıça Şevket Süreyya'dan da sıkı kadrocu, hatta «Tek Adam»cı idi. Gelişmemiş saydığı sosyal sınıfları hesaba bile katmıyor, onları devlet yönetimine çekmek, halka siyasal söz hakkı tanımak çabalarını beğenmiyordu. Atatürk «Serbest Fırkayı kapatmakla iyi mi ettik, kötü mü?» diye sorduğunda hiç duraksamadan «iyi ettik!» diyen yalnız o olmuştu. Eğer Atatürk ve arkadaşları onun dediğini tutsalar da idari devleti iktisadi devletten ayırarak yine onun salık verdiği usulde bir kalkınma planı yapsalardı, kadroculuğa sonunadek sadık kalacak, kadrocu kemalizmin bir karşı - tezi olmıyacaktı. Kaldı ki o, kendi reçetesine uygun olmak şartıyla, Türkiye'nin kapitalist olmıyan bir yoldan kalkınmasına bile karşı değildi. «Başlıca istihsal cihazlarını kapitalistçe kurmamakta olan devletçi Türkiye» diyordu örneğin, «Para ve İnkılap» adlı kitabında. Ama tutmadı devrimci KADRO Ahmet Hamdi Başar'ın sözlerini - ve iyi ki tutmadı! Tutsaydı asıl kadrocu devletçiliğin silik bir gölgesi olup kalacak, bugün «Başarizm» diyebildiğimiz gelişmeyi göstermiyecekti. Sonraki yörüngesine onu zorla iten kapıkulu takımına Hamdi Başar minnet borçludur.

«KADRO kadrosundan arta kalan tek fikir - adamı Şevket S. Aydemir'in KADRO - aşırı durumuna da kısaca bir göz atalım:

Yerinde anlattığımız gibi o akıllı ve gerçekçi bir ay-

dm olduğundan çetin bir engelle karşılaşmca durmasını yada yandan dolaşmasını ve alttan geçmesini bilir; realite üstüne öyle Donkişot'ça saldırıp kolkanat üzmez. Uzun zaman susup beklemesini de bilir o, sağır dosyaları raporlar ve mektuplarla doldurmaz, berikisi gibi. Ama Şevket Süreyya öteyandan bir ideoloji kurucusu, bir devrim filozofu olarak tarihe geçmeyi de yenilmez bir tutku ile istediğinden, sustuğu dönemlerde bile durmadan çalışır, hazırlanır ve ortaya çıkmak için fırsat kollar. Sustuğu zamanlarda belki çiftlik işletiyordur, belki kendine verilen devlet hizmetlerinde ve yine ön planda çalışıyordur; ne var ki, bu gibi işler onu ne doyurur, ne kandırır. Çünkü onun aradığı su ve ekmek, maddi olmaktan çok manevidir, düşünseldir! - Cumhuriyet'in düşün ve kültür yaşayışmda silinmez bir iz bırakmadan giderse gözü açık. - Ne iyi ki öyledir! Yoksa şu sıra ilgi ile okumakta olduğumuz o üç ciltlik «TEK ADAM» destanını nasıl yazardı?

Üstelik Şevket Süreyya Aydemir başkurucusu bulunduğu «Kemalizm» ideolojisinin «KADRO» ile birlikte sönmediğini, için için de olsa yandığım, yaşadığım seziyordu, birgün yine şöyle yada böyle ortaya çıkacağını umuyordu. Biliyordu ki, Devrim, yalnız üstyapı kurumlarında, hukuk ve kültür alanlarında kaldıkça gerçek bir DEVRİM olamaz ve batılaşma davası gerçekleşemezdi! Toplumu, kökten değiştirecek, mülkiyet düzenini ve üretim ilişkilerini devrimci bir zihniyetle ele almayı zorunlu kılan koşullar ergeç doğacaktı...

Ağaoğlu Ahmet ve Siirt Mebusu Mahmut Bey'lerle girişmek zorunda kaldığı nazik ve tehlikeli tartışmalardan sonra dergisini kapamak emri almıştı ama hükümetteki itibarını ve devlet hizmetindeki yerini yitirmemişti. O yer için için yaşıyan ideolojisini gözetip denetecek derecede önemli de olacaktı üstelik. Cumhuriyet'in XVI. yıldönümünde Sanayi Tetkik Heyeti Reisi olarak verdiği hir kon-

feransta bakın nasıl yüksek bir tepeden sesleniyordu daha: «...Bu noktada şu mutlak imanımıza ve büyük milletimize karşı şu borcumuzu tekrarla teyit edelim ki, Cumhuriyetin her yeni yıldönümü Türk milletini iktisadi sahada nasıl şaha kalkmış bir halde bulduysa, bundan sonra tekerrür edecek ve ebediyete sürecek. Cumhuriyetin her yeni yıldönümü de keza yurdumuzu bu suretle daha artan bir hızla daha teşkilatlanmış, kalkınmış ve refaha ulaşmış olarak görecektir. Türk milleti, bu sahada iş ve mesuliyet almış evlatlarının azmine, imanına ve başarı kudretine de tereddütsüz güvenebilir.»

Eh, bu iki doktrini yada devrim ideolojimizin iki önemli uğrağını artık tammış ve azçok da eleştirmiş bulunuyoruz. Ve biliyoruz ki, bunların ikisi de ancak belirli dönemde, belirli bir sosyo - psikolojik ortamda doğup yaşamış ve artık arkada kalmış parçal görüşlerdir, «Dünya çapında önemli» saydıkları bir devrim gerçeğinin kavrayıp kapsayıcı bir ideolojisi olmak gibi bir iddiaları yoktur, yada kalmamıştır. Tarih onların çizdiği yollardan gitmemiştir...

Peki başka? Başka yok mu? Devrim A. H. Başar'ın dediği gibi birtakım reform hareketlerinden ibaret değil de dünya tarihinde önemli yeri olan bir oluşum ise, doğuşundan kırk yol sonra da hâlâ ilkeleri belirtmemiş, sürekli bir ideoloji, bir felsefe yaratmamış olabilir mi? Vaktiyle bu işe niyet edip de beceremiyeceklerini anlıyan yarı - resmi aydınlar, kendilerini, devrim olaylarının içinde yaşamak yada ona çok yakın bulunmak dolayısıyla o dağsal olaylar karmaşasını gözlerine sığdıramadıklarını söyliyerek avuturlardı; dağ üstünden yada dibinden iyi görülmez, derlerdi. O dağ şimdi kırk - elli yıl kilometre uzakta kaldığına göre hâlâ göze sığmadığı söylenebilir mi? Ama yok işte! Geçtiğimiz kırk yıl kilometrelik ara öylesine boş ki, başlıca fikirleri Osmanlı Meşrutiyet rejimi ile birlikte tarihe

gömülmüş olan Gökalp bile bir dağ gibi gözüküyor arka planda. O Gökalp kl, Ağaoğlu Ahmet Bey'in arkasına düşerek Mustafa Kemal'in huzuruna çıktığı zaman eliboş varmanın utancıyla kızarmış, sıkılıp kekelemişti. Cumhuriyet döneminin bir M. İzzet bile yetiştirmemiş olduğunu söyliyenler haksız olmasalar gerek!

Evet, arayıp tarıyor, adlı adsız başka bir fikir sistemi, ideoloji deyimini hakeden kavrayıcı, yol ve yön gösterici bir düşünsel akımı bulamıyorsunuz. Aradığınızı vereceklerini umduğunuz, kitaplarıyla ve ünleriyle göz dolduran üstatlar birbiri ardına sizi hayal kırıklığına uğratıyor: İşte orada sayısız kitapları, broşürleri, dergi ve gazete yazılarıyla, yetiştirdiği tümen tümen öğrencileriyle anh şanlı bir sosyoloji ve felsefe profesörü! «Ayaklı kitaplık» şanına Rıza Tevfik'den kat kat fazla layık bir bilgin: Hilmi Ziya ÜLKEN! Türk - İslam düşüncesi kadar tüm Batı kültürünü de içine almış koskoca bir kafa! Ama Doğu ve Batının bütün düşünce envanterini gözünüzün önüne seren bu «allame» kendine özgü sayılabilecek bir «AŞK AHLAKI» yaratmakla kalmış. Toplumları maddi yapılışlarına, kuruluşlarına, ideolojik varlıklarına vb. göre değil, kişilerinin ahlak mertebelerine göre değerlendiren ve böylece bir «Mertebeler Cemiyeti» düşünen sayın filozof, bir kolu Mevlana'da öteki kolu belki Spinoza ve Bergson'da bulunan felsefesinde özetin özü olarak şunu demektedir: «EY İYİ İNSANLAR, KÖTÜLERE KARŞI BİRLEŞİNİZ!»

Sayın Ülken kimi islam düşünürlerini türkleştirmek için gösterdiği çabanın yarısını çağdaş Türkiye'nin çözüm bekliyen sorunlarına, özellikle laiklik konusuna ayırmış olsaydı, yurduna «Aşk Ahlakı»ndakinden çok daha değerli bir hizmette bulunmuş olurdu, çünkü günümüzde buna en yetkili aydın o idi. Ama değerli profesör, anlaşılan belalı diye, tekin değil diye konuyu görmezden gelmiş, islam

tarih ve felsefesini iyi bir hoca, Batı kültürüyle de aydınlanmış bir medreseli hoca gibi anlatmak ve öğretmekle yetinmişti, kapalı içtihat kapısını açmayı bile denememişti. Laiklik konusunu ele aldığımızda kendisine yine döneceğimiz sayın Hilmi Ziya Ülken için şimdilik bu birkaç yargı ile yetinelim.

Yine ÜNİVERSİTE'de bir başka profesör, bir Sosyal - Psikoloji profesörü görüyorsunuz: Mümtaz Turhan. Bu üstelik günün konularına yabancı kalmamış «Amacı batılaşmaktan ibaret olan Türk devrim hareketine» yol göstermeyi, başka bir deyişle bir ideoloji yapmayı denemiş de: «Batılılaşmanın neresindeyiz?»

Sayın Mümtaz Turhan'ın sosyal felsefesinin özü de şu: Her şeyden önce bir bilginler - uzmanlar ordusu yetiştirin! - Gerisi kendiliğinden gelir!

İşte Almanya örneği: İkinci Cihan Savaşı'nda medeniyetinin maddi varlığı tamamıyle yokolmuştu. Ama yok edilemiyen bir haznesi vardı: İnsan! O korkunç şartlar içinde bile ne yapacağım bilen insan. «Kör, sağır, topal da olsa çok kısa zamanda neler yapabileceğini dünyaya göstermiştir.» Bu mucizeyi anlamak için bizim asıl bilmemiz gereken gerçek Almanya'nın bütün o kalkınma mucizesini «İlim ve ilim zihniyeti edinmiş insan» sayesinde yapmış olduğudur. (Öyleyse verin bana böyle bir bilginler kadrosu manivelası - Türkiye'yi yerinden oynatayım!)

İşte İsrail örneği: Bir toplumun mucizeyi andıran kalkınmasında ve dış düşmana karşı savunmasında insan unsurunun önemini nerdeyse Almanya ölçüsünde belirten bir ülke de budur. Akıllara durgunluk veren başarılarına tanık olduğumuz İsrail kendini çeviren belki yüz kat kalabalık bir düşman alemine karşı zafer kazanmışsa, çölde mamureler yaratmışsa... Bunun da tek bir sırrı vardır: Ne yapılacağını, nasıl yapılacağını bilen bir avuç birinci sınıf ilim ve teknik adamına sahip olması! Bizim de onlar gibi

olmamız için o ilim ve teknik adamlarım yetiştirmekten başka birşeye ihtiyacımız yoktur! Hem bu orduyu yetiştirmek için öyle gücümüzün yetmiyeceği bir ilk ve orta öğretime, hatta nitelikten çok niceliğe önem veren bir yüksek öğrenime ihtiyaç yoktur. Hele kalkınmayı, batılılaşmayı ilk öğretime, okuryazar oranına bağlamak isteyen düşünce büsbütün yanlıştır. Yarım - aydınlarımıza bu kamyı veren bütün uygar ülkelerde herkesin okuryazar olması ve geri kalmış yerlerde de halkın, özellikle köylünün ümmi olmasıdır. Oysa asıl farkı doğuran okuma yazma oranının yüksek yada alçak olması değil, medeniyeti yaratan birinci sınıf ilim adamlarımn, teknik uzmanlarımn, araştırma enstitülerinin azlığı yada çokluğudur.

«Rusya'da birinci sınıf ilim adamıyla teknik uzmanlar sayısının 1960'da iki milyonu bulacağı haberi Avrupa ve Amerika'da dehşete yakın bir heyecan uyandırdığı halde bizim sözde aydınlarımızda bir kımıltı bile olmamıştır!» Oysa Rusyada okuma yazma oram bugün de batıya kıyasla geridir, ama Batı bilmektedir ki, bir ülkenin ekonomik, askeri, teknik ve genel olarak tüm sosyal gücü okuma yazma oranına değil, birinci sınıf ilim adamlarıyla teknik uzmanlarının sayısına bağlıdır. «İleri Batı ülkelerinde 100 - 200 kişiye birinci sınıf bir ilim adamı, 10 - 20 kişiye ikinci sınıf bir ilim adamı yada tekniker düştüğü halde» bizde aym oram bulmak için 250 - 300 bin ilim adamı yetiştirmek gerekir. «Bu asgari kadroyu temin etmedikçe bizim ne garplılaşmamıza, ne de medeni bir cemiyet kurmamıza imkan yoktur.» (İşte bu da böyle bir Kadrocu!)

Bütün halk okuma - yazma öğrenmiş olsa da, yeni üretim araçlarının, karmaşık makinelerin sırrına akıl erdiremez, fenni usulleri kavrıyamaz. Onun için bir ülkenin geriliğinden okuma - yazması olmıyan halkım sorumlu tutmak saçmadır. «Ne ilk ve ortaokul, hatta ne de lise bu

medeniyet araçlarına doğrudan doğruya sahip olma imkanı vermediğinden yalnızca okur - yazar olmanın bugünkü medeniyet seviyesi bakımından büyük bir önemi yoktur.» Bir antropolog ne demiş: İlkel bir halkı uygarlaştırmak uğruna yalnız okuma - yazma öğretirseniz, yalnız okuma - yazma bilen bir ilkel halk elde etmiş olursunuz! Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki «Türk halkı ile öteki uygar milletlerin halk tabakaları arasındaki kültür farkı Türk aydınlarıyla Garp aydınları arasındaki uçuruma bakılınca hiç kalır!» (Aldık mı şimdi hepimiz ağzımızın payını!?..)

Türk aydının kültürü, ne gerçek bir bilim formasyonu, ne de pratik hayatta değerli, geçerli olan bir teknik hüner olmayıp bir takım soya bilgilerden ve inançlardan ibaret olduğu için, eğer halkı da kendine benzetir, aradaki inanç farklarını da giderirse kalkınmanın, garplılaşmanın yolunu bulmuş olacağını sanıyor. Asıl istediği ise «Halkı kendine benzeterek aşağıda tutmaktır!» (Bk. S. 63)

Sonunda amansız bir çağrı: Yurdun geri kalmasında başlıca faktör olan bu yarı - aydının kökünü kurutmak gerek!..

Ahmet Hamdi Başar kapıkulunu, memur sımfını yoketmek istiyordu, Mümtaz Turhan da aydın takımını. Korkarım hiçbirimiz boynumuzu giyotinden kurtaramıyacağız!..

Üniversite dışına çıkınca göze ilk çarpan cüce ideologlardan biri romancılıktan düşünürlüğe yükselmek istemiş olan Peyami Safa'dır. Bilirsiniz, çok bilmişliği kadar, çıtaklığı, kavgacılığı ile de ünlü bir kişiydi. Ömür boyu daldan dala sekmiş, en çok liberalizmden en koyu faşizme değin her çeşit düşünceye avukatlık etmeyi denemiş, pozitif bilimlere de, ispiritizmaya kadar her türlü mistisizm ve okkultizme de inanmıştı. Hitler'in Danzig nutkunu radyodan dinlerken - tek kelime almanca bilmediği halde - heyecandan bayılmış, sonra Hitler yıkılınca da onunla birlikte

çökmüştü. Bu çöküntü onu nerdeyse çıldırtmış, yakalanıp Nürnberg'e yollanarak orada NAZİ şefleriyle birlikte yargılanıp idam edilmek korkusuna düşürünüştü (Bk. CUMHURİYET, Nadir Nadi'nin anıları). İşte bu romancı düşünür basın ve iktidar patronları arasında, Nadir Nadi'nin deyimiyle, «transfer olup dururken», bir ara CHP'ye tutunduğunda mistiko - metafizik bakışlarını devrime de çevirmiş, «Türk İnkılabına Bakışlar» adıyla bir kitap yazmıştı. Kitabı yeniden gözden geçirdim, devrim ideolojimizin uğraklarından birini de orada bulmak umudum boşa çıktı.

Bizler yeni yetişirken fikir hayatımızda «Terbiyeci İsmail Hakkı» diye ünlü bir kişi vardı. Fransız büyük devriminin öncü düşünürleri arasında tanıyıp sevdiğimiz J. J. Ruso'yu bizim terbiyecinin kitaplarında terbiyeci olarak okumak istediğimizde akhnızı şaşırır, adamı nerdeyse tanımaz olurduk. Devrimci kadro da onun terbiyeciliğinden fazla birşey anlamıyor olmalıydı ki, ansızın yıktığı «DARÜLFÜNUN'un yıkıntısı altından onu kurtarıp Üniversite'ye aktarmamıştı.

Bir süre sonra onu Baltacıoğlu olarak yeniden dirilmiş ve «YENİ ADAM» dergisiyle bir takım yeni aydınları çevresine toplamış gördük. Gadre uğramış bir üniversite hocası olarak ve dergisinde savunduğu ilerici fikirleriyle aydınların ve özellikle öğretmenlerin sevgisini kazanmış, çoktan eskimiş pedagoji kitaplarına da o sayede verimli bir sürüm pazarı sağlamıştı.

İkinci Cihan Savaşı'm böylece atlatıp milletvekili olarak Ankara'ya geldiğinde, üstada bir yeni canlılık geldi ve «Yeni Adam»cılıktan vazgeçip bir çeşit «Yeni Gökalpçilik» akımı yaratmıya kalkıştı. «Garba Doğru», «Türke Doğru»... falan derken şu ilerlemiş yaşında kendisi için tek çıkar yolun «Kurana Doğru» gitmekte olduğunu anlayıp o yola girince bir apartmana rasladı ve içine girip bal-

tasım çengele asarak bir koltukta dinlenmiye çekildi. Kendisine iyi dinlenceler dilerim, ne var ki, kendisinden bugünkü aydın kuşağa nc kaldı, diye düşündüğümde aklıma birşey gelememesinden dolayı üzgünüm.

Dil ve edebiyat eleştirmenliğinden giderek ufak çapta bir ideoloji, bir kültür felsefesi çıkarmış olan sevimli bir aydınımız daha vardı: Nurullah Ataç! Ona göre batılı olmak, Avrupalı olmak için başlıca koşul öyle endüstri kurmak, sermayeli burjuva sınıfı yetiştirmek, siyasal demokrasi yapmak... gibi şeyler değil, o uygarlığın köklerine, yani Grek - Latin kültürüne inmekti. Gerçi bu köklerden biri dindi, hıristiyanlıktı, ama bu çağda din değiştirmek söz konusu olamıyacağmdan bu yol biz müslüman Türklere kapalıydı. Ama öbür yol, Antik çağın kültürüne, Rönesans ile Avrupa'da yeniden doğup onlara bugünkü bilimsel düşünüşü ve kültürel yaratıcılığı, humanist eğilimi kazandıran Yunan - Roma alemi bize de açıktı, bizim için de ulaşılır bir erekti. Bunun için Avrupalıların yaptığı gibi okullarımızda klasik dilleri öğrctmek yeterdi. Nasıl vaktiyle İslam Uygarlığını benimscmek için bu uygarlığın klasik dilleri olan Arapça ve Farsçayı öğrenmek zorunda kaldıksa, şimdi de Batı uygarlığını kendimize iyice sindirebilmek için onun klasik dilleri olan Grekçe ve Latinceyi öğrenmeliydik, yoksa çağdaş Avrupa dillerindeki terimleri anlıyamaz, kavrıyamaz, onun için de bilim ve felsefede yaratıcı olamazdık.

Bu tezin sakınılmaz bir mantık sonucu olarak Ataç, kendi eliyle en ağır darbeyi vurduğu Osmanlıcayı savunmak zorunda kalıyordu. Diyordu ki, dedelerimiz medrese kanalından edindikleri İslam kültürünü ya doğrudan doğruya Arapça ile yada karma-türkçe ile (Osmanlıca ile) deyimli söyliyebilirlerdi. Eğer Grekçe - Latince öğrenmiş bir aydın kuşağı yetiştirmiş olsak, biz de dedeler gibi yapacak, yani Türkçeyi yine bir iskelet gibi kullanıp Grek - Lakin

köklerinden alınmış kaslar ve sinirlerle donatacaktık. Bir tezi savunmak için başka bir tezi, arı - türkçe tezini çürüttüğüne dikkatini çekmek istiyenlere Ataç kızar ve bana yaptığı gibi «Cizvit!» diye bağırırdı. Bir uçtan öteki uca sıçramaktan hoşlanan, bu yüzden çelişmelere düşmeyi hiç umursamıyan Ataç ustanın Türkçeye, bugün kendisini de aşıp giden yeni Türkçeye yararlığı o kerte büyük ki, bir düşünür ve ideolog olarak yarma kalacak hiçbir değer bırakmamış olsa bile, bu şeref ona yeter.

Nihayet köylüyü ve dolayısıyla Türkiye'yi eğitim yoluyla, köy - enstitülerinden yetişecek yeni tip öğretmenlerle kalkındırıp batılılaştırma davası var. «Türk Pestalotzi» denilmeyi gerçekten hakeden Hakkı Tonguç (Tonguç Baba) tıpkı öteki büyük pedagog gibi bir ütopist - idealist idi. İşbu eğitim yoluyla kalkınma davasını ayrıca, yani «Halkçılık ve Köycülük» konusunda ele alacağımızdan burada üstünde durmıyacağız.

Üstün sanatçı yeteneklerini hizmetine koydukları yenileşme ve batılılaşma davasındaki yerleri ne kerte önemli olursa olsun, Falih Rıfkı Atay ve Y. K. Karaosmanoğlu gibi edipleri birer ideolog olarak almak yerinde olmadığı için, diyebiliriz ki ideoloji repertuvarımız burada dolmakta ve kapanmaktadır. 27 Mayıs sonrasına, yani dillerin çözülüp kalemlerin korkusuzca yazmıya başladığı zamana değin başka bir ideoloji uğrağına raslamıyoruz artık. Demokrat Parti dönemini Türk Burjuvazisi için bir «altın çağı» sayanlar eksik değildir, ama kimse yoksıyamaz ki aynı dönem düşünsel yaşayışımızda en verimsiz dönemdir, bir «Mendersizm» bıraktığı bile söylenemez!

O halde bir daha soralım: Nedir bu kıthğın, kısırlığın nedeni yada nedenleri?..

Yazı dilimiz ilerledikçe bu nedenler yavaş yavaş daha iyi belirecekse de, çok iyi bilinen iki tanesini burada belirtmek yerinde olacaktır:

1) Cumhuriyet tarihinin ta 27 Mayıs'a dek süren baskı rejimi çoğun kelleyi koltuğa almadıkça kellenin içindekini söylemiye elverişli değildi. Bu gerçeği Nadir Nadi «Perde Aralığından» şöyle görüp belirtiyor: «Peyami'nin dramı bizim toplum dramımızın küçük ölçüde bir kopyası sayılabilir. Biçimini bulamamış bir sosyal ve ekonomik ortamda düşündüğümüz gibi konuşmak, düşündüğümüz gibi yazmak çok kez bir kahramanlık yerine geçer de, sadece yöneticilere yada çıkar dağıtıcılara ayak uydurmak fikir adamları için tek geçim yolu bilinirse, zayıf karakterli kimi değerlerin kendi kendilerini havaya savurup harcamalarına şaşmamalıdır. Böyle bir ortamda karakter yönünden güçlü değerler, bir iki kımıldasalar da, sonunda bir köşeye itilmeye, aç susuz, unutulmaya mahkumdurlar...»

İşte bu ortamı değiştirmiye gerçekten kimsenin gücü yetmemiş, birçok değerler ya gelişmeden sönmüş yada bir kenara itilip aç susuz bırakılarak söndürülmüştür.

Düşünce ekinini kurutan yada hiç yeşertmiyen baskı havası süregiderken, başka bir deyişle «sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kütle» olmak iddiası bir nas gibi yürürlükte iken, ona göre yasalar, yasa maddeleri konulmuştu. Onların üstünden aşarak yada yanlarından dolanarak kalemaltı oynatmak için insanın ya canbaz olması, yada F. R. Atay gibi hem canbaz, hem de sanat büyüsüyle her çeşit yılan zehrine karşı afsunlu olmak gerekirdi...

2) Düşünce özgürlüğü olsaydı bile, devrimin temel ilkeleri olarak bayraklaştırılan altı ok kavramlarından «Cumhuriyetçilik»ten başkası aydınlık bir anlam taşımadığı gibi, «Devletçilik»ten başkası da (Sonra görüleceği üzere) bir ideoloji olarak işlenecek durumda değildi. Onlar C.H.P.'nin toplumsal yapısına (yada yapısızlığına) uygun olarak kurultaydan kurultaya toptancı bir zihniyetle gözden geçirilip kaba, beğlik tarifler içinde dondurulmuş, yada içlerine herşey tıkıştırılabilen boş kalıplar halinde tutul-

muştu. «Tek parti yönetimi bunu gerektiriyordu,» yine C.H.P.'nin dediği gibi. Böylesine donuk ve kısık bir ortamda Kemalizm ister istemez körler arasında kalmış file benzerdi. Ben bu benzetiyi ta 1933'de yazılmış ve birçokları gibi gün yüzü görememiş bir yazımda şöyle yapmışım: «...Şu hale bakınız: Şevket Süreyya - Ağaoğlu(*) Kemalist, İsmet Paşa - Fethi Bey Kemalist, Limancı Hamdi (Başar) - Alaettin Cemil (Zamanın bir resmi yazarı) Kemalist, Falih Rıfkı - İbrahim Fazıl (Prof.) Kemalist, Recep Bey (Peker) - Yakup Kadri Kemalist, Peyami Safa - Vâlâ Nurettin Kemalist, Yunus Nadi - Sadri Etem Kemalist... Bu kişiler arasında aşuredeki nesneleri birarada tutan pirinç unu kadar bile özlü bir fikir hamuru yoktur halbuki. Kemalizm sözü hakikatta hepsinde müşterek olan korkuyu yenmek ve sindirmek için kullanılan bir çeşit ilaçtır...»

Kemalizmin böyle körler arasında kalmış file benzemesini kimi aydmlarımızm bugün bile ne tuhaf yorumladıklarına örnek olmak üzere yepyeni bir tanesini göstereceğim. Bu bizim «doktrin sahibi» dostumuz Ahmet Hamdi Başar'dır. Derginin son sayısında (Ağustos 1964), bir yandan beni öğerken, öte yandan en sağ ve en sol kanattan aydınların «Atatürk bizim yolumuzda idi» diyebilmesini şu iki nedenle açıklıyor: «Nedenlerden biri, Atatürk devrimlerinin, bu büyük adamımız tarafından da izahı yapılamamış, ideolojisi kurulamamış olmasıdır.» (Sanki devrimlerin ideolojisini liderlerin yapması gerekirmiş gibi!) Tarihin önemli hareketlerinden biri olan, belki de büyük dinler gibi(?) yeni bir devre ışık serpmesi beklenen Atatürk devrimleri bu yüzden, özü ne şekilde olursa olsun batılılaşmak olan, bir takım reform hareketlerinden ibaret kalmıştır.»

Sayın Hamdi Başar, başlıca iki devrim doktrininden birinin sahibi olan kişi, şu birkaç satırda ne çok yanılıyor!

(*) Bu ikisi arasıra şiddetle tartışıyordu.

Eğer Atatürk'ün sadece lideri bulunduğu bir «Türk Devrimi» varsa, buna nasıl olur da, çevredeki bilim dışı deyimi kullanarak, Atatürk devrimleri(!) diyebilir? Yok ise, yani bu devrimler, gerçekte ideolojisi bile bulunmıyan, ama her ne şekilde olursa olsun batılılaşmayı amaç edinen bir takım reform hareketlerinden ibaret ise, ona nasıl tarihin önemli ve büyük dinleri gibi yeni bir çağa ışık serpmesi beklenen hareketlerinden biri gözüyle bakabilir?

Dahası var: A. H. Başar «Atatürk'ün en büyük şanssızlığı, önderlik ettiği devrimlerin kendisinden önce hiçbir fikir temeli hazırlanmamış, o yüzden aydın bir zümrenin içten yardımından yoksun kalmış olmasıdır,» dedikten sonra bu işi onun (Atatürk'ün) tek başına yapmıya kalkıştığını, bunun ise onun gücünü aşan bir iş olduğunu, ama Türk Tarih ve Dil Teorileri ile bunu kısmen başardığım söylüyor. Bu yargı çok daha şaşırtıcı! Hani tabuları kaldırıp altlarına bilgin gözüyle bakacaktık? Güneş - Dil teorisi ve Adem Babayı türkleştiren tarih kuruntusunun burada sözünü ettiğimiz «Devrim İdeolojisi» ile ne ilişiği olabilir? Türk devriminin «Kapıkulu» eliyle yapıldığını iddia eden, onun sosyal ve ekonomik bakımdan izahsız kaldığını, ideolojisiz olduğunu söyliyen A. H. Başar göz açıp kapayıncayadek bu ne olduğu belirsiz olayın «Tarihin çağdan çağa aktığı zamanlarda başgösteren inkılaplardan biri» olduğuna nasıl hükmedebilir?.. Hamdi Başar bilmez mi ki, büyük devrimler çoğun ideolojilerini çoktan hazırlanmış olarak birlikte getirir (Fransız, Rus, hatta Çin ve Hint devrimleri gibi), yada İtalyan Faşizminde görüldüğü gibi olaylar öncelik kazanmışsa, hemen arkasından, bu kez bütün kültür örgütü seferber edilerek, o ideoloji çabucak yaratılır? Alman Faşizmi gibi, ideolojisi hem iktidar öncesine, hem de sonrasına yaygın olan örnekler de vardır tabii. Ama ne önünde, ne de sonunda ideolojisi olmıyan bir devrim örneği yoktur.

Türk Devrimini büyük dinlere benzeterek «Tarihin seyrini değiştiren bu gibi hareketlerin ancak büyük bir sezgi ile yaratıldığını ve izahının ancak hareket başarı kazandıktan sonra yapıldığını» söylemek de dinler tarihi ve tarih sosyolojisi bakımından doğru değildir. Hıristiyanlığın ideolojisini Peygamberin değil de havarilerin yapmış olması İSA'nın çok kısa ömürlü olmasının bir sonucudur, yoksa öteki büyük din kurucuları, Muhammet, Budha, Kofutse dinlerini (ideolojilerini) tamamlayıp da öyle gitmişlerdir dünyadan.

Kaldı ki, yirminci yüzyılda, sosyal bilimlerin, özellikle sosyoloji ve ekonominin, sağın (exakt) araştırma yöntemleri kazandığı çağımızda, bir sosyal - siyasal devrimi dine benzetmek büsbütün yanlış olsa gerektir. Batılılaşmayı yalnız bir kültür, bir ahlak, bir zihniyet... sorunu gibi alanlar devrimin herşeyden önce sosyal - ekonomik yapıda temelli bir değişiklik demek olduğunu bilmiye, düşünmiyebilirler; Ama A. H. Başar gibi ömrünü ekonomi politiğe vermiş bir aydın, doktrin sahibi bir kişi, bu gerçeği bilmesin, olamaz!

Dergi komşum İsmail Sevin'in yalınçlaştırarak dediği gibi, Batılılaşmak, herşeyden önce sermaye biriktirmek demektir. Ne var ki, bu, hangi aşamada bulunursa bulunsun, bir toplumda servet, varlık, zenginlik birikmesi demek değildir. Buradaki sermayeden maksat kapitalizm yolundan burjuva sınıflarının biriktirdiği sermaye (Artık - değerler) zenginliğidir. Çağdaş Batı uygarlığı Kapitalizm denilen sosyal düzene öylesine sıkı bağlıdır ki, yinc İsmail Sevin'in haklı olarak değindiği gibi, Latin Amerika ülkeleri - Batı kültüründe ve hıristiyan oldukları halde - örneğin bugünkü Türkiye'den daha Batılı sayılamazlar. Bir başka türlü söyliyelim: Kölelik, göçebelik, derebeylik gibi toplumsal gelişmenin geri bir aşamasında bulunan, yada global kapitalizm (emperyalizm) çağında sömürge ve yarı - sömürge duru-

muna düşmüş halkların hem siyasal, hem ekonomik bağımsızlığa kavuşmadan, yalnız kültürel çabalarla batılılaşmak istemeleri kalburla su taşımak gibi boşuna bir çabadır. Doğrudur: Bir Brezilya yada Şili bugünkü hallerinde batılı sayılmaz da, endüstrisini kapitalist düzen içinde kurup burjuva sınıfını yetiştirmiş ve böylece uluslaşma işini tamamlamış olan Japonya - din ayrılığına ve Çin kaynaklı kültür geleneğine karşın - Batılı sayılır; halk Mikado'ya tapsa da, kadın kimono giyse de yine Batılı!

Dizimizin bu ilk dört yazısı ile «Türk Devrim İdeolojisinin Uğraklarına Bakma» işi bitmiş oluyor. Bir bilanço yapmak istersek:

1) Türkiye'yi, KAPİTALİZMİ atlıyarak, Batılaştırmak doktrini sayabileceğimiz KADROCU Kemalizm (Şevketizm) kalkış noktasında Türk toplumunun yapısını sosyolojik bir yöntemle inceleyip eleştirerek elde ettiği verilere dayanmadığı gibi, yönetici sınıfın yada devlet iktidarını elinde tutan politika kadrosunun gerçek psikolojik eğilimine, yönelimine de dayanmış değildi. Devrimin KADRO'cu yorumuna, belirli bir dönemde yararlı görüldüğü için izin verilmiş, artık gereksiz olduğuna inanıldığı anda yasaklanmıştı. Böylece a) Bilimsel bir kalkış noktası olmadığı ve b) Yapıntı (fiktif) bir varsayıma dayanarak, yani devrim realitesini ve devrimci kadronun psikolojik tutumunu yada yönelimini sürekli olarak kendinden yana sayarak işe giriştiği için o realitenin, gerçek tarihsel gelişmenin dışında kalmış, hiç değilse yanıbaşında zayıf etkili bir ideolojik akım olarak; aldatıcı, demagojik bir sosyal felsefe olarak yaşamıştır.

Devrimi bu biçim yorumlamanın tarihsel gerçeğe uygun düşmediğini zaman göstermiş olduktan başka, sözü edilen İNÖNÜ açıklaması da ayrıca belirtmiş ve pekitmiştir. Bugünün resmi politika edebiyatında «Karma Ekonomi» adını alan düzenin kendi tasarımına, ideolojisine uy-

madığını, Kadrocu devletçiliğin amacı bu olmadığım, artık biliyoruz ki, doktrinin asıl sahibi Ş. S. Aydemir de söylemektedir.

2) Ahmet Hamdi Başar, sonradan Toprak Mahsulleri Ofisi'nin yaptığı işi, yani toprak ürünlerini, özellikle buğdayı sabit tutulacak yüksek bir fiyata satmalıp şehirler halkına devletçe tespit edilen yüksek bir fiyatla yedirerek hem yatırım sarmeyesi bulmak, hem de endüstrileşmenin ön şartı olan tarımı kalkındırma davasını yürütmek ve köylüyü spekülatör tüccar takımının sömürmesinden kurtarmak gibi bir tezden kalktığı için, Türkiye'nin belirli bir realitesinden işe giriştiği doğru ise de, sahibinin kafasında bir «sihirli değnek» önemi kazanan bu tez bir yandan bilimsel bir temele dayanmaması ve haklı olarak «Ekmek vergisi» şeklinde anlaşılması yüzünden; bir yandan da yönetici kadronun bu gibi «hayalperestliklere» hiç iltifat etmemesi ve hele İdari devlet - İktisadi devlet gibi yapıntılara hiç yatkın olmaması dolayısıyla, yine realite dışında, kapalı bir doktrin olarak kalmıştır. Canlı ve çalışkan bir kafası ve çok tutkulu bir gönlü olan A. Hamdi Başar bu çıkmazda uzun süre bocaladıktan sonra nihayet bir yeni kurtuluş yolu buldu ve teorisini o yoldan geliştirip burada «Başarizm» adım verdiğimiz akımı sağladı.

Gerçek sosyolojik çalışmalara ve verilere dayanmasalar bile, yine de birer sosyal felsefe, birer ideoloji olarak burada söz konusu edilmeyi hakeden bu ikisinden sonra anılanlar doğrusu birer uğrak bile sayılamazlardı; ama boşluk, araştıran göze onları bile bir varlık gibi gösteriyor, birkaç satırla da olsa anmadan geçilemiyor.

Öyleyse şimdi yeniden soralım:

TÜRK DEVRİMİ NEDEN İDEOLOJİSİZ KALDİ?

Yazı dizimizin ikinci bölümü bu soru ile uğraşacak ve özellikle 6 - ok ilkeleri tartışılacaktır.

BÖLÜM İKİ

Kemalist Devrimin Niteliği, Tarihteki Yeri ve İlkeleri

1 Dünyada Devrimler ve İdeolojileri

Bu dizinin dört yazılık birinci bölümünde bir yanlış yorumlamıya değinerek belirtmiştik ki, devrimler ideolojilerini genel olarak birlikte getirirler. Çok seyrek hallerde sonradan, yani devrim başarı kazandıktan sonra ideoloji yapıldığı da görülmüşse de, ne önünde, ne sonunda ideoloji yaratmıyan bir devrim örneği yoktur.

Gerçi tarihte yine devrim (Revolution) sözcüğüyle anılan sayısız olaylar ve eylemler vardır, ama burada söz konusu olan, belli birşey ki, köklü sosyal devrimlerdir; toplumda dipten, temelden başlıyarak en üst kültürel kurumlara değin değişiklik yapan büyük devrimler!..

Kahramanca bir kurtuluş savaşından sonra ulusal bir cumhuriyet şeklinde kurulan devrimci Türkiye'de kuruluştan kırk yıl sonra hâlâ esaslı, sistematik bir ideoloji yapılmamışsa ister istemez şu soru dikilir önümüze: Türk devrimi mi o büyük devrimlerden değildir? Yoksa Türk aydınları mı daha onun özünü, niteliğini kavrayıp meydana çıkaramadılar?

Cumhuriyet dönemini dolduran romantik devrim edebiyatına baktığımızda «Kemalizm» yada «Atatürk Devrimleri» denilen bu tarihsel oluşumun en büyük devrimlerden biri olduğunda tam bir oybirliği bulunduğunu görürüz. Ama Mahmut Esat gibi, kendilerine özel «Devrim Kürsüleri» verilmiş amatör profesörler başta olduğu halde, hiç kimse bu devrimin saltanat ve hilafeti kaldırarak egemenliği tüm ulusa veren laik ve demokratik bir cumhuriyet kurmuş olduğundan başka aydınlık ve bilimsel bir tez ortaya atamamışlardır. «Avrupa'da yüzyılların yaptığını biz bir on yıla sığdırdık», «Yalnız bize benziyenler için değil Batı uluslarına bile örnek olduk», «İnsanlığın çağdan çağa aştığı bir dönemde dünyaya yolgösteriyoruz,» gibi destan başlıkları biryana bırakılırsa, elde Ş. S. Aydemir ile A. H. Başar'm yaptığı yarımşar doktrinden başka birşey yoktur.

İmdi, bize dense ve sorulsa: Tut ki siz devrimin başladığı yıllarda bu yaş ve başta bulunuyordunuz, hem de tam bir düşünce özgürlüğü içindeydiniz... Devrimin gerçek niteliğini tamr ve şaşmadan izliyebileceği ideolojik bir yön, bir yol gösterebilir miydiniz?

Doğrusu çetin bir soru! Tekinsiz bir soru! Ama sakımlmaz ve ortaya atılması gerekli bir soru. Eğer devrimin DEVRİM olmadığı kanısında isek, sözü kısa kesmeli, kendimizi de, okuyucu da daha çok yormamalıyız; ama tersini düşünüyorsak soruyu kaçamaksız göğüslemek zorundayız.

Hele şu sorularla konuyu açalım bakalım:

A) Bir aydın toplulukta «1789 Büyük Fransız Devrimleri», yada «1917 Rus Bolşevik Devrimleri» gibi deyimler kullansamz, ya açıkça yanlışınızı çıkarırlar yada bu bilgi gevşekliğinize bıyıkaltından gülerlerdi, değil mi? Neden? Şundan ki, siz tek, tüm, bölünmez bir kavram olan devrim için çoğul edatı kullandınız. Ama hepimiz

her yerde «Atatürk devrimleri» deyip durduğumuz halde kimsenin aklına bizi düzeltmek yada üstümüze gülmek gelmiyor; neden? Fransızlarla Rusların yalnız birer devrimi olduğu halde bizim yada Atatürk'ün birçok devrimleri olduğundan mı?..

B) Anılan devrimlerden birincisi için kitapların, üçüncü sınıf (tiers état), yada kentli orta sınıf anlamına gelen Burjuva devrimi dediğini okumuş ve şüphesiz yadırgamamışsınızdır, çünkü o devrimin Aristokrasi (Zadegan) ve Ruhban (sınıflaşmış din adamları = Klerus) denilen iki sınıfı iktidardan uzaklaştırıp yerine BURJUVAZİ'nin egemenliğini kurduğunu bilirsiniz. «İnsan Hakları Bildirisi»ndeki yüce humanist ilkelere ve ideallere rağmen devrimin sosyolojik niteliği bu, yani bir sınıf devrimi oluşudur. Tıpkı bunun gibi 1917 Rus devriminden de İşçi Sınıfı yada Proletarya devrimi diye söz edilmesi sizi yadırgatmaz, çünkü burada da burjuvazinin devrilip yerine işçi - köylü ploletaryamn geldiği apaçıktır. Tarih sosyolojisinde çok bilgili olmıyanlar bile devrim sözcüğünün anlamından sezer ki, - eğer gerçek bir toplumsal altüst oluş sözkonusuysa-, orada muhakkak bir deviren ve bir de devrilen güç bulunmak gerekir. Çarpışıp devrilişen bu toplumsal güçlere yine sosyoloji dilinde sınıflar denir. Yukarda dediğimiz gibi, köklü yapı değişikliği getirmiyen, ama yine de devrim adıyla amlan olaylar yok değildir, hem onlar daha çoktur; ama onlar andıklarımız gibi yepyeni bir ekonomik - sosyal düzen getiren ve kendi hukuksal, kültürel ve ideolojik kurumlarını bu düzenin üstüne oturtan büyük devrimlerden değildir, toplumlara çağ atlatanlar yalnız birincilerdir. Biz de şimdilik kendimizinkini -daha kanıtlanmamış bile olsa- birincilerden saydığımız için, onda aym nitelikleri aramak zorundayız.

Evet, adı geçen yabancı devrimlerin bu sosyal niteliklerini bilir ve hiç itiraz etmezsiniz. Ama birisinin bi-

zimkinden orta sınıf yada burjuva devrimi diye sözettiğini duysanız, ya güler, ya utanır, ya kızarırsınız; neden? Türk Devriminin toplum yapısında ötekilere benzer bir kat değişikliği yaptığını, bir sınıfı devirip yerine başka birini geçirdiğini kabul etmediğinizden mi? Öyleyse yukardaki tanımlamaya göre bizimkinin devrim adını haketmediğini itiraf etmek zorunda kalacağınızı düşündünüz mü? Razı mısınız buna?

Yok, öyle değil de, «Atatürk devrimleri» -söylenişinden belli olduğu üzere-, Batılılaşma çabamızın ulaştığı yeni aşamalardan, «Tanzimatçılığa» kıyasla daha kökel reform duraklarından ibarettir, diyecek olursanız, o zaman da bir uygarlığa girmenin toplum yapısıyla ilgili bir iş olmadığını, sözgelişi derebeylik düzeninde yada göçebe aşiretler halinde yaşıyan toplumların da Batı uygarlığına geçebileceklerini iddia etmiş olursunuz.

Böyle bir iddianın karşısına şu sorular çıkar hemen: Dünyada böyle bir örnek bulunmayışı bir yana, biz Türkler neden Fransız Büyük Devrimi ile yaşıt olan Batılılaşma çabamızda bir türlü başarı kazanamadık? Neden bugün bile bu bakımdan bir çıkmazda bulunduğumuzu düşünerek yakınıyor ve bunalıyoruz? Neden yine gırtlağımızadek borca batıp bunca pahahya kazandığımız devlet bağımsızlığımızı tehlikeye soktuk? Neden Batılaşma savaşımızda son zaferi kazansın diye, çok partili parlamenter demokrasiyi kursun diye işbaşına getirdiğimiz D.P., bu görevi başarmak şöyle dursun, Atatürk reformlarıyla artık iyice benimsediğimizi sandığımız sosyal ve kültürel ilerlemeleri bile yokedeyazdı?

C) Adı geçen iki yabancı devrimden birincisine Danton yada Robespier devrimi, ikincisine Lenin yada Stalin devrimi denilse şaşar, yada deyimleri yersiz bulup gülersiniz. Ama kendiniz «Atatürk devrimleri» diye iki çeşit yanlışı birarada söyleyip dururken biri gülse yada yanlışını-

zı çıkarsa, ne yaparsınız? Ne yapacağınız kafanızın aydınhk derecesine, ulusal duygularınızm niteliğine, ve karakterinize bağlı birşeyse de, ciddi bir cevap verınek isteseniz ne dersiniz?

Birinci şık: «18. Yüzyıl sonuda pathyan Fransız devriminin ideolojisi büyük filozof ve bilginlerce çoktan hazırlanmış, ezilen ve sömürülen halk smıflarınca anlaşılıp benimsenmiş bulunuyor, devrim kazanmm patlaması bir sarsıntıya bakıyordu. Danton ve Robespier'lerin rolü, ayaklanan, şahlanan yığınlara yol göstermek, yön vermekten ibaretti. Oysa bizde devrimler, -Saltanat ve Hilafetin kaldırılmasından tut, Cumhuriyet kurulup bildiğimiz bütün reformlar gerçekleştirilinciyedeğin- hep Atatürk'ün kafasında doğmuş, bütün direnmelere inat, devlet gücüyle ve yukardan aşağı halka zorlanmıştır, hiçbiri alttan, halktan gelen bir baskı ve zorlama ile olmamıştır! İşte bunun içindir ki, Atatürk, devrimlerin hem düşünen kafası, hem de yapıcı ve uygulayıcısı olduğu içindir ki, onlara Atatürk devrimleri demek yerindedir, doğrudur. Eğer sosyoloji bu usul aykırılığından ötürü bizimkinin devrimlik sıfatını reddetmiye kalkıyorsa, ötedursun, bizim böyle bir yargıya ihtiyacımız yoktur.»

Son cümledeki hafiflik bir yana, bu oldukça önemli bir tezdir ve zaten çokça da kullanılmıştır. Ancak cevabı daha zor yeni sorular karşınıza çıkacaktır: 1 — Tutahm ki, Atatürk, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra bulduğu yada ulaştığı düşüncelerine «Meşrutiyet» döneminde varmıştı; bir başka deyişle, tarihin kendisi seçtiği yerde değil de, ondan bir yaş daha küçük olan Enver Paşa'nın yerinde bulunsaydı, o düşüceleri uygulamıya kalkışır, kalkışsa başarabilir miydi? Hele Mithat Paşa yada Mustafa Reşit Paşa'nın yerinde bulunsaydı? (Çünkü Atatürk'ün geç gelişine yakınanlar çok olmuştur ve şimdi de olmaktadır).

Yeni bir soru: Atatürk ile aynı dönemde yaşıyan

ve aym yetkili durumda bulunan Rıza Şah ile Amanullah Han neden kendi yurtlarında Mustafa Kemal'in Türkiye'de yaptığının yarısını bile yapamadılar? Hatta Amanullah Han Atatürk'ü izleme yolunda daha ilk adımlarını atarken yuvarlandı gitti?

Bir soru daha: Atatürk kendi ulusundan öyle eşsiz bir saygı görürken ve yetkisi hemen hemen sınırsız iken neden 1930'da Fethi Okyar eliyle giriştiği «Serbest Fırka» denemesini başaramadı da, çok partili demokrasi rejimini tutturmak şerefini 1946'daki İnönü'ye bıraktı?

İkinci şık: «Belli birşey ki Atatürk, yurdunu kalkındırmak ve halkını en kısa yoldan uygarlaştırıp ileri Batı ulusları arasına katmak ülküsünü hayata geçirmiye kalktığı zaman, okul sıralarından beri edindiği ve benimsediği Batı düşüncelerinin artık bozulduğunu, yaratıcı, yeni katılmak istiyenlere yol gösterici güçlerini yitirdiğini bilmiyordu. O ide ve ideallerin hangi tarihsel koşullar içinde, hangi ekonomik - sosyal çıkarlardan ve amaçlardan doğduğunu, nasıl bir gelişmeden sonra tam bize gelecekleri sırada artık kocamış, üreyip türemez hale gelmiş olduklarını bilmiyordu. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinin yarım tedbirlerle beceremedikleri Batılılaşma davasını, tarihin kendine verdiği elverişli fırsattan yararlanarak, bir atılışta çözmek istemişti. Medeni Kanundan alfabe ve kılık değiştirmiyedeğin sıra ile uyguladığı reformlar tutunca görevinin bittiğini sandı. Artık temel atılmıştı, gerisi gelecek kuşakların harcıyacağı yapıcı (inşacı) emeklerle tamamlanacaktı. Kendisini dil ve tarih konularıyla uğraşmıya vererek inşa işlerini resmi hükümete bıraktı. Cumhuriyet'in korunmasını da zaten daha önce gençliğe emanet etmiş bulunuyordu!»

Bu cevapta da önemli bir gerçek payı olduğu şüphesiz.

Gerçekten Avrupa uygarlığı emperyalizm döneminde

büyüme ve gelişme olanaklarının son sınırlarına dayanarak ağır bunalım ve dünya çapında savaşlar aşamasına girmiş, yarattığı değerler eskidiği için kendine yenilerini aramaya başlamış, artık başkasına taze can ve ideal kaynağı olmaktan çıkmıştı. Onun bu sonuncu durumunu ve çeşitli hastalıklarını inceleyip tanımadıkça o pörsümüş ve çürümüş değerlerin ölümsüz, bağımsız ve her istiyen toplumca alınıp özümsenebilir olduğunu sanmak sakınılmaz bir yanılgı idi. Biz ise Gökalp sosyolojisini bile unutmuş, ne kendi toplumumuz üstüne, ne de boyunduruğundan yeni kurtulduğumuz Batı dünyası üstüne gerçek bilgi edinemez olmuştuk. İçine düştüğümüz romantik coşkunluk, devrimin bütünlüğünü bile kavramaktan bizi alıkoymuş, her parçal reformu ayrı bir devrim iniş gibi ilan ve reklam etmek gafletine düşürmüştür. «Şapka inkılabı», «Harf inkılabı» gibi yersiz deyimler ve parolalar dilimize işte o yüzden yerleşip kalmıştır.

Aydınlık, tutarlı, dayanıklı bir ideoloji yapılamayışının, altı devrim ilkesinin bile ne gösterdiği belirsiz süs okları halinde parti bayrağında kalmasının bir önemli nedeni de işte bu yönetim (Oriantasyon) yokluğu idi.

Bu yönelimi yapabilmek, nerden kalkıp nereye varmak istediğimizi gereği gibi belirliyebilmek için bir yandan kendi ön yargılarımızdan ve tabularımızdan kurtulmak, bir yandan da dünyayı kendi gözümüzle görebilecek bir kafa olgunluğuna ulaşmış olmak gerekirdi. Oysa dünyayı da, kendimizi de hep Batının gözüyle görmiye alışmış, böylece iki yanı da eksik ve yanlış anlamıştık. Batı, dünya halklarını ve uluslarını eskidenberi Batılı - Doğulu diye, metropol - sömürge diye, üstün ırklar - aşağı ırklar diye, özgür insanlar - köle insanlar diye pek kabaca sınıflandırıyor, bütün erdemleri kendine malediyordu; çünkü bütün görüşleri ve yargıları Emperyalizm çağındaki üstünlük kompleksinin etkisinde bulunuyor, ulusal ve

sınıfsal çıkarlara ve amaçlara dayanıyordu. Kurdun kuzudan yana düşünmesi beklenmezdi!

Evet ulusal kurtuluş savaşımızın yapıldığı yıllarda şimdiki gibi düşünebilsek ve düşündüğümüz gibi de yapabilseydik, kendimizi ve Batı dünyasını nasıl görür, nasıl değerlendirirdik, diye sorduk kendimize, bunu hiç unutmuyalım, ve açıkça itiraf edelim ki, yukarki konuşmamsı parça bizi aradığımız cevaba yaklaştırmaktan çok uzaktır daha. Ama açıklarımızı daha iyi görmemize yaramıştır sanırım. Artık biliyoruz ki, zaferden sonra kendimizi kaf dağında görüp başıboş bir öğünme edebiyatı tutturmak da, körükörüne Avrupa hayranlığı duymak da bize yaramamış, kendi elimizle yarattığımız duygusal, romantik ortam bilimsel bir dünya - görüşü ve yönelim kazanmamıza, devrimi sapmalardan koruyacak aydın bir ideoloji yapmamıza engel olmuştu. Böyle sisli bir havada Türkiye'yi Mustafa Kemal ile başlatmak, Osmanlıdan ve onun bütün kusurlarından arınmış akkağıt (Tabula rasa) gibi bir yurt ve 13 milyonluk çocuklar gibi saf bir Türk halkı ile yola çıktığımızı sanmak doğal ve olağandı. Bu gönül saflığı bize şu yalınç tarih ve sosyoloji gerçeğini bile unutturmuştu: İnsanlar tarihlerini kendileri yapar gerçi, ama bunu keyiflerine göre değil, geçmişten süregelen ve istemlerinden bağımsız olan koşullar içinde yaparlar. Türkiye bütün geçmişinden kopup kaptanın keyfine göre Batıya doğru yol alan bir gemi olamazdı, o yerine mıhlanmış ve üstünden çok Fatihler geçirmiş, kösdinlemişliği içinde kolay kımıldamaz, umutlanıp coşmaz bir kıta ve ülke idi. Üstelik şimdi 20. Yüzyılda, yani Batı uygarlığının amansız ve insafsız bir emperyalizm ile dünyayı sardığı, etkisini, baskısını yaymadığı, hatta köleleştirmediği köşe bucak bırakmadığı bir çağda bulunuyordu. Böylece iki türlü determinizmin kopmaz sicimleriyle bağlı idi. Ne dereceye kadar kalkınma ve ilerleme olanağına sahip olduğumuzu anlıyabilmek için

gözümüzü dörtaçmak ve durumu gereği gibi kavradıktan sonra da bütün enerjilerimizi rasyonel, planlı bir şekilde belirli amaçlara yöneltmek zorunda idik. Kısa yoldan batılılaşmak için Türkiye'nin fiziksel ve tarihsel varlığım olduğu kadar, çağdaş uygarlık karşısmda bulunduğu yeri ve ortamı da iyice öğrenmek ve devrim ideolojisini böyle sağlam bir temele oturtmak gerekti.

Buna göre sorunu şöyle ortaya koymalıydı: 1) Türkiye devrim öncesi durumunda yurt ve ulus olarak nedir, nasıldır? İçinde bulunduğu tarihsel ve toplumsal koşullar... 2) Osmanlı imparatorluğu ile birlikte bizi Türk ulusu olarak da yoketmek üzereyken güçbela postu kurtardığımız ve devlet bağımsızlığı kazandığımız saldırgan Avrupa uygarlığmm niteliği, özü ve içyüzü nedir? Bu bilginin ve bilincin aydmlığmda ona nasıl, ne yoldan katılabiliriz? Yoksa bir başka yol daha var mı?

Şimdi bu soruların kapsadığı konuyu biraz açalım.

İLKİN YÖNTEM (usul) üstüne birkaç söz ve bir özet:

Tarihte, toplumda iki türlü oluş, oluşum yasası vardır. Birincisi insanoğlunun istemine bağlı olmadan egemen olan zorlu yasalar, zorunluklar! İkincisi insanm kişisel yada ortaklaşa istemine bağlı olan, ona seçme şansı tanıyan yasalar, olasılıklar! Birinci ulam (kategori) tümel (külli) isteme, alınyazgısma benzer, etkisi mekaniktir. İkincisi tikel (cüzi) kişisel istem gibidir; mekanik değil, seçmeli'dir. Bu ilk ve baş varsayım göz önünde tutulmadan yapılacak her düşünce dizgesi yanlış ve buna dayanacak her ideoloji çürük olur. Gerçi «zorunluklar» ve «olasılıklar» birbirinden ayrı karşılıklı etkisiz değillerdir; ne var ki, birincide insan, -istemi ve bütün ruh güçleriyle birlikte- yalnız bir araç iken ikincide etkin, eylemli, işlemli bir varlıktır; olaylara şu ve bu yönü verebileceği gibi, onları, yine zorunlu, yasalar çerçevesi içinde, yaratabilir de. Uçakla uçmak na-

sıl doğadaki düşüm yasasım yoketmek demek değilse; barajlarla, böğetlerle durdurup geri doğru kaldırmak nasıl suyu tersine akıtmak demek değilse; tıpkı öyle, toplumdaki olayları şu ve bu ölçüde yada şu ve bu yönde etkilemek de tarihin zorunlu yasalarını ortadan kaldırmak demek değildir. En güçlü önderler, devrimciler de bu kuralın dışına çıkamazlar ve «Dünyayı yöneten beş altı kişi, Ahmet Hamdi Başar'm kitabını okuyup beğenseler de, yine İkinci Cihan Harbi'ni şıp diye durduramazlardı» (Bk. Bir Medeniyet'in Sonu). Önderlerin büyüklüğü zorunlu yasaları sezip onların gerektirdiği yolda çalışmak, yani onların oluşma ve gelişmesi yönünde elverişli tedbirler almaktır; ancak bu sayede körlemesine işleyen yasaları insanoğlunun yararına kullanmak mümkündür.

Sosyoloji «insanlar varlıklarının toplumsal (ekonomik) üretiminde istemlerinden bağımsız ilişkilere girerler» demekle, işte o zorunlu ve temel yasaları kastediyor. Eğer insanoğlu bu zorunlu ve temel yasalara uygun düşünür, davranır ve bütün öteki toplumsal kurum ve kuruluşları ona göre ayarlıyabilirse, dengeli ve uyumlu bir düzen yaratmış ve böylece sarsıntılardan, bunalımlardan, sınıf kavgaları ve devrimlerden sakınmış olur. Ama bu kuramsal bir düşünce, bir varsayımdır; aslında, gerçekte böyle olmaz, çünkü toplumlar zorunlu ilişkilerin yarattığı bir takım sınıflardan, meslek ve çıkar guruplarından bileşiktir ve varolan düzen bunlardan ya şunların yada bunların egemenliği altıdadır. Egemen olan sınıflar ve guruplar değişikliğe yanaşmazlar ve gerekirse alttan gelen bu değiştirme istek ve baskılarını zorla susturmak ve bastırmak isterler. Bu yüzden toplumlar kendi çıkarlarını toplumun genel çıkarıyla bir tuttuğundan direnmesini moral ve ideolojik parolalarla da haklı göstermiye uğraşır, dinden ve başka türlü tutucu etkenlerden yararlanarak kendini elden geldiğince üstte tutmıya uğraşır. Tarihin, düzgün ve sürekli bir ge-

lişme ile değil de duraktan durağa, uğraktan uğrağa şiddetli, kanlı sıçramalarla, devrimlerle ilerliyebilmesi bundandır. Avrupalı bilgin Avrupa tarihini inceden inceye gözden geçirip bu yasayı bulmuş ve ona tarihin materyalist yada diyalektik açıdan açıklanması adını vermiştir. Buna bizlerin, yani Avrupalı olmıyanların bir diyeceğimiz olamaz. Ancak onun bizim kendi tarihimize uyup uymadığını araştırma hakkımız saklıdır.

Tarihin bu açıdan görülmesi ve bu yöntemle açıklanmasına göre, toplumlar şimdiyedek başlıca şu üç büyük evreden yada çağdan geçmişlerdir:

1) İlk yada Antik çağ denilen birincisinde toplum düzeni ekonomik temel yapısında kölelik - köle sahipliği şeklindedir ve mülkiyet bireyseldir. Devlet biçimleri kent - devlet (Site) yada sitelerüstü bir imparatorluktur. Bütün öteki toplumsal kurum ve kuruluşlar, dinler ve felsefeler (ideolojiler) bu temel yapıya göredir. Bu çağda asıl çekişme ve kavgaların başlıca üretim aracı olan canlı kölelerle onları hayvan gibi çalıştıran efendileri arasında, patriçelerle plebler arasında olması doğaldır. Egemen sınıfın kendi grupları arasında yada devlet gücünü dolaysız olarak elinde bulunduran olgarşilerin arasında başgösteren kavgalar sonucunda siyasal kuruluşta değişiklikler olur ve bunlardan demokratik, oligarşik yada saltık kırallık rejimleri doğar; ama bundan toplumun temel ekonomik yapısı bozulmaz. Örneğin Atina'da, tarihin haber verdiği, filozof ve sanatçıların ölümsüzleştirdiği parlak Yunan kültürü yalnız otuzbin özgür yurttaşın elinde ve hizmetinde idi. Üç - dört yüzbin köle kitlesi bu görkemli kültür gemisini kırbaç altında yürüten forsalardan ibaretti.

Spartaküs ayaklanışı gibi başarı kazanmamış gerçek sınıf kavgaları ve devrim olayları da görülür

2) Hıristiyanlığın yayılması ve Barbarların saldırılarıyla çöken Roma uygarlığının yerine uzun sürede yerle-

şen Feodalizm düzeni, bin yıllık ortaçağı ve ona uygun yeni uygarlığı doğurmuştur. Burada eski kölelik düzeni biraz değişmiş olarak yine vardır. Eski malsız mülksüz emekçiler (proleterler) Burglarda yuvalanan toprak beylerinin (feodallerin) hizmetine girerek hayatlarını kazanmak zorunda kalmışlardır, beğin toprağı ile birlikte ahır, satılır demirbaş üretim aracı idiyseler de bazı hakları da vardı, angarya dışında kendileri için de çalışabilirler, ev ve aile kurabilirlerdi. Onun için bunlara tarih sosyolojisi, köle değil de, toprağa bağlı işçi anlamına gelen «serf» diyor. Serflik derebeylik düzeninin ayrılmaz parçası, temelidir. Batı ve Doğu Roma'da devlet dini haline gelen Hıristiyanlığın da yardımıyla antik düzene ve barbar aleme karşı yürütülen savaşların, devrim olaylarının amacı biryandan feodal düzeni pekitmek, biryandan da göçebe barbarları yerleştirip hıristiyanlığı ve onunla birlikte çağın feodal uygarlığını kabul ettirmekti. Hıristiyanlığın ortaçağ Avrupa kültürünü yaymada büyük rolü varsa da, sosyal düzeni değiştirmede, yani köleliğe dayanan ilkçağdan serfliğe dayanan Feodalizme geçmede rolü yoktur, çünkü bir «Ahiret» dini olarak onun tek ereği ruhları kurtarmak, onları İsa'da birleştirip manevi bir kardeşlik ve eşitlik sağlamaktı; yoksa yoksulları, köleleri, ezilenleri «maddeten» kurtarmak davası gütmüyordu. Tam tersine, ezilenler olmasa hıristiyanlık da olmazdı! Ama bu din kendisi de Klerus halinde sınıflaşarak feodal düzene ortak olunca onu dinin bütün silahlarıyla savunup destekliyecek; siyasal, ekonomik, sosyal bütün haksızlık ve eşitsizlikleri yeryüzünde Tanrı saltanatının bir gereği sayacaktı. Avrupa feodalizmi sivil ve klerikal iki ayak üstünde durmakla birlikte (sivil sektörün başı kıral ve imparator, dininki Papa) din feodalizme sadece katılmıştır, onu yaratmamıştır.

3) Ortaçağın çıkış kapısına yaklaşıldıkça derebeylerin sığınağı olan eski Burgların büyüyüp kentleştiği, lonca

ve gediklerin dışında pazara göre üretim yapan atölye ve manüfaktür işçiliğine doğru bir gelişme olduğunu görürüz. Loncaların dar çerçevesinden kurtulan serbest esnaf ve tüccarlar modern burjuvazinin çekirdeğini meydana getirmektedir. Yoksullaşıp soysuzlaşan eski beyler asalak ve aylak bir aristokrasi haline gelmiş ve yaşadığı sefih hayatı sürdürebilmek için serf halindeki köylüleri daha çok ezer olmuştur; eski haklarını da artık tanımamaya başlamıştır. Köylü ayaklanmaları ve devrimleri alıp yürür. (Bunlar arasında Alman Köylü ayaklanışı en önemlisidir). Bu iki sınıf, yani eski halini bile bir nimet saymıya başlamış olan köylü ile feodal düzenin dar çerçevesine sığmıyacak kadar gelişmiş olan kentli halk (burjuvalar) işbirliği edip kıral ve imparatorların ardında derebeylerinin sınıf olarak çökmesini hazırlamışlardır. 16. Yüzyılda İtalya'da beliren Rönesans ve Almanya'da yeralan Reformasyon akımları daha sonra Humanizma ve Aydınlıkçılık akımlarıyla da birleşerek yeni çağı, ekonomik temeli kapitalizm olan burjuva çağını doğurdu.

18. Yüzyılda İngiltere'de beliren makineli endüstri, kapitalizmi hızla geliştirerek eski toplumsal düzeni, bütün üstyapı kurumlarıyla birlikte yoketmeyi amaç edinen büyük devrimler dönemini açmış, bunlar da -1789 Büyük Fransız devrimiyle tam zafere ulaşmak üzere- burjuva sınıflarının egemenliği altında ulusal toplumları yaratıp tarih sahnesine çıkarmıştı. 17. Yüzyıldaki İngiliz, 18. Yüzyıldaki Amerikan, 19. Yüzyıldaki Avrupa devrimleri, Almanya ve İtalya'nın ulusal devlet haline gelmeleri ve daha sonra bütün Avrupa ülkelerinde ve Osmanlı İmparatorluğundan kurtulan Balkanlarda görülen devrimler hep feodal toplum düzeninden arta kalan sosyal yapıları temizleyip monarşik yada demokratik burjuva rejimlerini kurmak, yada pekitmek içindi. Tarih koşulları bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye nice değişse de, saydığımız dev-

rimlerin ortaklaşa niteliği, özü, içyüzü aym idi: Burjuva egemenliği altında ulusal birlik ve ulusal devlet kurmak!

Tarihi, kahramanların, devlet adamlarımn menkıbesi olmaktan çıkarıp sosyolojik temele oturtan bilginlerin 19. Yüzyıl sonlarında söyledikleri kabaçizgileriyle işte bu idi.

Ama onlar özellikle bu son çağın, kapitalist burjuva rejiminin de bilimini yapmışlar, buldukları genel, zorunlu yasaların hükmü altında nasıl gelişip nasıl sona erecceğini de önceden haber vermişlerdi. Kapitalizmin serbest rekabete, serbest sözleşmeye, kanun karşısında eşitliğe dayanan liberal döneminde endüstri daha manüfaktür düzeyinde ve ekonomi daha çok ticaret kapitalizmi şeklinde idi, üretim araçları da bireysel mülkiyete sığıyordu. Ama buhar makineleriyle çalışan endüstri geliştikçe üretim güçleri çok arttı ve özel mülkiyet çerçevesini zorlamaya başladı. Yalmz burjuva rejiminin değil tüm uygarlığın temeli sayılan bireysel, kişisel mülkiyet çığ gibi büyüyen bir mülkiyetsizler ordusu yaratmıya başladı: İşçi sınıfı! Kapitalizmin bağrında beliren ilk büyük çatlak, ulusal bütünlüğü bozan birinci çelişme yada çatışma işte bu idi, yani fabrikaların mülkiyetini elinde tutan tek tek yada ortaklık halindeki kapitalistlerle kendi işyerlerinde çalıştırıp kazandıkları işçiler arasında başlıyan kavga: Sınıf kavgası!

Ulusal pazarlar karıp (doyup) kapitalist gelişmiye dar geldikçe dış - ticaret ve dolayısıyla uluslararası ve devletlerarası rekabet önem kazandı ve 19. Yüzyıl sonunda büyük endüstri devletleri arasındaki çatışma ön plana geçti. Dünyanın sömürgeler ve pazarlar halinde paylaşılmasıyla devletlerarası gerginlik militarist - şoven bir ulusçuluk ideolojisi yaratıp onları tepeden tırnağa silahlı ordular, ordugahlar şeklinde karşı karşıya getirdi. Küçük devletler de ister istemez büyükler çevresinde kümelendiğinden dünya çapında savaşlar dönemi başladı. Sınıf kavgalarını da ikin-

ci plana düşüren bu emperyalizm savaşları, kapitalizmin yarattığı ikinci ve daha zorlu çatışma idi.

Bu emperyalizm savaşları Birinci Cihan Harbi'nde sınıf kavgalarıyla karışarak büyük bir sarsıntı doğurunca kapitalizm daha yeni yeni tutunduğu Rusya'da dayanamayıp yıkıldı, başka bir deyişle daha pek gelişip güçlenememiş olan burjuva sınıfı tarihte ilk defa bir ülkede iktidardan düştü ve kendinden önceki sosyal sınıflarla birlikte tasfiye edildi. Burjuvanın yerine devlet gücünü ele geçirip diktatörlük kurarak sosyalizm düzenini kurmıya başlıyan işçi sınıfı İkinci Cihan Savaşına kadar süren dönemde öyle güçlü bir sovyet devleti yarattı ki, savaştan yalnız postu kurtararak çıkmakla kalmadı, kapitalist dünyayı da tam ikiye böldü. Bugün Amerika'nın önderliğindeki kapitalist (Hür Demokrasiler) alemi ile Sovyet Rusya'nın başında bulunduğu sosyalist alem eşit güçte iki düşman kamp halinde karşı karşıya bulunmaktadır.

Kapitalizmin son aşaması sayılan Emperyalizm döneminde ortaya çıktığını gördüğümüz üçüncü büyük çatışma ve ayrışma da budur: Kapitalist ve sosyalist dünyalar arasındaki karşıtlık.

Bu son çatışma daha bir sonuca varmadan yeni, dördüncü bir çatışma başgöstermiştir: Ya bizim Türkiye gibi kurtuluş savaşları kazanarak bağımsız devlet olan yada sömürülecek bir yanları kalmadığı için eski efendilerince istiyerek bırakılan birçok Asya ve Afrika devletlerinin birlikte kurdukları üçüncü alem! Bu halkların eski toplumsal yapıları ne olursa olsun, emperyalizm döneminde bozulmuş, sömürge ve yarısömürge denilen sosyolojik anlamı bulanık bir yeni tür meydana getirmişlerdir. Bunlar ne kapitalist, ne de sosyalist olmıyan, ama ne olduğu da pek bilinmeyen bir (yada çok) sosyal yapıdadırlar (belki yapısızlıkta). Bu halkların aydın çocukları durumdan doğan alacakaranlıkta nereye yöneleceklerini şaşırmış gibidirler.

Bu da yine global kapitalizmin (emperyalizmin) yarattığı sonuncu ve dördüncü çatışmadır.

Bu şema Avrupa tarihi yada Avrupa uygarlığına bitişik yaşıyan yarı - Avrupalı ülkelerin tarihine bakılınca doğrudur ve hiçbir devrim bu şemanın dışında değildir.

Peki... Ya Avrupa - dışı, Batı - dışı ülkelerin tarihi? Uzak ve Yakın Doğunun, Afrikalıların tarihi nedir, nasıldır? Onlar nerden kalkıp nereye gelmişler, hangi çağlardan geçmişlerdir? O çağ yada evrelerin sosyolojik niteliği nedir? Yoksa onlar tarihsiz, çağsız, sosyal yapısız mı yaşamışlardır? Bizim «Başarizm»e göre onlar, özellikle biz Türkler, o «Tarihsel olgunluk dönemlerini» yaşamamışızdır; şimdiki durumumuzu kavrıyamayışımızın, kendimize ideolojik bir yön çizemeyişimizin nedeni budur. Olgunluk değilse bile hamlık çağları da yaşamadık mı? Birtakım durak ve uğraklardan geçerek bugüne gelmedik mi? Bunları Batı'nın kendi tarihi için kullandığı yöntemlerle kendimiz ortaya çıkaramaz mıyız? «Olgunluk çağlarını» yaşamamışsak şimdiki global olmak iddiasında bulunan Batı uygarlığına geçemiyecek miyiz? Yoksa o uygarlık içinde aşağı kastlar gibi mi yaşamak zorundayız?

Avrupah bilim bu soruları açık bırakıyor. Yada bir cevap vermek isteyince üstünlük kompleksi gözünü bürüyüp yöntemini bozuyor ve bizleri (Sömürge ve yarısömürge halklarını) Avrupa uygarlığını yaratmış olan yüksek ırkın ulantısı, uşağı, hammadde kaynağı gibi görüyor.

Osmanlı Türkiyesine bakışı da böyleydi: Bir yandan İmparatorluğun barbar, asalak egemen ulusu olan Türkleri geldikleri yere, hiç değilse Küçük Asyaya sürmek, bir yandan da içindeki bağımlı, ama hıristiyan ve Batılı halkları kurtarmak: İşte son ikiyüz yılın «Şark Meselesi» ve «Hasta adam» edebiyatının içyüzü!

Amerika'yı bulup oraya akın ettiklerinde nasıl gözlerinde yağmadan başka bir tutku yoktuysa, parlak yerli uy-

garhkları bu tutkuya kurban edip insanlık tarihinin bir bölümünü çöle çevirdiler ise, Emperyalizm çağında da sömürgecilik çıkarları uğruna (kolonizasyon, uygarlaştırma maskesi altında) her çeşit humanist kaygıları ve bilimsel gerçekleri biryana attılar. Bütün sömürgeler onlar için barbaristandı ve önemleri sağladıkları kazançlar ölçüsündeydi. Hindistan'a İngiliz tacının en parlak elması denildiyse bu onurlama ona zengin kültür haznelerine sahip oluşundan ötürü değil, sömürge yağmacılığında aslan payını sağladığı için layık görülmüştü. Orada yaşamak zorunda kalan Avrupalı aydınlar biraz bilim ve sanat yapmışlarsa, bunu boş zamanlarını değerlendirip can sıkıntısından kurtulmak için yapmışlardı ve daha kötüsü o bilim ve sanatı, yerli halkları uyutup uyuşturarak sömürülmeyi kolaylaştırmak için kullanmışlardı. Kurdukları vejetarien derneklerle yerlileri bitkisel yiyeceklerle yetinmiye teşvik etmişler, böylece sürüleştirdikleri 400 milyonluk bir halkı 300 yıl 30 bin kişiye boyunduruk altında tutmayı becermişlerdi. Oysa kendileri İngiltere'de sabah kahvaltılarında bile tuzlu balık ve domuz sucuğu tıkınırlardı (Bk. CUMHURİYET 12 Eylül 1964, Doç. Dr. Osman N. Koçtürk).

Kapitalist - emperyalist çıkarların hizmetinde çahşan bilimden o çıkarlara aykırı sonuçlar çıkarması beklenemezdi. Sömürge sömürgeydi: Renkleri, dinleri, dilleri ve kültürleri ne olursa olsun, hepsinin tek bir görevi vardı: Avrupalı efendileri için uysal bir inek gibi sağılmak!

Onun için Nemrut gibi şımarmış Avrupa kendi yarattığı korkunç çatışmaların hakkından gelemiyerek iki büyük Cihan - savaşıyla biryandan kendi içinde parçalanıp zayıflıyarak, öbüryandan soyup soğana çevirdiği eski sömürgelerini elden çıkarmak zorunda bırakılarak kendi kabına doğru geri çekilince, artlarında kalan bir avuç yerli aydın ansızın anladı ki, meğer emperyalist Avrupa'nın bilimleri de emperyalist imiş! Zaman ve mekan dışı salt gerçeklere

dayamyormuş! Yalmz sosyal bilimleri ve felsefeleri değil, kimya, fizyoloji, tıp gibi biyolojik bilimleri bile kendileri için yapmışlar ve kendi çıkarlarına kullanmışlar! Onlar çekilip gidince Batı üniversitelerinde okuyup öğrendikleri yada kitaplarında okudukları sosyolojik - ekonomik kuralları kendi toplumlarma uygulamıya kalkışınca bunu daha iyi kavradılar, çünkü onlardan hangisine sarılsalar uymuyor, uymıya zorlanırsa zarar veriyordu. Elde ettikleri bağımsızlığın sevincini daha birkaç yıl tatmadan yeni bir emperyalizm ağma düştüklerini görmekteydiler. Lozan'da Lord Curzon'un İsmet İnönü'yü kastederek söylediği söz meğer yalmz Türkiye için değil, yarıdünya için doğru imiş! «Bırakın Türkleri şimdilik kendi hallerine,» demişti bu sayın emperyalist Lord, çekişmekten usanarak, «Onlar ergeç yine kapımızı çalacaklardır!» Uzağı nasıl da görüyormuş herifçioğlu!

İkinci Cihan Savaşı'nda devlet bağımsızlığıyla çıkan yeni Asya ve Afrika ülkeleri bu gerçeği, yani dolaylı yoldan sömürgecilik düzenini kavradıklarım son Cenevre Ticaret Konferansında gösterdiler ve sözde serbest alışverişten yine kendilerinin zararlı çıktıklarım, bir «Yeni Emperyalizm» karşısında bulunduklarını dünkü efendilerinin suratına haykırdılar. Ama biz, yalnız biz onlar arasında değildik, çünkü biz kendimizi berikilerden, Avrupalılardan sayıyorduk. (Bk: CUMHURİYET, 1 Temmuz 1964 - Ekonomi sa.) Bağımsızlık savaşımızı bir kuşak daha önceden yapmış olmamız ve Atatürk reformlarıyla artık batılılaştığımızı sanmamız bize bu hakkı veriyordu sözde.

Demek ki biz, kırk yıllık cumhuriyet süresinde de kendi gerçek yerimizi anlamamış, Mümtaz Turhan'ın dediği gibi «Batılılaşmanın neresinde» olduğumuzu öğrenmemiştik. Gökalp'den beri sözde bir sosyoloji geleneğimiz olduğu halde ilkin osmanlıcaya, sonra da türkçeye çevirdiğimiz kavramların içini kendi gerçeklerimizle doldurmamamış-

tık. Oysa her topluma uyan yasalar pek seyrekti, sosyoloji bir sosyal fizik değildi. Bizler sosyolojimizi kendimiz kendi tarihsel gelişmemizin özel koşulları içinde yeniden kurmazsak doğru sonuçlara varmaz, yolumuzu, yönümüzü bilmezdik. Şimdi olduğu gibi yeni tuzaklara düşmekten kurtulamazdık.

Üçüncü dünyada başladığım gördüğümüz bu bilim ve bilinç emperyalizminden kurtulma çabası, herşeyi yeniden düşünüp yeniden değerlendirme eğilimi artık bizim bir takım aydınlarımızı da etki dairesine almıştır. Rejimi ve resmi politikası iç ve dış etkenlerin baskısıyla hergün biraz daha eskiyen Türkiye'de bilinç emperyalizminin de boyunduruğunu kırmak istiyen bir kuşak beliriyor. Bu kuşak ne Hegel gibi devleti, ne Durkheim (ve Gökalp) gibi toplumu putlaştırmadan, Avrupalı bilim karşısında da elkavuşturmadan, akılcı ve deneyci bir kafa ile geçmişimizi ve bugünümüzü yenibaştan irdelemiye koyuluyor; kendimize özgü gerçekleri buluyor, seçiyor ve değerlendiriyor.

İmdi bu açıklamaların ışığı altında yeniden soralım:

Bugünkü üç parçalı ve dört çatışmalı dünyada Türkiyemizin gerçek yeri nedir?

Dediğimiz gibi, bu konuda başlıca iki görüş vardır:

1. Türk hükümetlerinin resmi politikasına göre biz yalmz çeşitli anlaşma ve antlaşmalarla «Hür demokrasiler» cephesine bağlı değiliz, sosyal yapımız ve uygarlık türümüz bakımından da onların kampında, yani burjuva - kapitalist düzendeyiz.

2. Birtakım aydınlarımıza, özellikle toplumcu aydınlarımıza göre ise Türkiye'nin Atatürk reformları ile batılılaşmış gibi gözükmesi aldatıcıdır; çoğu temel - yapıya uymıyan bu reformların yerleşmiş, tutunup benimsenmiş, topluma malolmuş sayılamıyacağını da «Çok - partili demokrasi» denemimiz açıkça meydana koymuştur. Başımızı kuma sokarak bu gerçeği görmemezlikten gelirsek, tari-

himizde sık sık başımıza geldiği gibi, yine zaman - dışı (anakronik) bir tutum takmmış, kalkmma ve kurtulmamızı bir de bu yüzden geciktirmiş oluruz. Yeni uygarlık göçünün de gerisinde kalırız.

Bu iki görüşten hangisinin doğru olduğunu şimdiden kestirmek zordur. Bunun için herşeyden önce, Atatürk ile başlıyan batılılaşma devriminin niteliğini meydana çıkarmış olmamız gerekir. Bunun için de devrim öncesine, Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet Türkiyesine kalan toplum mirasını tanımak ve kendi açımızdan değerlendirmek gerekmektedir.

2 Sınıflararası ve Ülkelerarası Çatışma

«Tanzimat»a dıştan bakış:

Atom çağımn başmdayız. Bu çağın bize nasıl bir sosyal düzen getirmekte olduğunu daha bilmiyoruz. Atom gücü tıpkı buhar ve elektrik gibi üretim tekniğine uygulanınca onun üstünde nasıl bir mülkiyet ve üretim ilişkisi meydana gelecek, bunu da bilmiyoruz. Bu üretim ilişkileri, insanoğlunun bilinç ve istemine, tasarım ve güdümüne bağlı olacak mı, yoksa yine kendi zorunlu yasalarım yaratıp insanlığı, şimdiden sezemiyeceğimiz bir yerlere mi götürecek? Bunu da ancak Tanrı bilir!

Ama yavaş yavaş kapanacak olan buhar ve elektrik çağının biçim ve boyutlarım artık iyice tanıyoruz. Çağdaş Avrupa uygarlığınm yarattığı, kökünde buhar - elektrik bulunan ekonomik düzenin adı geniş anlamıyla kapitalizm, dar anlamıyla endüstri kapitalizmidir. Şimdi bütün dünyada defteri dürülen değilse bile, hesabı görülen, düşünsel envanteri yapılan toplumsal düzen işte budur. Türk aydınlarının da hiç değilse kendi ulusal ölçülerinde bu hesabı gör-

meleri, kendi ideolojik yönlerini aydınlatmak için gerekli ve yararlıdır.

Bir önceki yazıda, Türk devriminin niteliğini meydana çıkarabilmek için Osmanlı İmparatorluğundan Yeni Türkiye'ye kalan tarih mirasım tanımak ve değerlendirmek gerek olduğunu söylemiştik. Bu mirası gereği gibi tanıyıp değerlendirmek içinse, onun eldeğiştirdiği andaki varlığını bir hukukçu gibi sayarak, tarif ederek yazıp tespit etmek yetmez; son andaki durumuna nasıl geldiğini, yani onun da tarihini bilmelidir. Konuyu böyle alırsak bütün Osmanlı tarihini, kuruluştan en yüksek gelişme noktasına değin bir, «Tanzimata» değin süren alçalış dönemi için de bir yazı ile vermek yerinde olurdu, ancak bu bizi amaçtan çok uzaklaştırıp aslında tüm bir deneme olan bu çalışmayı aylık bir dergiyle yavaş yavaş vermenin handikapını büsbütün artırırdı. Belki kimi okuyucular o yüzden usanıp yapıtı izlemekten vazgeçerlerdi. Bu sakıncayı gözönünde tutarak, yeni Türkiye'ye kalan tarih mirasını «Tanzimat» sayılan çözülüp dağılma döneminden buyana ele alacağız.

İmparatorluğun son yüzyıllık çözülüp dağılma yada can çekişme süresini bir içerden, yani devletin özel koşulları içinde incelemek; bir de dışardan, yani genel tarih çerçevesi içinde gözden geçirmek yolu vardı. Bir kitapta iki yanı birden, içiçe vermek belki daha ilgi çekici olurdu. Ne var ki, dergi yazılarının kendini zorla kabul ettiren mantıkma uyarak, konuyu böylèce ikiye ayırmak ve dışardan bakmayı öne almak gerekti.

Yine geçen yazıda belirtildiği üzere, kapitalizm, tarihi boyunca dört büyük çelişme yada çatışma doğurmuş, bu çatışmaların sonucu olmak üzere de, dünyayı birbirine aykırı ve karşıt başlıca üç büyük kampa ayırmıştır. Kapitalizmin özünden, yapısından zorunlu olarak doğan bu dört büyük çatışmayı şematik olarak bir daha belirtelim:

1) Genel olarak *kapitalizm,* özel olarak *endüstrializm,* içinde doğup büyüdüğü toplumlarda ilkin sınıflararası bir gerginlik ve karşıtlık doğurur. Kendi yarattığı ulusal bütünlükleri, halk yığınlarını başlıca iki düşman kampa bölerek, gittikçe çoğalan ücretli işçi sınıfı ile gittikçe azalan kapitalist burjuva sınıfına ayırarak, yine kendi eliyle bozar.

2) Kapitalizm, sisteme girebilen her ülkede ne aynı zamanda, ne de aym hızla gelişmediğinden işbu ülkeler arasında ilkin amansız bir yarışmaya ve giderek kıyasıya bir çatışma ve çarpışmaya yolaçar.

3) Endüstri kapitalizmi *emperyalizm* aşamasına ulaşınca Asya, Afrika, Güney Amerika ülkelerini sömürgeleştirerek onları kalkınamaz, kapitalistler arasına katılamaz hale getirir. Emperyalizm döneminedek kalkmamıyan, başka bir deyişle endüstri kuramıyan kıtalar ve ülkeler arasında bu kuralı bozar görünen tek örnek, ayrıca incelenecek özel şartları sayesinde, Japonya'dır.

4) Birinci Cihan Savaşı'nın sarsıntılarıyla birleşen ilk iki çatışmadan *sosyalizm* doğmuş ve Sovyetler Birliği'nde sıkıca yerleşerek, kapitalist *eski dünyaya* karşı yepyeni bir *sosyalist dünya* yaratmıştır.

Bir şalt - tablosuna benzetilebilecek olan bu çelişme ve çatışmalar şemasını iyice aklımızda tutalım, çünkü yeryüzünde hiçbir sorun yoktur ki, bunlardan birinin yada birkaçını etkisiyle meydana gelmiş olmasın! «Batılaşma çabamızın başlangıcı» sayılan Tanzimatın başarısız kalmış olmasının gerçek nedenini de yine aym şemada arıyacağız. Kolayca sezilebileceği gibi bilmecenin çözümü, özellikle 3 numaralı şalt anahtarının altındadır.

Şimdi kapitalizm ve emperyalizmin tarihine bir göz atarak bu çatışmaların nasıl doğduğunu ve ne gibi sonuçlar verdiğini görelim:

1 — Sınıflararası çatışma:

Bugünkü Avrupa'nın zenginliği, biryandan Yeni Dünya Amerika'nın, biryandan da Hindistan ve Uzakdoğu'ya Afrikayı dolanarak giden denizyolunun keşfedilmesiyle başlar ve uzun bir yağma ve korsanlık süresinde büyür ve artar. Soyulup talan edilecek hazır değerler tükenince de Avrupanın bezirganları yerli halkların yükte hafif bahada ağır neleri kalmışsa, onları cıncık - boncuk karşılığında ellerinden alarak anayurda taşımaya devam ederler. Korsanlık ve yağmacılıkla birlikte giden bu biçim ticaret transit karayollarının Osmanlı topraklarında eski önemini yitirdiği zamana raslar ve onun nedenidir. Taşıma ve ulaştırma yollarının Akdenizden Atlantik Okyanusuna geçmesi, bilindiği gibi, Rönesans ile İtalya'da başlıyan Batı Uygarlığının yavaş yavaş batı ve kuzeybatı Avrupa'ya yayılmasının da başlıca nedenidir. Yeni Dünyaya en geç elatan, Büyük Britanya adalarının çok elverişli geopolitik durumundan yararlanan İngilizlerin, bu yağma ve soygun ticaretinden aslan - payını toplamaları, büyük filolar yaparak Atlas Okyanusunu - karşıyakadaki kolonileri ile birlikte - bir İngiliz yada Anglosakson gölü haline getirmeleri beklenir bir olaydı. Böylece Portekizliler, İspanyollar, Felemenkliler, Fransızlar gibi ilk koloni imparatorluklarını kurdular. Bu devletler biryandan kendilerini zengin ederken, biryandan da saraylar ve konakları, tüccar ve mağazalarını altına, gümüşe ve ipeklilere boğuyorlardı.

Serpilip gelişen ve genç Batı uygarlığının maddi - manevi bütün silahlarıyla donanan burjuva sınıfı asalak bir aristokrat zümresinin elinde oyuncak olan kralları destekliyerek saltık monarşilerin doğmasını sağlıyor, sonra da bu monarşilere yaslanarak feodal düzeni parça parça yıkıyordu. Biryandan içpazarları feodal engellerden temizlerken, biryandan da dışarda ham madde kaynakları ve sü-

rüm pazarları ediniyordu. Ticaret adamları içerde ve dışarda rahatça dolaşmak, kendilerine güvenlik sağlıyan hükümetlerle krallardan başkasına vergi ve haraç ödememek istiyorlardı. Ekonomide liberalizm, politikada kişisel özgürlük ve demokrasi yeni çağın ideali, ideolojisi oluyordu. Ancak, Doğunun otokrasilerinde sosyal reformlar ve hukuk düzenleri beklenmediği ve istenmediği için, kapitülasyonlar elde edilmiye çalışıldı. Osmanlı padişahları frenk tüccarlarının dilendiği bu ticaret yapma hakkını herhangi bir «İhsanı şahane» gibi vermekte sakınca görmediler, çünkü devlet bir *askeri derebeylik* düzenine dayanıyor, yabancı bezirganların mal getirip götürmesinden yalnız fayda umuyorlardı. O sayede kendi sarayları için gerekli eşyayı da ucuza, yada bağışlamalar ve sungular şeklinde, kendi ayaklarında elde etmiş oluyorlardı.

Ticaret kapitalizmini en iyi ve en önce geliştiren, feodalizm dağınıklığını pek kanlı olmıyan devrimlerle yenerek ulusal pazarı yaratan ve hukuk düzenini kuran İngiliz burjuvazisi endüstri çağına da ilk adımı atan olacaktı. Fransız Devrimi öncesine raslıyan bu ilk adım, yalnız İngiltere'nin değil, tüm Avrupa'nın ve dolayısıyla bütün dünyanın alınyazısını çizecekti. Buhar gücünün makineye uygulanmasın ve yeni teknik buluşlarla başlıyan bu endüstri devrimi Fransız Büyük Devrimi ve Napoleon savaşlarıyla çalkanan Avrupa'nın karşısında bir kuşak boyu yalnız İngiliz malı olarak kaldı. Bu önkazanma İngiltere'ye tam bir yüzyıl başta gitmek şansı verecekti. Endüstri devrimi Ortaavrupa, özellikle Almanya'ya çok geç, ancak 19. Yüzyıl ortalarında ulaşacaktı.

Eğer devrim tam zamanında yetişmeseydi, Rasin, Korney ve Moliyer'in; Monteskiyö, Ruso ve Volter'in şanlı Fransası uygarlık yarışında yenilecek, hep İngiltere'nin ardından gitmek zorunda kalacaktı. İngiltere'de kolay atlatılmış olan derebey - burjuva gerginliği Fransa'da öyle

şiddetlenmişti ki, ruhları ateşle dolan Fransız aydınları kendi ulusal davalarını abartarak toptan insanlığa malettiler ve devrim anayasasına «İnsan Hakları Bildirisi» adını verdiler. Onlar bu görüş ve düşünüşte içtendiler, çünkü «Tiers état»yı tüm halk, «İmtiyazsız sınıfsız, kaynaşmış bir kütle» sanıyorlar ve bunun haklarını belirtmekle bütün insanlığın değişmez haklarını dile getirdiklerine inanıyorlardı. Malların dağıtımını sağlıyan tüccar da, toprağına ve sapanına sahip köylü de, kendi üretim araçlarını kendi eliyle işleten emekçi ve zanaatçı da, serbest mesleklere girmiş aydınlar da hep çalışan, adaletli bir işbölümü ile birbirine bağlı «Hür vatandaşlar» idiler. Hükümet bu mal - mülk, iş - güç sahibi insanların özgür oylarıyla seçilecek ve değişmez insan haklarına dayanan bir eşitlikle ulusu yönetecekti.

Malı - mülkü olmıyanların «hür vatandaş» da olamıyacağını sezen ve düşünen idealist devrimciler kutsal insan haklarının başına *mülkiyeti* koymuşlardı. Zamanın baldırıçıplakları adına bu temel hakkı yadsımaya kalkan Baböf gibilerine karşı, aristokrat sınıflara karşı olduğundan daha yumuşak davranmayışları bundandı. Devrimin özgürlüğe kavuşturduğu insanlar hep evli - barklı, mallı - mülklü yurttaşlar olacaktı; olmıyanların amacı da çalışıp kazanmak ve zenginleşmek olmalıydı. Devrimin giyotini asalak ve zorba sınıfların başını işte bunun için kesiyordu.

Oysa... Robespiyer'in giyotine yolladığı Danton ölüm - arabasından onun penceresine doğru haykırmıştı: «Arkamdan sen de geleceksin Robespiyer!» Fal doğru çıktı ve Robespiyer'in başı da yine giyotinle koparıldı. Ama sınıf bilincine sahip bir aristokrat çıksa da, toptan burjuva sınıfını kastederek, «Bugün bizim başımıza gelen yarın da senin başına gelecek!» diye bağırsaydı, tarihe daha silinmez bir ad bırakmış olacaktı.

Evet, çağ burjuva idealizmi çağı idi ve devrim ideal-

lerini Avrupa'ya ve bütün uygar dünyaya duyurmak için Napolyon'un arkasmda seve seve can veren Fransız gençlerinin gönlünde çok yakın olan endüstri çağının getireceği korkuç dramdan bir sezinti bile yoktu. İngiliz mühendisi *Stevenson* bir şimendifer projesiyle karşısma çıktığı zaman ulu başbuğ Napolyon «Oyuncaklara ayıracak vakti olmadığını, kendisinin çok daha önemli projeleri bulunduğunu» söyliyerek adamı terslemişti. Ama Napolyon'un bu kısa görüşlü davranışı tarihin çarkını biran bile durdurmıyacak, zorunlu toplum kanunlarının hükmü yerine gelecekti: Kızgın buhar soluyan makine devri onların canlarıyla savunduğu hak ve hürriyetlerin birçoğunu, özellikle hepsinin temeli bilinen özel mülkiyeti çiğneyip geçecekti. Devrimin feodal bağlardan kurtardığı köylü - kentli zayıf halk katlarından eskisinden daha kalabalık bir köle sınıfı, makineye kenetli koskoca bir «Proletarya» doğuracaktı. Daha iki kuşak değişmeden Büyük Devrimi yapan idealistlerin kapitalistleşen burjuva çocuklarıyla bu yeni köle sınıfı arasında kızgın bir kavga başhyacak, üstelik kapitalist burjuvazinin kendi içinde de yaman bir boğuşma ve ezişme başgösterecekti. Öyle ki, bütün çağların en büyük «Yırtıcı hayvan yazarı» Balzak modern kentlerin mahallelerinde hüküm süren orman kanununun dehşetlerini anlata anlata bitiremiyecekti. Bu tüyler ürpertici korkunç dramlar bütün iyi yürekli aydınları yardıma koşturacaktıysa da, bunların elinden gelen, sosyalizm cennetleri tasarlamaktan ve yırtıcı hayvanlara öğüt vermekten öteye gidemiyecekti, çünkü «Proletarya» daha dağınıklık ve perişanlıktan kurtulmamış, bilinçli ve örgütlü bir sınıf, tarihsel bir güç olarak ortaya çıkmamıştı; ezilen, ezildiği için de kendine acındıran bir halde idi.

Uzunca bir süre rakipsiz çalışan sanayici İngiltere durumdan akıllıca yararlanıp vargücünü ekonominin endüstri bölümüne harcıyor, tarımını da endüstrinin gerekle-

rine göre değiştirip besin maddelerini daha çok dışardan, özellikle kendi kolonilerinden getirtiyordu. Ekonomik üstünlüğü sayesinde yarışmadan da hiç çekinmediği için, komşularından gümrük kapılarını ardına kadar açmalarını istiyor, bilgin ve filozoflarının işleyip kotardığı *liberalizm* ideolojisini bir uygarlık ve ilericilik koşulu gibi ileri sürüyordu. Ama ne Fransa, ne de öteki komşular bu tatlı sözler ardındaki yılan dilini görmemezlik edemezlerdi; liberalizm ilkelerini benimsemediler ve eski «Merkantilist» görüşlerine sıkıca sarılarak kendi içpazarlarını, özellikle başlıca değer kaynağı saydıkları toprak ve tarım ürünlerini koruduular. Gerçi onların kolonileri yoktu daha, ama hiç değilse hammaddeleri içerde bulunan yada yetişen endüstri dallarını kurabilirlerdi. İngiliz ekonomistlerinin ve filozoflarının teorilerine kansalar da kapılarını serbest mübadeleye açsalardı, İngilizlerin getireceği her iki cins mallar bir yandan yerli el sanayiini, biryandan da ufak köylünün ufacık topraklarında geri bir teknikle ürettiği tarım mallarını yokederdi. Bunlar birkez yokolunca da o toplumların bir daha bellerini doğrultamıyacaklarını tarihin daha sonraki olayları sayısız örneklerle kanıtlıyacaktı.

Ulusal endüstri yaratan ilk komşuları çok geçmeden başkaları izledi ve batı Avrupa'da endüstri merkezleri çoğaldı. Biriken sermayeler dışarı taşmak eğilimi gösteriyor, biryanda ham maddeler bulmak, öteyandan da fabrika mallarının içpazardan artakalan kısımlarını sürmek için ilkin özel firmalar, sonra da kapitalist devletler arasında gizli - açık sürtüşme ve boğuşmalar başlıyordu, ama bu, sınıflararası içkavganın gittikçe artan şamatası karşısında dikkati çekmiyordu daha.

Dışpazarların sömürülmeye başlaması sermaye anayurtlarındaki yarışmayı gittikçe daha çok kızıştırıyor, artan mal isteğini karşılayıp daha çok kâr edebilmek için biryandan işçiyi sömürürken, öteyandan üretim tekniğini

durmadan değiştirip geliştirmek, onun için de daha çok yatırım sermayeleri isteyen dev fabrikalar kurmak gerekiyordu. Üretimin böyle toplulaşıp toplumsallaşması serbest yarışmada geri kalan bütün üretim - biçimlerini silip süpürerek bunlara bağlı kolları ücretli köleler sınıfına katıyordu.

Ufak ve zayıf sermayeler de büyükler karşısında tutunamayıp eridikleri yada büyüklere katıldıkları için liberalizmin serbest - yarışma ilkesi yavaş yavaş ortadan kalkıyor, güçlü ortaklıkların kurduğu tekeller piyasaya hükmetmiye başlıyordu. Satılamıyan mallar, üretim çokluğundan doğan bunalımlar kendini gösteriyor, gerek bu bunalımlar ve gerek devletlerarası savaşlar zayıfları ortadan kaldırarak geriye az sayıda kodamanları bırakıyordu. Kartellerin, tröstlerin sonsözü söylediği finans - kapitalizmi aşamasına yaklaşıyordu. Oradan da büyük halk yığınları için özel mülkiyetin ve serbest ticaretin önemini büsbütün azaltan tekelci kapitalizme ve emperyalizme varılacaktı.

Marx ve Engels, «Bilimsel Sosyalizm»in kurucuları, 19. Yüzyıl ortasında yazmıya başladıklarında *kapitalizm* adını verdikleri ekonomik sistemin oluşum ve gelişim yasalarını meydana çıkardılar ve hiçbir karanlık noktasını bırakmadan aydınlattılar. Ne var ki, bu *bilim* (Diyalektik Materyalizm) her ulusal burjuvazinin kendi ulusal proletaryasını «Artık - değer» teorisine göre sömürerek kapitali yarattığı görüşüne dayanıyor ve sistemin - yine bütün ayrıntılarıyla belirtilen - üretimin toplaşma ve toplumsallaşma yasası gereğince bir kısır döngüye varıp yenilmez bir genel bunalımın sarsıntıları içinde yıkılacağını varsayıyordu. Başka bir deyişle Marksizm, araştırınasına konu yaptığı İngiltere ve Fransa'da oluştuğunu gördüğü sistemin Almanya'ya, Amerika'ya ve bütün öteki Avrupa ülkelerine aynı şekilde geçerek, aynı yasalarla gelişerek, aynı çıkmaza düşeceğini sanıyordu. Kapitalizm onun zama-

nında daha öteki çatışmaları doğurmamıştı. Daha elektrik ve motor bile yoktu görünürde. Yalmz buhar gücüne dayanan ağır - aksak üretim tekniğinin, kapitalizmin yıkılacağı günedeğin tek egemen itici güç olacağı sanılıyordu. Yalmz realiteyi görüp inceliyen bilginler endüstrinin gittikçe artan bir hızla toplulaşacağina ve sonunda birkaç kişinin elinde kalacağına inanmakta idiler. Bu bir yamlma değildi, yaratılan bilimsel yöntemin yanlışlığını da göstermezdi. Ama birşeyi açıkça kamtlardı, ki o da canlı, değişken, dönüşken insan toplumlarının geleceğini önceden kestirmenin olanaksızlığı, olumsuzluğudur! Kapitalizm Marx'ın eleştirdiği klasik şeklini sonunadek korumayacak, biryandan motorun buhar makinesini ikinci plana atmasıyla, öte yandan yeni ve daha zorlu çatışmalar yaratarak sınıflar - arası gerginliği ulusal sınırlar içine sokmasıyla durumu kökünden değiştirecekti. Marksizm'in bu noktadaki sakınılmaz yetersizliği daha sonra pek çok anlaşmazlıklar doğurmuş, verimsiz tartışmalara kapı açmıştır. Marksistlerin çoğu tarihin sınıf kavgalarından ibaret olduğu tezinden bir türlü ayrılamadıkları, ayrılırlarsa bütün bilimsel sistemin yıkılacağını sandıkları için direnmişler, yeni doğan gerçekleri görmek ve hesaba katmak istememişlerdir. Bugünkü ortodoks marksizm ile revizyonculuk çekişmeleri de yine değişen, yeniden oluşan dünya gerçeklerini izliyememekten, bilgiyi doğma ile bir tutmaktan ileri gelse gerektir.

2. *Kapitalist ülkeler arasındaki çatışma:*

Şimdi de Marksizmin açık bıraktığı gedikten içeri girip oradaki birçok değerlerin yeniden değerlendirilmesini gerektiren öteki çatışmalardan ikincisine değinelim:

Endüstri kapitalizmi İngiltere, Fransa ve öteki birkaç küçük batı Avrupa ülkesinde iken durum yukarda anlatıldığı gibi idi; yani tek değişme sayılan toplumsal çatışma

başlıca iki sınıf, işçi ile burjuva arasındaki çatışma sayılıyordu. Ama giderek kapitalizm hem kendi yapısında evrinmek, hem de uluslararası durumda büyük yeni gerginlikler ve karşıtlıklar yaratmak suretiyle Marx'ın tanıyıp tanıttığından çok farklı bir hale geldi. Şöyle ki:

Endüstri batı Avrupada hızla gelişip sömürgecilik yarışına giriştiğinde Avrupa'nın göbeğinde ve özellikle Napolyon ordularının birkaç kez çiğneyip geçtiği Alman topraklarında yeni yeni kıpırdanmalar oluyordu; Kant ile Fichte'nin, Goethe ile Schiller'in yurdu ulusal bilince daha yeni kavuşmakta idi. Goethe'nin «Biz daha ulus değiliz, ulus olma yolundayız,» demesi bu yüzdendi.

Endüstri kurmaya ancak 19. Yüzyılın ortasında girişen (Japonya ile hemen hemen aym zamanda) Almanlar, sanki 60 - 70 yıl gecikmenin utancım duymuşlar gibi, öyle bir hızla ileri atıldılar ki (Yine Japonlar gibi) 1870'te, her bakımdan kendilerinden daha ileri Fransa'yı yenip Bismark'ın önderliğinde ulusal birliği -federasyon şeklinde de olsa- sağladılar ve bir on yıl içinde İngiltere'nin en tehlikeli yarışkam ve düşmanı kesildiler.

Avrupa'nın yarımadalarında (İskandinavya, İberik, İtalya) yaşıyan bağımsız ülkeler Almanya'dan da daha geç sıraya girdikleri halde yine kendilerine yeterli ulusal ekonomiler yaratabildiler, çünkü emperyalist devletlerin gözü ve baskısı pek onların üstünde değildi, dünyanın paylaşılması daha tamamlanmamıştı. Emperyalizmin denizaşırı yerlere doğru genişleme olanakları daha hayli boldu. Buna karşılık doğu Avrupanm ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan Balkanlı ulusların endüstri yaratabilmeleri çok daha güç oldu. Daha doğrusu onlar, (Rusya dahil) bağımsız bir ekonomi kurmaya fırsat bulamadan 20. Yüzyılın ilk Cihan Savaşı ile birlikte getirdiği yeni koşulların ağına düştüler. Rusya'da bolşevik devrimi olduğu zaman, bir ucu Pasifiğe dayalı koskoca ülkede endüstri

sektörü genel ekonomide çok küçük bir yer tutuyordu. Çarlık, Osmanlı Devleti kadar olmasa da, yine batının emperyalist devletlerine, özellikle Fransa'ya karşı ağır borç altına girmişti, birçok kaynakları ve demiryolları yabancı sermayenin elinde idi. Çoktanberi Avrupa'nın siyasal kaderinde söz sahibi bir büyük devlet olduğu, Puşkin'den beri büyük bir edebiyat, Lomonosof'dan beri kendine özgü bir bilim ve eğitim yaratmış bulunduğu halde yine bir yarı - sömürge durumuna düşmekten kurtulamamıştı; çünkü kapitalizm genişleme yolunda artık son durağına ulaşmış, metropol - sömürge düzenini kurmuş, yeni emperyalist üyelerin doğmasına olanak kalmamıştı. Oysa Rusya Baltıktan Pasifiğe kadar uzanan engin ve zengin bir bağımsız ülke idi. Emperyalizmin kucağına düşmemiş olsa, -devrimden sonra kanıtladığı gibi- kendi kaynaklarına dayanarak ulusal bir ekonomi yaratabilirdi.

Almanya 1870 ile 1880 arasında dev adımlarıyla ilerleyerek güçlü bir endüstri yaratınca, ister istemez kendinden öncekiler gibi nüfuz bölgeleri (Hayat sahası) ve sömürge yapabileceği boş yerler aradı. Bulduğu birkaç uzak ada ve kara parçası dişinin kovuğunu bile doldurmadığından doğu ve güneydoğuya yöneldi, «Drang Nach Osten» politikası gütmeye başladı. Asıl ekonomik ilişkilerini denizaşırı kıtalar ve kolonilerle kurmuş olan İngiltere ile Fransa Avrupa'nın doğusuna ve yakındoğu ülkelerine pek tamah etmemişler, oraları yalnızca mali yollardan sömürmeye bakmışlardı. Almanya buralarda yarışmaya girince, İngiliz ve Fransızları gerileterek kendisine yer açmıya zorlıyabilirdi. Nitekim öyle oldu ve İngiltere yalnız Uzakdoğuya giden sömürge yollarını koruyarak oralardaki nüfuz bölgesini yeni emperyalist kurt Almanya'ya bıraktı.

Avrupa hiç değilse doğu bölgesine kadar, kapitalizm düzenine girmiş, üzerinde azçok eşit haklı bağımsız devletler ve uluslar meydana gelmişti. Batı kültürü her alanda

bütün meyvelerini vermiş, uluslararası hukuk düzenini ve demokrasi rejimini yaratmıştı. Artık dünya demek Avrupa demek, uygarlık demek batı uygarlığı demekti.

Gelelim Amerika'ya: Bağımsızlık savaşından sonra hızla büyüyerek Okyanustan okyanusa bir kıta devleti haline geldiğinde endüstri kurma olanakları Avrupa'nın hiçbir ülkesinde olmadığı kadar büyüktü. Bu elverişlilik ve üstünlüğü sağlıyan koşulları kısaca belirtelim:

a) Avrupa büyüklüğünde, zengin doğalı eldeğmemiş topraklı bir kıtada kurulmuş olmak.

b) Dışardan ciddi hiçbir tehdit sözkonusu olmadığından ordu beslememek ve sürekli savunma masrafları yapmamak.

c) Alabildiğine geniş ve zengin kaynaklı bir ülkede her işe büyük ölçüde girişebilmek.

ç) Hammaddelerin çoğunu içerde bulmak, dışardan almak zorunda kaldıklarını da kolayca elde edecek durumda bulunmak.

d) Avrupa'nın en çalışkan ve girişken insanlarından bileşen bir nüfusu olmak ve işsizlik tanımamak. Çünkü ülke Avrupa büyüklüğünde olduğu halde nüfusu ancak dörtte bir oranında idi. Ayrıca akderili işçilerin yanaşmadığı ağır tarım ve maden işleri için gerekli işgücünü «Kara - elmas» denilen zenci kölelerle sağlamak.

f) Avrupa endüstri kurarken birçok sosyal güçlükler ve çetin davalarla uğraşmış, feodal düzeni büsbütün tasfiye ederek tam burjuva egemenliğini koruyanadek devrimler ve savaşlar yaşamak zorunda kalmıştı. Oysa Amerika tarihe düpedüz bir burjuva demokrasisi olarak girmiş, eski kurumlar, tutucu sosyal sınıflar, ayakbağı geleneklerle vakit ve enerji tüketmek zorunda kalmamıştı.

Bunca elverişli bir durumda, bir kolunu Avrupa'ya ve bir kolunu Asya'ya uzatmış olarak işe girişen Amerika

Birleşik Devletleri çok geçmeden Batı dünyasının en güçlü ve modern ulusunu yoğuracaktı. Kapitalizmin en sağlam ve en büyük kalesi de yine orası olacaktı, çünkü uzun bir barış süresinde, hemen hiç dışpazar aramak ihtiyacı duymaksızın serpilip gelişecek, mal sürümsüzlüğünden doğan bunalımları tanımıyacaktı. Gümrüklerini rahatça kontrol ederek dengeli ve yeterli bir ulusal ekonomi yaratan Amerika, üretim tekniğinde buluşlu ve yaratıcı bir döneme girmekte de gecikmiyecekti. Elektrik, telgraf, telefon, motor ve bunların uygulanmasıyla elde edilen teknik ilerlemeler Avrupa'va oradan gelecekti.

Amerika'nın emperyalizme geçme eğilimi Monroe doktrininin ilamyla başlar. Doktrinin ekonomikopolitik anlamı bir süre sonra Amerika'nın ihtiyacı olacak sömürge bölgesini Avrupa'lı emperyalistlerden korumak ve kurtarmaktı. Daha sonra bu genişleme Amerika karalarını aşarak Pasifik okyanusuna yayılacak ve orada İngilizleri değilse bile öteki Avrupalıları koğa koğa Filipinlere ve Japonya'nın kapılarına varıp dayanacaktı. Japonya'nın kapısım dünyaya açan denizcinin de bir Amerika'lı olduğunu herkes bilir. Eğer Japonya göz kapatıncayadek kendini toplayıp aktif bir ekonomi yaratmasa idi, Çin gibi Avrupalıların değil, Amerikanın bir yarı sömürgesi olacaktı.

Yüzyılımızın başında dünyanın en büyük bankaları, en büyük sermaye gurupları, tröstler Amerika'da doğmuş, dünya ekonomisi tarihte ilk defa Amerikan finans kapitalinin etkisini kendi üstünde hissetmişti. Tekelci kapitalizm orada en büyük ölçülerde gelişiyor, başlıca oniki kişinin elinde bulunan 112 tane bankasıyla Wall - Street saltanatı kuruluyordu. 1918'de John Adams şöyle diyecekti: «*Bizde toplumu yöneten sınıfın birinci aracı paradır. Kan, soy, yetenek, özveri gibi şeyler önemsizdir. Her iki siyasal partinin başlıca ereği servettir, zenginliktir.*» Demokrasiden *Pliitokrasi*'ye geçen Amerika'nın günümüzedek süregelen

dünya - görüşü ve ahlak felsefesi bu kısa sözde açıkça okunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı Avrupa'ya Amerika'nın üstünlüğünü iyice sezdirmişti, İkinci Cihan Savaşı ise bilindiği üzere, onu tüm kapitalist dünyanın önderi ve koruyucusu haline getirmiştir. Emperyalist denilince bugün İngiltere'den de önce Amerika'nın akla gelmesi bu yüzdendir.

Japonya: Japonya kapılarını Avrupa'ya açıp endüstrisini kurmaya başladığında dünya gerçi büyük ölçüde bölüşülmüş bulunuyordu ama, Uzakdoğu'da onun için yayılma olanakları tükenmiş değildi. 1895'te Formoza'yı ele geçirdi, 1905'te Rus devini yenerek büyük kurtlar arasına katıldı ve 1910'da Kore'yi aldı. Kalabalık, disiplinli, az ücretle çalışmaya hazır bir halkı vardı. Ucuz işgücü, ucuz hammadde ve pek çetin olmıyan yabancı rekabeti ona çok hızlı bir kapitalist kalkınma sağladı. Yarı sömürge durumuna düşmeden, düşürülmeden kapitalizme geçmek için Japonya'nın iç ve dış potansiyeli vardı. Yanıbaşındaki Çin ile Asya'nın batı ucundaki Türkiye gibi manifaktür endüstrisinin yabancı kapital eliyle yokedilmesi ve hammadde kaynaklarının kurutulması felaketine uğramamıştı. Uzun feodalizm çağında biriktirdiği servetler yine kendi iç koşulları içinde gelişen yerli burjuvaziye geçerek yatırım sermayesi haline konmuştu. Emperyalizm çağında kapitalizm kampına geçmeyi beceren tek Asyalı devlet olan Japonya'yı, özellikle bizim için ters - orantılı bir örnek olarak, ayrı bir yazıya konu yapacağız.

Emperyalistler kulübünün kadrosu artık kesin olarak kapanmıştı. Ama bu kulübün üyeleri yalnız sömürdükleri, sömürgeleştirdikleri halklara karşı bağdaşıktılar, eğer oralarda kendi çıkarlarına aykırı bir davranış belirirse birlikte ezmeye giderlerdi; ama kendi özel çıkarları birbiriyle çatışırsa çekişmekten, şiddetli uyuşmazlıklarda boğazlaşmaktan çekinmezlerdi.

3. Sömürgecilik:

Avrupa'da endüstri doğmadan önce, yani ticaret kapitalizmi döneminde Avrupa'nın, Asya ve kuzey Afrika'nın irili ufaklı bir sürü ülkeleri arasında alım - satım azdı ve mübadeleye konu olan mallar daha çok bahada ağır, yükte hafif nadir şeyler ve sanat eserleriydi. Daha emekleme döneminde bulunan endüstri gereksindiği hammaddeleri kendi devlet sınırları içinde yada yakın komşuları içinde bulunuyordu. O sıra bir ülkenin zenginliği nüfusunun kalabahğına ve niteliğine, topraklarının genişlik ve verimliliğine bağlı olduğundan Fransa, Avusturya - Macaristan, Rusya ve Türkiye gibi bu bakımdan zengin ülkeler, Avrupa ekonomisinde başta gelirlerdi. Türkiye ayrıca hammaddelerini ve hiç de az olmıyan endüstri mallarını deniz yoluyla kolayca Avrupa limanlarına çıkarabildiğinden -feodal düzenindeki çeşitli engellere ve içgümrüklerine rağmen- oldukça geniş bir içpazarı da vardı; Avrupa'ya bağlılık durumundan daha çok uzaktı. Süveyş kanalı daha açılmamış olduğu için Akdeniz ile Karadeniz'i elinde tutan Türkiye'nin transit ticareti de daha oldukça önemliydi. Ama sonra, Avrupa'da endüstri gelişip gerekli hammaddeleri daha çok denizaşırı yerlerden ve artık işletilmeye başlanılan Amerika topraklarından getirtmeye başlayınca, durum değişti. Avrupa'da o zamanadeğin başlıca ekonomik etmen (Faktör) toprak, üstün sınıf da toprak ağaları iken, şimdi değer yaratıcı güçler daha çok ticaret sektörüne geçiyor, üstün sınıf da kapitalist burjuva oluyordu. Fiziyokratların servetin anakaynağının toprak olduğu tezi artık geçerli olmaktan çıkıyor, endüstrinin gelişmesiyle birlikte toprak ürünleri eski önemini yitirerek ve geri üretim tekniği yüzünden ağır vergilere dayanamıyarak çöküyordu. Üstelik toprak yaşlı Avrupada çoktan yorulmuş ve miras yoluyla ufak parçalara bölünmüştü. Oysa yeni ele geçirilen deniz-

aşırı topraklar hem verimli, hem alabildiğine genişti. Yüzlerce hektarlık toprakları keyfince işletenler ne ağır vergilerle eziliyor ve ne de toprak ağalarına haraç ödüyordu. Bu şekilde elde edilen bol ve ucuz topraküstü ve toprakaltı hammaddeleri yeni çıkan buhar gemileriyle Avrupa'ya taşımak kolaydı. Eskiden Asyadan ve Osmanlı topraklarından getirtilen mallar yalnız Akdeniz'e kıyısı olan ülkelere çıkarılırken, şimdi yeni dünyadan taşınanlar, bütün batı Avrupa limanlarına götürülüyordu. Bu koşullar altında Avrupa'nın yerli tarımı artık yaşama olanağını yitiriyor, bu da ayrıca endüstri sektörüne verilen önemi artırıyordu. Başlıca besin maddesi olan tahılı bile artık çok uzaklardan ve daha ucuza getirtiyorlardı.

Buğdayı dışarı satmıyan, yalnız içpazar için üreten bağımsız ülkeler gümrük kontrolu ile toprak ekonomilerini ağır bunalımlardan ve yıkımdan kurtarabiliyorlardı, ama Osmanlı Türkiyesi gibi gümrük kapıları kapitülasyon hükümleriyle zorla açık tutulan devletler, -hem de tarım malları ihraç ettiklerinden- aynı koruma tedbirlerini alamazlardı. Bu yüzden ağır bunalımlara düştüler, yeri doldurulmaz ziyanlara uğradılar. Kaldı ki, gümrük bağımsızlığı da bu bakımdan bir işe yaramazdı, çünkü bir malın üretimi az olur da iç pazara yetmezse dışardan gelecek aynı cins mala karşı koruyucu gümrük tedbirleri almak ancak söz konusu olabilirdi.

Bir önemli nokta da, gelir kaynakları azalıp bütçe masrafları çoğalan Osmanlı devleti içeri giren mallara yüzde üçten fazla gümrük resmi koyamazken, hazneye gelir sağlamak için ihracat mallarından yüzde oniki gibi yüksek bir vergi alıyordu. Bu koşullar altında, zaten ilkel bir teknikle toprak işleten Türkiye'de tarım ürünlerinin değersizleşmesi, yerli ihtiyaçtan artakalan maddelerin satılamayıp köylüyü yoksulluğa ve borca boğması sakınılmaz birşeydi. Artık az verimli ufak tarlalar ekilmeden bırakılı-

yor, köylü ihtiyaçlarım kısarak kabuğuna çekiliyordu. Başlıca gelir ve vergi kaynağı toprak ürünleri olan bir devletin tüm halkla birlikte geçim sıkıntısına düşmesi doğaldı. Ama ne hükümet, ne de toprak ağaları köylüyle birlikte sıkıntı çekmiye, yoksul yaşamaya razı olamazlardı; durumun nedenlerini ve sonuçlarım düşünmeden hükümet vergiyi, ağalar zulmü artırdılar. Başka türlü düşünmeye ve yapmaya ne akılları yeterdi, ne de güçleri! Türkiye böylece yıldan yıla artan bir hızla çöküyor, batakçı Tanzimat hükümetlerini Avrupa'dan borç alarak geçinmek zorunda bırakıyordu. Biryandan açık gümrük kapılarından girip içpazarda kapitülasyon haklarından yararlanarak satılan yabancı endüstri malları, biryandan da yoksullaşan köylünün pazardan çekilmesi yerli elsanatlarım ve ufak tezgahları yıkıma sürüklüyordu. Beceriksiz ve hırsız hükümetler «Mültezim ve mütesellimleri» ile soyduğu halkın birçok başka gelir kaynağım da borçlarına karşılık serbestçe sömürülmek üzere yabancı kapitalistlere veriyordu, yeniden borç alabilmenin bir şartı da bu idi.

Çeşitli ezgilere, kapıkulu derebeyliğinin bütün namussuzluklarına karşın, Tanzimat öncesinde Türk köylüsü oldukça genli ve gönenli yaşamakta idi. Konukseverlik, eliaçıklık, gözü tokluk... erdemler o sıralarda gelişmişti. Kapitalist Avrupa'nın bozucu, dağıtıcı baskısı başlamadan önce içpazarlar, ulaştırma güçlüklerinden ve feodal kısıtlamalardan dolayı, yerli gümrük sınırlarıyla birbirine kapalı bölgelere ayrılmıştı, her bölge kendine yeten bir bütünlükte idi. Köylü ürettiği fazla malları en yakın pazar ve panayırlarda satarak gereksindiği az sayıdaki malları kasaba dükkanlarından satınalır, yada malı malla trampa ederdi. Hükümet ve ağa da, genel olarak alacaklarım aynen (mal halinde) aldıklarından köylü borçlanmadan yaşıyabilirdi. Dillerde, gelenek ve göreneklerde bugün de hâlâ silinmemiş olan özellik ve ayrılıklar işte o bölgesel ekono-

mik düzenin bir sonucudur. Feodal düzen gümrük sınırları dışında mal satımını da, oralarda iş tutmayı da yasak ediyordu.

Tanzimat ile başlıyan Batıya açılma, gelecek yazıda görüleceği gibi yabancı kapitalistlere ticaret ve endüstri ayrıcalıkları tanımak şeklinde olduğundan, Türkiye'nin liman şehirlerinden içerlere doğru uzatılan kara ve demiryolları o eski kapalı ve bölgesel ekonomi düzenini bozuyor, feodal örgüleri çözüp dağıtıyor, Avrupanm kapitalist ekonomi sistemine bağlı yarı sömürgelik durumunu hazırlıyordu. İçgümrükler kalkıp bölgesel kendine yeterlik düzeni bozuldukça köylü ev ve aile ekonomisinden ayrılıp geniş pazar için mal üretmek zorunda kalıyordu. Toprağı verimli ve bol olan batı ve güney Anadolu pamuk, üzüm, incir, zeytin gibi bir yada birkaç mal üstüne özellik (sipesiyalite) kazanıyordu. Bu hal ilk zamanlarda köylüye elverişli gelmiş, eskiden elinde kalıp çürüyen mallar şimdi kolay satılır olmuştu. Türkiye'nin daha denizaşırı yerlerden gelmiyen yada oralarda hiç bitmiyen kendine özgü birtakım ürünleri ve hammaddeleri vardı, Avrupa bunları arıyordu. Ama bu elverişli durum uzun sürmeyecek, Türkiye'nin kendine özgü sayılan ürünleri ve malları da emperyalistlere daha uygun düşen yerlerde yetiştirilecekti. Türkiye ekonomisi dünya piyasasına bağlanırken üretim tekniğinde hiçbir ilerleme olmadığından, rekabete dayanıyor, birbiri ardına piyasadan kovuluyordu, devletin, toplumun eski kapalı düzenden kalma düşünüşü, kurum ve kuruluşları (ideolojik ve kültürel yapısı) değişmiyordu. Kalitesi düşük ve ambalajı kötü mallarımız benzerlerinden çok ucuza gidiyor, ayrıca hep yabancı tüccarlar eliyle toplanıp dışarı satılan bu malların üstüne aşırı aracı kârları biniyordu. Taşıma masrafları çok normal banka kredileri yoktu. Tefecilik küçük üretmeni öldürüyordu. Bütün bu handikaplar köylünün eline geçen paranın zaten düşük olan dünya

fiyatlarının da çok altına düşmesine sebep oluyordu. Bu hal köylüyü yeniden kabuğuna çekilmeye zorladı. Yeniden ürünlerini çeşitlendirip hayvan besliyerek, kendi yününden dokuma, kendi keteninden yağ elde ederek pazardan çekildi. Kadere - kısmete bağlanma, dünyadan el - etek çekme, -bir lokma bir hırka- ile yetinme eğilimi de bu dönemde gelişti. Halkın içgüdüsüyle aldığı bu tedbir yerinde idi, çünkü onun için başka çıkaryol yoktu, çıplak canını ancak öyle kurtarabilirdi.

Küçük sanatlarda uğraşan şehir emekçileri için de durum başka türlü değildi. Avrupa'daki benzerleri kendi uğraşlarını yitirince endüstriye ve başka iş alanlarına geçip hayatlarını kazanabilir, hatta ustabaşılığa ve seyrek hallerde patronluğa kadar yükselebilirdi; Osmanlı Türkiye'sinde ne bu şans vardı, ne de sıkılınca kolonilere göçme olanağı! Konya köylüsünü yoksulluğa düşüren tarım kapitalisti ta Kanada'da, Adana'lı tezgah işçisini işsizliğe mahkum eden endüstri kapitalisti de ta İngiltere'de bulunuyordu; ne Konyalı köylü Kanadadaki, ne de Adanalı işçi İngiltere'deki patrona başvurup iş istiyebilirdi!

Sonuç:

Oluşum ve gelişimlerini ana çizgileriyle belirttiğimiz çelişme ve çatışmaları bir de, daha çok siyasal sonuçlarını gözönünde tutarak özetliyelim:

Kapitalizm, Marksizmin yasa ve kurallarını saptadığı gelişme yollarından giderek dünyayı biryanda geniş emekçi halk yığınları, biryanda da bütün üretim araçlarını elinde toplamış bir avuç kapitalist burjuva olarak ikiye bölmüş olsaydı ve Jack London'un yüzyılımızın başında söylediği gibi «*Her ülke elinde satılma ve tüketilme şansı olmıyan bir üretim artığıyla biribiri karşısında dikilip kalsaydı kendini yitirecekti.*» Ama endüstri kapitalizmi batı

Avrupa'da yalnız birkaç ülkede gelişip içpazarlara sığmaz olunca bunalıp ölecek duruma gelmiş değildi, dünyanın en büyük kıtaları bu üretim artıklarını yutmıya ve kat kat fazla bedellerle ödemeye hazır bulunuyordu. İngiltere başta olduğu halde birkaç kapitalist ülkenin zaten önceden kurulmuş koloni imparatorlukları ve oraları yeni kurtlara karşı koruyacak askeri güçleri vardı; ötekiler de sahipsiz buldukları yerlere konarak, yada daha zayıfları yerlerinden kovarak kendi dış pazarlarını yarattılar ve böylece dışarda mal sürümünü sağlayıp kârlarını artırarak kendi işçi sınıfları üstündeki ezgiyi azaltabildiler. Kaldı ki, bu işçi sınıfları uyanıp sendikalarda örgütlenerek sınıf çıkarlarını savunmayı öğrenmişlerdi, kendilerini eskisi gibi kolay sömürtmüyorlardı. Sermayeler birikip toplulaştıkça bilyük birlikler ve ortaklıklar doğuyor, bunlar pazarları devletin askeri gücünden de yaralanarak, daha çok genişletip hasım kuvvetlere karşı koruyorlardı. Marx'm enternasyonallerde devrimci bir amaçla birleştirmeye çalıştığı işçi sınıfları emperyalizm geliştikçe enternasyonalizm ruhundan uzaklaşıyor, ulusalçıkarlar ön plana geçip sınıf ayrıhklarını arka plana atıyordu. İngiliz işçisi bir çığ gibi büyüyen ulusal sermayenin kendi emeğinden kesilen artık - değerler olmadığını, nasıl ve neden olduğunu bile düşünmek istemediği dış kaynaklardan oluk oluk akageldiğini seziyor ve görüyordu. O halde eski devrimci sosyalizm ideolojisi artık gerekmezdi. Onu yumuşatmalı, sınıf kavgası görünüşünden çıkarmalıydı. Sendikalizm ve demokrasi yollarından giderek çalışanların geçim ve kültür seviyesini yükseltmeye bakmalıydı.

Bu örneğe yavaş yavaş öteki emperyalist ülkelerin işçileri de uydular ve sosyalizm davasını, kendi sırtlarından kazanılan değil, dışardan sömürülüp getirilen sermaye kârlarından kendileri için daha çok doyumluk ayırtma davası kertesine indirgediler. Bu akım gittikçe -yani dıştan gelen

kazançlar arttıkça- güçlendi ve Birinci Cihan Savaşı başladığı zaman açıkça suyüzüne çıktı. Avrupa'da ve dolayısıyla bütün dünyada sosyalizm devrimini yapmak için İkinci Enternasyonal'de örgütlenmiş olan işçi sınıfları, azınlık grupların direnmelerine aldırış etmiyerek, emperyalist niteliği açıkça belli bir savaş için kendi kapitalistleri ve hükümetleriyle birleştiler. İşçilerdeki eski sınıf bilinci şaşılacak bir hızla ulus üstünlüğü bilincine (şovenliğe), kapitalizmi yıkma ideolojisi de demokratik isteklerine dönüştü.

Birinci Cihan Savaşı'ndan sonra kapitalizm bir dünya sistemi olarak adamakıllı sarsıldığı, Rusya'da devrim gerçekleşip tutunduğu halde bile Avrupa işçi sınıflarındaki ulusçu, hatta aşırıulusçu ruh değişmedi. Öyle ki, faşizm herşeyi tehdit ederek korkunç bir fırtına gibi kabarırken bile devrimci sosyalizme yanaşmadı; İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra ise Marksizmi bir dünyagörüşü olarak bile tutmaktan vazgeçti, onu büsbütün defterden sildi. Böylece açık - seçik meydana çıktı ki: İşçi - İşveren karşıtlığı doldurulmaz bir uçurum, kaldırılmaz bir çatışma değildir; yeni birtakım etmenler işe karışınca o ikinci plana düşebilir, hatta büsbütün ortadan kalkabilir. Bu gerçeği en çiğ renklerle gözönüne seren Almanlar olmuştur. Marx'ın dilini konuşan ve birkaç kuşak boyu devrimci eğitim gören Alman işçileri Avrupa'yı ve bütün dünyayı bin yıllık bir Cermen hegemonyası uğruna fethe çıkan Hitler'in ordularına seve seve katılmakla kalmamış, sosyalizmin kökünü kurutmak isteğiyle dünyanın ilk sosyalist devletini hartadan silecek olan canice saldırıyı üstüne almıştır. Stalingrad önünde çevrilip teslim olmaktan başka hiçbir çare kalmadığını bile bile Hitler'den emir bekliyen Alman işçilerinin zihniyeti anlaşılan şu idi: Sosyalizm de, bütün öteki dünya hizmetleri gibi, biz Almanlara yakışır. Sosyalizm benim üstünlüğümü kaldırıp sarı ve kara ırklardan işçiler-

le eşit yapacaksa ben onu yalnız yadsımakla kalmaz, kendi elimle yokederim! Alman kapitalistinin beni sömürmesini istemem, ama bana da pay ayırarak aşağı ırkları sömürmek isterse çok iyi, ona bu işte yardım etmiye ve ulusça efendiliğimiz uğruna cammı vermiye hazırım! Kahraman mı, yoksa cani mi bu işçi? Dahası var: İkinci Cihan Savaşı oldu bitti ve Üstün Irk'ın eline birşey geçmedikten başka, anayurdu da yakılıp yıkıldı ve ayrıca ikiye bölünüp doğusu sosyalizm kampına geçti. Ne görüyoruz? Batı Almanya'yı yeniden kapitalistlerin hizmetinde kalkındıran işçi sınıfı doğudaki kardeşlerini sosyalizm cehenneminden kurtarmak için fırsat kolluyor.

İkinci Cihan Savaşından sonra İngiltere'de ne görüyoruz? Kahraman Churchill şanlı partisiyle birlikte iktidardan düşmüş, İşçi Partisi cüce lideri Atlee ile işbaşına gelmiş. Bu hükümet bağımsızlık savaşına girişen sömürgelerini gönlüyle bırakmak şöyle dursun, Fransız dostlarını Vietnam'a, Hollandalı arkadaşlarını Endonezya'ya yeniden çıkarmak için yardıma koşuyor. Ve yeni Çin Honkong'u almaya kalkışırsa, düpedüz savaş açacağını ilan ediyor!

Demek ki, İngiliz işçisi de, İngiltere'de reformcu sosyalist olsa bile, dışarda emperyalisttir.

Fransız işçileri, -komünistleriyle birlikte- Cezayir'in yedi yıl süren korkunç ve kahramanca kurtuluş savaşım tutmadılar, desteklemediler, neden?

Örnekler tümen tümen. Daha çok saymak dergide boşuna yer doldurmak olur. Bu konuda özet olarak şunu söyliyelim:

Yalmz karnı doyan değil, kendisine «azgelişmiş» ülkelerin burjuvalarından da daha yüksek yaşama koşulları sağlanmış olan işçi sınıflarının devrimci ideolojilere boşvermesi, eski devrimci eğilimlerini şimdi bir çeşit «çocukluk hastalığı» sayması şaşılacak birşey değildir. Bugünkü

dünyada sınıf kavgası düşüncesi daha zorlu başka çatışmalar yüzünden sönme derecelerine gelmiştir. İşçi sınıfı eğer İngiltere'de olduğu gibi tarihin ayrıcalık tanıdığı bir ülkede ise, sosyalist olmak, devrimci olmak şöyle dursun, dışarda sosyalist hareketlerini ve kurtuluş savaşlarını boğmıya da hazır olur. Son seçimlerde görüldüğü gibi, ulusal parlamentoya da tek bir komünist saylav yollamaz!

O halde kaçamak yapmaksızın şu açık gerçeği tespit edelim: Belirli tarihsel gelişme yollarından geçerek bugünkü üstün durumu elde eden Avrupa'da, genellikle bütün ileri kapitalist ülkelerde, işçi sınıflarının kendi burjuva sınıflarıyla anlaşmazlıkları önemsizleşmiştir. Bu dünya (Kapitalist - emperyalist kamp) -burjuvası, köylüsü, işçisi ve aydınıyla birlikte- tümden emperyalisttir! İdeolojiler, bilimleri, sanatları da ona göredir! Bu gerçek dünyanın hâlâ en büyük koloni imparatorluğunu temsil eden İngiltere'yi dostça bir iktidar tahtaravallisi ile, birlikte yöneten İngiliz işçi sınıfı için değil, günümüzün dolar - atom emperyalizmini temsil eden Amerika Birleşik Devletleri'ndeki, kuruluştan beri süregelen iki burjuva partisinden birini seçmek durumundan kurtulamıyan 50 - 60 milyonluk işçi kitlesi için de doğrudur.

İşçi sınıfı olmasaydı, sosyalizm ideolojisi hiç doğmazdı, bu belli! Ama işçi sınıfının varlığı heryerde kendiliğinden sosyalizmi doğurmaz ve gerektirmez. Bir ülkenin sosyalizmini başka bir ülkenin işçi sınıfına ezdirmek de olağandır. İşçi sınıfı zengin kapitalist ülkelerde böyle ulusal çatışmalara bağlanınca, devrim hareketleri artık -kapitalizm tümden yıkılmadıkça ortadan kalkmasına ihtimal bulunmıyan- uluslar ve kıtalararası çatışmadan doğacaktır. Nasıl çok gelişmiş ülkelerin bütün sınıfları kendi ulusal çıkarları çevresinde birleşmişlerse, öylece, dünkü tam ve yarısömürgelerin yerinde doğan bugünkü az gelişmiş bağımsız ülkelerin halkları da -yine az gelişmiş sınıf-

larıyla birlikte- gerçek ekonomik kurtuluş idealine yönelmelidir. Onlar eski sömürge sistemini yıktıkları gibi, yenisini de yıkabildikleri, yani kendilerine yeten endüstriler yaratabildikleri gün sosyalizm Avrupa'ya yeniden gelecektir.

Son olarak şu soruya da cevap arıyalım: Bu dünya koşulları içinde «Tanzimat» başarı kazanabilir, yani Türkiye'yi, gerçekte yaptığı gibi, bir yarısömürge haline getirecek yerde kalkındırıp batılaştırabilir miydi?

Osmanlı tanzimatçılarının dünyada olupbitenden gerçi haberleri bile yoktu, ama olsaydı, başlıca iki nedenden ötürü Türkiye'yi yine kalkındıramazlar ve dolayısıyla batılaştıramazlardı. Çünkü:

Avrupa emperyalizmi yalnız Türkiye'yi değil, dünya nüfusunun yüzde yetmişini, tüm Asya'yı ve kuzey Afrika'yı da içine alan koskoca bir alemi sömürge sistemine sokmuş ve kopmaz bir şekilde sermaye anayurtlarına bağlamıştı. Dört büyük emperyalist devletin (İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya) amansız bir yarışma ve boğuşma alanı olan Yakındoğu'da Türkiye'nin kalkınıp kurtulması (batılaşması) şöyle dursun, «Hasta Adam» olarak yaşıyabilmiş olmasına şaşmak gerekirdi - eğer bunun, ölünün mirası üzerinde anlaşamamaktan ileri geldiğini bilmeseydik!

Ama anlaştıkları bir nokta vardır: Hastayı diriltmemek!

Bunun için Avrupa dışı yerlerde kendilerine rakip olabilecek başka hiçbir ülkenin kalkınmasına (endüstri kurmasına) meydan vermiyorlar, makine patentlerini ve teknik bilgileri, şimdiki atom sırrı gibi, saklıyorlardı. Makinelerin dışarı satılması bile yasaktı. Endüstrinin orta Avrupa'ya bile bunca geç gelmesi biraz da bu yüzden olmuştu. Türkiye kapitülasyonlar ve ağır askeri yenilgilerden sonra kabul edilen ağır bağlantılar olmasaydı bile, ancak yüzyıl sonra endüstri çağına ayak basacak durumda ola-

caktı. Avrupa dışı ülkelerin, hatta bağımsız bile olsalar, endüstri kurma çabalarını engelleme politikası bugün de dolambaçlı yollardan yürütülmektedir.

Bir ülke hammadde kaynağı olarak önemini yitirse bile, emperyalistler yine orada bağımsız bir ekonominin yaratılmasına gözyumarlar, çünkü o ülkeler pazardışı kalsalar bile, o hallerinde metropollere zarar vermezler. Ama endüstri kurarak kapitalist yoldan bağımsızlığa kavuşurlarsa, biryandan sürüm pazarı olmaktan çıkarlar, biryandan da giderek yarışmaya katılırlar. İngiltere üçyüz yıl ağalık ettiği Hindistan'da, hatta İngiliz sermayesiyle endüstri kurulmasına meydan vermemiştir. Tıpkı onun gibi, Osmanlı Türkiye'sinde de gümrüklerin yükseltilmesine kapitülasyon haklarına dayanarak engel olmuştur.

Bu politika uzun süre sökmedi tabii. Yüzmilyonlarca aç ve sefil halkların barındığı geniş kıta ve ülkelerin geçim kaynakları kuruduğu zaman alım - güçleri de kalmaz ve birkaç dev endüstrili kapitalist ülkenin ürettiği mallar bile sürülemiyerek dünya çapında ekenomik bunalımlar doğururdu, bu da giderek tüm kapitalist düzeni tehdit ederdi. Bütün bilim ve teknik, endüstri ve sermaye bir yanda (Avrupa) toplanıp öbür yanda yokluk ve yoksulluktan başka birşey kalmazsa, bir kısır - döngü meydana gelir ve ondan sonra nice çabalansa o lanet daireden dışarı çıkılamazdı. Bu yüzden kapitalist sisteme bağlı ülkelerde artan mallar ve ürünler yokedilirdi de, ödeme gücü olmıyan halklara ve insanlara verilmezdi. Ayrıca sömürge ve yarısömürgelerde aracı burjuvazinin elinde para birikse de, bu fırsat buldukça dışarı kaçar, zahmetli yatırım işlerine girişmezdi.

Kapitalizmin dünyada aynı zamanda ve eşit olarak yayılıp gelişmemesinden doğan gerginlikler ve çatışmalar her ülke için aynı önemi taşımaz ve hepsi birden tek bir ülkede de bulunmıyabilir. Bundan gerek sınıf ideolojilerinde, gerek ulusal davalarda görülen farklar doğuşur. İn-

sanlar kendilerini ençok ilgilendiren çatışmayı abartırlar ve onu tüm topluma ve dünyaya maletmek isterler. Devrimci eğilimler ve tezler de onun için ayrı biçimlere bürünür. Ama derinlere bakmayı bilen bilgin gözü bunların hepsini bir ve aynı köke, global kapitalizmin özüne, çatışkan niteliğine indirgeyebilir.

Sözkonusu çatışmalardan Türkiye için başta geleni, şüphesiz ki, sermaye anayurtları (metropoller) ile sömürge ve yarısömürgeler arasındakidir. Buna şimdi Gelişmişler ile Azgelişmişler arasındaki dengesizlik davası deniyor. Ohalde bizim ideolojimiz ancak bağımsız devlet, ulusal ekonomi (yerli endüstri), anti - emperyalizm temeli üstünde kurulabilirdi - şimdi de böyle! Batılılaşmak ancak elle tutulur, toplum gerçeklerimize uygun bir dava olarak ortaya konulursa başarı kazanabilirdi - şimdi de öyle! Yoksa «Tanzimat» iddiaları havanda su döğmekten başka bir anlam taşımazdı - şimdi de taşımaz!..

3 Tanzimat yada Yarı-Sömürge Oluşumuz

Bir önceki yazımızda «*Tanzimatı*» global kapitalizm çerçevesi içinde gözden geçirerek, bu olayın, yapıcı, kalkındırıp ilerletici bir *atılım* olmadığını, başka bir deyişle batılılaşma yolundan kurtuluş çabamızın başlangıc değil, bir «yarsömürge oluşumuzun tarihi» olarak nitelendirmek gerektiğini belirttik. Kapitalizmin doğurduğu dört büyük çatışmadan üçüncüsünün, yani sermaye anavatanları (metropoller) ile sömürgeler arasındaki çelişme ve çatışmanın sakınılmaz bir sonucu saydığımız bu *çöküntü* dönemini şimdi bir de ona içerden bakarak aydınlatmak istiyoruz. Ancak daha önce «Başarizm»den esinli bir tarih görüşüyle kısa bir hesaplaşmamız var:

İşbu görüş yada kurama göre, dünkü çöküşümüzün olduğu gibi bugünkü kurtulamayışımızm nedeni de, TANZİMAT'a değin süren Osmanlı Ortaçağının toprak mülkiyeti tanımamış, dolayısıyla Türk toplumunu gevşek, temelsiz, yarıgöçebe bir düzen içinde yaşatmış olmasında

aranmalıdır. Osmanlıdaki bu toplum yada devlet düzeni Avrupa Ortaçağını yaratan yada niteliyen sosyal sınıfların, özellikle yerleşik kültürlü bir feodal - aristokrat smıf ile ona bağlı yerleşik, sağlam bir köylü sınıfının doğup gelişmesini önlemiştir. Burg - kentlerin büyüyüp gelişerek sonunda devrim yapıcı bir burjuva sınıfı yaratamamasını da yine o nedene, yani feodal mülkiyetin kurulmamış olmasına bağlamak gerekir. TANZİMAT'ın başarısızlığı gibi, Yeni - Türkiye'nin Atatürk reformlarıyla kalkınıp Batı - uygarlığını özümliyememesi de buyüzden, A. H. Başar'ın ağzıyla sapık Osmanlı siyasetinin Türk'e olgun bir Ortaçağ yaşatmamış olmasındandır. Eğer Selçuk Saltanatının yıkılmasıyla Anadoluda kurulan Batı biçimi feodal «Beğlikler» Osmanlının kurduğu yağmacı askeri imparatorluğun, Tatarlarınkinden ayırdı olmıyan barbar ordularının ayakları altında ezilmeseydi, bizim tarihimiz de aşağı - yukarı Avrupa'nınki gibi oluşup olgunlaşacak ve zamam gelince, yine onlar gibi, Yeniçağa, yani ulusal burjuva rejimine geçebilecektik...

Bu tarih - tezi yalnız bizdeki azsayıda aydına özgü de değildir. Batılı aydınlar arasında da yanatları vardır. Bir örnek vermiş olmak için Bischof'un türkçeye de çevrilmiş olan «ANKARA» adlı kitabından şu cümleleri alalım: «Osmanlı devletini öldüren hastalığın sebebi Türklerin göçebelikten getirdikleri devlet yasasının *ancak* o şartlara uygun düşmesinde ve yine göçebe ruhundan doğmuş bulunan *islam* dininin o yasaya eklenmiş olmasında aranmalıdır (...) Hayat yeni şartlara uymayı gerektirirken Osmanlı devlet yasasının eskimiş kurallarında enson zamanlara kadar hiçbir değişiklik yapılmamış olması ancak bu iki *göçebelik* esasının birleşmiş olmasıyla açıklanabilir...»

Eğer Ortaçağ (Yada ilkçağ, herneyse) rejimlerinden çağdaş Batı rejimine geçemiyen yalnız biz Türkler yada birkaç müslüman millet olsaydı, bu görüş daha bir güç

kazanırdı ve ona oldukça önemli bir gerçeklik payı düşerdi. Ama biz artık biliyoruz ki, çok daha zorlu nedenlerden ötürü, Batı kapitalist düzenine (yada çağdaş uygarlığa) *sömürge* sistemiyle sıkıca bağlanıp kalkınma ve kurtulmalarına olanak bırakılmıyan sayısız halklar ve topluluklar vardır. Yarı dünya bu almyazısmda bizlerle ortaktır. Bugün «Üçüncü Dünya» diye ayrı bir kategoride toplanan bu dinleri, dilleri, ırklar ve toplumsal yaşayışları birbirinden ayrı milyonlar ayni çıkmaza niçin düşmüşlerdir?.. Bu *bir! İki:* Osmanlı Ortaçağı için ileri sürülen ve etkisi bunca abartılan feodal yapı özelliği yada değişik devlet - düzeni ne yalnız Osmanlılara özgüdür, ne de tarih sahnesine Osmanlı ile çıkmıştır! O dünyaya, Bischof'un deyimiyle «Göçebe aşiret ruhundan doğan» *İslam* dini ile birlikte de gelmemiştir. İslam Hukuku toprağın rekabesinin (Mülkiyetinin) devlette olması ikesini benimsemiştir ama, onu kendisi yaratmamıştır, *Arap* olmıyan halklarda hazır bulmuştur.

Doğu'da, özellikle Yakındoğu'da kişisel toprak mülkiyetinin doğmayışı herşeyden önce Coğrafya koşullarının bir sonucudur. Batı bilimdilinde «asyatik» denilen işbu toplum yada devlet düzeninin kaynağına ulaşmak istenirse, Eski *Nil* ve *Mezopotamya* uygarlıklarmadek çıkmak gerekir. Ama biz başka bir yazı - dizisinde Eski İran'ın «Sasanyan» soyunun kurulduğu ve *Mezdek* devriminin geçtiği zamanadeğin geri gidip sonraki bütün İslam devletlerine ve dolayısıyla *Osmanlı*'ya model olan devlet biçimini, Batı - Berlin Üniversitesi profesörlerinden Franz *Altheim*'e dayanarak göstereceğiz.

Kaldı ki *tarih,* Batı - biçimi *Feodalizm'in* Doğudaki benzerine üstün olduğunu kanıtlamış da değildir. Tam tersine, Hıristiyan Batı Feodalizmi haklı olarak tarihe «Karanlık Ortaçağ» olarak geçtiği halde, İslam Ortacağı bu uygarlığın en parlak dönemidir. Gerçekten İslam Uygarlığı

o dönemde yalnız kültür varlığı ile değil, ekonomik ve askeri gücüyle de Batıya üstün olduğunun sayısız kanıtlarını vermiştir. Ayrıca Osmanlı Derebeyliğini Feodalizmi aşmış, daha ileri bir rejim olarak öğen Mustafa *Akdağ* gibi profesörlerimiz de eksik değildir.

Yeniçağda Batı - Uygarlığına üstünlük sağlıyan asıl etkenleri unutup da İslam - Doğunun ve özellikle Osmanh Türklerinin zamanında değişip çağa ayak - uydurmayışını ve *Emperyalizm* aşamasında da sömürge çıkmazına düşüp ezilişini bu gibi varsayımlarla, saplantılarla açıklamıya çalışmak, yalnız diyalektik düşünceye aykırı olmakla kalmaz, emperyalist Avrupa'nın ekmeğine yağ sürmek de sayılır, çünkü bu insanı sonunda fatalist bir sonuca götürür. Nitekim bu yolda düşünmiye alışmış olanlar Cumhuriyet Türkiye'sinde bile özel mülkiyetin, bu temel üstünde gelişegiden sosyal sınıfların varlığını yoksıyacak kertede sapıklığa düşmekte ve birçok kafaları karıştırmaktadır. Bu fatalist düşünüşü mistik - mitolojik sınırlara kadar götürüp Antik - Çağdanberi Anadolu'nun hep köle insanlara beşik olduğunu iddia edenler bile görülüyor.

Şimdi asıl konumuza gelip «TANZİMAT» dönemine bir de içerden bakarak ispatlıyalım ki, ne dünkü yıkılışımızın, ne de bugünkü kalkınamayışımızın nedenleri Osmanlı İmparatorluğu'nda toprakların Timar - Zeamet usulüyle işletilmiş olmasında değildir.

«GÜLHANE HATTI HÜMAYUNU»ndan önce olsun, bilgisiz Osmanlı padişahları ve devlet - adamları, Devleti - Aliye'nin Avrupa karşısında yenilmelerini hep askerlik bakımından güçsüzlük ve yetersizliğine verdiklerinden, asıl etkenlere, orada oluşan sosyal ve ekonomik, bilimsel ve teknik değişme ve gelişmelere akıl erdiremiyor, onun için de bütün çabalarını askerlik alanında harcıyorlardı. Bu amaçla Avrupa'dan uzmanlar ve öğretmenler de getirtiyorlar, silahları ve eğitimiyle yeni bir *ordu* yaratmak için

ellerinden geleni esirgemiyorlardı. Rusya ile Avusturya imparatorluklarının askeri baskılarına bir de Mısır valisi Mehmet Ali'nin başarılı isyanı eklenince, öyle amansız bir korkuya kapılmışlardı ki, bu belaları defetmek için yapmıyacakları fedakarlık yoktu. Öyle ki, bu düşmanlara karşı yardım sağlamak umuduyla İngiltere, Fransa, Hollanda gibi emperyalist Batı Avrupa devletlerinden gelen «Ekonomik yoldan *hulul*» tehlikesini görmüyorlar, onların istediği yeni kapitülasyon haklarını kolayca bağışlıyor yada olağanüstü ayrıcalıklarla ticaret sözleşmeleri imzalıyorlardı. Kendi canları ve ikballeri, giderek hasis çıkarları için toptan devleti *ipotek* ettiklerini anlamaz görünüyorlar ve bu kör siyasetlerini şöyle bir mantıkla savunuyorlardı: «Rusya'nın bize karşı düşmanca niyetleri malum. Bu tehlikeye karşı Avrupa devletleriyle ilişkilerimizi artırıp güçlendirmek ve böylece onları kendimize daha sıkı bağlamak zorundayız. Bu da ancak onlara önemli ekonomik çıkarlar göstermekle ve kâr arıyan Avrupa sermayesini yurdumuza çekmekle olur. O zaman Avrupa kendi çıkarını korumak ve kollamak amacıyla bizi savunmak zorunda kalır.» Bu mantıkla beslenen «Moskof korkusu» devletin bağımsızlığını ve dolayısıyla varlığını satışa çıkardıklarını sezmelerini sonunadek engelliyecek ve Fuat Paşanın ölümünden kısa bir süre önce Sultan Abdülaziz'e yazdığı mektupta görüldüğü gibi, yeni doğan Almanya emperyalizminden sevinç duymalarına sebep olacaktı; çünkü «Bâbı - Âli» için yeni bir spekülasyon kapısı açılıyordu.

Osmanlı devletadamlarının bu psikolojisini bilip sömüren kapitalist devletler, başta İngiltere ile Fransa, yaptıkları yada yalnızca vaadettikleri askeri ve siyasi yardımları çok bahalı ödetiyorlar, yani kapitülasyonları durmadan genişletip ağırlaştırıyorlardı.

«Mısır meselesi» korkunç bir basıntı halinde soluklarını kesen Saray ve Bâbı - Âli efendileri, tek kurtuluş yolu-

nu, İngiltere'nin yardımım sağlamakta gördüklerinden 1838 yılında, yani Mahmut II.'nin son günlerinde, bu devletle öyle bir ticaret anlaşması yaptılar ki, sonrakilere model olacak ve devletin bağımsızlığını sıfıra indirecek olan uğursuz yolda ilk adım sayılacaktı. Onun için «TANZİMAT» adlı derleme kitapta Prof. Y. K. Tengirşenk'in yazısına dayanarak bu sözleşme yada antlaşma üstünde biraz duralım.

Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunup yabancı tüccarların hoşlanmadığı ve kendi hükümetlerinin baskısıyla kaldırtmak istedikleri durum kısaca şu idi: a) Yapağı ile ipekten yüzde 21'e kadar çıkabilen ağır bir ihraç vergisi alınıyordu. Başka birçok mallardan alınan da yüzde 12 kadardı. Tahıl, zeytin ve yağı gibi değerli yiyecek maddeleri ile bakır gibi bazı madenlerin dışarı satılması yasaktı. b) Ticaret sözleşmelerinde yazılı maddelerden olduğu halde Osmanlı hükümeti afyon satışım kendi tekelinde bulunduruyordu. c) Transit maksadıyla olsa bile, Türkiye'ye giren mallardan yine ağır vergi isteniyordu. ç) İstanbul, Ankara gibi yerlerde işliyen kumaş atölyelerini korumak için benzeri yabancı kumaşlara pek ağır gümrük tarifesi uygulanıyordu. Kahve tekelde idi...

Buna karşılık yeni antlaşmaya şu hükümler koyduruldu:

1) Eski kapitülasyon haklarına dokunulmadan işbu antlaşmaya konulan hükümler onlara eklenecek.

2) İngiltere «En kayrımlı devlet» olacak. (Yeni bir hak).

3) Herçeşit yerli malları satmalmak, içerde ve dışarda satmak serbesttir. (Kapitülasyonlarda bu da yoktu).

4) Bütün yerli tekeller kaldırılacak. (Bu sayede Mehmet Ali'ye bir darbe vurulmak isteniyordu).

5) Mal ahp satmak ve bunları bir yerden bir yere taşımak için eskidenberi istenen teskereler artık istenil-

meyecek; istiyen memurlar cezalandırılacak ve bu yüzden uğranılan ziyanlar ödettirilecek. (İşbu teskerelerden devlet büyük gelir sağlardı).

6) Yabancılar en kayrımlı yerli tüccarlarla eşit olacak. (Bu hak da yepyenidir).

7) Yabancı tüccarların dışarlama amacıyla iskelelere indirdikleri mallardan yalnız yüzde 9 vergi alınacak, gemilere bindirilince de ayrıca yüzde 3 gümrük resmi ödenecek. (Yüzde 9 vergi gerçekte yerli üretmenlerce ödeniyordu).

8) Yabancı tüccarların Türkiye'ye soktuğu mallardan yüzde 3 gümrük resmiyle ayrıca bir de yüzde 2 alındıktan sonra bu mallar kırk kez yer değiştirse, artık bir kuruş bile istenmiyecek (Yerli endüstrinin belini kıran hüküm!).

9) Denizde oisun, karada olsun, Osmanlı hükümranlığı altındaki bölgelerden geçecek transit mallarından hiç vergi alınmıyacak. (Bu da yepyeni bir kapitülasyon hakkı).

10) İşbu hükümler İngiltere için imparatorluğun her köşe - bucağında geçerli olduğu gibi, eğer başka Avrupa devletleri de aynı haklardan yararlanmak isterlerse, Osmanh Hükümeti razı olacak. (Gerçekten ne İngilizce bir centilmenlik, değil mi?).

Oysa böylesine bir ticaret serbestliği en ileri kapitalist ülkeler arasında bile uygulanmıyordu o sıra. Uygulanamazdı da, çünkü bu bir intihar demek olurdu! İngilizler bilgin ve filozoflarına reklam ettirdikleri *Liberalizm* ilkelerini bağımsız ve güçlü komşularına zorlıyamazlardı ama, denize düştükleri için yılana sarılmıya hazır olan Osmanh devlet adamlarına tuttura ve yutturabilirlerdi.

Bir yıl sonra Mustafa Reşit Paşa'mn ağzından Güllıane Parkı'nda okunacak olan «TANZİMAT FERMANI» bu hak ve ayrıcalıkları daha yaygın ve genel bir hale getirmekten, onları «gayri müslim» yerli tüccarlara da tam-

maktan başka birşey yapacak değildi. Bu da yine dışardaki efendilerin isteğiydi.

Yabancı kapitalistlerin istekleri yüzde yüz yerine gelmişti, artık onlara sahip çıkmaktan ve uygun işgören devletadamlarını kayırmaktan başka yapılacak şey kalmamıştı. Nitekim öyle yaptılar ve ta «DÜYUNU UMUMİYE» kurulup Osmanlı Hükümeti'ni kendi ellerine geçirinceyedeğin hiçbir değişiklik önerimizi kabul etmediler. Yalnız 1860 - 62 Paris Ticaret Anlaşmasıyla toplam gümrük resminin yüzde beşten sekize çıkmasına lütfen razı oldular, ama buna karşılık eski sözleşmedeki yüzde 12'lik ihracat resmini yüzde 8'e indirip bunun da her yıl yüzde 1'i atılarak sonunda büsbütün kaldırılmasını kararlaştırdılar. Bu ise Türkiyenin hammaddelerini dışarı akıtmak, köşede bucakta daha tutunan yerli elsanatlarını da yoketmek demekti. Prof. Tengirşenk'in andığı Mr. Puryear'in bu konu ile ilgili olarak verdiği bilgi gerçekten ilginçtir: 1827 yılında İngiltere Rusya'ya 7,5 milyon dolarlık mal satmışken, Türkiye ile yeni bağımsızlığa kavuşan Yunanistan'a bunun ancak üçte biri kadar satmıştı. 1845'de ise Rusya'ya satış ancak 10.750 milyona çıktığı halde, Türkiye ve Yunanistan'a satış 11.050 milyona yükselmiş bulunuyordu. Bundan dört yıl daha sonra ise Rusya'ya satış 1827 düzeyine inmiş, buna karşılık Osmanlı topraklarına 12 milyonluk satış sağlanmıştı. Bu durum ancak 1838 antlaşmasının elverişli şartlarıyla açıklanabilirdi.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta da şudur: Eskiden yabancı mallar yalnız İstanbul ve İzmir limanlarından içeri bırakılır ve bu da devlet bütçesinde önemli bir yer tutardı, İngilizler başkaca bir vergi ödemeksizin ülkenin her bucağına ticaret serbestliği usulünü sokunca bu vergi yerli beğlerin kesesine akarak merkezi hükümeti başlıca bir gelir kaynağından etti ve böylece taşradaki nüfuzunu azalttı.

İngiltere siyasetini artık tamamiyle emperyalist emellerine göre ayarlamış bulunuyor, ticaret çıkarları uğruna savaşları bile göze alıyordu. Napolyon'dan sonra birdenbire hızlanan endüstri gelişmesine uygun olarak güttüğü bu politika kısaca şöyle özetlenebilirdi: Kendi endüstrisini koruyup geliştirme tedbirlerinden vazgeçmeden (Kendine karşı da liberal olacak değildi ya!), Avrupa'da edindiği pazarları bırakmadan, denizaşırı yerlerde yeni pazarlar bulmak yada açmak! Bu bakımdan ilk planda bulunan yerler arasında Yakındoğu, yani Osmanlı ülkeleri bulunuyordu. Zamanın ulaştırma koşulları İngilizlerin gözünü daha Okyanuslar - aşırı topraklara doğru uzaklaştırmamıştı.

Bu uğursuz ticaret antlaşmasını Osmanlı hükümetine kolayca kabul ettiren, dediğimiz gibi, başta Mısır meselesiydi. O sayede hem Mehmet Ali'ye karşı İngiltere'nin yardımını sağlamak, hem de tekelleri İmparatorluk ölçüsünde kaldırarak Mısır hükümetini de kendine özgü birtakım gelirlerden yoksun bırakıp zayıflatmak isteniyordu. Mahmut II.'nin Londra elçisi ve şimdi ayrıca Dışişleri Bakanı olan M. Reşit Paşa, Âli Efendi'yi de yanına alarak oraya koştu, ama umduğunu elde edemedi; çünkü kendi uzakgörüşlü politikasını güden kurnaz İngiliz hükümeti ikiyüzlü bir rol oynuyor, bağımsızlık ilan ederse tanıyacağını gizlice Mehmet Ali'nin kulağına söyletiyordu. Padişah ile vezirinin korkudan bulanmış akılları ermiyordu ama, devletin geleceğini kuru bir söz karşılığında tehlikeye attıklarına zamanın tarihçisi Lütfi'nin bile aklı eriyordu. Paşa Hazretlerinin Londra'dan yolladığı ilk raporla ilgili olarak bakın ne yazıyordu: «Buradan giderken yaparım dediği şeylerin üzerine yaptım diye tatlı tatlı yazdığı muahede (taslağı) ötedenberi büyük devletlerin ağızdan söyledikleri lakırdıdan ibaretti.» (Lütfi Tarihi C. 6, S. 17) Aynı tarihçi bu kuru lakırdıya verilen bedeli de şöyle değerlendiriyordu: «Tekel usulü kalktıysa da, yerine ecnebi inhisarı

geldi ki, Osmanlı memleketlerinde perakende satışlara bile onlar iştirak etti. Kendi tebaamızın yapacağı ticaret ve esnaflığı yavaş yavaş ecnebiler elegeçirdi. Dahili sanayi bütün bütün duraklayıp yabancı emtia revaç bularak paranız Avrupa'ya çekilip gider oldu.» (C. 5, S. 112)

Gerçekten, Paşa'nın bildirdiği tasarıyı ne Saray, ne de Bâbıâli beğenmeyip reddettiler.

Londra elçiliği sırasında liberal düşüncelerden etkilendiği ve İngilizlere hayran olduğu anlaşılan Reşit Paşa hep İngiliz atına oynuyor, düşüncesini biyol İngilizlere kabul ettirirse, öteki sözsahibi devletleri de kazanmış olacağını sanıyordu. Oysa Ingiliz'ler gizlice, Fransızlar apaçık Mehmet Ali'yi desteklediği gibi, Avusturya da kararsızdı. Reşit Paşa bir Avrupa antlaşması meydana getirmek için Londra ile Paris arasında mekik dokuya dursun, o arada Nizip bozgunu olmuş, Mahmut II. kahrından ölmüş, İbrahim Paşa'nın ordusu Kütahya'ya doğru ilerlerken babası da Osmanlı donanmasını ele geçirip kendisininkine katmıştı.

İbret verici ve TANZİMAT'ın önemli nedenlerinden birini aydınlatıcı olduğu için Fransa'da Paşaya (gayrıresmi de olsa) söylenen şu sözleri de aktaralım: «Şimdi faraza Mısır işi sona erse ve Saltanatı - Seniye Rusların hiyle ve desiselerinden kurtulup memleketleri imar ve dahili nizamları tesis ederek dış politikasını dost devletlerin istediği şekilde yürütse, hülasa iç ve dış siyaset usullerinde onlara emniyet verse...» işte o zaman Fransa da yardıma hazır olurdu.

Reşit Paşa Avrupa'dan eliboş dönünce Sadrazam Hüsrev Paşa istese onu kolayca Hariciye nazırlığından atabilirdi, ama genç padişahça sevildiğini bildiğinden çekindi ve şimdilik kuyusunu kazmakla yetinmeye karar verdi. Onun yenilikçi, tanzimatçı fikirlerinden nefret ediyor, toy padişahı kandırmasından korkuyordu. Korkusu yerinde idi.

İstanbul'a gelişinden Gülhane Fermanı'nın okunduğu günedeğin geçen dört aylık sürede Paşa ne zaman Padişah katma çıksa, Avrupa'nın, özellikle İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'ye karşı tutumunu anlatıyor, onların istediği «Islahatı» yapmak gerektiğini belirtiyordu. Nihayet istediği oldu ve Padişah 3 Kasım 1839 günü TANZİMAT FERMANI'nın okunmasına izin verdi. Tarihçilerin söylediğine göre Paşa yazıyı düzgün ve yüksek bir sesle okumuştu, ama içinden tedirgindi, çünkü akşama eve sağ döneceğinden emin değildi.

FERMAN'ın herkesçe bilinen metni ve hükümleri üstünde durmıya yerimiz olmadığı gibi bunda bir fayda da görmüyoruz, yalnız şunu söyliyelim ki, bu belge bizde bir çağbaşı sayılacak kadar boşuna şişirilmiştir, aslında yabancılarla yerli hıristiyan tebaanın zaten yararlanmakta bulundukları hak ve ayrıcalıklara resmi bir nitelik kazandırınış olmaktan başka bir önemi yoktur. Ferman Türk ve islam halkları görmezlikten gelmiş, onlara ne kişisel, ne de «Amme Hukuku» bakımından bir yenilik getirinemiştir. Bunlar, yine eskisi gibi, *Şeriat* hukukuna bağlı kalıyor, Padişah ile hükümetinin yetkilerinde de en ufak bir kısıntı yapmıyordu. Kaldı ki, Fermanın öteki esasları da yalnız Reşit Paşa işbaşında bulundukça biraz uygulanacak, düşünce de rafa kaldırılacaktı. Tanzimat hükümlerinin yalnız yabancılarla hıristiyan tebaanın işine yaradığını Türk ve müslüman halklar seziyor, anlıyor, elinden geldiği kadar baltalamıya uğraşıyordu. Hele «İstikrazlar» başlayıp biryandan Türk ve müslüman halkların sefaletini artırırken, biryandan da yabancı bankalarla Beyoğlu sarraflarını zenginleştirdiği görülünce «Tanzimat düşmanlığı» büsbütün artacak, Abdülmecit - Reşit Paşa takımıyla sözde gerici grup arasında Cumhuriyet Türkiyesi'nedek süregidecek olan savaş patlıyacaktı.

Reşit Paşa, Nazırlık ve Sadrazamlık makamlarına

durmadan çıktı ve indi, ama Avrupa'da bizden yana esaslı bir anlaşma meydana getirmek için harcadığı bütün emek boşa gitti. Gerçi büyük devletler Mehmet Ali'nin Kütahya'yadek gelen ordularını geri dönmeye zorlamışlardı, ama bunu kendiliklerinden yapmak zorunda idiler, Osmanlı devletinin Rusya karşısında çok zayıf düşmesine gözyumamazlardı. Gene de başarı Reşit Paşa'nın dirayetine verildi ve Padişahça pek cömert ululandı; bin kese akçe ihsan aldıktan başka şah elinden «Pırlantalı imtiyaz nişanı» da takındı. Ama bu onun TANZİMAT işi göremeden düşmesini önlemiyecekti, o «frenk icadı»nın düşmanları daha çok baskındı!

Kırım Savaşı Rus tehdidini bir zaman koğmuşsa da, Osmanlı hükümetini borca dadandırmış, batakçı «İstikraz» yolunu bir daha kapanmamak üzere açmıştı. Reşit Paşa bu gidişi durdurmıya çalışmadı, zaten istese de artık durduramazdı, çünkü devletin gelir kaynakları halkın yoksulluğu ile orantılı olarak gittikçe kuruyordu. Üstelik emperyalizmin imparatorluğu bütün eklemlerinde gevşetip parçalama ve sömürme politikası çok yol almış bulunuyordu. Fransızlar, Tunus ile Cezayir'i, İngilizler Mısır'ı aynı borçlandırma yöntemiyle elegeçirmek üzereydiler ve korudukları hıristiyan milletlerin bağımsızlık savaşlarını dolaylı dolaysız destekliyorlardı.

Reşit Paşa ömrü süresinde tam altı defa sadrazam oldu ve çoğu yalnız birkaç ay sürdü. İktidara gelmesi hep İngilizlerin desteklemesiyle oluyor, düşmesi de Fransızların koyduğu karpuz kabuğundan ileri geliyordu. Gerçi Fransızlar TANZİMAT'a karşı değillerdi, bundan kendileri de rakipleri kadar yararlanmakta idiler; ama koca Reşid'i pek İngiliz'ci bildiklerinden tedirgin oluyor, onun uzun süre iktidarda kalmasını istemiyorlardı.

Reşit Paşa'nın kişiliği üstünde yeniden durmak zorunda kalmamak için şu sakınılmaz soruyu da hemen cevap-

lıyalım: O gerçekten devleti kurtarmak için kellesini ortaya atan bir idealist miydi, yoksa...?

Reşit Paşa'nın dürüst ve hamiyetli bir büyük devlet adamı olduğunda oybirliği var gibidir; Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi sert TANZİMAT eleştiricileri bile ona toz kondurmuyorlar. Onun için biz de bu noktada pek «müşkülpesent» davranmıyalım ve yalnız şu küçük notu Blaisdell'in H. A. Kuyucak'ın dilimize çevirdiği «Avrupa Mali Kontrolü» adlı kitabından aktarmakla yetinelim: «N. Senior Türkiye'de dolaşırken rasladığı bir İngiliz taciriyle konuşuyor: -Bir paşa için fakir kalmak asla mümkün değildir, meğer ki kendisi paraya karşı pek ilgisiz ola! M. Reşit Paşa'nm Boğaziçi'ndeki Saray - Bahçesi en aşağı 200.000 İngiliz lirası değerindedir. Bütün malikanenin değeri ise 300.000. Malsahibi veresesi ölünce mal devlete geçti ve açıkarttırma ile satıldı. Reşit Paşa o sıra sadrazamdı ve bu yeri 25.000 liraya satınaldı. Geleneğe göre hiçkimse vezirin karşısına çıkıp artırmadı. -Birisi çıkıp artırsa ne olurdu?- İmkansız bir durumda ne olacağını sormak beynudedir. Değil bir sadrazamla, sıradan bir vezirle artırma yarışına girmek kimsenin aklından geçmez. Reşit Paşa yine cömertlik etti, isteseydi malı yalmz bin liraya da alabilirdi.»

Osmanlı - Kapıkulu gelenek ve eğitiminden geçen aydınlar ve politikacılar TANZİMAT'ı daima bir ileri hareket olarak görüp gösterdikleri için Türk ve müslüman halkın Tanzimat düşmanlığını da din bağnazlığına, uygarlık ve Batı düşmanlığına yordular. Oysa her önemli sosyal etki ve tepkilerde olduğu gibi, bunda da asıl neden ekonomikti. Avrupa burjuvazisinin ve yerli ortaklarının çıkarına göre düzülüp koşulan Tanzimat reformları Padişah hükümetlerince hasta bir toplumun bünyesine yukardan aşağı zorlanmak isteniyordu. Bu da birçeşit devrimdi, ama Avrupa'da olduğu gibi asalak feodal sınıfları de-

ğil, tam tersine, Osmanh Kapıkulu aristokrasisini koruyarak, Türk ve müslüman halkı ezen bir devrim. Gülhane Hattı da (1839), Islahat Fermam da (1856), hatta «Kanunu Esasi» de (1876) hep dışbaskılarla yukardan aşağı ve yalmz gayrimüslim tebaaya bağışlanmış «*Hukuk*» idi. Bu bakımdan o ne «İnsan Hakları Bildirisi» ne de hatta İngilizlerin Magna Carta'sına (1252) benzetilmezdi. Din ayrımı gözetmeksizin bütün uyrukların kanun karşısında eşitliği, can, mal, ırz ve namus güvenliği, yargısız tutuklama yasağı, vergi adaleti... gibi hükümler de bir «Amme Hukuku»nun başlangıcı sayılamazdı, çünkü bunların hiçbir kurumsal ettirgeni (müeyyidesi) yoktu, daha doğrusu ettirgen yalnız dışarda dayıları bulunan hıristiyan ahalinin elinde idi. Osmanh Sultanlığının dinsel - saltık niteliğinde hiçbir değişiklik sözkonusu değildi, çünkü böyle birşey -sonra Namık Kemal'lerin haklı olarak eleştirecekleri gibi-, ne düşünülüyor, ne isteniyordu. Bu bütün sömürgelerde uygulanan ilke idi: Yalmz bir aracı burjuvazi yetiştirmiye elverişli ortamı yaratmak ve gerikalan halk yığınlarını yerli efendilerinin elinde ve kör geleneklerinin içinde uyur bırakmak!..

Üstelik TANZİMAT ile yapılmak istenen reformlar uzun sürede devlet çıkarlarına da aykırı idi: Rusya ve Avusturya imparatorluklarının düpedüz askeri saldırıları ve toprak koparma emelleri ile Batılı kapitalist devletlerin ekonomik yoldan sömürme istekleri arasında bocalayıp serseme dönen Tanzimatçı beğler istemiyerek soktukları *hürriyet, demokrasi, liberalizm,* hatta *ulusal egemenlik* fikirleriyle Avrupa Türkiye'sinin hıristiyan milletlerini etkileyip uyandırmışlar, onların ayrılıkçı çabalarını kolaylaştırmışlardı. Bu onların bağdaşık, uzlaşık bir üst - ulus, bir «Osmanh Milleti» yaratma umutlarını büsbütün suya düşürecekti. Gariptir ki, bu demokrasi yolundan bir «Osmanh milleti» yaratma ideali «Yeni Osmanhlar»da ve

«Jöntürkler»de de sonunadek yaşıyacak, Padişahlar, Aziz ve Hamit'ler, tehlikeyi sezip geri döndükleri halde, sözde devrimciler bütün enerjilerini o yolda tüketeceklerdi. Namık Kemal'in zülfüne esir olduğu hürriyet perisi gelse, yani bir meşveret meclisi (parlamento) kurulsaydı bundan kim yararlanacaktı? İmparatorlukta hâlâ hıristiyan nüfus daha çok olduğu gibi, örgütlü sınıfları, kültürlü insanları olanlar da yine onlardı. Millet Meclisi, yani devlet onların olacaktı. Midhat Paşa takımı Abdülaziz'i tevekkeli İngiliz elçisinin bilgisi ve desteğiyle devirmemişti!

> «İçpolitikamızda ençok dikkat edilecek bir konu da Anadolu, Suriye ve bütün Arabistan'da yaşıyan halkı tek *millet* haline sokmaktır. Çeşitli ırklardan gelen, dilleri, dinleri ve gelenekleri birbirine uymıyan insan topluluklarından tek millet yaratmak azmiyle yapılacak teşebbüslerde müsbet netice elde edilmezse, Osmanlı devletinin yokolmaması, kulunuza aşağı yukarı imkansız gibi gözükmektedir. Zira bu koca devlet ne rumların, ne slavların, ne şunun, ne bunundur... Fakat kimindir? ***Bu da hâlâ belli değildir.*** Şu halde bu devlete sahip olacak milleti yaratmak lazımdır.»

Yukardaki satırları yazan TANZİMAT'ın büyük sadrazamından sonuncusu, yani Keçecizade Fuat Paşa'dır (Bk. Sultan İkinci Abdülhamid - Nizamettin Nazif. S. 75). Tanzimat'dan 27 yıl sonra ve ölümünden kısa bir süre önce (1866) Fransa'dan Abdülaziz'e böyle yazan Fuat Paşa imparatorluğa sahip çıkacak bir millet yaratılmasını salıkverirken, artık hıristiyan tebaadan umut kestiğini açıkça göstermekle birlikte, kendi öz milletini, yani *Türk*'ü, o sahipliğe layık bulmuyor da, onu bu kez de Arap çorbasına tuz gibi karıştırmak istiyor. Osman Oğullarının Türk olmadığını, kurdukları imparatorluğu kendileri için yarat-

tıkları ayrı bir kapıkulu sınıfıyla yönettiklerini, Türk'ün yaşadığı topraklara yalnızca asker üretme çiftlikleri gözüyle baktığını çoktandır biliyorduk ama, Tanzimat - devrimcilerinin Türk'ü büsbütün tarihten silmiye kalkıştıklarını doğrusu yeni öğreniyoruz.

Tanzimat'ın da nasıl Türk'e karşı, Türk'e rağmen oluştuğunu biraz daha belirtmek için İmparatorluğun sosyal yapısına da kısaca değinelim: Tanzimat bozgunundan önceki sosyal şema şöyle idi: a) Osmanlı soyu ve Saray aristokrasisi, b) Timar (Dirlik) sistemine bağlı asker aristokrasisi (Kılıç erbabı, Sipahlar), c) Medrese çıkışlı aydınlar ve bunların meydana getirdiği memur sınıfı (Mülkiye, Kalemiye, Seyfiye, İlmiye olarak dörde ayrılırdı), ç) Reaya, yani köylü çiftçi halk, d) Şehirlerde lonca sistemi içinde çalışan cndüstri esnafı (Usta - çırak zanaatçılar).

Tanzimat ile bu sosyal yapıda çok hızlı bir değişme başgöstermiş, aşağıda görüleceği gibi, şehirlerdeki zanaatçı esnaf yokolurken egemen kapıkulu - memur sınıfı karşısında eski pasif reaya yerine büyük - kentlerde, özellikle limanlarda, yabancılarla işbirliği halinde palazlanmış ve politik istekler ileri sürmiye başlamış aktif bir frenk - lövanten ticaret burjuvazisi doğmuştu. Yabancı elçilik ve konsoloslukların besleyip büyüttüğü bu lövanten sınıf bir frenk - rum - ermeni - yahudi karmasıydı. Devleti kendi ihtiyaç ve emellerine göre değiştirmek istiyen ve dışardaki zorlu dayıları saycsinde dediklerini de yaptıran, yani gerçekten Tanzimatçı olan işte bu sınıftı. Reformlar sayesinde memleketin her köşesine rahatça girmek ve gerek kendilerinin gerek dışardaki patronlarının çıkarlarını daha iyi sağlamak istiyorlardı. Onların çıkarlarına ve ideallerine uygun bu serbesliği (Liberalizmi) Türk yüksek okullarında bilimin sonsözü gibi okutan kendi profesörleri de vardı. Örneğin «Mektebi Mülkiye»de «İlmi Serveti Milel» hocası Ohannes Paşa «Müdahalecilik ve Himayecilik» dediği

ekonomi politikasına karşı veryansın etmekte idi. Namık Kemal, Ziya Paşa gibi Türk - İslam ideologları ekonomik yazılarında müslüman bankasından, müslüman şirketinden demvursalar da, bu bir özentiden, bir dilekten öteye gidemezdi. «Elkasibü Habibullah buyuran - peygamberin emrediyor, tacir ol!» gibi bir öğüt.

Avrupanın ekenomik zorbalığından silkinip kurtulan halkları, ulusları görüp duruyoruz, geçici de olsa biz de kurtulmuştuk nitekim. Ama bilim ve bilinç boyunduruğunu kıran yazık ki pek az!.. Yiğit yüreğinden fırlattığı şimşek dizelerini okurken hâlâ gözümüz kamaşan bir Namık Kemal bile Mustafa Reşit Paşa'nın kendini ve nazlı çocuğu «Tanzimat»ı «memlekete başka destek bulamamak» bahanesiyle «yabancı devletlerin kefaleti altına koymasını» şöyle savunuyordu: «Tanzimatı o sıra kamuoyunun himayesine vermek cellat eline vermek demek olurdu. Başka? Şeriat mı onu koruyacaktı? Şeriat uygulansa zaten Tanzimata hacet kalmazdı. Ulema mı denilecek? Ulema şeriatı koruyup şunun bunun muhakemesiz idamına fetva vermeselerdi Avrupa kefaleti altında bir varakpare ile insan hayatını korumıya hacet kalır mıydı?..»

İşte böyle yabancı sütüyle beslenip büyütülen nazlı Tanzimat çocuğunun kendi anayurduna yaptığı korkunç kötülüklerden birkaçım daha kısaca anlatalım:

Yerli endüstri 18. Yüzyıl sonunda daha ciddi olarak sarsılmış değildi, hele pamuk ve ipek dokuma sanatları olduğu gibi duruyor, dışpazarlara bile mal satıyordu. Masson'a göre 1788'de Fransa Türkiye'den 2,3 milyon livre pamuklu bez satınalmıştı. Büyük Devrim yılı olan 1789'da aldığı ipekli dokuma ise, ağır gümrük vergisine rağmen, 187 bin livre tutuyordu. Aynı yıllarda Almanya ve Avusturya'ya gönderilen pamuk ipliği yılda 250 bin livre olmuştu. Gerçi Avrupa fabrika malı çıkarmıya başlayınca Türk satışları yalnız hammaddelerden bileşir oluyordu, ama Na-

polyon sonrasınadek durum dengeliydi, ticaret açığımız yoktu. Devlet üç kıta üstündeki zengin topraklarına dayanarak kimseye el - açmadan, hiç borçsuz yaşıyordu. Yünlü kumaşlar, şeker, kağıt, saat, hırdavat... gibi birçok fabrika malları artış dışardan gelmiye başladığında bile yerli endüstri daha bunalmamıştı. Bu bunalım kapitalist Batı Avrupa'nın yığın halinde mal çıkarmıya başladığı 1825 - 1830 döneminde görülür. Urquart'ın belirttiğine göre, Osmanlı endüstrisinin belkemiği olan pamuklu dokuma on yılda yokolmuştur. Buna karşılık İngiltere'den pamuklu ithalatı 1828'de 465 bin sterlinden 1831'de 1.40 milyona yükselmiştir. İşkodra'da 1812'de 600 dokuma tezgahı çalışırken 1921'de bu sayı yalnız 40'dır. Aynı tarihte Tırnova'daki 2.000 tezgah 200'e inmiştir.

Yerli sanatların yıkılışı, tabii İstanbul ve Balkanlarda, liman ve hinterlandında başlıyacaktı. Ulaştırma güçlüklerinin yenilemediği iç bölgelerde ise elsanatları daha uzun süre dayandı. Ayrıca Anadolu piyasalarına pamuk ipliği ve dokumaları genel olarak doğu şehirlerinden, Musul, Mardin, Urfa, Antep, Kilis, Malatya ve Trabzon'dan geliyordu. «Maraş işlek bir sanayi yeri olup ipek veya sırma işlemeli yünmantolar ve yelekler çıkarıyordu. Türkmen kadınlarının kullandığı boyalı pamuklular geniş bir ticaret metahıydı.» İpekli dokuma merkezleri olan Şam, Halep, Amasya, Diyarbakır, Bursa gibi kentlerde dokuma tezgahlarının sayısı gittikçe azalarak 1848 ile 1855 arasında parmakla sayılır oldu. Avrupa'nın başıboş giren ucuz boyalı bezleri yoksul halkı yerli mallardan çabucak yüzçevirtti. Öyle ki Bursa'nm 25 bin okka ipek kullanan 1000 tezgahından birkaç yıl sonra (1847) yalnız dörtbin okka harcıyan 75 tanesi kalmıştı. Bütün öteki merkezlerde durum aynıydı. Viquesuel yazıyor: «Türkiye'nin sayıca çok ve çeşitli ve yalmz yerli ihtiyacı kapatmakla kalmayıp bütün Doğuya ve birçok Avrupa ülkelerine de satış yapan atölye-

leri şimdi (1855) ya hiç kalmamıştır, yada cançekişmektedir.» Totonjans yazıyor: «Hükümet merkezinde ve çevresinde dokumacı, kalaycı, bakırcı... küçük sanat erbabı doludur, ancak bunlar şimdi yarıaç yaşamakta ve dilenmektedir.»

Yerli elsanatlarını koruma denemeleri iş işten geçtikten sonra, Abdülaziz'in tahta çıkmasıyla başlamıştır. Ama bunlar esaslı şeyler olmayıp gümrük resmini biraz artırmak, sergiler açıp sanayi mektepleri kurmak ve şirketler yapmaktan ibarettir: 1862'de gümrük yüzdebeşten sekize çıkarılır, 1863'de otuzbin sterline malolan bir yapıda yerli ve yabancı mallarla Avrupa makinelerinin gösterildiği bir sergi açılır, 1867'de yine İstanbul'da bir «Islahı Sanayi Mektebi» kurulur. Koruma denemelerinin en ilginci şüphesiz esnafı şirketler halinde birleştirmektir, yani bir çeşit üretim kooperatifleri yapmaktır. 1874'e değin bu cinsten 7 şirket kurulmuş ve 12 yıllık vergi muaflığı ile bazı ayrıcalıklar tanınmıştır: Dışardan getirtecekleri donatımın gümrüksüz girmesi ve resmi dairelerin satmalmalarmda onlara öncelik verilmesi gibi. Hazneden ve bazı hayırsahiplerinden aldıkları yardım paralarını kendilerinkine katıp işe girişen bu ortaklıkların hiçbiri yaşıyamamış, 1874'de kapatılıp görevleri belediyeye verilmiştir. Sermaye yetersizliği, tecrübesizlik ve hepsinden önemlisi yetesiye korunmamak batmalarının başlıca nedenleridir. Yerli endüstri ancak tam bir politik bağımsızlık ve sınırsız bir gümrük himayesiyle yaşatılabilirdi ki, Osmanlı Türkiyesinde ikisi de yoktu; Türkiye artık dermanı tükenmiş bir yarısömürge idi.

Ayrıca içpazarın ihtiyacı değişmiş, yerli mallara istek çok azalmıştı. Asker ve sivil halkın yeni alışkıları pekçok malların dışardan getirtilmesini gerektiriyordu. Yabancı mallar yüzdebeşi ödedikten sonra ülkenin heryerine serbestçe gidebildiği halde, bizimkilerin her yer değiştirmede amediye, reftiye, müruriye, mastariye gibi birçok vergiler

ödemek zorunda bulunmaları, yıkımlarının bir başka nedeniydi. Avrupa'dan gelenlerle yerli malların maliyetleri arasında önemli bir fark yokken bu eşitsizlik pek yıkıcı olmuyorduysa da, yabancı fabrika malları birkaç kat daha ucuzlayınca yarışma olanağı hiç kalmamıştı. Son bir önemli nokta da şu idi: Avrupa mallarından yana saydığımız avantajlar olmasaydı bile, yerli elsanatları ergeç ölecekti, çünkü bilim ve teknik girmiyor, üretim yöntemi gelişmiyor, sermaye birikimi de olmuyordu.

Yeniçerilik kaldırılıp Avrupa biçimi ordu kurulunca, yeni silahlardan başka askeri kılıklar ve türlü donatımlar için de fabrikaya ihtiyaç hissedilmişti. Fes'ten başlıyarak birçok sivil ihtiyaçlar da içerde fabrika yapmayı gerektiriyordu. Abdülmecit bu hevesle Hereke kumaş, Beykoz kundura, Topḥane silah, yine Beykoz cam - porselen, Zeytinburnu dokuma fabrikalarını kurdurdu. «Feshane» zaten Mahmut II. zamanında kurulmuştu. Bu atılım da verimsiz olmuş, hep yabancı mühendislerin yapıp işlettiği, çok pahalıya malolan bu endüstri kurumları kısa bir süre sonra kapanmışlardı. «Feshane» gibi birkaçı sayılmazsa, gerisi, çalışırken de zarar ediyorlardı, hazneye ağır yük olmakta idiler. İsraflar ve kötüye - kullanmalar ziyanı daha da ağırlaştırıyordu. A. Boué'nin anlattığına göre, devlet fabrikalarından birinin Fransız direktörü uzun zaman Fransa'dan getirttiği malları fabrikanın malı diye yutturmuş, sahteciliği meydana çıkmak üzereyken eline geçen paralarla soluğu dışarda almıştı.

Devlet fabrikalarından ayrı olarak, çoğu yabancı sermayeli, özel fabrikalar da açılmamış değildi. Kapitülasyonlar devletin yerli endüstriyi korumasına engel olmakla birlikte, imparatorluk ekonomisi özel sermayelerini yüreklendirecek bazı koşullardan yoksun değildi: Hammadde bol, daha yeni yıkılan yerli endüstrinin işsiz bıraktığı tecrübeli ucuz işçi boldu. Geniş bir sürüm pazarı vardı. Öyle iken

kurulan fabrikaların çoğu yaşamamış, Paşabahçe'de mum, Beyrut'ta kağıt, Beykoz'da cam ve kağıt fabrikaları kısa zamanda paydos etmek zorunda kalmıştı. Kaldı ki, bunlar tutunsa bile, bu yerli bir endüstrinin kurulması demek olmıyacaktı, çünkü hemen hepsi yabancıların elindeydi, dışardaki kapitalistlerin sömürücü küçük dallarından başka birşey değildi. Üstelik bunlar daha çok yarı - yapımlı maddeler üretiyor, bunlar da yine ihtiyacı karşılamıyordu.

Avrupa endüstri kapitalizmi doğuda kullanılan malları modern fabrikasyon yoluyla çok ucuza üretip yollamak suretiyle yerli endüstrileri yoketmeyi bilinçli bir politika olarak yürütüyordu. Kısaca söylemek gerekirse, TANZİMAT başlarında kendine yeten, hatta bazı dallarda önemli ihracat yapan Türkiye endüstrisi, bu dönemin sonlarına doğru ortadan kalkmış, ülke hemen herşeyde dışarıya muhtaç bir hale gelmiş bulunuyordu.

Avrupa'nın gecikerek endüstri çağına giren bağımsız devletleri bile, sırasıyla, Osmanlı İmparatorluğunu sömürmiye katılacak, Rusya ve Avusturya'nın savaşlarla yıkamadığı devleti, onlar içinden yiyip tüketeceklerdi.

BORÇLANMALAR:

Eskiden kâr getirdiği için, istiyerek açılan saldırı savaşları durmuştu, devletin en bunalgın zamanlarında düşman saldırısıyla açılan savunma harpleri ağır masraflara, tazminatlara, maddi - manevi büyük kayıplara sebep oluyordu. Ama hâlâ üç kıta üstünde zengin topraklara ve ekonomik kaynaklara sahip olan imparatorluk, -«Züyuf akçe» kalpazanlığı, bono ve kağıt para çıkarma gibi çürük ve zararlı mali tedbirlere rağmen- yine kendi yağıyla kavrulabiliyordu. Ama şimdi...

İlk «İstikraz» denemesi, Tanzimatçılık yolunda Mustafa Reşit Paşa'yı desteklemek isteyen İngiltere ve Fransa hükümetlerinin aracılığı ile 1850'de 55 milyon frank üze-

rinden yapılmıştı. Bununla hükümetin İstanbul Bankası'na yaptığı borç ödenecekti. Sözleşme daha onaylanmadan piyasaya «tahvilat» çıkarılıp bankanın Londra'daki ajanı Baltazzi kurumuna «istikraza mahsuben» 20 milyon frank yatırıldı. Ama bu iş bir sonuca bağlanmadan Reşit Paşa iktidardan düştüğü için teşebbüsten vazgeçildi ve bu tek-yanlı «fesih» kararı yüzünden haznenin ödediği 20 milyonluk avanstan başka ayrıca 2,2 milyonluk tazminat da verildi. Bu işte bizi ilgilendiren nokta ziyanla istikrazdan vazgeçilmek için verilen gerekçedir: Borcun siyasi baskıya yolaçması korkusu! Bu korkuyu haklı gösterecek kanıt da gözönünde duruyordu: Bir borcu ödeyemiyen Yunanistan'ın Pire limanına İngiliz filosu girip demirlemişti!

Osmanlı hükümetinin borç almakta gösterdiği bu çekingenlik çok sürecek değildi tabii. 1854'de Kırım Savaşı'nı yürütmek için alınan borç o kapıyı hiç kapanmamak üzere açacaktı.

İlk gerçek istikraz yüzde 80 ihraç değerli ve yüzde 6 faizli olarak ve Mısır vergisi karşılık gösterilerek İngiltere'den yapılan bu istikrazdır. Bunun üstünden daha bir yıl geçmeden, Mısır vergisinin artanı ile Suriye ve İzmir gümrükleri karşılık gösterilerek 5,65 milyon Osmanh altını alınmıştır. Devlet gelirlerine eklenen bu borç paralar yine de savaş masraflarını karşılamadığından kağıt para çıkarılarak iç borçlanmıya da gidildi. Toptan «sergi» adı verilen bu borçlar yüzde 6 faizli hazne bonoları şeklinde idi. Tanzimat Fermanı'nın vaadettiği «mali ıslahat» gerçekleşmediği gibi, kurulan uluslararası «Islahat Komisyonları»nın çabaları da hazneye günlük harcamaları karşılama gücü sağlıyamıyordu. İster istemez gene dış piyasaya başvuruldu ve öteyandan kağıt para çıkarılarak içborçlar da artırıldı. Her iki yoldan elde edilen paralarla biryandan borçların «mürettebat» denilen taksitleri ödeniyor, biryandan da bütçe açıkları kapatılıyordu.

Yazının sonunda verilen kaynaklarda dökümleri bulunan bu borçlanma dizisini burada sırasıyla gözden geçirmek için yerimiz olmadığı gibi, pek faydası da yoktur. Yalnız şunu belirtelim ki, 25 yıllık kısa bir sürede borç zamanın koşullarına göre gırtlağa çıkmış sayılırdı; 1875 yılında devletin tüm geliri 17 - 18 milyon altını geçmezken borç taksiti olarak 14 milyon ödemek gerekmişti.

Rusya'nın kışkırtmasıyla Sadrazam Mahmut Nedim Paşa moratoryom ilan edince (1876) Avrupalı alacaklılar kızıp krediyi kestiler ve hemen arkasından uğursuz «93 Harbi» patlak verdi. Pek sıkışan Abdülhamit hükümeti devletin daha haczedilmemiş esaslı 6 vergi kaynağını (Rüsum-u Sitte) Galata sarraflarına ve Osmanlı Bankası'na rehin vererek 10 milyon altın almak zorunda kaldı. Osmanlı Hükümeti 1854'den 1877'ye değin birbirini kovalıyan istikrazlarla toplam olarak 251 milyon altın borçlanmış, ama bundan eline yalnız 135 milyon geçmiş bulunuyordu. 1873 istikrazı bir yıl öncesinin Hazne Tahvillerini «Konsolide» etmek için kullanıldığından, bu da hesaba katılınca (6.936.600 tahvil söndürmüştü), borç toplamı 244.273.158 liraya çıkmakta, elegeçen miktar da 128.079.151'e inmekte idi. Borcun yüzde 52'si!

Osmanlı Bankası'yla Galata sarraflarından alınan 10 milyon liralık borca karşılık tutulan önemli 6 vergi (tuz, tütün, ispirto, pul, ipek öşrü, İstanbul balık resmi) için «Rüsumu sitte» adıyla bir daire kurulmuş bulunuyordu. Bu dairenin anılan vergilerden elde edeceği gelirin bir milyon lirası Galata sarraflarının alacak taksitlerine, gerisi de dış borçlara yatırılacaktı. Bundan memnun olmayan dış alacaklılar gürültü koparark hükümetlerini harekete geçirip Bâbıâli'ye şiddetli bir nota verdirdiler (1880). Bâbıâli bu nota üzerine alacaklı temsilcileriyle görüşüp anlaşmıya mecbur oldu ve «1881 Muharrem Kararnamesi» adı verilen ve «Düyun-u Umumiye»nin temeli olan belgeyi imzala-

dı. Yeni birtakım kaynaklara daha elkoyan işbu devlet - içinde - devlet yönetimi hem dış, hem iç borçların ödenmesini üstüne alıyordu. «Düyunu - Umumiyei - Osmaniye Meclisi» biri Osmanlı Bankası'ndan, biri yerli alacaklılardan, beşi de yabancı alacaklılardan olmak üzere 7 kişilikti. 1883'de resmen kurulan ve tüm devlcti nerdeyse hacir altına sokan bu yabancı yönetim altıbin kadar memuru ile imparatorluğun dörtköşesine bir ahtapot gibi kollar uzatıp yerleşti. Yarım yüzyıldır süregelen bir «Yarım sömürge oluş tarihi» kapanmıştı. Kızıl Sultan'ın boğucu dik tatörlük rejimi ciddi bir direnme ile karşılaşmaksızın yerleşebilirdi: «Hasta Adam» ölüm döşeğine serilmişti. Bu ölümcül hastanın soykasında ne kalmışsa onu da bu «Düyunu Umumiye» ahpatopu sömürecek, ama hastayı öldürmemek için de yeni borç şırıngalarıyla yardımına koşacaktı: 1881 Muharrem Kararnamesi'nden Meşrutiyet yılı 1908'e kadar Osmanlı Hükümeti'ne yeniden bulunan borçların toplamı 120.314.473 lira olup bundan elegeçen miktar da 107.858.796'dır.

MEŞRUTİYET devrimcilerimizin Birinci Cihan Savaşı'nadek ünlü Maliye Nazırları Cavit Bey eliyle sağladıkları borç da, oran bakımından hiç daha az değildir: 39 milyonu elegeçmek üzere 46 milyon - altın tabii!

Avrupa'nın en azgın yeni emperyalist devleti olan Almanya'nın yanında savaşa atılan zavallı «Hasta Adam» bu kez gerçekten ölünce, terekeden yeni Türkiye'nin payına elbette yalnız borç düşebilirdi: 107,5 milyon! Bir takım yanlış hesaplar düzelttirildikten sonra bu pay 1933 tarihli Paris uzlaşmasıyla 962 milyon Fransız frankı olarak tespit edildi -ki 1936 rayicine göre 80 mil. TL demekti-, ve 700 bin liralık taksitlere bağlanıp o şekilde İkinci Cihan Savaşına ve ötelerinedek Cumhuriyet hükümetince ödenip tüketildi. Ama alışmış kudurmuştan beterdi, aynı bataga yeniden atılmaktan kurtulamıyacaktık!

Peki, bunca ağırbahaya alman paralar nerelere harcanıyordu? En büyük parçalarının belki de hiç ele geçmeden borçlara «mahsup» edildiğini biliyoruz. Ya gerisi? Gerisi kapıkulu aristokrasisinin geçimi, Paşalar saltanatının sürgitmesi için harcanıyordu tabii. Onlar şimdiki gibi bir kalkınma ve «nurlu gelecek» edebiyatı da yapmıyarak açıkça kendilerine saraylar, konaklar yaptırıyor, yerli - yabancı komisyonculara (Yüzdeon'lara) cömertçe ihsanlar dağıtıyor ve nihayet, -Fikret'in dediği gibi- «Aksırınca, tıksırınca, çatlayınca, patlayıncıya kadar» yiyorlardı. «Yağma Hasanın böreği,» «Devletin malı deniz, yemiyen domuz!» gibi parlak atasözleri dilimize o sırada yerleşiyordu.

Eski kapitülasyonlara eklenen yeni ticaret antlaşmalarıyla memleketin ekonomisi zaten yıkılmış bulunduğundan, sözde «Tanzimatçı» devlet adamları dürüst olsalar, bilinçli ve istekli de olsalardı, o paraları yine yatırım sermayesi olarak kullanamazlardı. Onun için bütün kurnazlıklarıyla «Tanzimat» oyunları oynıyarak dışarıdan sızdırdıkları paraları harvurup harman savurdular. 1858 istikrazı İngiltere'de piyasaya dökülünce TIMES Gazetesi kapitalistleri uyararak şöyle yazıyordu: «Türklerin borç almaktan garip bir zevk duyduğu görülüyor... İngiliz ve Fransız altınlarını kolayca çeken usullerin Türk paşalarını büyülediği anlaşılıyor. Türkiye'deki sosyal durum borç alıp israf etmiye elverişlidir, çünkü aldıkları bu paraları geri vermek zorunda değiller... Namuslu bir toplumun ilk ödevi ayağını yorganına göre uzatıp, ancak önemli gayeler için borç almaktır... Eğer sermayedarlarımız Doğu'da iş yapmak istiyorlarsa, dizgini kendi ellerinde bulunduracakları işlere girişmelidirler. Batakçı hükümet adamlarına borç vermek tehlikelidir... Türk memurları bilgisiz ve mürtekiptir... Bâbıâli borçlanmış, borçlanıyor, borçlanacaktır...»

Kapitalistler bu gibi uyarmalara kulak asmıyor, bankerler ve spekülatörler Avrupa altınlarını «Şark kapılarına

yollamak için» birbiriyle yarışıyorlardı, çünkü kendi yurtlarındaki hisse senetleri yalnız yüzde 4 - 5 kâr getirirken, Türk tahvilleri yüzde 9 - 10 faizliydi. Diyelim dört milyon ingiliz liralık bir alacak «Mürekkep faiz» hesabıyla çabucak (6 yılda) iki katına çıkıyordu. Bu, hem çok kârlı, hem daha az rizikolu bir sömürme yolu idi.

İmparatorluğun hep rum, ermeni, yahudi gibi «Tebea» azınlıkları elinde biriken yerli sermaye de aracılık rolüne canatmakta idi. İçerden ve dışardan sağlanan borç paralar hep ordu, yönetim, borç taksitleri gibi dipsiz ve verimsiz yerlere harcandığından aracılık rolü onlara bitmez tükenmez bir gelir kaynağı gibi gözüküyordu. Osmanlı Bankası ile genç rakibi Deutsche Bank yalnız bu aracılık rolünden milyonlar vurmuşlardı.

Böyle olunca padişahlara artırdıkları paralarla yeni saraylar, camiler, kışlalar ve türlü resmi binalar yaptırmaktan başka yapılacak iş kalmıyordu. Bu korkunç Osmanlı hovardahğı ne de olsa ekonomik düşünmiye alışık bir İstanbul bankerini kızdırarak şöyle dedirtmişti: «Devletin belki 50 sarayı varken, borç para ile 50 tane daha yaptırmak ancak çılgınların işidir!»

Benim sözlerim bitti. Bu yazının ağır havasını biraz hafifletmek için sözü iki şaire, Namık Kemal ile Ziya Paşa'ya bırakıyorum:

Tanzimatçı devlet adamlarının yabancıları iç işlerimize nasıl bulaştırdıklarını Ziya Paşa şöyle açıklıyor:

«Gerçi kuzeyimizde bizi yutmak için ağzı açık bekliyen karakuşun tehlikesini defetmek amacıyla ve onun İstanbul'u ele geçirdiği takdirde Avrupa'nın barış dengesini nasıl bozacağım anlatarak bu konuda ortak menfaatı öne sürüp, öteyandan Avrupa'nın iktisadi menfaatlarını memleketimize yöneltmek maslahat icabı idiyse de, bu tedbirin bizi yokedecek mertebede kötüye kullanılmamasına dikkat etmek de akıl ve hikmet gereği idi. Yazık ki ikbal

hırsı ve kişisel çıkarlar bu hakikatin anlaşılmasına engel oldu.»

Ve Reşit Paşayı, hemen her önemli işte Avrupa elçilerinden yardım ve destek aramaya zorlayan sebebin hasımları olduğunu belirterek sözüne şöyle devam ediyor: «...Reşit Paşa hasımlarına mukabele etmek için Avrupa'daki nüfuz ve itibarından başka bir silahı olmadığından, o da bu silaha sarılmak yolunu tuttu ve Avrupa devletlerine hoşgörünmenin İstanbul'daki elçilerinin terviç ve iltimasına bağlı olduğunu sandı ve bu yersiz nezaket gösterişinden dolayı açılan müdahale kapıları bir daha kapanmadı. O zamana kadar biz mukavvadan yapılmış aslan gibi uzaktan bakanlara dehşet verirdik. Avrupalılar içimizin kof olduğunu birdenbire anlayınca ve mülkümüzün kendilerine ne kadar faydalar sağlıyacağını da bildiklerinden, ticaret ve sanayilerini oraya naklile bunları her türlü arıza ve engellerden kurtarmak yolunda müsaadeler ve imtiyazlar istemiye koyuldular ve her istediklerini de zahmetsizce elde ettiler. Bunun üzerine Türkiye'nin ticareti Avrupa tüccarına hem başka yerlerden daha kârlı ve kolay, hem de memleketin havası - suyu ve ucuzluğu hoş görünüp kendi fabrikalarının çürük mallarını gemi gemi getirip altına çevirdiler ve bunlardan birçokları da aileleriyle birlikte İstanbul'a göçtüler. Bizim halk dahi cicili - bicili ucuz eşyayı elegeçirince, mesela arşını 60 paraya allı kırmızılı basmayı görünce, Şam çitarisinin yüzüne bakmaz oldu. Uşak, Gördes halıları, Selanik ve Bursa ehramları artık gözümüze kaba görünüp Avrupalıların sevdiği mallar haline geldi... Biz bütün giyim ve döşemde Avrupa'nın fabrika mallarını kendimizinkilere yeğ tutarken hükümet dahi bol bol imtiyazlar ve müsaadelerle bu hali teşvik ettiğinden mülkümüzün sanayii yıkıldı, tüccarımız iflas etti. Sanayi erbabı perişan oldu. Eskiden mülkümüzde tedavül eden akçemiz ecnebiye gidip haznemiz daraldı ve nihayet bugünkü kor-

kunç hal meydana geldi.» (HÜRRİYET gazetesi, 12 Nisan 1869.)

Ziya Paşa Tanzimat devrinde yabancı müdahalesinin ne kertelere vardığını da şöyle anlatıyor: «Eskiden Dersaadette bulunan yabancı sefirlerin işleri, Avrupa'da bulunan bizimkiler gibi, yalnız kendi uyruklarının umuruna bakmak ve hükümetlerinden aldıkları emir ve talimatı Bâbıâli'ye bildirmekten ibaret olmakla Sadrazam azlolunmuş, defterdar sürülmüş, kethüda değişmiş... hiç umursamazlardı... ve elçiler bir defa İstanbul'a yeni geldiklerinde, bir defa da giderlerken Zatı Şahane'nin katına çıkarlar, pek mühim bir maslahat olmadıkça Sadrazamla bile görüşemezlerdi. Yabancı konsoloslar ise İzmir, Selanik, Trabzon, Edirne gibi ticaret yerlerinde ve uyrukları bol olan merkezlerde otururlardı, görevleri dışında hiçbir işe karışmazlardı. Ama rahmetli Reşit Paşa elçilerin nüfuzunu kendi maksatları ve şahsi ikbali için kullanmak yolunu açınca, onlar da himayelerini pahalı satmıya başladılar. Ne zaman ki Reşit Paşa mesnetten düşürülür, bir elçinin zoruyla tekrar oraya çıkarılırdı... Böylece elçilikler her umurumuza parmak sokar oldular. Elçilere elmaslı nişanlar, murassa kılıçlar, eşlerine pırlantalı küpeler ve ziynetler, tercümanlara yine murassa kutular, nişanlar, Beyoğlunda, Büyükdere ve Tarabya'da köşkler ve evler bağışlanırdı. Bunlar nüfuz kullanarak memleketimizde hükümran olmak lezzetini aldıklarından hem Padişah ve ümeradan değerli armağanlar almak, hem de delalet ettikleri milyonlar kazanmak işine dadandılar ve iş o mertebeye geldi ki, Bâbıâli önceden elçilerin rızasını almadan hiçbir değişiklik yapamaz oldu... Bizim tabaamızdan olan tüccarlar hükümete bir işi düşüp gördüremediklerinden yabancıların nail olduğu imtiyazlardan kendileri de yararlanmak maksadiyle tabiiyet değiştirerek arzularına bu yoldan ulaştılar. Gayrimüslimlerden nice bin kişiler ecnebi tabiiyetine geçip önceleri arzıhaller

verip bin türlü küçülmeler ve etek öpmelerle iş gördüren mesela Samatya'lı Kasbar şimdi başında bir kara şapka ve yanında bir yabancı tercüman olduğu halde Hariciye Nazırının yanına çıkıp başköşedeki sandalyaya kuruldu ve cebinden tütün kesesini çıkarıp cıgarasını yaktı ve Nazır paşanın burnuna üfliyerek bacak bacak üstüne attı ve ne istiyorsa yaptırdı. Elçilikler bu aracılığı elbette karşılıksız yapmıyorlardı, işine göre pazarlıkla para alıyorlardı. Devletimiz tebaasının zenginlerini böylece kaçırıp yabancı elçilik memurları da milyonlar vurdu. Ayaklar altında çiğnenen hukuk da caba...

«Taşradakiler de hep İstanbul'daki merkezlerinden gördüklerini yapıp memleketin her işinde mahalli hükümetlere müdahale ettiler. Pasaportlar ve patentler satarak devlete vergi veren nice bin zengin tabaayı baştan çıkardılar ve bunların kurtulduğu yük geri kalanların omuzuna bindi ve çok yerde halk bu yükün altında ezildi. Bakaya yıkıldı kaldı ve bu yüzden haznenin nice yüzbin akçesi çürüdü gitti... Taşra memurlarından bir vicdanlı çıkıp da konsolosları görevleri dışına çıkmaktan meneylese hemen elçiye ve oradan da Bâbıâliye şikayet olunup adam azlolunur, gelip dert yansa elçinin sözleri onun haklı sözlerine baskın geliyordu. Bu hal taşra memurlarını konsolosların kavasları mertebesine düşürmekte idi. İşin tuhafı bu konsoloslar ve vekilleri ve memurları çoğunlukla yerliden, hem de emlak ve ticaret erbabından seçilmekle memleketin ticareti bunların tekeline geçiyordu. Başka kimse onlara rekabet edemezdi.» (24.5.1869)

Ziya Paşa aynı HÜRRİYET Gazetesi'nin 12 Temmuz tarihli sayısında konuya devam ediyor:

«...Tercüman Pizani'ler, Scheffer'ler, Outrey'ler, Mayer'lerden herbiri, delege elçi gibi, Hariciye Nazırlarımıza hükmettiler. Bayağı bir adama söylenmesinden utanılacak sözleri Sadrazamların yüzlerine söylediler... Tercümanlar

Bâbıâlinin miskince nezaketi sayesinde öyle büyük işler becerdiler ki, kendi devletlerinin gözünde bile büyüdüler, önem kazandılar. Elçiler değiştiği halde bunlar damızlık gibi yerlerinde kaldılar. Yeni gelen elçilere bunlar hocalık ettiler ve yol gösterdiler.

«Böylece iki taraf arasında bir menfaat birliği meydana gelip şu görülen mefsedet dolabı kuruldu... Avrupa devletleri Şark'ın ahvalini hep bu tercümanların raporlarından öğrendikleri için, ne zaman bir mesele çıksa, Devleti Aliyenin zararına bir çözüme bağlanıyordu. Yabancı elçilerden biri tercümanın sahtekarlığını keşfedip gerçeği meydana çıkarınak ve onu defetmek istese, Bâbıâli hemen ona şefaat edip kurtarıyor yada olmazsa elçinin aleyhine çalışıp azlettirinceye kadar uğraşıyordu. Nitekim İngiltere elçisi Lord Redcliffe tercüman Pizani ile çatışınca, Bâbıâli ne yaptıysa onu azlettirip Pizani yerinde kaldı. Öyle bir durum hasıl oldu ki, yeni gelen elçiler değişmez tercümanların elinde oyuncak oldu ve meselelerin çoğu, pek çok hukuk zayi olarak, rezilane halledildi... 'Şark meselesi' böyle doğdu ve çözülmesi imkansızlaştı.

«...Bir tercümanın Saraya gidip birkaç söz söylemesiyle bir Sadrazamın azledildiği ve başka birinin sözüyle de Hariciye Nazırının değiştirildiği görüldü...

«Bir tercümanın Hariciye nazırının yazı tepsisi üstünden kalemi alıp Nazırın eline tutuşturarak istediği kelimeyi yazdırdığı ve bir elçi görüşmek için Bâbıâliye gelerek Sadrazamın koltuğuna oturduğu ve Sadrazam olan zat da karşıdaki iskemleye misafir gibi iliştiği, nice kereler görüldü.

«Müsteşar, beğlikçi, âmedi gibi yüksek Bâbıâli memurlarının bir tercümanı memnun edinceye kadar bir müsveddeyi iki üç defa düzelttikleri ve Sadrazamdan görmedikleri kaba ve incitici muameleleri onlardan görüp katlandıkları bin defa oldu.

«Hele, taşra memurlarının azil ve tebdilleri bir elçi

yada tercümanın dudağından çıkacak tek söze bağlı olduğundan, memlekette görülen yolsuzlukların, yıkıntı ve çöküntülerin çeşitli sebepleri arasında bu yabancı nüfuzu önemli bir yer tutar. Taşra memurlarının o yerleri ne güçlüklerle ve ne el - etek öperek elde ettikleri, sarrafa yaptıkları borcu ve azilden sonra başına gelecekleri düşününce nasıl titredikleri düşünülürse... kendi çıkarlarını memleketin geleceğine üstün tutacakları kolayca anlaşılır. Namusa önem verip başını dik tutanlar «sertlik ve geçimsizlik» bahanesiyle işten atılırdı... Derken devletimizde akıl, tedbir, doğruluk ve hamiyet sahibi memurlar birer birer işten atılıp yerlerine Bâbıâli'nin meşrep ve mizacına uygun olanlar getirildiğinden, bugünkü şu korkunç adam kıtlığı meydana geldi.

«Bunun sonucu ahaliden biri uğradığı haksızlık ve zulmü şikayet ederek hükümet kapısına başvurursa, ya kapı yüzüne kapandı yada hasım haklı çıkarıldı... Tabaamızdan ve ahalimizden birçoğu Rusya, İran, Eflak ve Boğdan gibi yerlere göçetti ve birçoğu da yabancı devlet uyrukluğunu seçti. Öyle ki, nüfus azalıp ziraat, ticaret ve sanayi geriledi, namuslular azalıp hırsızlar ve namussuzlar çoğaldı...» (Ayni Gazete ve sayı).

Aldı Namık Kemal:

Tanzimat eleştirilerinde Namık Kemal, Ziya Paşa derecesinde insafsız görünmüyor. O açıkça Tanzimat'ı tutuyor; onu öfkelendiren müslüman halkın hıristiyanlar kadar gözetilmemesidir. 1856 Paris Antlaşması'nda yalnız hıristiyan ahalinin hukukunu gözeten maddeler konulmuş olmasını şu sözlerle kötülüyor:

«Bâbıâli için asıl yapılacak şey hükümeti düzeltip Avrupa'nın kefaleti altında *meşruti* bir devlet olarak siyaset dengesine girmek ve böylece hem yabancı müdahaleye son verip hem devletimizin bakasım teminat altına almak

iken, tuttular, yalnız hıristiyanlara bazı müsaadeler tanımakla Avrupa'yı memnun etmek istediler, bu ise zamin devletlerin müdahalesine yol açmak demekti.»

Hıristiyanlardan yana eşitsizliğe kızgınlığın bir başka ifadesi: «Biz müslümanlar, vatanımıza hem canımızla, hem paramızla hizmet ederiz. Hıristiyan vatandaşlarımız ise yalnız para verirler. Bize kavaslık, onlara sarraflık almyazısı mıdır?»

Aym düşünceyi Ziya Paşa şöyle dile getiriyor: «Şu eşitlik meselesi hıristiyanlarm durumunu adalete uygun bir hale getirmekten ibaret iken onları müslümanlardan fersah fersah ileri geçirdiler. Onların hukuku üç - dört el tarafından garanti edildiği halde islamlarm hukukunu gözetecek hiçbir kuvvet yoktu. Avrupalılar haksızlık görenlerin hep hıristiyanlar olduğunu sandıklarından islamlarm durumunu sözkonusu bile etmediler. Bir hıristiyan, diyelim ki, bir Harput köylüsü, bir haksızlık ve zulme uğrasa, ilkin eyalet meclisindeki kocabaşılara, arkasından cemaat meclisine başvurup hakkını arayabileceği gibi, bunlar valiye söz geçiremezse patrikhaneye teskere yazılır ve bu vasıta ile haksız işler bile hak gibi gördürüldüğü, gerekirse vali, kaymakam ve mutasarrıf da attırılırdı. Farzımahal patrikhane Bâbıâli'ye söz dinletemezse, ruhani patrona, yani rum-ortodoks ise Rus elçiliğine, katolik ise Fransız, protestan ise İngiliz elçiliklerine şikayet edip işi kökten hallederlerdi. Bir hıristiyan kanunsuz yere hapsolunsa kapu - oğlanı yada kocabaşı imdadına koşar ve kurtarırdı, ama bir zavallı müslüman aynı akıbete uğrarsa derdini dinliyecek kimse bulamazdı. Eşitlik bu mudur?»

Namık Kemal, Reşit Paşa'mn Tanzimat'ı yabancı devletlerin himayesi altına koymasını bile hoşgörürken, Ali ve Fuat Paşaları, anlaşılan Abdülaziz istibdadına alet oldukları için, hiç sevmez, onları içtensizlik ve yalancılıkla suçlar, iktidara gelmek yada orada kalmak için yabancı

elçilikleri kullanmalarını çok ayıplardı. 28 sayılı İBRET Gazetesi'nde şöyle yazıyor:

«Reşit Paşa mektebinden yetişcn Âli ve Fuat Paşalar onun fikirlerine tevarüs etmekle beraber, yazık ki, devlet işlerinde aynı metanet ve maharete sahip olmadıklarından kendi ikballeri için yabancılara azçok menfaat göstererek gayeleri uğruna kullanmak kusurları hocalarından kat kat fazla idi.» Ve Fuat Paşa'nın sinikliğine bir delil olmak üzere şu sözünü veriyor: «Bir devlette iki kuvvet olur. Biri yukardan, biri aşağıdan gelir. Bizim memlekette yukardan gelen kuvvet cümlemizi eziyor. Aşağıdan bir kuvvet hasıl etmiye ise imkan yoktur. Onun için biz pabuççu muştası gibi yandan bir kuvvete muhtacız. Bu kuvvet de yabancı elçiliklerdir!»

Namık Kemal ile Ziya Paşa'nın Tanzimat'ta ençok beğenmedikleri bir nokta da yabancılara Türkiye'de emlak edinme hakkı tanınması idi. Bu konuda Ziya Paşa'nm şu sözlerini okuyalım: «Bu demektir ki, biz ticaret ve sınaatımızı ecnebilere verip Anadoluya göçeceğiz... Eğer İstanbul'da Hacı Ahmet Efendi ile Hasan Ağa oturacağına, varsın Mösyö Loran ile Mösyö Merton otursun, daha iyi, deniliyorsa o başka. Devlet yine o devlettir, Abdülaziz Han yine Sarayında oturur. Âli ve Fuat Paşalar dahi Sadarette ve Hariciye nezaretinde bulunup maaşlarını ahr. Öteyandan İstanbul'un o murdar sokakları ortadan kalkıp Paris'teki bulvarların eşleri yapılır, iki yana kargir konaklar dikilir, tiyatrolar yapılıp geceleri eğlenilir... deniliyorsa o da başka... Bunları gerçekten Hacı Ahmet Efendi ile Hasan Ağa yapamaz, ama biz bu şehri atalarımızın kan dökerek aldıklarını ve bizim onu birkaç kuruşa satıp Anadolu kırlarına çekilmek zorunda kalışımızın acısını duyarız. Biz olmayınca İstanbul cennet olsa bize ne?...»

Son olarak Ziya Paşa'nın 1867 Paris Sergisi'ni gez-

miye giden Abdülaziz'e sunduğu layihadan şu satırları alalım:

«Bâbıâlide hüküm süren zatların Devleti - Âliye için istikraz ile yaşamaktan gayri çare görmeyip istikrazı istikraz ile ödemek ve bir çukuru daha büyük bir yeni çukurla kapamak yoluna gitmeleri yüzünden mali durum bugün öyle içinden çıkılmaz hale gelmiştir ki, devlet haznesi gelirinin yarısını ve belki de üçte ikisini borç taksitlerine ve faizlere yatırmak zorunda kalıyor. Gelir kaynakları da kuruyup her yıl devlet alacaklarının üçte biri bakaya kaldığından devletin eline topu topu birbuçuk milyon kese geçiyor. Buncağız akçe ile askerin, memurlarla emeklilerin maaşları bile ödenmiyerek vükelanın atıyelerle tamamlanan yüksek ihtiyaçlarına, mülzimlere ve ecnebilere verilen tazminata harcanmaktadır. Öyle ki, askerin ödeneği ile memurların maaşları sekiz - on ay tedavülde kalıp... kışın bazı askerler bez donla nöbet tutarken donup ölmekte bulunduğu gibi, avuç açıp dilenenler, hırsızlık, yankesicilik edenler de var. Aile geçindirmek zorunda olan memurlar da kendilerine yakışmıyacak işler yapmak zorunda kalıyorlar...»

Kaynaklar

TANZİMAT (MF.V.) A. H. Ongunsu, E. Z. Karal, Yavuz Abadan, Dr. Recai G. Okandan, Y. K. Tengirşenk, Dr. Refii Şükrü Suvla, Omer Celal Sarç, Cemil Bilsel, Z. F. Fındıkoğlu, H. Z. Ülken, İlhan Sungu.

AVRUPA MALİ KONTROLÜ — Yaz. Donald, C. Blaisdell, Çev. Hazım Atıf Kuyucak.

BİR YARIM MÜSTEMLİKE OLUŞ TARİHİ — Hüseyin Avni.

SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİT — Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu.

YABANCI İMTİYAZLARIN TÜRK İKTİSADİYATINA TESİRLERİ — Dr. Osman Nebioğlu (Bk. Türk Ekonomisinin Başlıca Meseleleri).

TÜRKİYE İKTİSADİYATI TARİHİ — Yaz. M. Belin, Çev.: M. Ziya.

4 Meşrutiyet ve Jön-Türk Kafası

Devletin iflas (moratorium) ilan etmesiyle (1875) başlıyan bunalım, Rusya - Türkiye Savaşı'nı (1877 yada 93 harbi) doğurmuş, Türkiye'nin yenilgisiyle biten bu savaştan sonra Berlin Kongresi'nde varılan anlaşma gereğince Osmanlı Hükümeti, her müflisin başına geldiği gibi, kendine dayatılan mali kontrol şart ve yükümlerini kabullenmişti. Birkaç yıllık görüşme ve tartışmalardan sonra Genel Borçlar Yönetimi (Düyunuumumiye İdaresi) kurulup işlemiye başlayınca «Doğu Meselesi» bir durgunluk dönemine girmişti, çünkü alacakların alınması artık güven altına girmiş bulunuyordu. Büyük devletler, bağımsızlığı sıfıra inen Osmanh Hükümeti'yle uğraşmak zorunda değillerdi şimdi; ellerinde Bâbıâli'den daha güçlü ve etkili bir kurum vardı, onun aracılığı ile yalnız alacaklıların haklarını korumakla kalmazlar, Osmanh hükümetinin yakasını da sıkıca pençelerinde tutabilirlerdi.

Kızıl Sultan varsın keyfince istibdat yapsın, Jöntürk'leriyle kozunu nasıl bölüşürse bölüşsündü; devletin gelir

kaynakları kendi adamlarının elialtmda bulunduktan sonra «Tanzimat» ilkelerinin, hatta Kapitülasyonların eski önemi kalmamıştı. Öyle ki, eskiden o barbar ülkeye gitmekten çekinen ürkek sermayeler şimdi rahatça gidebilir, ulaştırma, bayındırlık, maden işletmeleri, kredi kurumları... gibi kazançlı alanlara yatabilirlerdi. Zaten Abdülhamit ve Bâbıâli bu gibi girişimler için yabancılara yeni haklar ve ayrıcalıklar tanımıya hazırdı, çünkü «Saltanatı Seniye»nin ancak emperyalist devletler arasındaki yarışma ve çatışmalar sayesinde ayakta durabileceğini çoktan öğrenmişlerdi. İpotekli devlet borçları yanında ayrıca bir de yatırım sermayeleri olursa ilgili devletleri birbirine karşı oynamak daha da kolaylaşırdı. TANZİMAT'dan beri ezber edilen başlıca «Hikmeti Hükümet» bu idi.

Üstelik dünyanm politik durumu da bu politikaya şimdi eskisinden çok daha elverişli gözüküyordu: Yeni yeni sivrilen PRUSYA devleti, zorlu Fransa'yı yenerek Almanya'nın ulusal birliğini ve devlet bütünlüğünü sağlamış ve Yavuz İngiltere'nin karşısma Rusya'dan daha yaman bir düşman olarak dikilmişti. Endüstrisi, bilim ve teknik gücü başdöndürücü bir hızla gelişip yaşlı İngiltere'nin başı üstünden aşarken ordusuyla karada, donanmasıyla denizde koca imparatorluğu bile tehdit eder olmuştu. Öyle ki, eski rakipler, İngiltere ile Fransa, birbirine yaklaşıp yürekten anlaşmışlar (Entante Cordial) ve bir süre sonra da Rusya'yı aralarma alıp ÜÇLÜ BAĞDAŞIKLARI (İ'TİLAF Devletleri) meydana getirmişlerdi. Rusya 93 - Harbi'ni açıp İstanbul kapılarına dayanıncıyadek İngiliz ve Fransız dostlarm ses çıkarmayışlarındaki hikmeti anlamıyacak kadar enayi değildi Abdülhamit. Eğer Mitdhat Paşa takımmm ve onun uydurma Meclisinin tuzağına düşmeseydi, belki bu 93 - Harbi'ne de meydan vermezdi O! Artık olacak olmuştu, bir yaşantı bin öğütten yeğdi; O hemen fırsattan yararlanıp Anayasacı, Meşrutiyetçi budalaların hakkmdan gele-

cek ve sonra... Gerekirse fazla azıtan sömürgen köpeklerin ağzma birkaç kemik atarak barışı koruyup yüce atalarının aziz mirası olan taç ve tahtı emniyet altında tutacaktı. Elverir ki, içerde bir karışıklık çıkmasmdı; Hürriyetçi serserilerin kışkırtmasıyla ayrılıkçı akımlar artmasmdı! O artık Tanzimatçıların açtığı okulları kapatamazdı; Kapatamazdı ya, onlardan Midhat, Namık Kemal ve Ziya (Paşa) gibi meşveret delisi bozguncu aydınlar yetişmesine engel olacak tedbirleri pekala alabilirdi. Almanya, Rusya gibi dev ülkeler, başmda en müstebit hükümdarlar varken nasıl güçlenmişlerdi de kendilerinden çok önce dünyada ağalık kurmuş olan İngiltere ve Fransa gibi yaman rakipleri susta durdurur olmuşlardı?

Gerçi Rusya ezeli düşmandı, ondan bir hayır beklenemezdi, ama Almanya, Bismark ve Kayser Almanyası tam onun işine yarıyacak devletti. Birkez babası İkinci Mahmut'a hizmet ederek onun yeni ordusunu eğitip yetiştiren Helmut von Moltke Alman'dı. Sonra ilkin Avusturya'yı (1866), arkasmdan da Fransa'yı dizegetirip (1871) yeni Büyük - Devleti yaratan Alman ordusu hep bu Moltke gibi aristokrat (yani hürriyet düşmanı) generallerdi, Junkerlerdi. Onların ,ocağından yetişmiş askeri öğretmenler getirtip hem orduyu, hem de askeri okulları onların güvenilir ve disiplinli yönetimi altına koyabilirdi. Daha iyisi de, Alman dostluğundan Türkiye'ye bir zarar gelmezdi, çünkü komşu olmadığı gibi, bu yanlarda sömürgesi filan da yoktu. Daha sonra... Almanların askerleri gibi işadamları ve sanayicilerinin de çok girişken ve becerikli olduğu söyleniyordu, herhalde Osmanlı topraklarında sermayelerini de işletmek isterlerdi. Bütün bu düşündükleri doğru çıkarsa, o öteki Üç - Büyüklere karşı bile azçok belini pekitmiş olurdu. Kaldı ki, bu yaman Almanya ötekilerin karşısmda yalnız da kalmak istememiş, o da Avusturya ve İtalya'yı yanma alarak Üçlü - Antlaşıkları (Üçlü İttifak)

yaratmıştı. «Devleti - Aliye» Almanya'nın sıkı dostluğunu kazanabilirse, kimse onu hesaba katmadan Osmanlı topraklarına gözdikemezdi.

Kaba çizgileriyle belirttiğimiz bu politika felsefesi gerçekten de yerinde idi yarısömürge Osmanlı devleti için. Gerçi bunun şeytanı iblisle koğmak istemek gibi birşey olduğunu zaman gösterecekti, ama Abdülhamit'den bunu bilmesi de beklenemezdi doğrusu. Çoktan beri bağımsız politika gütmemiş, yalnız kendi gücüne ve yeteneğine güvenerek yaşamayı unutmuş yarısömürge bir devletin yönetici zümresi için tutulacak başka bir yol da yoktu, yani «Doğu meselesi»nde birtürlü uyuşamıyan zorbalardan birine yada ötekine dayanmak sakınılmaz birşeydi. Bağımsız, şimdi söylendiği gibi kişiliği olan bir politika izliyebilmek için Fuat Paşa'nın Abdülaziz'e sunduğu son raporda dediği gibi, «Osmanlı devleti paraca İngiltere kadar, ilim ve fence Fransa kadar, askerlikçe Rusya kadar güçlü» olmalıydı. Gerçi hep İngiliz atına oynamıya alışmış olan Tanzimatçı Fuat Paşa «İngilizin bizi bıraktığını görmektense eyaletlerimizden birkaçını elden çıkarmayı yeğ» bulduğunu da söylemişti, ama bugün durum çok değişikti. Onun da umut bağladığı Almanya umduğundan daha zorlu bir devlet olmuş, bizi Rusya'ya karşı da, gerekirse İngiltere'ye karşı da destekleyip savunabilecek hale gelmişti.

Şu da ayrıca gözönünde tutulacak bir noktaydı ki, Batılılarla anlaştıktan sonra Rusya'nın bize karşı politikasında sezilir bir değişme ve yumuşama vardı. O şimdi Akdeniz'e çıkmak, İstanbul'u elegeçirmek gibi sevdalardan vazgeçmişe benziyordu. Kafkasya'daki çeşitli ulusları uslandırıp kendine kattıktan sonra bütün gücünü Asya kıtasında doğuya doğru yayılmıya vermiş bulunuyordu. Çin ve Mançurya sınırlarını aşmış, nerdeyse Japon denizine dayanmıştı. Her ileri atılışta Fransa büyüklüğünde toprak elegeçirirken yeni dostlarıyla arasını bozacak bir Türkiye siyasetine

geri döner miydi? Ortodoks hıristiyanları, özellikle Ermenileri, eskisi gibi korumaya bile çalışmıyordu şimdi. Kendi sınırları içindeki Ermenileri ezmiş, bağımsızlık, ulusçuluk davası güden bazı önderlerini de yakalayıp yoketmişti. Şimdi Türkiye Ermenilerini kışkırtan önderlerden bazıları da oradan kaçanlardı. Ermeniler Balkan komiteciliğine başlayıp şiddetle cezalandırıldıkları zaman da pek ses çıkarmıyacaklardı nitekim.(*) Abdülhamit devletlerarası dengedeki bu kayışımı çok iyi seziyor ve adımlarını ona göre atıyordu, oysa sözde kurtuluş savaşına girişen Ermeni komitecileri bizim lövanten ruhlu Jöntürklerimizden daha akıllı ve bilgili değillerdi. Yüzyıllardanberi Anadolu'da Türklerle birlikte ve karışık olarak barış içinde yaşamış olan bu zavallı halk budalaca kışkırtmalara kapılarak yer yer ayaklanmca Abdülhamit kendinden belkenmez bir şiddetle bastırıp ezecek ve bu dramatik olay Avrupa'da kuru bir basın yaygarasından başka bir tepki yaratmıyacaktı, çünkü Birinci Cihan Savaşı'na doğru yolalındığı bir zamanda kodaman devletleri uğraştıran çok daha önemli davalar vardı ortada. Atatürk'ün ilk dışişleri bakanı Prof. Y. K. Tengirşenk'in ağzından öğrendiğimize göre (Bk. YÖN - 88) Lenin bile bu kanlı dramın son perdesini umursamazlıkla seyretmişti. Tarihin çok iyi tanıdığı zorunlu yasalarından birine boyun mu eğmişti acaba?

Abdülhamit işte böyle bir tarih denge - düzeni içinde olağan tek politika yolunu izliyerek başarı sağlamış ve kendi saltanatını 33 yıl sürdürebilmiş son Osmanlı padişahıdır. Ama bunu ne dehasına, ne de «Yedi düvele karşı gelme» cesaretine borçludur. Abdülhamit içerde de, sanıldı-

(*) Belki Abdülhamit'in aklı o kadarına ermezdi, ama Çarlık Rusyasının Ermenileri korumaktan vazgeçmesi yine Türkiye zararına bir emperyalist amaçla ilgiliydi: Kafkasya'dan İskenderun'a inmek isterken yolu üstünde bağımsız bir Ermenistan devletine raslamak istemiyordu.

ğı gibi, zorlu bir muhalefetle boğuşmuş değildir; Yeni Osmanlıların ve Jöntürk'lerin kendi rollerini şişirmek için yaptıkları gürültülü edebiyat bu yanlış kanının yerleşmesine sebep olmuştur. Abdülhamit'in uğraştığı asıl iç güçlükler, hürriyetçi aydmların pek az okuyucu bulan «edebi muhalefetleri» ile değil, dipten gelcn ayrılıkçı akımlarla ilgilidir. O hıristiyan tebaalarınm ergeç kopup gideceklerini seziyor, onun için de islamcı bir politika gütmiye, hiç değilse bunlar arasmda birliği köklendirmeye çalışıyordu. Devlet adma ve devlet eliyle döşettiği tek demiryolunu bunun için Hicaz yönünde yaptırmıştı.

Bu dönemde Osmanlı hükümeti üstüne dış baskınm azalmasmm bir nedeni de, tıpkı Osmanh İmparatorluğu gibi çok - uluslu olan Rusya ve Avusturya'nm hürriyetçi ve ayrılıkçı akımlardan sakmmaları, bu gibi eğilimlere aman vermiyen Padişaha gizli gizli sempati duymalarıyla da ilgili olabilirdi. Gerçekten bu gibi akımlar o iki imparatorluk için öyle büyük tehlike idi ki, Osmanh Türkiye'sinin parçalanmasmdan bekledikleri çıkarları önemsizleştiriyordu. Türkiye'de reformlar yapılmasmda diretmek, dağılışı hızlandırmak ve böylece kendi bindikleri dalı kesmek olurdu. İngiliz devletadamı Salisbury'nin «Türkiye'de reform yapmak, onu yıkmak demektir,» sözünü bu devletler Batılılardan çok daha iyi anlayıp değerlendirecek durumdaydılar.

Emperyalistlerin Abdülhamit döneminde Düyunuumumiye ve yabancı bankalar yoluyla Türkiye'yi nasıl parçalanmıya ve bölüşülmiye elverişli bir hale getirdiklerini gözleyip izlemek için yerimiz yoktur, yalnız bu süre içinde oraya en büyük şermayeyi yatırmış olan Fransa'nm -Çoğu Düyunuumumiye eliyle kazandığı paralar olmak üzere- 1914 yılındaki yatırım miktarım verirsek, bu konuda okuyucuya yeter sanırız: Kredi kurumlarında: 405 Mil., Tekel haklı ortaklıklarda: 84,360 Mil., Demiryollarında:

235,225 Mil., Madenlerde: 40,7 Mil., Çeşitli girişimlerde 41,6 Mil., Toplam: 806,885 milyon altın frank.

Eğer iki emperyalist blok, Bağdaşıklar ile Antlaşıklar arasındaki büyük çatışma, yaklaşan Cihan Savaşı bakımından Osmanlı topraklarının stratejik önemini çok artırmasaydı, Abdülhamit'in yada aym şekilde davranacak ardılının rejimine kimsenin bir diyeceği olmıyacaktı. Ama savaş tehlikesi arttıkça İngiliz - Fransız hükümetleri telaşla gördüler ki, Abdülhamit hükümeti Almanlara fazlaca yaklaşmış, gelecek boğuşmada kendilerini en gocungan yerinden vurmaya elverişli bir durum belirmiştir. Bağdat demiryolu uğruna bunca gürültü koparılmış olmasının nedeni budur. Almanlar Berlin'den Bağdat'a niçin demiryolu uzatmak istediklerini zaten hiç de gizlemiyorlardı. Von der Goltz gibi Türkleşip paşalaşan Alman generalleri Türk ordusunu Alman ordusunun «küçük kardeşi» haline getirmiş oldukları gibi, burma bıyıklı büyük Kayser de İstanbul'da oturan «Dost Hükümdarı» iki kez ziyaret etmekten çekinmemişti. Alman gazeteleri ve «Drang nach Osten» ideologları açıkça bir Alman - Avusturya - Türk İmparatorluğundan sözediyorlardı: «Ciddi bir Almanın gelecek için biricik ülküsü bir büyük Alman - Avusturya - Türk İmparatorluğu olmalıdır. Bu büyük imparatorluğun en büyük limanları Hamburg ile İstanbul olacak ve bu büyük devletin nüfuzu Küçükasya (Anadolu) vc Mezopotamya üstünden Bağdat'a varacaktır...» General Keim (Bk. DOĞMIYAN HÜRRİYET - Hasan Amca.)

Daha sonra (1913) İmhof adli bir başka Türk - Alman paşası şöyle diyordu: «Anadolu 60 - 70 Mil. insan barındırılabilir. Oysa bugün orda yalnız 15 milyon insan yaşıyor ve toprağın ancak yüzde üçünden yararlanıyor... Üstelik Türkler bu toprakları ekmeyi ve imar etmeyi bilmiyorlar. Bize göre kolonizasyona tam elverişli yerdir.» (Aym Kitap)

Almanlar Anadolu'yu böyle benimsedikleri sırada «Altdeutsche Blaetter» adlı dergide de şöyle deniyordu: «Rusya'da 1,5 milyon Alman sefalet içinde yaşıyor ve Ruslar bunları koğuyor... Anadoluya yerleştiremez miyiz bu Almanları?»

Eschpranger adlı bir başka Alman şu fikirdeydi: «Yeni yükselmiye başlıyan bizim gibi bir millet için sömürge yapılacak en iyi yer Anadolu - Mezopotamya'dır. Biz Almanlar bunu başarırsak, dünyanın paylaşılmasında en kârlı çıkan millet oluruz. Milletimizin her sınıfından insanlarını oralarda yerleştirebiliriz. Orada eli silah tutan birkaç yüzbin Alman yaşasa, Kayserimiz Asya içlerine el uzatabilirdi. Bu sayede bütün Asya'da refah başgösterir, tüccar ve zanaatkarlar çalışacak alan, kapitalistler de sermayelerini işletecek kaynaklar bulurdu. Almanya'nın meteliksiz çingenesi bile gözünü açar, işe yapışırsa mükemmel bir tacir olur...»

İngilizlerin orasını, yani Musul petrolünün bulunduğu yerleri sonra asıl sahiplerine, kemalist Türkiye'ye bile bırakmadıklarını düşününce, bu Alman küstahlığına ses çıkarmamaları beklenemezdi tabii! Kızıp küplere bindiler ve İngiliz Kralı Rus Çarı ile Reval'de buluşup Osmanlı'nın idam hükmünü verdiler; ilk yapılacak iş de Balkan uluslarının bağımsızlığım sağlıyarak Türkleri Avrupa toprağından sürüp atmak olacaktı.

Abdülhamit'in(*) ne kirpi gibi içine kıvrılarak, ne de siyasal dolaplar çevirip ekonomik tavizler vererek çıkmazdan kurtulma şansı kalmamıştı. Üstelik kendi de artık kocamış, zeka ve enerjisi eski kıvraklığını yitirmişti. Yalnız para ile, kayırma ile kendine bağlı tuttuğu bilgisiz ve yete-

(*) **Abdülhamit zamanında Bâbıâli'nin önemi kalmamış, hükümet doğrudan doğruya Yıldız Sarayı'ndan yönetilir olmuştu, onun için hep Abdülhamit demek zorunda bulunuyoruz.**

neksiz yönetici sınıf da gevşeyip çürümüş, korkunç polis rejimini daha fazla ayakta tutanuyacak hale gelmişti. Memur kadroları aylarca aylık alamamaktan ve türlü yolsuzluklardan bıkmış, yorulmuştu. Sayısız gizli polis ajanlarına rağmen halk arasında ve sıkı disipline rağmen yüksek okullarda, hatta sadık Alman ve yerli öğretmenlerin yönetimi altındaki askeri okullarda rejim düşmanları görülüyordu. Mustafa Kemal de okulu bitirip kıtaya çıkmak üzereyken yakalanıp kısa bir süre zindanda kalmıştı.

Dışarda uzun süre dağınık yaşıyan Jöntürkler nihayet Paris'de Ahmet Rıza'nın başkanlığında bir komite, bir dernek kurmayı başarmışlardı: İttihat - Terakki Cemiyeti. Sonra bu Cemiyet Selanik'te bir şube açıp üye toplamaya başladı. Girenlerin yarısı alçak rütbeli genç subaylardı. Reval kararları bunları öyle korkuttu ki, sözde bunları önlemek için, acele hareket etmiye, yani Padişaha Anayasayı (Meşrutiyet rejimini) zorlamaya karar verdiler. Padişahın diktatörlüğü kalkar ve namuslu, yurtsever aydınlar işbaşına gelirlerse, bir Meclisle hükümet kontrol altında tutulursa, devleti iç ve daha çok dış tehlikeden kurtaracaklarını umuyorlardı. Hepsinin kafasında Namık Kemal'lerin «Hürriyet» ülküsü yaşıyor, ama o hürriyet elde edilince ne yapılacağı üstünde onlar kadar da birşey bilmiyorlardı. Hele bir hürriyet gelsin, *Meşrutiyet* olsun, gerisi kolaydı!

MEŞRUTİYET geliyor!

Meşrutiyeti Padişaha kabul ettirmek için ayaklanan Selanik şehrinde Niyazi ile birlikte çıktığı dağdan inerek nasılsa ansızın önplana geçen gencecik, güzel yüzlü ve burma bıyıklı bir subay, *Enver Bey* balkon altında toplanmış olan ihtilalci kalabalığa söylev veriyordu: «Biz hepimiz kardeşiz. Bulgar yada Yunanlı, Sırp yada Rumen, İslam

yada Yahudi. Hepimiz Osmanlıyız! İster sinagoga, ister kiliseye, ister camie gidelim - Şu gökkubbenin altında hepimiz Osmanh adını taşımakla öğünürüz. Yaşasın Vatan! Yaşasın Hürriyet!»

Tesadüf bu ya, tam o sırada Padişah'ın Meşrutiyeti ilan ettiğini bildiren telgrafı gelmiş ve ilkin Enver'in tam arkasında balkon kapısında duran Mustafa Kemal'in eline geçmiştir. Enver'in söylevini sessizce dinlemekte olan Mustafa Kemal telgrafa çabucak bir göz atar ve gülümsiyerek arkadaşına uzatır. Enver telgrafı yüksek sesle okuyunca aşağıdaki halkta bir kaynaşma ve heyecan başlar, az önceki durgunluk yerini alkışa ve: «Padişahım çok yaşa! Padişahım çok yaşa!» çığlığına bırakır.

Abdülhamit, zamanın en akıllı adamı olduğunu birkez daha gösterıniş ve ihtilali daha başlarken kendine zararsız hale getirmiştir. Yalnız orda değil tüm «Vatan sathında» aynı alkış ve «Padişahım çok yaşa!» ünlemesi çınlamıya başlar ve ulusal bir dua gibi göğe yükselir. Devrimcilerin suratı biraz ekşise de, yine gülümsemek ve amaçlarının zaten «Zatı Şahane»yi çevresindeki zalimlerden kurtarmak ve Osmanh halkları ile «Tahtı Saltanat» arasında açılmış olan uçurumu doldurmak olduğunu söylemek zorunda kalırlar. Halkın biriken öfkesi, Padişahın mübarek vücudunu aşılmaz bir duvarla çeviren ve bütün kötülükleri onun bilgisi olmaksızın irtikap eden saray ve hükümet kodamanlarına yönelir. Nasıl bir zaman Batıda Papa'nın yanılmazlığına inanılıyorduysa, Doğuda da tıpkı öyle Halife - Padişahın kutsallığına, demek ki yanılmazlığına inanılıyordu. Onun kutsal zatını ancak çevresindekiler, kötü danışmanlar yanıltırdı. Kabağın Padişahın başından aşıp kendi başlarında patlıyacağını anlıyan emir kulları kaçıştılar. Bunlardan yalnız gizli - polis örgütünün başı Fehim, Bursa'da yakalanıp linç edildi.

Büyük Fransız Devrimi'nin hikayeleriyle kafa ve gö-

nülleri dolu Jön - Türkleri acı bir hayalkırıklığına uğratmış olmalıydı halkm bu davranışı. O Tuileri ve Bastil'e saldırmak şöyle dursun, daha dün zulmünden yakasilktiği padişaha alkış tutmaktan bile kendini alamıyordu. Ortamın bu niteliğini belki iki kişi biliyordu o sıra: Biri şüphesiz Abdülhamit, ufak bir jestle devrimi kendine malediveren adam! Biri de içinde yaşadığı olaylara gülümsiyerek bakan ve ne düşündüğünü belli etmiyen Mustafa Kemal! Eğer 31 Mart geritepisi olmasaydı, Abdülhamit tahtını belki sonuna, yani Birinci Cihan Savaşı'nadek koruyacak ve kimbilir belki de Enver gibi bir Donkişot'un elinde savaşa sürüklenmemize meydan vermiyecekti. Neyse, spekülasyondan vazgeçelim.

Bir kuşakboyu sürmüş olan kitaplar dolusu hürriyet edebiyatına rağmen MEŞRUTİYET ilan edilinceye kadar, yani Jöntürk hareketi henüz tehlikeli bir yeraltı akımı iken «İttihat ve Terakki Komitesi»nin üye sayısı 300'ü geçmemekte idi. İttihatçı olmak kelleyi koltuğa almıya bağlı iken durum böyle idi, ama İttihatçılık devlet gücünü eline geçirmiş bir parti niteliği kazanınca oraya akm akm girişler başladı; ondan olmak artık hem şerefti, hem de ikbal ve çıkar adayıcı! Çok geçmeden, yani birkaç ayda, partinin üye sayısı yüzbini aştı. Para bağışlıyanlar da çoktu. Abdülhamit bile «Kisei Hümayun»dan 15 milyon bağışlayıp Jöntürk mason locasında «Üstadı azamhk rütbesi» kazandı.(*) Böylece, bir Balkan komitesinden, bir komplocu gurubundan bir siyasal parti doğmuştu, dış görünüş bu idi. Ama o gerçekten bir parti mi idi?..

Devrimden sonra dışardaki Jöntürkler hep içeri geldiler ve herbiri 19. Yüzyılın yaratıcı liberal düşünceleriyle dolu olduğunu sandığı kafasını öne sürmek istedi. Her ka-

(*) **Üstünde duramam, ama okuyucunun dikkatini çekmek isterim ki, Jöntürkler üstünde ve meşrutiyet devriminde masonluğun önemli rolü vardır.**

fadan bir ses çıkıyor ve bir diplomatın dediği gibi, hepsi de ikinci adımı birinciden daha önce atmak istiyordu.

İlkgünlerin coşkunluğu ile birbirlerine sarılan, «Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet, Adalet» şarkıları söyleyen Osmanlı halkları birkaç hafta sonra ayılıp işbu değişikliğin kendilerine ne getirdiğini düşünmeye başlayınca dillerin birbirinden çok ayrı şeyler söylediğini anladılar. Anayasanın ilk maddesi «Devletin bütün uyrukları, hiçbir din ve mezhep farkı gözetilmeksizin kanun karşısında eşit olup aym haklara ve ödevlere sahiptirler,» diyordu ama, ne müslümanlar bundan böyle «Gavurlara eşit sayılmıya», ne de Rum, Ermeni ve öteki hıristiyan azınlıklar «Osmanlılık» denilen ne olduğu belirsiz yığışım içinde kişiliksiz yaşamıya hevesli görünmüyorlardı. Böyle neydiği belirsiz bir devlet düzeni içinde çoktanberi yararlanageldikleri ayrıcalıklardan, kapitülasyon haklarından ve kültürel bağımsızlıklarından vazgeçerler miydi? Oysa İttihatçı hükümet bu sözden, yani *birlik*'ten herşeyden önce türkçenin biricik resmi dil olmasını anlıyorlardı ve okullarda da yalmz türkçe ile ders verilmeliydi. Böyle anlaşılan bir Osmanlılıktan müslüman ve Türk olmıyanlarm hoşlanmıyacağı, şiddetle karşı geleceği besbelli idi. Nitekim öyle oldu ve ilk «Meşrutiyet Meclisi»ne seçilen hıristiyan saylavlar İttihatçılara sırtçevirip yeni kurulan, ama kökü 1900 yılında Ermeni komiteleriyle işbirliği etmeli mi, etmemeli mi, konusunun Paris'de Jöntürkler arasında tartışıldığı zamana kadar geride olan hasım partiye geçtiler: Hürriyet ve İtilaf Partisi'ne. Fikir öncüsü Prens Sabahattin olan bu parti hem liberal, hem «ademi merkeziyetçi» olduğu için onlara daha uygun geliyordu. Böylece İttihat - Terakki'nin iki temelinden birincisi çabucak çökmüş bulunuyordu. «Terakki» ilkesi de daha sağlam değildi, çünkü onu da islamlar ve islamcı üyeler, hocalar tutmuyor, ona Avrupalılaşmak, frenkleşmek anlamı veriyorlardı. Gerçekten de yeni parti ve hükü-

met adamları «terakki»yi böyle anladıklarını kılıkları ile ve herşeyleriyle gösteriyorlardı. Fransa'da uzun zaman şapka ile dolaşmış ve bundaki tabu gücünü unutmuş olan Meclis Başkanı Ahmet Rıza Bey, «Kafamı kızdırmasınlar, silindir şapka giyip köprüden öyle geçerim!» deyince kızılca bir kıyamet kopmuş ve o bu yüzden yitirdiği itibarı bir daha kazanamamıştır. İttihat - Terakki liderleri frenkçe, masonca, laikçe tutum ve davranışlardan vazgeçip ödün (taviz) yoluna sapmışlar, gece hayatına, kadın kılığına varıncayadek gericileri hoşnut edecek tedbirlerle uğraşmaya başlamışlardır. Sokağa çarşafsız değil, peçesiz çıkmak bile kelleyi koltuğa almak demekti, böyle cüretli kadınları linç edilmekten polis zor kurtarıyordu. Yüzlerce yıl din yasaklarının, kutsallık kazanmış gelenek ve göreneklerin etkisinde yaşamış islam kalabalığına birkaç bin kişilik bir yarı - aydın zümresinin kendi isteklerini dayatabilmesi elbette beklenemezdi. Hiçbir yenilik «Şeriat» dışında düşünülemezdi, herşey ancak onun içinde, ona uygun olarak yapılabilirdi. Padişah «Fetva» ile indirilir, kelleler fetva ile koparılırdı. Osmanlı tarihi böyle fetva ile koparılmış kellerle doludur, ama bunlar arasında hiçbir din adamının kellesi yoktur!

Fransız Devriminin ilkeleri ve olaylarıyla kafa ve gönülleri kamaşık olan ve geriliğimizin başlıca nedenini din - bağnazlığında bulduklarını sanan Jöntürklerden(*) bazıları bütün güçleriyle buna karşı savaşmıya başladılar. Abdullah Cevdet'in yönettiği küçük bir «İÇTİHAT»çı gurup, islamda reform yapmıya, yani dini ancak Cumhuriyet döneminde gerçekleşebilecek olan biçimde laikleştirme kampanyasına girişti. Ama bu grubun yaptığı bütün polemik, şair Fikret'in de yaptığı gibi, yalmz karşı - cephenin silahlarını bilemiye yaradı ve sonunda Abdullah Cevdet'i

(*) «Jöntürk» deyimini onların kozmopolit niteliğini unutturmamak için veğleyip kullanıyoruz.

Gobino, Güstav Löbon gibi rasist - psikolojist gericilerin kucağma düşürdü. Artık dava sosyolojik nitelikten ayrılmış, bir «ırkı islah» konusu olmuştu. «Damızlık» insan getirme gibi sapık bir tezin ortaya çıkması için artık çok zaman geçmiyecekti. Burada gördüğümüz sapıtma ve soysuzlaşma aym sosyolojik gerçeği tanıtlamaktadır: Ortaya atılan herhangi bir ide ve ideoloji, bir dünya - görüşü, belirli bir toplum gücüne, bir sosyal smıfa dayanmıyor ve onun desteğine güvenmiyorsa havada kalır ve ergeç sapıtır, soysuzlaşır.

Devlet ile kiliseyi çoktan ayırmış, laik düşünmiye alışmış çağdaş Batıkafası için «Şeriat» sözcüğünde saklanan sosyal gücü kavrayıp açıklamak gerçekten çok zordur, onun için de biteviye meta-psişik nedenler yada metafizik teorilere başvurmak zorunda kalır. Oysa biz, bu sorunu çözmek, çözümlemek zorunda bulunan bugünkü müslüman ülkeler aydınları, hiç de öyle «aşkm, meta...» nedenler aramadan da bu işi yapabiliriz ve yapmalıyız. Türk Devriminin ilkelerini incelemiye sıra gelince biz kendi payımıza düşeni yapacağız, burada yalnız şuncağız söyliyelim ki: İnsanı beşikten mezara bütün durumlarda, sosyal ve kültürel bütün eylemlerinde bağlamış, belirlemiş olan bir din, tek kelime ile Şeriat, toplumsal gelişme gerçekten devrimci bir yere, bir aşamaya ulaşmadıkça bireysel vicdanda sığınık olarak yaşayamaz ve yalnız bir kulu bir Tanrı ile karşı karşıya getiren birkaç inan ilkesi ve tapınç töreniyle yetinemez! İslamda Kıralin hakkı Kırala, Tanrınm hakkı Tanrıya verilemez, çünkü bu dinde böyle ikiye bölünecek hak yoktur. Dünya işlerinden el - etek çekerek yalnız kul ile Tanrı arasmda bir vicdan ilintisi olarak düşünülen din, bir müslüman için din değildir. Sosyal - kültürel gelişmede belirli bir aşamaya varmıyan müslüman, laiklik iddiasmda bulunan bir devleti, bir partiyi, bir smıfı, bir aydım dinsiz saymakta direnecek ve elinden gelirse zor-

la şeriat düzenini geri getirmek istiyecektir. Bugün NURCULUK biçimine girip toplumu yakından tehdit eder hale gelmiş olan din, tek tek vicdanlarda yaşıyan saf mistik duygu değil, tıpkı 31 Mart'ta olduğu gibi, kökleri hâlâ sağlam ekonomik temellere dayalı şeriat düzenidir, fırsat bulursa çok daha azgın bir atılışla yine yüze çıkacaktır. O zaten ödün üstüne ödün almakta, Atatürk reformlarını en sağlam direğinde kemirip çürütmektedir.

«Abdülhamit gibi bilgisiz, görgüsüz ve zalim bir padişahın 33 yıl yönettiği devleti biz kültürlü, namuslu ve Avrupa'lı aydınlar kat kat daha iyi yönetir ve yükseltiriz,» diye iktidara gelen Jöntürkler ve onların hükümet kuran öncü zümresi yenilmez güçlüklerle karşılaştıkça akıllanacak yerde öfkelenip zora başvuruyor, diktatörlük eğilimi gösteriyor, onun için de hoşnutsuzluğu daha çok artırıyordu. Geç kalıp post kapamıyan, kıskanç ve «hırslı politikacılar» da hep hasım partiye doluştuğundan ittihatçı hükümet birkaç ayda fena halde sarsılmış, sendelemiye başlamıştı. Hasım partinin başvurduğu en etkili propaganda, kötülüğün nedenlerine akıl erdiremiyen kalabalığı kışkırtmak için her zaman başarıyla kullanılmış olan silah, yani yine din ve şeriat sömürücülüğü idi. «Şeriatı dinsiz Jöntürklerden kurtaralım!» diye bağırınca buna kulak kabartmıyacak kimse yoktu. Jöntürklerle subaylar dün nasıl hürriyet ve meşrutiyet parolalarıyla yığınları saray hükümetine karşı ayaklandırmışlarsa, şimdi de onlar daha keskin bir silah olan «Şeriat» sloganını bunların hükümetine karşı kullanabilirlerdi. Bir yandan gerici basın avrupalılaşma akımını baltalamak, kutsal gelenekleri korumak ve «Yahudi masonluğunu yurttan koğmak»... gibi demagojilerle kampanyayı hızlandırırken, kışlalara akın eden hocalar da din ve şeriatı, namus ve ahlakı gavur subay ve sivillerden kurtarmak için askeri kışkırtmaya koyuldular. Okuyup yazması kıt bir ortamda akkağıt üstündeki kara-

yazının etkisi çok daha büyüktür. İttihatçıların din ve namus düşmanı, vatan haini olduklarını gazeteler yazdığına ve hocalar söylediğine göre doğru olmalıydı. İşte Hasan Fehmi Bey adında şeriatı savunan bir gazeteciyi de köprü üstünde vurup öldürmüşlerdi...

Temmuz devrimini subaylar yapmıştı, o halde ilkin onların hakkından gelmeliydi. Çavuşların ve bir de alaylı subayların yönettiği birlikler okullu genç subayları bağlayıp deliğe tıktılar ve karşıgelenleri öldürdüler. İttihatçıların ençok güvendiği ve Millet Meclisi'ni korusun diye İstanbul'da tuttuğu Rumeli'den gelme ünlü avcı taburları bile isyancılara katılmıştı.

Abdülhamitin Sultan Mahmut türbesine gömülmesine izin verdiği Hasan Fehmi'nin cenazesini elüstünde taşıyan kalabalık sonra Ayasofya meydanında ve Meclis önünde toplandığı zaman yalnız iki çığlık duyuluyordu: «Şeriat isteriz!» ve «Kahrolsun Jöntürkler!» Milletvekilleri tüymüşlerdi tabii, onun için koparacak kelle bulamadılarsa da azılı İttihatçı Hüseyin Cahit'e benzeterek bir Arap saylavını öldürdüler. Başıboş asker günlerce taşkınlık edip tüfek patlattı ve birçok insan da kaza kurşununa kurban gitti.

Abdülhamit'i Anayasayı kabule zorlıyan Temmuz hareketini yalnız aydın subaylar yapmış, asker sadece komutanın emrine uymuştu, ama 31 Mart'ı o yalnız, subaysız olarak başardı.(*)

«Hareket Ordusu» gelip düzeni kurtardı, Şeyhülislamdan fetva alıp 31 Mart'ta parmağı olduğunu sandığı padi-

(*) **Vaktiyle Hamdullah Suphi'nin «Dağyolu» kitabında Anadolu köylüsünün Köy yanında bögüğe çıkarak meşrutiyet «oraya da uğrıyacak mı» diye günlerce yol gözettiğini okumuştum. Şimdi Hasan Amca'nın «Doğmıyan Hürriyet» kitabından öğreniyorum ki, Selanik'ten denizyoluyla gelecek Hürriyet Bey'i karşılamak üzere iskeleye inen İstanbullular da vardı.**

şahı tahtından indirdi, İttihatçı iktidarı yeniden pekitip hasımlarını sindirdiyse de, bu Osmanlı devletinin tarih mahkemesinde verilmiş olan idam hümünün yerine getirilmesini ne durduracak, ne de geciktirecekti. Yazık ki, o hüküm çok geç verilmişti ve bu yüzden Türklerin ulusal bir devlet olarak yeniden doğuşu çok daha güç ve acılı olacaktı! Ulusal bağımsız devletler kurmak, bilindiği gibi, Avrupa'nın en erken gelişen toplumlarında bile çok zor olmuş, bu evrim aşamasına İngiltere, Fransa gibi en elverişli ülkelerde ancak yüzyıllık bir sürede varılabilmişti. Aynı aşamaya Almanya, İtalya gibi ülkelerde daha uzun süren boğuşmalardan sonra, o da yarımyamalak, ulaşılabilmişti. Endüstrisini ve onunla birlikte burjuvazisini zamanında geliştiremiyen toplumlardan Avrupa'da yeralanlar, büyük emperyalist kurtların geniş dünyayı paylaşmıya girişmeleri sayesinde, kalkınabilmişler, ama dışarda kalanlar hele biryol sömürgeleşmişlerse bu şansı temelli yitirmişlerdi... Emperyalizmin yayılma yolunda raslayıp devirdiği kapitülasyonlar ve türlü ayrıcalıklı ticaret bağlantılarıyla kıskıvrak sarıp kımıldıyamaz hale getirdiği Osmanlı İmparatorluğu'nda ise uluslaşma ve ulusal devlet olma yollarının hepsi kapalıydı. O ne kadar erken çözülüp dağılırsa bileşkesine giren toplulukların uluslaşıp ilerleme şansları da o kadar artardı. Yine ne yazık ki, emperyalizm, rakiplerin miras üzerinde anlaşamaması yüzünden, bu çoktan normal ömrünü tamamlamış devleti bir «hasta adam» olarak yaşatmış, fare ile oynıyan bir kedi sadistliği ile süründürüp durmuştu. Dağılma Birinci Cihan Savaşı'yla artık sakınılmaz olduğu zaman geriye kalan toplumsal birimler acınacak şeylerdi; çökmüş, kansızlaşmış, bilim ve bilinç yoksulu toplumsulardı...(*) İmparatorluğu omuzunda yük-

(*) «Sosyal Adalet» dergisinde çevirisi yayınlanan (Bk. S. 7) Yunan yazarı Niko Psyrükis'den öğreniyoruz ki, «Tanzimat»dan önce bağımsızlık kazanan Yu-

seltmiş, sırtında yaşatmış, saldırı ve savunu savaşlarında gençliğinin kanını döke döke büzülüp bodurlaşmış sözde efendi ulus olan biz Türkler ise hepsinden daha acıklı halde idik. Üstelik bu köhne yapı yıkılırken de yine bizim üstümüze devriliyor ve bizi büsbütün öldürüyordu...

Çözülme başdöndürücü bir tempo ile başlamıştı. Makedonya yine komitecilik ve eşkiyalığa başlamış, Rumeli'de Osmanlıya en sadık tebaa olan Arnavutlar bile Meşrutiyetten hayalkırıklığına uğrayıp düpedüz ayaklanmışlar, Hürriyet kahramanı Niyazi'yi de vurup öldürmüşlerdi. Arap halklar arasında da durum aşağı yukarı öyleydi. Padişahın vazalları olan emirler ve kırallar, İttihatçıların bocalamasından yararlanarak bağımsız beğlikler ve sultanlıklar kuruyorlardı. Bâbıâli baskınından ve Mahmut Şevket Paşa'nın kısa süren sadrazamlığından sonra Enver - Talat - Cemal üçlüsü ile kurulmuş olan diktatoryanın «Cellat» diye ün kazanacak olan sonuncusu yetişmesiydi, belki Araplar da daha Cihan Harbi'nden önce imparatorluktan kopmuş olacaklardı.

Kof devlet yapısını onarmak, yenilemek için yapılan işler, gösterilen çabalar hep boşa gidiyor; çıkarılan sayısız kanunlar, buyrultu ve yönergeler etkisiz kalıyor, hatta hasıraltı ediliyordu, çünkü koca ülke çobanlık döneminde yaşıyan göçebelerden modern kentleredek değişen pek çeşitli kültür ve toplum duraklarında bulunuyor, birine uyan kanun ve düzen ötekine uymuyordu.

Hepsinin kötüsü, Osmanlı Hükümeti, şimdi de kendi evinde gözaltında tutulan bir adama benziyordu. DÜYUNUUMUMİYE'den artakalan devlet gelirleri günlük ihti-

---

nanistan bile Anadolu macerasına atıldığı sırada daha bir yarı - sömürge idi ve hükümeti İngilizlerin elinde bir oyuncaktı. Bizim Turancılığımızla onların «Megalo İdea»sı arasında hiçbir fark yoktu.

yaçlara bile yetmiyor, para sarfını gerektiren en küçük düzeltme ve onarmalar için bile yine yabancı zenginlere el açmak zorunda kalınıyor yada eski batakçı usule başvurularak yabancı şirketlere yeni yeni işletme ayrıcalıkları veriliyordu. Kapitülasyonlara ve yabancıların yararlandığı ticaret ve kaza haklarına elsürünek kimsenin haddi değildi. Parasız ve hemen bütün gelir kaynakları kısıtlı bir devletin kültürel çalışmalarda bulunması da beklenemezdi elbet! 31 Mart'tan ağızları yanmış olan İttihatçılar zaten islam simgelerine, şeriat yasaklarına dokunmaktan dikkatle sakınıyor, onun için de anılmaya değer bir sosyal ve kültürel değişme olmuyordu. Dışarda çarşafsız ve peçesiz kadına raslanmadığı gibi, içerde de kadınlı - erkekli toplantılar görülmüyordu. Ahmet Rıza Bey'in hürriyet kahramanlığı ününü ve siyasal nüfuzunu mahveden şapka giymek lafı artık ağıza bile alınamıyor, düşünce ve basın özgürlüğü amansız bir sosyal - baskı altında pek bir işe yaramıyordu. Kaldı ki, şeriat normları dışına çıkarak fikir yürütmek, hiç değilse, islam tebaa arasındaki birliği koruma çabasında olan hükümetin politikasına aykırı düşer ve yasaklanırdı. «Genç Kalemler» ile halkçı bir yazın, «Türk Yurdu» ve «Türk Ocağı» ile türkçü bir hareket başlayıp gittikçe gelişmekte olsa bile, hükümet resmen islamcı ve osmanlıcı kalmak zorundaydı, yoksa muhalefet «vatan hainliği» damgasını yapıştırmıya hazırdı. Dışpolitikada da işler hep tersine gittiğinden Jöntürkçü yenilik hevesleri pek yüze çıkamıyordu.

Gerçekten, dışpolitikada durum Abdülhamit zamanındakinden çok daha berbat hale gelmişti. Nasıl Birinci Meşrutiyet Midhat Paşa takımının umduğu sonucu vermemişse, İkinci Meşrutiyet de İttihatçı iktidarı ağır bir hayalkırıklığına uğratmıştı. Bu İkinci Meşrutiyet, Mahmut Şevket ve Enver gibi aşırı Almancıları işbaşına getirdiğinden, Bağdaşık Devletlerin düşmanlığını büsbütün kö-

rüklemiş, İtalya'nın Trablusgarb'ı almasına gözyummalarına ve Makedonya'yı paylaşmak için fırsat kollıyan Balkan devletlerini kışkırtmalarına yolaçmıştı. Demek ki, Reval Kararları geri alınmamış, Jöntürklerin umudu gerçekleşmemişti. İç ve dış güçlükler çığ gibi büyüyor, olaylar hızlı bir film gibi akıp gidiyor, durmadan sadrazam değiştirilip Meclis yenileniyor, burada ortaya getirilen sorunlar verimsiz çekişmeler ve kavgalarla sonuçlanıyor, herşey çözülmez bir yumak haline geliyordu. O zaman kararlar hep kapalı - kapılar ardında, İttihat ve Terakki Partisinin yedi kişilik gizli Genel - Merkezinde alınmaya, karakuşi emirler, hatta ceza hükümleri çıkarılmaya başlandı. Bu yüzden bakanlar kendilerine güvenemez, koltukları gerisinde sezindikleri tehdit parmağından korkar olmuştu. Geceleyin vurulup düşenler, bir kapıdan bayağı bir adam olarak girip ötekinden önemli bir kişi olarak çıkanlar görülüyordu. Yıldızlar ne denli çabuk parlarsa o denli de çabuk sönüyordu. Dizginleri kavrayıp sıkıca tutacak sivil yada asker bir lider yoktu. Mahmut Şevket Paşa bu role hazırlanırken vurulmuş, sahneden çekilmişti. Ortam Enver'in, bu türedi genç paşanın diktatörlüğüne olgun hale gelmekteydi. O pek kısa zamanda yalnız Damat Paşa olmakla kalmamış, birbiri ardına Harbiye Nazırı, Genel Kurmay Başkanı, Başkomutan Vekili de olmuştu. Zavallı Sultan Reşat onun avucunda idi, o ne isterse bir «İradei Seniye» ile pekitip yasalaştırıveriyordu. Bu nasıl oluyordu? Enver bu inanılmaz yükselişini neye, hangi büyük erdemlerine borçluydu? Ona ve adamlarına yer açmak için orduda, sözde gençleştirme iddiasıyla esaslı tasfiyeler yaptıran güç nerdeydi? Kısaca söyliyelim: Bütün bu hokkabazlıkların içyüzü şu idi: Cihan Harbi'ni hazırlayan ve bu savaşta Türkiye'ye önemli bir stratejik yer ayıran Almanya Türk QUİSLİNG'lerini yada ÇOMBE'lerini seçiyordu!

Jöntürk kafası:

Abdülhamit rejiminin zindana çevirdiği yurttan kaçıp dışarda bilgi, bilinç ve yetenek kazanarak o rejimle daha iyi savaşmak amacıyla Avrupa'ya giden Türk aydınları Batı - uygarlığı ile uzun süre başbaşa, karşıkarşıya yaşadıkları halde, Batıya üstünlüğünü sağlıyan nedenler ve etkenler üstüne *Tanzimat*'çılardan öğrendikleri yayvan ve kabasaba görüşten birtürlü ayrılamıyor, kafalarıyla kendi yurtlarının tavanını aşamıyorlardı. Bakışları derine inemediği, dışgörünüşte takılı kaldığı için Batıyı Batı yapan şeylerin hep hürriyet, demokrasi, hukuk, adalet... gibi kavramlarda bulunduğunu, bunlar kendilerine uyan kurum ve kuruluşlarla birlikte oraya, kendi topraklarına taşınırsa, padişahh ama parlamentolu bir siyasi rejim kurulursa, herşeyin yoluna gireceğini sanıyorlardı. Böyle düşünmekte tam birlik halinde idiler. Sonra İttihatçılar ve İ'tilafçılar olmak üzere iki parti doğuracak olan fikir uyuşmazlığı aslında fikir uyuşmazlığı değildi. Ermeni ihtilal komiteleriyle işbirliği edip etmeme konusu yarıteknik bir sorun olarak biryana bırakılırsa, gerikalan tek tartışma konusu Abdülhamit'in rafa kaldırdığı Anayasa indirilip «Meşruti bir Saltanat» kurulunca hükümet daha çok merkezden mi yönetmeli ülkeyi, yoksa, çok - uluslu bir devlet olmak dolayısıyla, bölgesel «muhtariyet» yöntemine mi önem vermeliydi? Her iki grubun bütün sosyal - politik dünya görüşü şu dört maddede toplanabilirdi:

Ahmet Rıza kolu (İttihatçılar): 1) İngiliz düşmanı, Alman dostu. 2) İslamcı ve Turancı (Dikkat! Türkiye türkçüsü değil.) 3) İçyönetimde merkezci. 4) Abdülhamit düşmanı, ama saltanatçı ve hilafetçi.

Prens Sabahattin kolu: (İ'tilafçılar, liberaller) 1) İngiliz dostu. 2) Osmanlıcı. 3) Yönetimde özerkçi (muhtari-

yetçi). 4) Abdülhamit düşmam, saltanat ve hilafete bağlılığı da biraz gevşek.

Abdülhamit'i devirip böyle bir siyasi rejim kurmayı onlar gerçek bir *Devrim* sayıyorlar, işbu devrimin nasıl bir ekonomik - sosyal düzen getireceğini, ülkeyi yarısömürge halinden nasıl kurtaracağını, nasıl bir kalkınma yolu izliyeceğini ne biliyor, ne de düşünüyorlardı. Kendilerine böyle sorular yöneltilse en okumuşu dahi apışıp kalırdı. Nitekim iktidar ve muhalefet partileri olarak hükümeti ele geçirdiklerinde bu kafa boşlukları hemen meydana çıkacak, Tanzimatçılar kadar da yenetek göstermeyip işi post kavgasına dökeceklerdi.

Prens Sabahattin'in «Ademi merkeziyet» ilkesi yanında «Teşebbüsü şahsi» düşüncesi de bulunduğunu, bunun Türkiye'yi özel - girişim, yani liberal kapitalizm yolundan kalkındırmak istediği anlamına geldiğini söylemek konumuza pek bir yenilik getirmez, çünkü önemli olan bu fikri soyut olarak ortaya atmak değil, onun nasıl gerçekleşeceğini belirtmektir. Onlardan böyle derinliğine bir düşünce ve görüş beklemek öküz altında buzağı aramak olurdu. Avrupahların İstanbul'daki «Hasta Adam» üstüne söylediklerini olduğu gibi benimsemişler, ama o hastalığın ne olduğu ve nasıl tedavi edileceği yolunda yine ezbere bildikleri şeyleri okuyadurmaktan başka birşey yapamamışlardı.

Jöntürklerin kafa yapılarını ve düşünce sığlıklarını şu küçük fıkra ile de belirtelim: Sabahattin Eyüboğlu'nun Yahya Kemal'dan aktararak anlattığına göre (Bk. Mavi ve Kara S. 73) bunlardan birkaçı Paris'te büyük sosyalist lider J. Jaurès'e gitmişler ve Türkiye'yi Batılılaştırma çabalarını anlatmışlar. Ama, demişler, bizde çok gerikafahlar, mürteciler var, bunlar şiddetle direniyor ve bizim çabalarımızı baltalıyorlar. Jaurès'in mürtecilerimizin ne dediklerini sorması üzerine de, bunların Avrupa uygarlığını çürü-

müş saydıklarım, yıkılacağmı iddia ettiklerini söyleyip yakınmışlar ve Fransa'dan avutucu sözler beklemişler anlaşılan. Ama Jaurès, «Sizin mürteciler haklı, ben de onlar gibi düşünüyorum. Avrupa kötüdür, bozuktur, değişmelidir,» demez mi? Orada bulunup da bizim safoğlanların yüzünde beliren aptalca şaşkınlığı görmek isterdim! Jöntürklerimiz işte böylesine bön, böylesine körükörüne Avrupa hayram Osmanlı aydmları, yada tatlısu frenkleri idiler. Ne gerçek tarih bilgileri, ne de toplumbilimlerden haberleri vardı. Oysa klasik ve sosyalist sosyoloji, ekonomipolitik zamanm Avrupasmda artık «harcıalem» olmuş, nerdeyse işportaya dökülmüş bulunuyordu. Politik ve sosyal devrim hareketleriyle Avrupa çalkanıyor, ideolojik tartışmalar kulakları sağır ediyordu. Yahya Kemal kendisi nasıl çoktan *kadük* olmuş bir saltanatın parlak geçmişini «terennüm» ederek müflis bir kuşağı avutmıya çalışmış, insanlararası iç ilişkileri de hep «canan» ve «vuslat» açısmdan görmüşse, Avrupa'nm başkentlerinde bakarkör gibi dolaşan Jöntürkler de Osmanlılık, İslamcılık gibi birbirinden sapık, gerçeklere ve zamanm ruhuna aykırı kuruntular, gölge - ideolojiler peşinde koşmuşlardır. Dağarcıklarında bunlarla Türkiye'ye dönünce ister istemez tapon bir edebiyat yaratacaklar, gençliğin bir an önce uyanmasma da engel olacaklardı.

Yukarda Meşrutiyet'in nasıl bir perdelik güldürü şeklinde memlekete girdiğini gördük. Şimdi de onun nasıl karşılandığma ve uygulandığma kısa bir gözatalım:

1) Osmanh İmparatorluğu yüzyıllarca smırları içinde tutup yönettiği birbirine tüm yabancı etnik grupları kaynaştırmak, birleştirmek gibi (zaten olamaz olan) bir çaba göstermediği için şimdi, çözülüp dağılma döneminde, kurulacak parlamanter bir monarşi rejimi ile bunları «ittihat» içinde tutmak isteme en hafif bir deyimle *budalaca* bir düşünceydi. Yanyalı rum tüccarın yanmda Trablus'lu şeyhin, Makedonyalı bulgar ağasmm yanmda İstanbul'lu

ermeni avukatın, Anadolulu Mehmet Dayı'nın yanında yahudi hekim Mişon'un ve nihayet yobaz müslümanın yanında dinsiz Jöntürk'ün oturduğu bir parlamentodan azınlıklar davasını çözmesini beklemek olur muydu? Tanzimatçı bir zihniyetle bazı siyasi ve adli reformlar yapılsa bile, bununla ayrılıkçı akımlar önlenebilir miydi? Yabancı çıkarların ardında lök gibi yatan siyasal baskılar, emperyalist devletlerin Türkiye politikaları arasındaki sürtüşme ve çatışmalar, imparatorluk ortağı halklar arasında günden güne keskinleşen anlaşmazlık ve düşmanlıklar ve devletin A'dan Z'ye bozuk düzeni aydın zümrede ezici bir aşağılık kompleksi yaratarak panislamizm, pantürkizm gibi aşırı gölge - ideolojilerde yerdeşik (erzats) avuntular aramaya sürüklüyordu.

Bu arada daha siyasal erginlikten uzak, devlet ve hükümet adamlarından hesap sormayı aklına bile getiremiyecek kadar geri bir düzeyde sürünmekte olan Türk halkı Girit, Makedonya, Trablus, Mısır, Yemen gibi yerlerde ne için olduğunu bilmeksizin ölmekte, çürük bir imparatorluğu ayakta tutmak için kamın boşa akıtmakta idi. Oysa ne Rumeli'de hıristiyan ortakların, ne de Afrika ve Arabistan'daki müslüman kardeşlerin imparatorluğa ödiyecekleri hiçbir borçları yoktu. Tam tersine, onlar için Osmanlıya, Türk'e karşı döğüşmek, Mehmetçiği arkadan vurmak bir şerefti, bir yiğitlikti.

YILDIZ sarayından dışarı çıkmamış sözde görgüsüz ve bilgisiz Abdülhamit bile liberalizm, parlamentarizm yollarından hıristiyan ulusları topluluk içinde tutmak olanağı bulunmadığını çok iyi kavradığı halde, Jöntürklerin aksini düşünmekte inat etmeleri, azınlıklardan çok azınlıklardan yana olmaları nedendi? Bu olsa olsa şöyle açıklanabilirdi: Tanzimatçı Fuat Paşa Avrupa'da sağlam devletlerin hep ulusal toplumlara dayandığını kavrayıp ölümünden birkaç ay önce padişahına «bu devlete sahip çıkacak bir millet»

yaratmasını öğütlerken nasıl Türk'ü, kendisinin de içinden çıktığı Türk halkını bu sahipliğe layık görmüyorduysa, Jöntürkler de yine öyle, TÜRK'te devleti omuzunda taşıyabilecek bir güç görmüyorlar, Osmanlılık göçerse geride bir boşluktan başka birşey kalmıyacağını sanıyorlardı. Meğerki Rusya yıkılıp bütün Türkler bir Turan ülkesinde birleşsinlerdi! Ya Osmanlı imparatorluğu, ya islam imparatorluğu, yada Turan imparatorluğu - başka türlüsüne onların aklı ermezdi...

2) *Peki*, Jöntürklerimiz daha akıllı, daha bilgili, hatta daha namuslu olsaydılar-olamazlardı ya!-, «Alman Çombesi Enver devleti parmak ucuyla cehenneme itecek kadar yüksek bir yere ulaşamasaydı, -ulaşırdı ya!-, Osmanh hükümetini ele geçirdikleri zaman tarihin gidişinde bir değişiklik olabilir miydi? Başka bir deyişle bunlar, haydi Niyazi Berkes'in ağzıyla söyliyelim, «Batının siyaset ve maliye adamlarıyla şöyle karşı karşıya oturup bu batağın hesaplarını tasfiyeye, Türk ulusunun siyasi ve mali bağımsızlığını alınakıyla işin içinden sıyırmaya» güçleri yeter miydi? Sayın N. Berkes «evet yeterdi,» diyor, ne var ki «Bunun için büyük bilgi, büyük cesaret, büyük marifet ve *büyük adam* isterdi!» diye ekliyor.(*) Böyle derken de Mustafa Kemal gibi bir adam demek istediği seziliyor.

Haydi varsayalım ki, Enver'in yerinde gerçekten Mustafa Kemal vardı. O zaman tarihin hükmü değişir, Osmanlı devleti ve dolayısıyla Türk ulusu daha o zamandan kurtulur muydu? Buna «evet» demek Berkes için sakınılmaz bir mantık sonuçlamasıdır. Ta baştanberi bizim koyduğumuz mantık ilkesine göre ise cevabı ancak «hayır!» olabilir. Enver'in yerinde Mustafa Kemal olsaydı -olamazdı

(*) «YÖN» Dergisi'nin yılın en ilginç inceleme yazısı olarak dizimleyip sonra da kitap halinde çıkardığı yapıtı okuyuculara salıkveririm: 200 yıldır neden bocalıyoruz?

ya!- olayların akışında belki bir üslup farkı olur, ama sonuçlar hep aym kalırdı. Buna karşılık Mustafa Kemal harcanmış ve az sonra kurtuluş savaşma girişecek olan Türk ulusu onun gibi bir önderden yoksun kalmış olurdu!

Değerli inceleme yazısında ilkkez ortaya getirdiği birçok düşüncelere seve seve katıldığımız sayın N. Berkes ile, belki yöntem farkından doğan bir karşıtlığa düştük burada. Aym tarih dönemleri üstünde ve hemen hemen aym nedenleri arıyarak çalıştığımız için bu karşılaşmadan sakmamazdık, nitekim ilerde yine tartışacağız. İmdi, bu nokta üstünde biraz daha durarak sayın N. Berkes'e başka sorular yöneltelim.

Aym asker ocağından aym dönemde yetiştiği, aym ordu hizmetinde ve aym sosyal - politik ortamda yaşadığı, Meşrutiyet hareketinde önemli rol aldığı ve Enver'den kat kat üstün yetenekleri olduğu halde «Eh, Meşrutiyet kuruldu, ordunun işi bitti, biz asker kışlalarımıza dönelim!» diyerek (Böyle tüm yanlış bir tezi savunarak!) çekildi gitti de Mustafa Kemal, neden devletin kaderini öyle gerçekten nazik bir zamanda beğenmediği, küçümsediği adamlara bıraktı? Bunun için sosyal, politik ve psikolojik pekçok nedenler ileri sürülebilir tabii. Ama bizim açınuzdan verilecek cevap yalınç ve kısadır: Çünkü içgüdüsü, sezgisi, karakteri ve belki bilinci (İstersek buna toplumsal alınyazısı da diyebiliriz) onu Türk ulusunun kurtuluş savaşı için yedekte tutuyordu.

Sorularımıza devam edelim:

Alman hükümetinin Türkiye'ye denetmen, öğretmen, uzman olarak yolladığı von der Goltz gibi paşalar neden gelecek Quisling'lerini yada Çombe'lerini seçerken Mahmut Şevket, Enver. gibilerini buldular da Mustafa Kemal gibilerini değil? İşte bizim cevabımız: Çünkü Almanların dünya - çapındaki emperyalist planları için kişisel ikbal tutkusuyla kolayca gözü kararıp çiğ gerçekleri görmeyecek bir

kuruntucu (fantast), kendini İskender, Napolyon, Sultan Süleyman sanacak bir kaçık, çarıklı ama azıksız ve donatımsız bir orduyu yolsuz belsiz dağlık bölgelerden geçirip İran'a, Turan'a ve Hind'e götürmiye kalkacak bir Donkişot gerekliydi! Birkaç yıl Almanya'da kalıp Alman subayı gibi eğitilince babik oğlan yüzünü Wilhelm bıyıklarıyla donatıp Cengizlerin, Timurlarm fetihlerini tersyüzü yenilemiye kalkacak bir zıpır olmalıydı bu! Eğer yüzbinlerce Türk gencinin boşuboşuna akan kam tüylerimizi ürpertmese, bu büyüklük delisine güler yada bir güldürüye konu yapmakla yetinirdik, ama şimdi ona gülmekten çok renksiz yüzünü tokatlamak ve burma - bıyıklarını yolmak geliyor içimizden.

Ama hislerimizi bir yana bırakır da soruna aklımızla yanaşırsak, biliriz ki, Enver bilmiyerek kötülük etmiş, cinayet işlemiş bir çocuktan başka birşey değildir, tarihsel kaderin elinde bir oyuncaktır. Gerçekten ne Enver, ne de bütün Jöntürk kadrosu «Türkün makus talihini yenmek için» çıkmış değillerdi tarih sahnesine. Onlar batan Osmanh İmparatorluğu'nun, perde kapanmadan önce boygösteren önemsiz figüranları idi ve bunu bilip söyliyenleri de vardı. İşte Enver'in (Bâbıâli baskınından sonra) sadrazam yaptırdığı göğsü eteklerinedek Abdülhamit nişanlarıyla kaph, von der Goltz paşanın sevgili dostu ve Alman silahlarınm değişmez satmalma komisyonu başkam Bağdatlı Mahmut Şevket Paşa'nm «Daily Telegraph» Gazetesi muhabirine verdiği demeç: «Avrupa'da dostumuzun çok olmadığını biliyoruz. Çok söz verdik, ama birşey yapamadık. Şimdi iş yapmak azmiyle iktidara geldik. Ecnebilerin yardımı bizce çok değerlidir. Memleketin iyi yönetilmesi için yabancı danışmalar getireceğiz. Memleketi büyük yönetim bölgelerine ayırıp herbiri için ayrı yabancı denetmen getireceğim.

«(Eski) hükümetin korkaklığı yada parlamentoda uzun

ve faydasız tartışmalarla vakit kaybedilmesi yüzünden kanunları çıkaramıyor, onun için de bayırdırlık işlerini ele alamıyorduk. Yabancı sermayelerin yardımından yararlanamamıştık. Yabancı sermayedarların bundan yakındıklarını biliyorum. Şimdi Meclisin açılmasını beklemeden, kabine bütün sorumu yüklenerek, birtakım geçici kanunları padişah iradesiyle çıkarıp işe başlıyacağım. Burada demiryolları sözleşmeleri yapacağız ve gereken bayındırlık işlerini yoluna koyacağız.

«*Biz Avrupalılara meydan okumak için yada onların öğütlerine kafa tutmak için iktidara gelmedik.* Emin olmalısınız ki durumun gerektirdiği saygı duygusu, basiret ve ciddiyetle Avrupa'ya cevap vermek ve vicdanına başvurmak için iktidara geldik...» (Bk. DOĞMIYAN HÜRRİYET S. 113)

Hangi Tanzimatçı bundan daha çok el etek öpmüştür?...

Mısırlı Türk sadrazamı Sait Halim Paşa, Enver Paşa ve bir de Alman elçisi Wangenheim arasında, Meclis'e, hatta kabineye bile haber vermeksizin bağlanan antlaşma ve arkasından ateşe atılışımız üstünde çoktan bilinen şeyleri tekrarlıyacak değiliz. Yalmz kabinenin nüfuzlu, ama İngiliz - Fransız taraflısı Maliye Nazırı Cavit Bey'in tasalı sorusuna üçlü diktatoranın en akıllı başı olan Talat Paşa'nın verdiği tipik cevabı belirtmeden geçmiyeceğiz: «Bu iş oldu bitti. Sadrazam imza etti. Ne yapalım, mukadderat...» (Bk. TANİN, 1946).

Talat Paşa'nın ağzından konuşan *Mukadderat* gerçekten öyle amansızdı ki, Cemal Paşa'nın sonra anılarında söyliyeceği gibi, «Bulgarların harbe girmek hususunda daha kararsız olması, bizim Fransızlardan yaptığımız istikrazdan elimize geçen ilk taksitin günlük masraflarımızı bile karşılamaması, seferberliğimizin daha yarım olması, silah ve cephanemizin bulunmaması...» gibi sakıncalar harbe

girişimizi durdurmak değil ya, ertelemeye bile izin vermiyecekti. Az sonra Alman elçisinin ağzından nasıl ateş püskürdüğünü ibretle okuyacağımız o zorlu «Mukadderat» üstüne Meclisi Mebusan başkam Halil Bey, «Alman ve Avusturya sefirlerinin ısrarında bir mantık görmüyorum, çünkü bizim kendilerine yapabileceğimiz en büyük yardım boğazları sıkı tutmaktan ibarettir. Bunu berhava edecek bir teşebbüsün (Bulgarların bize saldırmasıyla demek istiyor) icrasında inat etmek adeta cinnettir,» diye yazacaktı ama, bu onun Ludendorf'un genelkurmayındaki strateji planını bilmemesinden ileri geliyordu. Bunu bilmiş olsaydı, orada iki kalın okun iki ahtapot kolu gibi doğuya doğru uzanarak biri Ortaasya'dan (Turandan), biri de Anadolu İran üzerinden geçerek Hindistan'ı kıskaçladığını görecekti. Bunu görmesi için Talat Paşa kendisini, yanına Hafız Hakkı'yı da katarak -Artık Türkiye'nin de gerçek hükümet merkezi olan- Berlin'e yolladı, ama Türk bayrağı çeken Göben ve Breslav zırhlılarının açıkgöz Alman komutam işi kısa yoldan hallederek devletadamlarını ikircimden kurtarıverdi: «Mukadderat»dan aldığı gizli şifre üzerine Karadeniz'e çıkıp Rus gemilerine saldırdı ve herşey oldu bitti. İşte bu konuda Talat Paşa'nın dediği: «Olaydan hiçbirimiz önceden haberli değildik. Ama herkes gibi ben de, Enver'in haberli olduğunu sanıyordum. Bayram günü Meclisi Mebusan Reisi Halil Bey'in evinde toplandığımızda ben Enver'e epeyce hücum ettiysem de, o hiç haberi olmadığım yeminle temin etti.» (Bk. Talat Paşa'nın Hatıratı S. 29)

Türkiye'yi tarafsız tutmıya uğraşan Bağdaşıklar, Osmanlı Hükümeti'nin bunun için istediği bedeli İngiliz elçisinin ağzıyla sordurduğu zaman, Cemal Paşa aracılığıyla verilen cevap doğrusu pek okkalıca idi: 1) Kapitülasyonların kaldırılması, 2) Yunanlıların elegeçirdiği adaların geriverilmesi, 3) Mısır meselesinin Türkiye'den yana halle-

dilmesi, 4) Rusların iç işlerimize karışmaktan vazgeçmeleri. (Nerdeyse Niyazi Berkes'in gereksindiği koşulları yerine getiriyorlardı, değil mi?)

Ama hayret! Batının emperyalist kurtları koşulan bu şartları kabul etmişlerdi. İngiliz Elçisi Sir Loui Malet'in telgrafla Londra'dan getirttiği cevap şu nitelikteydi: «Kapitülasyonların adli bölümünün kaldırılması şimdilik doğru bulunmuyorduysa da, mali ve iktisadi kapitülasyonların kaldırılması yerinde görülüyordu. Rus elçisi de buna itiraz etmemişti. Ayrıca o adli kapitülasyonların kaldırılmasma bile razı idi... Devlet topraklarının dokunulmazlığını üç büyük Bağdaşıklar yazılı olarak garanti edeceklerdi.»

Bu pazarlığı duyan Wangenheim, güçlü dostumuz ve antlaşığımız Almanya'nın yaman elçisi, küpe bindi ve kırbacını eline alıp bu işte aracılık ettiğini bildiği Maliye Nazırı Cavit Bey'in yamna indi. Aralarında geçen görüşmeyi veriyoruz:

«— Sizin böyle bir karar vermiye, bize danışmadan böyle bir harekette bulunmaya hakkınız yoktur.

«— Yalmz bizi ilgilendiren bir konuda size danışmak gerekmez sanmıştık. Ne de olsa bu karardan doğacak sorumu yüklenmiye hazırız.

«— Bu karar için zaman çok fena seçilmiştir. Antlaşıkların siyasi menfaatlerine aykırıdır. Yarın İngiliz ve Fransız donanmaları boğazdan geçip gelecek ve size harp ilan edecek. Bu takdirde biz de sizi savunmıyacağız. Siz böylece Türkiye'nin felaketini hazırlıyorsunuz. Bu hareketinizle Berlin'de çok kötü tepkiler yaratacağınızı bilmelisiniz. Ortada ne antlaşma kalacak, ne birşey! Ben de yarın Alman askerlerini alarak buradan gideceğim.»

Elçi fena kızmıştı, yumrukları nerdeyse masayı kıracaktı. Cavit Bey şöyle diyor: «Kudurmuş gibiydi, konuşmuyor, adeta havlıyordu.»

«— Ben kendi payıma zamam yanlış seçtiğimizi san-

mıyorum. Yaptığımızda Almanya ile antlaşıklarının çıkarına aykırı bir nokta da görmüyorum. Sizden önce bu kararımızı bildirdiğim Rus, İngiliz ve Fransız elçileri ne kızdılar, ne de sizin gibi tehdit ettiler... Kaldı ki, onlar bize harp ilan ederlerse daha iyi ya, biz de döğüşürüz. Sizin istediğiniz de bu değil mi?

«— Ama bu kararın benim teşvikimle olduğunu sanacaklar, bunu dünyada istemem! Berlin basınında bu hareketinize karşı şiddetli bir kampanya açtıracağım. Tarafsız devletler bu kararımız yüzünden karşı yana eğginlik gösterecekler.

«— Şu anda kullandığınız dil böyle bir zannın doğmasına engel olacaktır. Eğer Almanya'nın menfaatına uygun görüyorsanız, aynı dili başka yerde de kullanabilirsiniz. Üzülmeyin, herkes bilir ki, Almanlar burada kazandıkları en ufak haktan vazgeçmezler. İsterseniz ben sizin bu protestonuzu İstanbul gazetelerinde de yayımlatabilirim.

«— Ne derseniz deyiniz, bu karar Almanya'nın bütün düşmanlarını birleştirecektir... Bugün öğleden sonra bütün elçiler toplanarak ortak bir nota ile hükümetinizi protesto edecekler. Biz de Rusya ile anlaşıp Türkiye aleyhine harbe son vereceğiz.»

Elçi düpedüz saçmalıyordu, Cavit Bey görüşmede üstünlüğü sağlamıştı!

«— Harp halinde bulunduğunuz Rusya'nın elçisi ile buluşmanız zordur. İsterseniz bu görüşmeyi burada, Maliye Nezareti'nin bir odasında yapabilirsiniz.

«— Bundan iki ay önce bana adli kapitülasyonların kaldırılması zamanının gelmediğini, çünkü daha mahkemelerin ve yargıçlık mesleğinin düzeltilmediğini söylemiştiniz, son iki ayda durum değişti mi sanki? Bu konu ancak harpten sonra ortaya gelmeliydi. Almanya bunu size sağlardı. Siz tecrübesiz bir adamsınız Cavit Bey!

«— Biz memleketimizin menfaatini bilmiyecek kadar da tecrübesiz değiliz.

«— Açıkçası sizler yürümek istemiyorsunuz, harpten kaçıyorsunuz. Bunu Berlin'e bildireceğim. Sözünüzde durmuyor, yada yalmz Yunanlılarla döğüşmek istiyorsunuz. Bundan bize ne?

«— Berlin'e istediğinizi yazabilirsiniz tabii, amma bize söylemediğimizi söyletmiye hakkınız yoktur. Biz harbi kendi münasip gördüğümüz zamanda kabul edeceğiz, intihar etmek istemiyoruz. Siz bu harbi kırk yılda hazırladınız, biz ona kırk günde nasıl hazır oluruz?... Siz ilkin, Sadrazam'a yazdığınız mektupta söylediğiniz gibi, Bulgaristan ile Romanya'dan gerekli teminatı alınız.

«— Benim sadrazama yazdığım mektubun resmi bir değeri yoktur, yalnız hukuki bir danışmadan ibarettir. Üstelik Bulgaristan ve Romanya'dan teminat alınsa bile siz başka bir bahane bulacaksınız. Ben Türkiye'nin bir dostu olarak söylüyorum bütün bunları!»

(Ve kapıyı çarparak çıkar.)

İttihatçı hükümet sadece vakit kazanmak ve oyalamak için Cemal Paşa ile Cavit Bey'i Bağdaşık Devletlerin elçiliklerine yollayıp, duruyorlardı.

Cemal Paşa, işin bu kesimi üstüne amlarında şunları yazmıştır:

«—Birgün elçi Loui Malet ile konuşurken bu zat bana Enver Paşa'nm Almanlarca çoktan kazamlmış olduğunu söyledi ve pek yakında Alman subayları, özellikle GÖBEN ve BRESLAV zırhlıları, harbi kaçımlmaz hale getirecek bir olay yaratacaklar, dedi.

«Ben kabinenin tarafsızlıktan yana olduğunu, onun için böyle bir tehlike olamıyacağmı söylediğim zaman ise:

«— Hayır Cemal Paşa, aldamyorsunuz. Ben eminim ki bu Almanlar emellerine erişmek için bir hükümet darbesi

bile yaparlar. Mesela sizi hapsederler ve daha neler yaparlar kimbilir?

«Safça bulduğum bu söze güldüm ve aynı şekilde safça bir cevap vererek dedim ki:

«— Öyle birşey hissettiğim anda ne yapacağımı çoktan düşündüm: Bahriye Nazırı sıfatiyle Çanakkale'yi İngiliz ve Fransız donanmasına açar, isyancı gemileri onlara tedip ettiririm.

«O zeki İngiliz diplomatı bu sözlerime inanmış ve olduğu gibi İngiliz Hariciyesine bildirmiş. Bunu sonra 'Mavi Kitap'ta okuduğum zaman pek şaştım» (Bk. DOĞMIYAN HÜRRİYET S. 140)

Hangisi daha zeki bu adamların, bizimki mi, yoksa İngiliz mi?

Hasan Amca'nın haklı olarak söylediği gibi, Enver kırk - elli baldırıçıplakla Bâbıâli baskınını yapabilirdi de -eğer gerekseydi- Almanlar çakı gibi birkaç bin askerle aym işi yapıp hükümeti onların elinden alamaz mıydı?

Kader taşı yuvarlanmıştı, kimine göre İslam dünyasını, kimine göre de Turan ülkesini bize kazandıracak olan tersyüzü Osmanlı yayılması başlıyabilirdi artık.

Şair filozofumuz Ziya Gökalp muştuluyordu:

Düşmanın ülkesi viran olacak,
Türkiye büyüyüp Turan olacak!

5 Sosyal Yapıdaki Değişim Süreci

İdeoloji *bilim* değildir elbet, çünkü deneyleme ile pekitilmiş *postulat*'ları, belitleri (mütearife) yoktur, kesin olarak saptanmış yasaları, kuralları da yoktur. Ama her ideoloji bir felsefe sayılır, çünkü felsede de, zamanımızda varlığını korumak için bilim verilerine dayanmak zorunda ise de, yine spekülatif yargılara elverişlidir ve ödevi toplumlarm gelişme yönlerini aydınlatarak ideolojik coşkulara ve atılımlara kaynak olmak yada yardım etmektir.

Bugün *olumlu* (pozitif) yada *deneysel* denilen bilimdalları eskiden hep felsefenin içindeydi, oğulcuk (rüşeym) halinde onun karnında bulunuyordu, onun için de felsefe en yüce bilim, *bilgelik* sayılırdı. Neden sonra oğulcuklar birer ikişer doğup büyüdüler, serpilip geliştiler ve giderek analarını saymamıya, yadsıyıp yoksamıya kalkıştılar. Felsefenin deneylemiye elverişli olmıyan *bilmek* iddialarını tanımak istemiyorlardı. İlkin fiziko - biyolojik disiplinler-

de başlayan bu bağımsızlık, özgürlük eğilimi sonraları insan ve toplumla ilgili bilimlere de geçti ve felsefe ömrünü tamamlar gibi göründü, ama insanoğlunu çok seven bu yaşlı ana öyle sessizce sönüp gitmiye razı olmadığından hiç değilse sosyal - bilimler arasında bir düzenleştirme (koordinasyon) rolü benimsedi ve bunda hoşgörü ile karşılandı, çünkü bu ikinci tür bilim dallarının kökleri daha o kadar sağlam toprağa tutunmuş değillerdi ve üstelik fiziko - matematik disiplinlerin bilginleri bile pek felsefesiz edemiyorlardı: Atölyelerinin soğuk ve ayık araştırmalarından yorgun argın evlerine dönünce kimisi piyano çalıyor, kimisi de eski usul felsefe yaparak (Tefelsüf ederek) eğleniyordu. Örneğin Einstein hem keman çalarak, hem felsefe yaparak dinlenirdi.

Gerçi bugün sosyal - bilimlerin tabanında bulunan *Ekonomi*, -matematik ve istatistikle iyice kaynaşarak-, hayli *sağınlık* (ekzaktlık) kazanmış bulunmakta ve bundan birgün bu alanda da felsefeye yer ve rol kalmıyacağı düşünülebilmekte ise de, şimdilik bir tarih, bir hukuk, bir kültür ve bir politika felsefesinden sözedilebilmektedir. Ne var ki, saydığımız felsefelerin ortaklaşa bir bilim temeli vardır: *SOSYOLOJİ!* Bütün sosyal - bilimleri kucaklıyan bu ana - disiplin yalnız soyut olarak *toplum* denilen olguyu inceleyip yasalarım bulmakla kalmaz, her somut insan topluluğunu da özel koşulları içinde araştırır, eleştirir. Eğer bir toplum daha hiç yada yetesiye inceleme ve araştırma konusu yapılmamışsa, yani mülkiyet ve üretim ilişkilerinden (ekonomik temel yapısından) başlıyarak o toplumun içinde yaşıyan insanların her çeşit ortaklaşa varlığı öğrenilip, açıklanmamışsa böyle bir toplum üstüne olumlu bir felsefe ve dolayısıyla sağlam bir ideoloji de yapılamaz.

Türk toplumu bu anlamda araştırılmış, maddi - manevi varlığıyla ortaya konulmuş mudur? Başka bir deyişle bugün bir Türk Sosyolojisi vardır denilebilir mi? Denilemez

ise, yani Türk toplumu daha ne Türkiye Cumhuriyetinde yaşıyan somut varlığı ile, ne de geçmişindeki gelişim evreleri, uğraklarıyla gereği gibi öğrenilmiş değilse biz -diyelim Niyazi Berkes ile ben- nasıl felsefe yapmıya, ideoloji yapmıya kalkarız? Kendi inancımıza göre elde yeterli sosyolojik veriler, belgeler yoksa Berkes'in deyişiyle «İkiyüz yıldır bocalayışımızın nedenlerini» nasıl bulur, yada bizim deyişimizle Türk Devriminin niteliğini, tarihteki yerini nasıl anlar ve anlatırız? Bu durumda bizim varacağımız yerde başkalarınınki gibi bir çıkmaz olmıyacak mıdır?

Doğrusu çetin ve ürkünç sorular!

Bu yazı dizisini başındanberi izliyen okuyucular bilir ki, bugün çetin soruları biteviye kendimize sormaktan çekinmiyoruz, çünkü amacımız herşeyden önce çözüm bekliyen sorunlarımızı karmaşık güçlükleri içinde ortaya getirmek ve aydmlarımızı onlar üstünde düşünmeye çağırmaktır; yoksa ne onları tekbaşımıza çözümlemek iddiasındayız, ne de yapabildiğimizle öğünmek! Niyazi Berkes'den sonra biz de açıkyürekle konuya giriyor ve hiç değilse ilk konağa sağ esen ulaşmıya çalışıyoruz.

Durum zordur, ama umutsuz değildir, çünkü a) Türk toplumu üstüne bildiklerimiz daha ne kerte az ve yetersiz olursa olsun, yine otuz - kırk yıl öncesiyle kıyaslanamıyacak kadar boldur; b) İkinci Cihan Savaşı'ndan bu yana birçok sosyal - politik sorunlar dünya bilgin ve yazarlarının ortaklaşa çabası ile iyice aydınlanmış, açıklanmıştır. Bunlar doğrudan doğruya Türkiye ile ilgili olmasa bile bizim kendi sorunlarımız üstüne düşünmemizi hayli kolaylaştırmaktadır. c) Kolaylaştırmaktadır, çünkü kapitalizmin yeryüzüne yayılmış özel bir şekli olan emperyalizm (öteki adıyla Batı uygarlığı) toplumlar arasında benzeşik yapılar kurmuş, tipler yaratmıştır. Öyle ki, zamanımızda hiçbir toplum yalnız kendine özgü koşullar altında yaşamıyor, onları bağımsız varlıklarmış gibi ele almak doğru değildir.

Nitekim ikiyüz yıldır neden bocalamakta olduğumuzu bu dönem Osmanlı Tarihini bağımsız olarak, içten açıklamaya çalışmak yüzünden anlıyamamışızdır. Oysa kapitalizm çağındaki Batı uygarlığını asıl özünde tanımadıkça kendi sözde Batılılaşma çabamızın nedenlerini de anlıyamazdık. Sorunu doğru olarak ortaya koysaydık görürdük ki, ikiyüz yıldır kalkınmaya, avrupalılaşmaya çalışan biz, yani Türk ulusu, değildik. O tarih döneminin içyüzünü anlayıp açıklamaya çalışan aydınlar da bizden değildir. Türk halkı olarak biz Osmanlının *Tanzimat* dediği o kepazeliğin yalnız dışında değil, karşısında idik, ona candan düşmandık, onu önlemiye çalışıyorduk; ama gücümüz yetmedi. Yalnız ordularıyla değil, kapitülasyonları, satılmış yerli yöneticileri, ajanlaşmış aracı tüccarları ve nihayet kayrımlı yabancı kapitalistleriyle üstümüze gelen, bağrımıza oturan devgücüne karşı ne yapabilirdik?... Neyse, sapıntıdan sakınalım! Evet, bugünkü Türk aydınları iç ve dış dünya üstüne bildiklerimizle bir önceki kuşağa kat kat üstünüz vc bu üstünlüğümüz sayesinde kendi toplumsal davalarımızı analoji (kıyaslama) yolundan da giderek hem daha kolay anlıyoruz, hem de onların nasıl çözümleneceğini, en güç hallerde bile, hiç değilse seziyoruz...

Bu açıklayıcı girişten sonra asıl konumuza gelelim:

Bu ikinci bölümün ilk yazısında «Bugünkü üç parçalı ve dört çatışmalı dünyada Türkiye'nin gerçek yeri neresidir?» diye sormuş ve bunu cevaplamak için herşeyden önce Türk Devriminin niteliğini meydana çıkarmak, bunun için de daha önce Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Türkiye'sine kalan toplum mirasını gözden geçirip kendi açımızdan değerlendirmek gerektiğini söylemiştik. İşte bu toplum mirası peşinde üç büyük yazı döktürmüş bulunuyoruz: 1) Dışardan bakarak (Yani Kapitalist - emperyalist Avrupanın genel tarihi içinde) *Tanzimat*. 2) İçerden bakarak (yani Osmanlı Türkiye'sinin o süredeki özel

koşulları içinde) *Tanzimat.* 3) Tanzimat dönemini ve onunla birlikte İmparatorluğun hayatını sona erdiren yıkılış yılları olarak *Meşrutiyet.* İkinci bölümün bu son yazısında da biryandan a) bölümün muhasebesini yapmak, öteyandan b) Kurtuluş Savaşı başlamak üzereyken Türk toplumunun durumuna üstten de olsa bir sosyolojik ışıldak çevirmek istiyoruz. Esaslı bir sosyolojik analiz için yukarda söylenen engellerden başka kendi çalışmalarımız da yeterli değildir. Eğer Yusuf Akçora yardıma gelmeseydi işin bukadarına da cesaret edemezdik. Bu üstadın özellikle «SİYASET VE İKTİSAT» adlı toplama yapıtını bulup taradık ve başka kaynaklardan derlediklerimizle birleştirip harman ederek bu yazıyı düzüp koştuk. Pek doyurucu olmasa bile hiç yoktan iyidir. Bu vesileyle dokunmak istediğimiz bir nokta da şudur: Niyazi Berkes ile arasıra karşılaşsak, hatta çatışsak bile, aslında birbirini tamamlayan iki dostuz. İncelediğimiz tarih süresi aym olduğu gibi görüşlerimiz de çoğun uyuşmaktadır. Onun için «200 yıldır neden bocalıyoruz» kitabında yetesiye aydınlatılmış bulunan noktaları ben bilerek kısa geçiyorum. Okuyucular iki çalışmayı birlikte izlerse çok daha faydalı olur sanırım.

Osmanlı İmparatorluğunun çözülüşü de, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda görüldüğü gibi, daha ortaklık bozulmadan ilerleyip gelişmiş, uluslaşıp kültür yaratmış azçok eşit toplumlarm, ulusal birimlerin kopuşup yeni devletler kurması biçiminde olsaydı, hem Türkler çok daha elverişli bir durumda bulunurdu, hem de biz aydınlar çoktan yolumuzu yordamımızı çizmiş olurduk. Ama burada söz konusu olan, çoktan kağşamış bir imparatorluk düzeni içinde sömürgeleşmiş, başka bir deyişle eski sosyal yapıları gelişerek değil, bozularak değişmiş, sosyolojik tanımlama ve terimlemeye pek yatkın olmıyan ulus prototipleri, ulusumsulardı. Bunlar arasında klasik bilim ölçüleriyle kavranması en güç olam da şüphesiz, ortaklıkta son

yıkım gününedek dayanmak ve bu yüzden daha çok ezilmek zorunda kalan biz Türklerdik. Tarihin -belki yahudilerden sonra en bahtsız insan cinsi olan- Türkler, ilkin *doğa*'nın kahrına uğrayıp anayurtlarından koptuktan sonra pekçok devletler kurmuşlar, ama hiçbir yerde sağlamca tutunup zengin ve uygar yurtlar yaratamamışlardı. Bu bakımdan en talihlileri olan Oğuz Türkleri Osmanoğullarına zamansız, gereksiz bir imparatorluk kurmak için zorlanmadan önce Anadolu'yu türkleştirip bayındır kentler kurmayı başarmışlardı ama, sonra maddi - manevi bütün güçlerini kanlı seferlerde tüketmek, devletin alçalış ve çöküş dönemlerinde de kör ve zalim bir yönetici sınıfın, «kapıkulu» bir aristokrasinin ayağı altında çiğnene ezile ırkça yokolmasına ramak kalmıştı. Kof gövde devrilip giderken de yine Türklerin üstüne devrilecekti...

Cermen tipi sarışın *Nemesis*, Enver Paşa'nın çocuk ellerini kullanarak «hasta adam» Türkiye'yi ilk Cihan Yangınına fırlattığı zaman son demine gelmiş bu hasta devlet, dev savaş ortağı Almanya'nın yambaşında çarpışarak «Düşmanın mülkünü viran edecek - Türkiye'yi büyütüp *Turan* edecek» sanılıyordu. Böylece yüce bir ülküyü gerçekleştirmek için İskender görünüşlü kahraman Enver Paşa'ya ordu ordu Türk delikanlısı feda olsundu! Tarihte öyle büyük şefler olurdu ki, uğruna ordular değil, anaların bereketli karnından her zaman yenilenebilecek olan ölümlü kuşaklar, hatta herşeysi ile tümden vatan parçaları bile feda edilebilirdi. Kaldı ki «Vatan Türkler için ne Türkiye idi, ne Türkistan - Vatan büyük ve müebbet bir ülkeydi: *Turan!*» Turam kazanmak için Türkiye bile kurban edilebilirdi!..

Şimdiki gençler bu sözleri Meşrutiyet türkçülüğünü karikatürleştirmek için yazdığımızı, bir edebi fantezi uğruna gerçek durumu çok abarttığımızı sanırlar belki, ama bu sözler tarih gerçeğini özünde dile getirmekten başka

birşey yapmamaktadır. Şimdi bize sapık ve ütopik gelen bu ideolojiyi daha çok Gökalp'i gözönünde tutarak biraz daha yakından belirtip eleştirelim:

Birinci Cihan Savaşı'nı, umulduğu gibi, Almanlar kazansa ve Turan ideolojisiyle pusatlı Enver Paşa Ferhat'ça bir güç gösterip Kafkas dağlarını delerek Turan iline varsaydı ne olacaktı? İTTİHAT'çı hükümet Turancı filozofumuzun şiir ve bilim diliyle bunca reklam ettiği amaca ulaşacak, yani Anadolu'da, artık varlığından umut kesilen on milyonluk perişan halk yerine, Karakurumdan Akdeniz'e kadar yaygın bir Turan ülkesinde 40 - 50 milyonluk bir Türk ulusu mu elde edecekti? Başka bir deyişle Turancılık (pantürkizm) büyük bir ulusun, bir Nasyonun kurtuluş davası mıydı, yoksa Tarih ve toplum gerçeklerine aykırı, akıl ve bilimdışı bir kuruntu ve daha kötüsü Alman emperyalizminin «Drang nach Osten» politikasına hizmet etsin diye uzaktan ve önceden hazırlanmış «kökü dışarda» bir ideoloji taslağı mı?

Türkiye türkçülüğünün, daha doğrusu türkçülüğü halkçılığa indirgeyen Atatürk devriminin niteliğini belirtmeyi amaç edinen bu yazı dizisinde açıkça yanıtlamak zorunda olduğumuz bir soru da budur.

Bu soruyu gereği gibi karşılayıp yanıtlamak için herşeyden önce *ulus (Nation)* nedir, onu bilmek ve tanımlamak gerekir. Bu işi asıl yerinde, yani Devrim ilkelerini incelerken yapacağımızdan burada götürü bir yargı ile yetinmek zorundayız, ki o da şudur: Ne batı Türkleri (Anadolu) Rusya içlerindeki Türk asıllı uluslarla, ne de bunlar kendi aralarında bir ***Nation*** değildirler. Onun için pantürkist bir *kurtuluş savaşı* sözkonusu olamaz. Bu anlamda bir türkçülüğün (pantürkizmin) panislavizm ve pancermanizmden hiç ayırdı yoktur. Bu saydıklarımız yanında tarih ve coğrafya koşulları bakımından olduğu kadar dil ve kültür bakımından da daha elverişli durumda bulunan panarap

ulusçuluğun bile başarı sağlıyacağı şüphelidir. Neyse bu konu yerinde işlenecektir.

Ziya Gökalp, yaptığı ile değilse bile, yapma yeteneği (gizli yaratıcılığı) ile değerli bir aydındı, bir yol gösterici idi. Gerçi o sosyoloji bilgisini dar bir açıdan, Durkheim kanalından edinmişti, ama öğrendiğini kendine maletmeyi ve öz toplumuna uygulanabilir hale getirmeyi bilmişti. Yazık ki, bu toplum, insafsız bir tarihin yüzlerce yıllık baskı ve ezgisiyle perişan olmuş, bilgisiz, bilinçsiz bir halk yığınıydı; onu omuzuna ahp yükseltecek ve doğru bir yönde, yani kendi tarihsel çıkarlarına uygun bir yolda ileri götürecek, gerçekten yaratıcı bir önder yapacak halde değildi. Elverişli bir ortamda çok şey yapabilecek yetenekte olan bu zeyrek zekalı, çalışkan ve doğurgan kafalı halk çocuğu İstanbul'a gelir gelmez «İttihat ve Terakki»nin kucağına ve kuzey göçmenlerinin «Ocağına» düşerek sahte, Türk düşmanı bir politikanın oyuncağı olmuştu. İçine düştüğü bu sahte politika ondan, hem de ivedilikle kotarılmasını istediği bir ödev bekliyordu: Türkiye'nin acıklı ve kendi rejimlerinin çirkin gerçeklerinden gözleri ayırıp yıldızlı, yaldızlı bir kuruntu dünyasına çevirmek ve hazırlanan Türk'e yabancı emperyalist savaşta seve seve ölmeyi sağlamak için eski *Cennet* ideali yerine geçecek bir *Turan* ideolojisi düzüp koşmak! Batmakta olan Osmanlı devletinin son şaşkın yönetici kadrosuna gerekli bu sözde ideolojinin sloganı ancak «Gözlerimi kaparım - vazifemi yaparım!» olabilirdi, çünkü açık duran gözler hem onların içyüzünü, hem de emperyalistler arası boğuşmanın nedenlerini görebilir, anlıyabilirdi. Üstelik -Ne tesadüf!- Ziya Gökalp'ın kafası böyle bir ideoloji düzüp koşmak için gerekli malzeme ile dolu idi, daha doğrusu üstadı Durkheim onun muhtaç olacağı herşeyi vermiye hazırdı.

İdealist Alman filozofu Hegel'den hayli etkinmiş olan Durkheim ondaki «Saltık - akıl», «Tümel varlık», «Ev-

ren yaratan» (Demiurg) gibi aşkın (metafizik) varsayımları ve bunların yeryüzünde gerçekleşmesi, varolması demek olan *Devlet*'i biryana bırakmıştı ama, bunların yerine birtakım saltık güçler, kutsal kavramlar bulmuştu: Toplumsal varlığın dokunulmaz kurum ve kuruluşları, gelenek ve görenekler, maşeri vicdan... Ve bunların bireyleri hiçe indiren toplumsal yetkesi (sultası). Özgürlük (hürriyet) Hegel'de nasıl Tanrı - Devletin buyruklarına bilinçli, gönüllü olarak uymak demektiyse, Durkheim'de de toplumsal kurum ve kuruluşların, gelenek ve göreneklerin, maşeri vicdanın baskısına istiyerek boyun eğmekti. Bu filozofik ilkeden devletin, daha doğrusu devlet dümenini elinde tutan siyasal kadronun, şu halde «İttihat ve Terakki»nin emirlerini körükörüne yerine getirmek kavramına atlamak için hız almak bile gerekli değildi.

Sosyolojiyi bir bilim disiplini olarak Türkiye'ye tanıtan ve onu Üniversitede kürsüye çıkaran Gökalp'in yaşayan Türk toplumu üstüne esaslı hiçbir yapıt bırakmamış olması canlı halk içinde araştırma yapmak için vakıt ve fırsat bulmamış olmasıyla açıklanabileceği gibi, kendisine yüklenen sahte ideoloji yapma ödevine çokça bağlanmış olmasıyla da açıklanır. Gözü açılıp büyülü daireden kurtulması için «İttihat ve Terakki»nin, bütün kalpazanlıklarıyla birlikte, tarihin çöplüğüne atılması gerekmişti. Filozofumuz ondan sonra gerçek «Kurtuluş Savaşı»nın merkezine, odağına gidince suçunu anlamış, ve suçluluk duygusunu Mustafa Kemal'in huzuruna çıkınca terleyip kekeliyerek göstermişti. Sonra Ankara Lisesi'nde «İçtimaiyat öğretmenliği» görevi alarak daha ciddi ve gerçekçi bir bilim yapmıya girişti, günahlarını affettirmek ister gibiydi; ne yazık ki, kafatasında saplı kalan eski kurşun -belki biraz da geçirdiği moral şokun etkisiyle- tcprendi ve değerli beyni söndürüverdi; başladığı en önemli yapıtı «Türk Medeniyeti Tarihi» de yarım kaldı.

Meşrutiyet dönemi aydınlarının kurduğu kültür ocaklarının ve basın organlarının çoğu başında «Türk» sözcüğünü taşıyordu, ama bunlarla yayılan romantik tarih anlayışı ve dünya görüşü daha çok bir «geçmiş zaman özleyişinin» kökü havada bir edebiyatla yansıtılmasından ibaretti. Gökalp'in bilim dilinde geçen «Türkçülük», «Mefkure», «Hars», «Maşeri vicdan» kavramlarının toplum gerçeklerimizle ilintisi de «Turan», «Ergenekon», «Kızıl Elma»... gibi mitolojik kavramlardan daha sağlam değildi. *Türk* deyince onların aklına Anadolu'da ezile ezile yaşıyan canlı halk değil, mistik - romantik bir tarih kavramı, bir «Mefkure» gelirdi. Onlar yiğitliğini öğe öğe bitiremedikleri canlı Türk askeri «Memetçik»i bile mitleştirmedikçe anlıyamazlar, sevemezlerdi. Anlasalar, sevselerdi o sevgili insanı öyle çürük bir «Mefkure» uğruna, -Yusuf Akçora'nın da dediği gibi- yabancı cephelerde, yabancı çıkarlar uğruna ordu ordu kırdırabilirler ve sonra dönüp bu korkunç cinayeti sulusepken bir vatanseverlik edebiyatıyla süsliyebilir, örtebilirler miydi? Belirli bir halkı temsil etmiyen Tanzimatçılar kendi saltanatlarını sürdürebilmek için kapitalistleri, emperyalistleri yardıma çağırabilirler, bilmiyerek vatanı onlara satabilirlerdi, çünkü «Bu devlete bir millet gerek» diye düşündükleri zaman bile *Türk*'ü akıllarına getirmeyecek kadar «*Kökü dışarda*» bir azınlıktılar; ama «Türkçü» olduğunu, Türk politikası güttüğünü iddia edenlerin Anadolu'da yaşıyan halkı görmezlikten gelmeleri ve daha kötüsü Padişahlığın yüz yılda yapamadığı kötülüğü ona on yılda yapmaları, nerdeyse kökünü kurutmaları, nasıl açıklanır ve mazur görülürdü?

Yazık ki, böyle ters düşünmek, Avrupa'yı ve Avrupalıları «Tanzimatçı» bir Osmanh kafasıyla değerlendirmek, Cumhuriyet Türkiye'sinin yönetici kadrosuna da bulaşacaktı. Ankara'daki «Kadro» bile sanki «Bâbıâli»den kopmuştu. Sarayı ve Bâbıâlisi ile çoktan çürüyüp kağşamış

olan Osmanlı Hükümeti'ni tarih çöplüğüne gömen zinde «Büyük Millet Meclisi» hükümeti, ilk zamanların «Kuvayı Milliyc» ruhunu çok geçmeden yitirecek, kendini rejim ve biçim değiştirmiş aynı hükümet gibi hissetmiye başhyacaktı. Kurtuluş savaşımızın, tıpkı öteki ortaklarınki gibi, Osmanh boyunduruğundan kurtuluş demek olduğunu anlamıyacak yada unutacaktı. Atatürk reformlarının bile öyle yüzden, soyadan yapılması, bu yurdun sahibi ve efendisi olduğu söylenen Türk köylüsüne bir toprak reformunun bile sağlanmaması ve *HALK* Partisi'nin giderek halksız bir parti haline gelişi, belki de, gerçekten «Kapıkulu» devletçiliğinin Ankara'da da sürgitmesindendi.

Ancak şimdi, Cumhuriyetin ikinci döneminde, aydınların bir bölüğü, -onlar da hep resmi kadroların dışında bulunanlardan-, kavrıyor ki *Osmanlı* devleti ne bir Türk devleti olarak kurulmuştu, ne dc ortasında ve sonunda böyle bir nitelik kazanmıştı. O her etnik guruptan devşirdiği insanları kendi potasında eriterek adeta yeni bir ırk yaratmış ve bütün karşı gelen ulusları ve başta Türkleri zorla boyundurağa vurmuştu. Bütün tarihi boyunca da Türk'ü egemen ulus yapmak şöyle dursun, adam yerine bile koymamıştı. Zulme dayanamayıp ayaklanan Türk köylülerinin kellelerini kuyulara dolduran dönme ve devşirme paşaların ise yalnız adları Türktü. Bunca yahnç tarih gerçeklerini bile göremeyip Saray Tarihçilerinin «Celali Eşkiyası» diye bellettiği kendi yiğit atalarımıza aynı gözle bakmıya ve baktırmıya Cumhuriyet okullarımızda bile devam etmemiz en hafif bir deyimle sersemlik değil midir? Bugün Avrupa'dan gelen düşünce ve tezlerden bile şüphe ederken, Osmanhdan gelenleri nasıl yaşatırız?

Osmanh İmparatorluğu çöküş döneminde ve hele «Tanzimat» kepazeliğinden sonra *Türk* için bir cehennem, bir zindan, bir *Dachau* kampı olmuştu. Ordan kaçıp kurtulmıya, Türk'ün öteki ortaklardan çok daha büyük ihti-

yacı vardı. Ama kaçamadı, kaçırmadılar. Taşrada küçük köylü isyanları, İstanbul'da esnaf ayaklanmaları ile öfkesini gösterip arasıra birkaç zalim kellesi uçuruyordu, ama bunlar onun tutsaklıktan azat olmasına yetmezdi. Halk gittikçe daha örgütsüz, daha yoksul, daha bilinçsiz ve daha düşkün bir hale gelmekteydi. Onu hiç değilse düşün ve yayın yoluyla savunacak bir aydın kadrosu da yoktu. Yeni yetişen mektepliler de, eskinin medreselileri de ondan yana değildi. Umutsuz çırpınışlar onu daha çok yoruyor, hastalıklı, bodur, güdük bir kuşak haline getiriyordu. Kanının iyice somurulup tükendiği sanılan bir anda ve tekbaşına kalıp özyurdunda bu kez de yabancı gavurların boyunduruğunu vurulacağını anlayınca... Şaşılacak şey! Ansızın davrandı ve ilk defa kendisi için giriştiği bir kurtuluş kavgasında... Hem emperyalizmin burnunu kırdı, hem de altı yüzyıl içinde yaralı bir aslan gibi çırpınıp durduğu Osmanlı kafesini parçaladı. Bu gerçekten bir *mucize* idi, ama bu iki başlı ulusal kurtuluş mucizesini derinden anlayıp değerlendirecek ve bundan gelecek için sağlam bir ideoloji yaratacak yetenekte bir aydın kadrosu yine yoktu. Bu yokluğun acı sonuçlarını, ikinci defa kötüye gittiğimiz şu günlerde, beynimiz yanarcasına kavrıyor ve hissediyoruz...

■ *Sosyal Yapıdaki Değişim Sürecine Kısa Bir Bakış:*

İmparatorluğun yükseliş döneminde *Timar* (Dirlik) sistemi çağına göre ideal bir sosyal düzendi ve Batı Feodalizminin *serflik* (kölelik) sistemine yalnız daha humanist, daha demokrat olmakla değil, -eşit teknik araçlar kullandığı sürece- askerlik, savaşa hazırlık bakımından da daha üstündü. Ayrıca devletin islam - hıristiyan uyrukları arasında ne din ayrılığı yüzünden, ne de ekonomik düzen bakımından esaslı bir ayrım yapılmadığından dolayı gerginlik,

çatışma olmamakta, bütün ortaklar ve uyruklar devleti benimsemekte idiler. Devşirmelerden meydana gelen Osmanlı Aristokrasisi müslümanlık gayreti gütmüyor, dini, dili, ırkı ne olursa olsun, bütün tebaaya eşit davranıyor, kendisi ganimet gelirleriyle rahat yaşadığı için de zulmetmiyor, ağır vergiler ve angaryalarla halkı ezmiyordu. Bu elverişli iç ve dış koşullarda ne İstanbul'daki saray - hükümet yönetici sınıfı ile onun taşraya doğru ulantısı, uzantısı demek olan timar (dirlik) sahibi asker - memur sınıfı arasında, ne de bu küçük dirlik toprakları üstünde çalışan köylülerle efendileri arasında pek geçimsizlik olmuyordu. Kadılar ve Kazaskerlerin ağzından konuşan *Şeriat* de sıkı ve dürüst bir kontrol organı halindeydi, kimseyi kurulu düzenin dışına çıkarmıyordu. Gerçi bol bol köylü kanı akıtan *seferlerin* getirdiği ganimet malları sultan saraylarıyla paşa ve beğ konaklarının lüksüne gidiyor, reayanın genlik ve esenliği için zırnık bile harcanmıyordu, ama tebaanın ağır vergi yükü taşımaması da çok önemli idi, padişahların savaş talihi iyi oldukça köylünün iyi geçindiği, hatta rahat yaşadığı söylenebilirdi; çünkü vergilerden ve yiyeceğinden artırdığı ürünleri satabileceği pazarlar da vardı. Elbette tezgah endüstrisinden ve çeşitli ticaret işlerinden kazanıp zengin olan bir şehir orta - sınıfı köylünün malını değer fiyatıyla satınalmıya hazırdı. Timar sistemiyle köylüyü işleten asker memur sınıfı da endüstri mallarının zengin müşterisi idi, çünkü bu sınıf biryandan ganimet paylarıyla, öteyandan iyi davranıp hoştuttuğu kendi köylüsünün ödediği vergi geliriyle gerçek bir bolluk ve lüks içinde yaşıyordu. Tüm Karadenizin ve Doğu - Akdenizin ticaretini elinde tutan Osmanlı tüccarları aynı zamanda müteahhitlik ve mültezimlik ederek milyoner oluyorlar ve gerek kendi incelmiş ihtiyaçlarına, gerek kültürlü ve sanatlı bir hayat sürmek istiyen aristokrat sınıfın isteklerine cevap verecek mallar sağlıyordu. Bu ekonomik genlik, gönenlik çağında halklar ve sınıf-

lar her yerde yanyana, içiçe, dostça yaşıyor, hakta ve yükümde eşit bulunuyordu. Yeniçeriler hep devşirme çocuklarından olduğu gibi sipahi askerleri de (savaş halinde beğlerin toplayıp getirdikleri de) yine karma idi. Örneğin Yıldırım Beyazıt'ın Timur'a karşı çıkardığı ordu!

İhtida eden (yada öyle görünen) hıristiyan ilerigelenleri yönetici sınıfa geçebildiği gibi Rum Patrikliği çevresinde de ikinci bir Aristokrat zümre vardı: Fenerli Rum «Zadeganı» İstanbul'un Türklere geçmesinden beri olduğu gibi bırakılmıştı. Bir yabancı yazarın dediği gibi Sultan ile Rum patriği elele vererek devleti ortaklaşa yönetiyorlardı. «Şevketlu» Sultan hazretleri kadar, «Rütbetlu» Patrik efendi de kendi payına vergi topluyor, oldukça kalabalık bir aristokrat zümreyi imparatorluğun dört bucağından derlediği vergilerle gül gibi geçindiriyordu. Sözün kısası devlet düzeni sağlam ve toplumsal güvenlik yerinde iken halklar ve sınıflar arasında da denge, uyum ve barış hüküm sürüyordu.

İmparatorluk alçalış dönemine girince topluluklar ve sınıflar arasındaki bu denge ve barışıklık sakınılmaz bir şekilde bozuldu, sarsıldı; ama bu oluşumun sert çatışma ve düşmanlık haline gelmesi ancak emperyalizm çağında, yani TANZİMAT'dan sonra oldu, çünkü Kapitülasyonlardan ve dışardan uzanan kayırgan ellerin verdiği cesaretten yararlanan hıristiyan ortaklar şımardılar ve özel çıkarlarını gözetmekten başka birşey düşünmez oldular. Devletin gittikçe ağırlaşan vergi yükleri hep müslüman ve Türk ortakların omuzuna yüklendiğinden bunların öfkesi haklı olarak hıristiyanlara yöneliyor ve din ayrılığı ön plana geçip aslında ekonomik temele dayanan hoşnutsuzluğu bağnazlık duygularıyla körüklüyordu. İmparatorluğu savunmak için dökülen kanların da hep İslam ve Türk damarlarından akmıya başlaması ayrıca bilinçli bilinçsiz kızgınlık doğuruyordu. Daha kötüsü, hıristiyan tebaa, din ve gittikçe artan

kültür birliği sayesinde kendisini iyice Batılı hissediyor, sırtında yaşadığı islam - Türk tebaayı küçümsemiye, horgörmiye başlıyordu. Bu durumda her iki tarafın din ayrılığını ekonomik - kültürel ayrılığın üstüne bir kara bağnazlık dumanı şeklinde çekmesinden ve düşmanlığı iyice azıştırmasından tabii birşey olamazdı. Bu hal hıristiyan halkların gözünü daha çok dışarı çeviriyor ve özellikle büyük ticaret şehirlerinde doğup gelişen aracı burjuvaziyi dış - kapitalizmin ajanı yapıyordu. Eski yerli endüstriyi yıkan, yokeden, Avrupa mallarını kapitülasyonlardan ve *Tanzimat* reformlarından yararlanarak Türkiye'de sürenler bunlar olduğu gibi, yabancı şirketlerin, kumpanyaların, Reji'nin, bankaların, demiryolu ve başka ulaştırma servislerinin bütün memurları da onlardandı. Şehirlerde Türkler - müslümanlar işsiz ve aç proletarya yığınları haline gelirken, onlardan zengin bir burjuvazi meydana geliyor ve devleti nerdeyse kendine malediyordu. Hiçbir zaman Türklük bilinci kazanmıyacak olan Osmanlı yönetici sınıfının sözde Tanzimatçıları, ne yapsalar, hep bu sınıfın çıkarlarına uygun düştüğünden, biryandan dinlerin ayırdığı halklar arasında, öteyandan müslüman - Türk halklarla kapıkulu yönetici sınıf arasında doldurulmaz bir uçurum açılıyordu. Avrupalılaşma, uygarlaşma, yenileşme sloganlarıyla ortaya atılan herçeşit düşünce ve edebiyat akımlarının halka, tabana inmesi, toplumca benimsenmesi imkansızdı. Halksız, köksüz, yabancılaşmış bir aydın zümrenin yarattığı herşey yine ancak kendine yarardı, kendi malı olarak kalırdı.

Türklerin Batılılaşmaya ve genel olarak Batı Uygarlığının yerli temsilcilerine karşı hiçbir yakınlık duymamasının, hatta düşmanlık göstermesinin bir nedeni bu ise, bir nedeni de, -unutulmasın- küçük bir «*bedel*» karşılığında hıristiyan gençlerini askerlikten, savaşlarda kırılmaktan uzak tutmaktı. Yeniçerilik kaldırılalıdanberi gittikçe kalabalıklaşan halk ordularının safları hep Türk ve müslüman

halkların gençleriyle doldurulуyor, İmparatorluk içinde nüfusun hıristiyanlardan yana artmasına bu yoldan da hizmet ediliyordu. Gerçekten, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun ve daha çok Rusya'nın Akdeniz yönündeki baskısı arttıkça, Osmanlı orduları bütün bir genç kuşağı (bazan 18'den 45'e kadar) kapsayacak kadar şişiyor ve gittikçe sıklaşan savaşlarda Türk kam sel gibi akıp tükeniyordu. İngiltere, Fransa, İtalya gibi emperyalist çıkarlar peşinde koşan öteki devletlerin güney ülkelerde yaptıkları tahrikler ve çevirdikleri entrikalar yüzünden kanlı ayaklanmalar da çıkıyor, bunlar da ayrıca çok can kaybına sebep oluyordu. Çarpışmalarda ölmiyenleri de bakımsızlık, açlık, salgın hastalık yokediyordu. Öyle ki, olağanüstü doğurganlığına karşın Türk ırkı hızla azalıyor, eriyor ve güçsüzleşiyordu. Bilindiği gibi, silah altına alınan her asker üretimden koparılmış bir kol demektir, ekonomik bir deyişle «olumsuz bir canlı değerdir». Bu canlı değer yıllarca üretimden uzak kalırsa, biryandan mal şeklinde değer eksikliğine sebep olacağı gibi, biryandan da başkasının emeğini yiyerek ikinci bir ziyana yolaçar. Eğer asker ölür yada daha kötüsü, sakat dönerse bu iki başlı ekonomik zarara bir de demografik (nüfus bakımından) zarar binmiş olur.

İşte bu gerçek, Türkler için, hıristiyan tebaa ile hayat yarışmasını büsbütün elverişsiz kılıyordu ve hemen bütün ekonomik kazanç dallarının Türkten gayrisinin eline geçmesine meydan veriyordu. Öyle ki, Birinci Cihan Savaşından sonra Türkler asker, memur bir yönetici zümre ile perişan köylü yığınlarından ibaret kalmıştı, Atatürk'ün dediği gibi, «zavallı bir halk» olmuştu.(*) Aşiretler halinde Ortaasyadan göçegelen atalarımız bile bunca örgütsüz bir kalabalık halinde değillerdi. Pardon, ne söylüyoruz, elbet-

(*) **Ama «ANKARA» yazarı Bischof cenaplarının sandığı gibi göçebelikten bir türlü kurtulamamış olmaktan dolayı değil.**

te değillerdi: Göçebe derebeyliği halinde sağlam ve güçlü bir toplum örgütüne sahip olmasalardı, önlerine çıkan yerleşik ve uygar halkları yene yene buralara kadar gelebilirler miydi?

Abdülaziz'e hristiyan olmayı boşuna teklif etmemişlerdi Avrupalılar! O zaman 33 milyon kadar olan nüfusun çoğunluğu hıristiyandı çünkü, padişah hıristiyan olunca Bizans yeniden kurulmuş sayılacak, devletin dağılmaktan kurtulma ihtimali artacaktı. «Şark Meselesi»nin siyasal yönü böylece çözümlenince yarı - sömürge halinde yaşaması ve daha uzun yıllar onlara sağmal inek rolü oynaması da daha kolay olurdu.

İmparatorluğun Osmanlı temeli üstünde durmasını ve «Tanzimat» tedbirleriyle modernleşmesini(!) istiyenler, bilerek bilmiyerek, hep dış - kapitalizmin ajanları haline geldikleri için; İslamlık temeli üstünde tutunmasını istiyenler de herşeyden önce Arapları gözönünde tuttukları için Türklüğe ve Türkçülüğe karşı idiler. Batıcılara karşı olmakla halkla birleşen medreseli ulema ile islamcı «Mütefekkirler» aynı zamanda köklü gelenekleri ve dinsel duyguları da temsil ettiklerinden, daha güçlü idiler ve yazık ki, bugün de daha güçlüdürler.

Çözülüp dağılmanın sakınılmaz olduğu kör gözlere bile batacak hale geldikten sonra cankorkusuna düşen her iki kanattan aydınlar «Türkçülük» etmiye başladılarsa da, yukarda gördüğümüz gibi, bu akım da çabucak soysuzlaşıp *Turancılık* haline geldiğinden, Türk ulusunun bir an önce kurtulmasına değil, *Sevre* ile sonuçlanan daha korkunç bir köleliğe düşeyazmasına yolaçmıştı.

Türkçülük bir ölüm - kalım davası haline gelince İTTİHATÇI'lar Türkleri kayırmaya, özellikle harplerde devlet ve ordonatım işlerini hep Türk müteahhitlerine vermiye başladılar ve bunlardan sözde bir Türk burjuvazisi yaratmıya giriştiler. Türkün akıl yine geç geliyordu. Devlet ve

devletçilik yolundan burjuvazi yaratmaya çalışmak için vakit pek, pek geç olmuştu. Ama ne de olsa bu politika Cumhuriyet dönemindeki devletçilikten daha haklı bir ilkeye dayanıyordu: Kirkor ve Haralambos yerine Hacı Mehmet ile Ömer Baylan Beğ'i geçirmek istemek, zamanın ruhuna uygundu!

Burda bir daha geri dönüp halk sınıfları arasındaki değişme ve kayışma sürecini bir de Prof. Ömer Lütfü Barkan'ın İSLAM ANSİKLOPEDİSİ'ne yazdığı «ÇİFTLİK» maddesine göre özetlemek istiyoruz.

Klasik Timar sisteminin tarımsal ufak işletmelerini (reaya çiftliklerini) korumak ve böylece merkeziyetçi feodal düzenin sarsılmasına engel olmak için Osmanlı Padişahları çok uğraşmışlar, ama devletin gerileme dönemine girmesiyle başlıyan ekonomik değişme ve dönüşmeler yüzünden başarı gösterememişlerdi, çünkü temeldeki ekonomik koşullara aykırı düşen bir hukuk ve yönetim düzeni elbet uzun ömürlü olamazdı; onları sıkı tutmak istedikçe toplumun sıkıntısı da artar, bunalımlar ve sonunda ayaklanmalar başlardı. Nitekim öyle oluyor, merkezi hükümet zayıfladıkça Padişahın taşradaki otoritesi de azalarak fermanları dinlenmez oluyordu. Askeri ve mülki görevler karşılığında geçici olarak yararlanılmak üzere «Tevcih buyrulan» *Dirlik* toprakları (maaş yerine), hukukça olmasa da pratikte özel mülkler haline geliyor ve ölçüleri de değişiyor, yani durmadan büyüyordu. Büyük toprakları gerçekten kendilerine maletmiş ağalar ve beğler çoğalıyor ve bunların yanında topraksız köylü yığınları birikiyordu. Bu köylü *serf* ve toprak sahibi *senyör* değildi, ama üretim ilişkisi bakımından aradaki benzerlik apaçıktı. Bu değişme, yani *Timar* (ikta') sisteminden toprak ağalığına doğru kayma, ilkin daha çok Rumeli yakasında ve özellikle Bosna - Hersek, Vidin, Tesalya, Makedonya gibi yerlerde başgöstermişti. TANZİMAT öncesinde Avrupa'yı kaph-

yan İsyan ve İhtilal hareketleri topraksız yoksul köylülerin derebeğlerine karşı ayaklanışı ile doğrudan doğruya ilgiliydi. Bu genel *devrim* dalgası Tuna'nın güneyinden başlıyarak bütün Balkan yarımadasını da etkilemişti. Sırpların, Bulgarların bağımsızlık davaları köylünün derebeğlerine (ki çoğu Türk ağa ve paşaları idi) karşı ayaklanması biçimine bürünüyor ve böylece kurtuluş kavgası aynı zamanda bir sosyal devrim niteliği kazanarak büsbütün şiddetleniyordu.

Ayrıca imparatorluğun doğu kesimlerinde, özellikle Kürdistan denilen bölgede, ta baştanberi sipahi timarından ayrı bir toprak rejimi vardı; toprakların en büyük parçaları aşiret beylerinin ve tarikat şeyhlerinin kalıtsal mülkü idi. «Malikanei Divani» denilen bu düzende birçok köylerin topraklarını ellerinde tutan ve buralardaki halka gerçekten derebeğce hükmeden adamlar sözkonusu idi. Miri arazi sistemi aslında hiçbir zaman bütün İmparatorluk bölgelerinde uygulanmamıştı: Suriye, Mısır, Irak, Girit... gibi birçok yerlerde miri arazi rejiminin kurallarına uymıyan özel şekiller yaşamıştı. Bosna gibi islamlaşan kimi yerlerde bile daha önceki feodal düzen bozulmamıştı.

Tanzimattan sonra 1274 (1858) Kanunnamesi'nde, ahalisi bulunan bir köyün çiftlik halinde bir kişiye maledilmesi yasaklanmıştı sözde, ama bu gerçek durumda bir değişiklik yapmamış, kağıt üstündeki yasaklara karşı herzaman bir kaçamak yolu bulunmuştu.

Timar sisteminin tutunamıyacağı artık iyice anlaşılınca, hükümet de akıntıya kürek çekmekten vazgeçerek belirli bölgeleri «Miri Mukataat» adı altında bazı nüfuzlu kişilere (Mütegallibelere) «İltizama» veriyor ve bunlardan, diyelim, on yıllık gelir vergisini peşin (muaccele) alıp bir daha ilgilenmiyordu. Toprağı böylece elegeçiren adam onu artık kendi mülkü sayıyor, giderek çevredeki küçük toprakları da türlü biçimlerde ona katarak büyütüyor, eski «mi-

rilik» niteliğini büsbütün belirsiz ediyordu. «Malikane»-lerin ve ağa çiftliklerinin bir kaynağı da bu idi.

Avrupa biçimi derebeğliğe götüren daha önemli bir ikinci yol, özellikle uç bölgelerde, yani savaşların ve eşkiyalığın kolayca karışıklık ve güvensizlik yarattığı yerlerde, ufak köylüleri büyük toprak sahiplerinin, senyörlerin koltuğuna sığınmak zorunda bırakan yoldu. Korunmak ihtiyacının doğurduğu bu şekilde, küçük köylü, ya herşeysiyle beğe bağlı *serf* haline geliyor, yada daha elverişli hallerde, bu kölelik, ortakçılık, yarıcılık... şeklinde yumuşuyordu. Bu gidiş zamanla büyük kapalı bölgeler yaratarak yer yer voyvodalıklara, beğiklere ve küçük kırallıklara dönüşüyordu. Yanya Paşası, İşkodra Paşası, Serez Beği, Rusçuk Paşası... gibi devlet içinde devlet kuran gerçek anlamda feodal aileler işte böyle meydana gelmişti. Büyük Napolyon'a o zamanki Türkiye ile ilgili bir rapor sunan Mareşal Sebastiani (Bk. Sultan İkinci Abdülhamid, S. 82), Yanya Hakimi Tepedelenli Ali Paşa'mn pek eski bir derebeği ailesinden olduğunu, bütün güney Arnavutluğa, Epir'e, Makedonya'nın bir kesimine, bazı adalara, Tesalya'ya ve tüm Mora'ya hükmettiğini söylüyor.

İşkodra Valisi Mustafa Paşa ise Yukarı Arnavutluğun kralı sayılıyordu. Serez Beği İsmail, Makedonya'nın en zengin ve en güzel parçasına sahipti.

Rusçuk Paşası ise (Osmanlı tarihinde büyük rol oynıyan Alemdar Mustafa Paşa) Tuna nehrinin sağ kıyısından İstanbul kapılarına kadar uzanana bir bölgenin efendisi idi.

Anılanlar derecesinden olmasa da daha bir sıra nüfuzlu beğler ve paşalar Balkan topraklarım elde tutuyor, Padişah nüfuzunu nominal hale getirerek gerçek bir feodal düzen kurmuş bulunuyorlardı. Bunların sağlam hukuk statüleri, ***kontluk, dukalık, baronluk, markilik*** gibi tanınmış sıfatları yoktu şüphesiz, bu bakımdan da tam bir aristok-

rat sınıf sayılmazlardı; ama gelişme o yönde idi ve eğer Avrupa'dan taşıp gelen endüstri kapitalizmi onları tüm imparatorlukla birlikte çökertmeseydi, feodalizm hiç eksizsik yerleşmiş olacaktı.

İmparatorluktan ayrılarak ulusal devletler kuran Balkan ülkelerinde Türk beğleriyle ağalarının sahiplik ettiği çiftliklerin büyüklüğü Avusturya - Macaristan ve Rusya'dakilerle ölçülemediyse de yine 200 - 250 hektardan yukarı büyücek işletmelerdi. Tesalya ve Makedonya'da bulunanlar daha da büyüktü. Tesalya Yunanistan'a katıldığında, 658 köyden 460 tanesi bu çeşitten büyük çiftliklerin üstünde bulunuyordu. Yalnız 198 tanesi ufak köylülerin elinde idi.

Anadolu yakasında da durum pek farklı değildi. Yine Mareşal Sebastiani'nin raporuna göre oranın onda dokuzu da (evet, yüzde doksam da) şu üç büyük derebeği ailesinin egemenliği altında idi: 1) Çapan Oğulları, Amasya'da oturarak Sıvas'ı, Kastamonu'yu ve eski Pontos kırallığının bir kesimini elde tutuyorlardı. 2) Tayyar Paşalar. Çapan Oğullarından artakalan Pontos kesimleriyle Mingrelya'nın bir parçasını Trabzon merkezinden yönetiyorlardı. Tayyar Paşa birara İstanbul'a çağrılarak kendisine kaymakamlık (Sadrazam vekilliği) bile yaptırılmıştı. Ama orduda yapılan yenilikleri beğenmediğini açıkça söylediğinden görevinden uzaklaştırılmış, ancak padişah onu eski derebeğlik bölgesine geri yollamaktan başka birşey yapamamıştı. 3) Kara Osman Oğulları. Bütün Karaman ülkesine, Kilikya ve Suriye sınırlarınadek bütün Akdeniz kıyılarına egemenlik ediyorlardı.

Tirit Oğulları, Kazan Oğulları, Ramazan Oğulları gibi ikinci ve üçüncü derecedeki başka derebeğleri de Anadolu topraklarım bölmüş durumda idiler ve Padişahın saltanatı ancak onların aracılığı ile yürüyordu. Hükümet memurları Bâbıâli'den daha çok bunlardan emir alıyor, onla-

ra hizmet ediyordu. Dev çiftlikler çok geniş yerler kaplıyor, topraklarının başında bulunan yada şehirlerde oturup o işi kahyalarına yaptıran sahiplerince ortakçı, yarıcı, maraba köylülere kiralanıyor, yada ırgatlara gördürülüyordu.

Şu kısa tarih açıklamasından da anlaşılıyor ki, toprak mülkiyetinde bugün hakim olduğunu gördüğümüz ağalık sistemi Tanzimattan çok önce doğmuş ve Tanzimat ile sadece meşruluk kazanmıştır. Eğer Avrupa Kapitalizmi bilinen yollardan imparatorluğa girip içerde sosyal düzen adına ne bulduysa hepsini silip süpürmeseydi, başka bir deyişle, devlet umulmaz bir yetenek gösterip tam zamanında kalkınabilseydi, tarihsel gelişme bambaşka olur, imparatorlukta yaşıyan uluslar ya Japonya gibi kapitalistler kampına geçerek Avusturya - Macaristan'dan ayrılanlar gibi bağimsız devletler kurarlar, yada Rusya örneğinde olduğu gibi kapitalist gelişme sürecini tamamlamadan sosyalizme atlarlardı. Ama bize bu yargıyı verdiren soyut bir mantıktır, yoksa tarihin amansız gerçekleri bugünkü durumu zorunlu olarak yaratacaktı.

Burada şunu da belirtelim ki, «*Başarizm*»in Osmanlı İmparatorluğunda mülkiyetsiz, sınıfsız, şu halde *olgunluksuz* bir Ortaçağ yaşanmış olduğu, bugünkü burjuvasızlığımızın nedenini de bunda aramak gerektiği yolundaki tezi yanlıştır. Toprakların hukuk bakımından Padişahın (Halifenin) olduğu ve timar sistemiyle geçici olarak askeri - mülki memurlara yalnız yararlanma hakkıyla dağıtıldığı dönem, Avrupa kapitalizmiyle karşılaşmamızdan çok daha önce sona ermiş bulunuyordu. Emperyalizm'in Türkiye'de yıktığı klasik timar sistemi (yani mülkiyetsizlik) değil, gelişme süreci tamamlanmamış bir feodalizm idi. Feodalizm yıkılırken arkada bir burjuvazi bırakmadıysa o da bu yüzdendi.

Türk köylüsünün durumu yukarda belirttiğimiz nedenlerden ötürü gittikçe ağırlaşıyor, toprak ağalarıyla mütegal-

libelerin elinde, devletin koruyucu elinden büsbütün uzaklaşmış olarak, büsbütün perişan oluyordu. Vatanın geleceğini ipotek etmek pahasına da olsa yabancıdan ahnmış paralarla saltanat sürmiye ahşmış olan Tanzimatçı ve Meşrutiyetçi hükümetler köylüyü bu durumdan kurtarmayı, yani toprak reformu yapmayı akıllarına bile getiremezdi; tam tersine, kadastro (tapu) ve ipotek dalavereleriyle bir yandan miri arazinin, öteyandan da ufak köylü topraklarının biteviye ağalara geçmesini hızlandırıyorlardı. Niyazi Berkes'in yabancı yazarları tanık göstererek söylediği gibi, tarımda çalışan nüfusun ancak yüzde beşi kadar olan ağalar sınıfı, ekilir arazinin üçte ikisini elde tutuyordu. Buna karşılık köylünün yüzde sekizi tüm topraksızdı ve bu oran gittikçe artıyordu. Biryandan ucuz insan emeğiyle işletilen 12 - 20 bin hektarlık dev çiftliklere sahip ağalar, öbür yanda ortalama alanı yarım hektarı geçmiyen paramparça tarlaları öküz ve eşekle ekmiye çalışan mini mini çiftçiler. Ama bu bağımsız ufak köylülerin durumu ne de olsa yarıcı, ortakçı, maraba gibi sıfatlarla kiracılık edenlerden daha iyi idi...

Resmen yüzde 12,5 olan *aşar* vergisi soyguncu mültezimlerin elinde yüzde 30 - 40'a kadar çıkıyor, eğer daha birşey artarsa, o da borçsuz edemiyen köylünün birikmiş borçlarına (murabahacı tüccarlarla tefecilere) gidiyordu. Ufak toprakların kolayca elden çıkıp tarım proletaryasının artmasını hızlandıran bir etken de bu idi.(*)

Bu koşullar altında ne yorgun ve bitkin toprakların diriltilmesine çalışan olur, ne de verim artırıcı teknik tedbirler düşünen bulunurdu. Artık topraklarda çıplak insan gücüyle ve karasapanla elde edilen toprak ürünleri dışpa-

(*) **Bu çeşit toprak hırsızlığının içyüzünü daha iyi anlamak için kitabın sonunda Dr. Reşit Galip'in «Köycülük» notlarını okuyunuz. Notların yazıldığı tarih 1920 ve yer: Kütahya dolayları.**

zarlarda satılmak şöyle dursun, son zamanlarda dünya piyasasını yarı yarıya düşmüş fiyatlarla tekeline almış olan Amerika ve Kanada buğdayına içpazarlarımızda bile dayanmaz olmuştu. Rusya, Romanya gibi çok daha verimli topraklarda üretim yapan ülkeler bile dış pazarlarda Amerika ile yarışamaz olmuşlardı, ama hiç değilse içpazarlarını anahtarı ellerinde bulunan gümrük kapılarıyla koruyorlardı. Osmanlı Türkiyesinin gümrükleri de haciz altında olduğundan, büyük kentler gittikçe daha çok yabancı buğdayı yiyordu. Kirpi gibi içine kapanan ve geçimini son sınırınadek daraltan Türk köylüsü, kendisiyle birlikte şehir esnafını da yoksulluğa mahkum ediyordu. Köylere petrol bile ulaşamıyor, Etilerden kalma bezir çırası hâlâ tek ışıtma aracı olarak kullanılıyordu. Bez dokuyan eltezgahları ve iplik büken çıkrıklar köyleri, kasabaları kaplamıştı. Öyle iken vurdumduymaz devletin kopası eli yine onun cebine uzanıyor, çul çapıt, at, eşek, tava tencere satmak bahasına da olsa, vergisini topluyordu. Yabancı sermaye ile kurulan endüstri, maden ocakları ve benzeri işletmeler vergiden bağışık olduğu, en verimli vergi kaynakları da zaten «Düyunu Umumiye» ile yabancı elinde bulunduğu için Osmanlı yönetici sınıfı istikrazlarla geçinemediği, doyunamadığı sıralarda kendi halkını soymaktan başka ne yapabilirdi?

Jöntürkler gibi Meşrutiyet döneminin Turancı aydınları da, tıpkı Tanzimatçılar gibi, hep devlet çanağından karın doyuran asalak bir zümre olduğu için, yaptıkları köksüz, halksız Türkçülük edebiyatı ile halka değil, ancak kendi aralarından çıkarıp halkın sırtından zengin ettikleri türedi Türk burjuvalarına hizmet ediyorlardı. Amatör ekonomi bilginlerinin kafasında da yalnız Fransız ekonomi - politik elkitaplarından aktarma kırıntılar bulunduğundan, isteseler de, yurtlarının sosyal sorunlarını kavrıyamaz, açıklıyamazlardı. Türkçüler arasında «Kafası ekonomi konu-

larına yatkın biricik aydın olan» Yusuf Akçora çağdaşlarım TÜRK YURDU Dergisi'nde bu çeşit yazılar yayımlamıya çağırdığı zaman cevap veren bir kişi bile çıkmamıştı. Rusya'dan kaçarak Türkiye'ye gelmiş olan Avrupalı sosyalist Parvus'un uyarıcı yazısını yayımladığı zaman da kimse uyanmanıştı. Parvus'un yazısının özü, Türkiye'nin sömürgeleşmiş bir devlet olduğunu, ekonomik bağımsızlığını elde etmedikçe kölelikten kurtulamıyacağım belirtmekten ibaretti; ama bu denli yalınç bir gerçeği bile anlıyacak, Yusuf Akçora'dan başka, kimsecikler yoktu. İttihatçılar Osmanlıcılıktan Türkçülüğe doğru kaymak zorunda kalınca bütün yaptıkları, yukarda söylendiği gibi, meşru - gayrimeşru tedbirlerle Ermeni, Rum, Yahudi zenginlerinin yerine Türkleri, daha doğrusu kendi adamlarım geçirmeye çalışmak olmuştu. Türkçülük - Turancılık ideolojisi bu vurgunculuğu maskelemiye yarıyordu. Rusya Türklerinden Kazanlı, Kırımlı, Azerbeycanlı zenginlerin hayatı Rockefeller efsanesi gibi ballandırılarak anlatılıyor ve bunlar gençliğe ideal olarak gösteriliyordu. «Elkasibü habibullah buyuran - Peygamberin emrediyor: Tacir ol!» diye şiir diliyle propoganda yapan aydınlar da eksik değildi. Türkçülerin yurt ve dünya - görüşü, son analizde, işte bundan ibaretti ve giderek, en güzel anlatımını Falih Rıfkı Atay'ın «ROMAN»ında bulan *milliyetçi eşit vurguncu* zihniyetinde en yüksek noktasına erişecekti. Onların siyasal jargonunda kalkınmak, kurtulmak gibi kavramlar Türk'ü Türk'e sömürtmek anlamına geliyordu.

Yazık ki, bu zihniyet, belki gerçekten «Kapıkulu» devletçilik anlayışından dolayı, Ankara'ya da bulaşmış, devlet eliyle halk sırtından milyoner yetiştirmek bir milli politika sayılmıştır. Buna itiraz edenlerin ağızlarına kilit vurulmuş, üstlerine çamur atılmış, faşist kanun maddeleriyle tedirgin edilmiştir. Sonuç: Her mahallede bir milyoner yetiştikten sonra da Türkiye kalkınmamış, tam tersine,

gırtlağına kadar borca batıp bağımsızlığı yeniden sınırlanmıştır. Başka bir deyişle, Abdülhamit zamanının kısırdöngüsüne yeniden düşülmüştür...

Şimdi gelelim Yusuf Akçora'da bulduğumuz ve burada bizi en çok ilgilendiren noktaya:

Türk toplumunun bugün bile smfsız bir kitle olduğunu iddia eden aydınlar, hatta partiler var ya hani!... Kendilerine Halk Partisi, Millet Partisi, Y. Türkiye Partisi... v.b. derler de tüm ulusu kendilerine maletmek isterler ve böylece adlarında bile kendileriyle çelişkiye düşerler!... Belirli bir sınıfın partisi olmayı, sınıf çıkarlarına hizmet etmeyi nerdeyse hakaret sayıp tiksintiyle reddederler!... İşte bu densizlik de onlara yine İttihatçılardan kalmıştır.

Ama hiçbir şaşırtmaca gerçek bilgi nuru ile bezenmiş bir kafayı bulandıramaz. Yusuf Akçora işte bu nurlu kafalardan biriydi ve o karınakarışık, şimdikinden kat kat daha bulanık dönemde bile bakışını derinlere salabiliyor, partilerin sınıfsal köklerini açığa çıkarabiliyordu.

Burada bize kaynak olan yazı, «Mütareke» sırasında partiler - arası bir anlaşma ve uzlaşma önerisi yaptığı anlaşılan Lütfü Fikriye yamt olarak kaleme alınmıştı. Yazıyı, hem yerimiz dar olduğu, hem de gençler için dil bakımından anlaşılması güç olduğu için, özetliyerek vereceğiz. Kendimizden birşey katmak istersek, onu dipnotu halinde gösterecek, yazının özüne, ruhuna hiç dokunmıyacağız. «Siyaset ve İktisat» kitabım, eski harflerle okuyabilenlere bir daha sahkverınek isteriz.

■ *Partiler Ve Sınıflar:*

Sığ görüşlü olmıyanlar bilir ki, partilerin kuruluşlarında ve siyasi hayattaki çekişmelerinde asıl etken sosyal sımfların maddi, ekonomik çıkarları arasındaki çatışmadır.

Sosyal sınıflar bilgili ve bilinçli olmasalar bile içgüdüleriyle kendi çıkarlarını savunan partileri bilir ve bulurlar. Bu bakımdan Cihan Harbi arifesinde Osmanlı devletinde ortaya çıkan partilerin hangi sınıfları temsil ettiklerini göstermek zor değildir. Şöyle ki:

«Milli Ahrar», «Milli Meşrutiyet» gibi belirli bir sosyal sınıfı temsil eder duruma gelemediklerinden dolayı kökleşemiyen ve bu yüzden çabucak batıp gidenler sayılmazsa, geriye iki büyük parti kalıyor: İTTİHATÇILAR ve İTİLAFÇILAR. Meşrutiyetin başındanberi yaşayıp birbiriyle çatışan ve boğuşan bu iki partiyi sosyal sınıfların temsilcileri olarak incelersek şu sonuca varırız:

1) Çıkarları Osmanlı devletinin varlığına bağlı olan müslüman ahalinin birinci sosyal sınıfı, askeri ve mülki ve ruhani memurlardan bileşen yönetici zümredir. Bu sınıfın ekonomik çıkarları kadar düpedüz varoluşu da devletin bağımsız olarak yaşamasına, yani kendi başbuğluğu altında kalmasına bağlıdır.

2) Çıkarları yine devletin bütünlüğü ile varolmasına bağlı bulunan ikinci bir sınıf, büyük müslüman tüccarlar ve işadamlarıdır. Bunların birçoğu müteahhitlik ve mültezimlik ederek para kazandığından, hükümetin koltuğuna sokulur ve devletçe kayrılmak ister. Dış ülkelerle Osmanlı ülkeleri arasında ithalat ve ihracat ticaretiyle uğraşan aracı tüccarlar da devletin kendilerine güven verecek derecede güçlü olmasını isterler.

3) Devletin tüm varlığı ile kendi çıkarlarını bir gören üçüncü sosyal sınıf, arazi ve emlak sahipleridir. Bunlar büyücek topraklara, çiftliklere sahip köy zenginleri ile şehirlerde emlak ve akarı olan gelir sahipleri, rantiyelerdir. Bunlar önemli sınıf çıkarlarını güvenle elegeçirebilmek için hükümete dayanmak ve daha iyisi hükümeti kendi ellerinde tutmak isterler.

Yüksek memurlar, tüccarlar, arazi ve emlak sahipleri olmak üzere sıraladığımız bu üç çeşit varlıklı sosyal guruba toptan «Burjuva» denir. Memurların az maaşh olanlarıyla topraksız yada pek az topraklı köylüleri işçi sınıfından saymak doğru olur.

Abdülhamit saltanatının son zamanlarında askeri ve mülki memurlardan bir bölüğü yüksek maaşları ve burjuvazi ile işbirliği etmekten sağladıkları kazançlar sayesinde devlet egemenliğinden yetesiye yararlanırken, başka bir bölüğü, yani taşrada yalnız kendi ufak maaşları ile geçinmek zorunda bulunan memurlar ve küçük rütbeli subaylar hallerinden memnun değillerdi ve hükümete karşı homurdanıyorlardı. «İttihat ve Terakki» işte bu yoksul (proleter) askeri ve mülki memur tabakasına dayanarak Tarih sahnesine çıktı ve gizli örgütüne aldığı kişiler daha çok bunlardı. Müslüman ve Türk olmıyan bazı ulusal demokrat partiler ve komiteler de (özellikle Ermeni taşnakları ve Bulgar ihtilalcileri) İttihat ve Terraki'yi desteklediler, çünkü ulusal davalarında bu yoldan hizmet etmeyi umuyorlardı. Büyük bir ticaret yeteneğine ve çıkar sezgisine sahip olan Selanik tüccarları da geleceği, yani ihtilalin başarı kazanacağım kestirerek Partiyi desteklediler. Hükümet değişikliği olur, Abdülhamid rejimi yıkılırsa iç ve dış ticareti, özellikle hükümet müteahhitliklerini tekellerinde bulunduran İstanbul Rum ve Ermeni işadamlarının yerini alacaklarını düşünüyorlardı. Nihayet Rumeli'de büyücek çiftliklerin sahiplerinden bazıları, örneğin Siroz beğleri, İttihat ve Terakki'yi desteklemekle kalmadılar, içine de girdiler. Bunların tutumu da şöyle açıklanabilir: İhtilalci çeteler, Sırp ve Yunan komitecileri bunları çok tedirgin ediyor, haraca kesiyordu. İstanbul'da hükümet değişirse güvenlik artıp sıkışık durumlarından kurtulacaklarım sanıyorlar ve umuyorlardı.

Buna karşılık hükümet merkezinde iktisadi kazanç

kaynaklarına yerleşmiş, subaşlarım tutmuş olanlar, yani büyük rütbeli askeri ve mülki memurlarla sermaye sahibi paşalar (Bir Müşir Zeki Paşanın ve bir Vezir İzzet Holo Paşanın emlak ve akar varlıkları düşünülsün!), sonra iç ve dış ticareti ellerinde bulunduran müslim ve gayrimüslim tüccarlarla devlete müteahhitlik ve mültezimlik eden işadamları, geçim kolaylığı ve iltimas gören İstanbul halkı ve nihayet vilayetlerde yaşıyan eşraf ve ayan Abdülhamit rejiminden memnudular.

İttihat ve Terakki bir askeri darbe ile hükümeti elegeçiriverince eski rejimden memnun olan bütün sınıf ve zümrelerin muhalefete geçeceği belli duruyordu. Çeşitli denemelerden sonra yeni rejimden hoşnut olmıyan bütün elemanlar «İtilaf ve Hürriyet» bayrağı altında toplanıp tutundular. Demek ki, İtilaf ve Hürriyet Partisi, ilkönce Meşrutiyet inkılabıyla yerlerini yitiren eski memurların, yine eski rejim süresinde servet yapmış tüccar ve müteahhitlerin, İttihatçılara kapılanamıyan eşraf ve ayanın temsilcisi oluyordu. Türk olmıyan ulusal partilerden kimisinin, Rum, Arap, Arnavut ve Kürt partilerinin de, ihtimal kendi ulusal davalarına yeni bir yol bulmak umuduyla bu yeni muhalif partiye yardımcı oldukları görüldü.

İnkılabın başlangıcında durum böyle özetlenebilirdi. Ama birbirini kovalıyan büyük olaylar ve sarsıntılar bu iki Osmanlı partisinin yapılarında önemli değişiklikler yaptı. Birinci Cihan Savaşı patladığında ve harp süresinde partilerin dayandığı sınıflar yer değiştirdi, durumlarda kaymalar oldu. İttihat ve Terakki artık hoşnutsuz memurların partisi olmaktan çıkmıştı, daha çok kendi yetiştirdiği, geliştirip zenginleştirdiği, sermayedarlaştırdığı, burjuvalaştırdığı büyük memurların partisi olmuştu. Ermeni ve Bulgar komitelerinin (partilerinin) ayrılıkçı amaçlarını görerek onlardan yüzçevirmişti, ama Rumeli'deki toprak ve emlak sahipleriyle Selanik'li tüccarların çıkarlarını temsil etmekte

devam ediyordu, bunların temsilcileri de partinin içinde önemli yerler tutuyordu. Eski yoksul askeri ve mülki memur zümresi de şimdi zenginleşmiş ve post kapmış olduğundan «İttihat ve Terakki» kuruluştaki demokratik nitelikten uzaklaşmıştı. Ama hükümeti sıkıca elinde tutmak istiyen bir partiye böyle zayıf bir sosyal temel yetmezdi. Ayrıca memur sınıfına güvenilmezdi, gerçek sosyal güçler bulunup dayanılmalıydı. Onun için bütün Osmanlı ülkelerindeki emlak ve akar sahipleri ile tüccarlarını kendine bağlayacak tedbirler aldı. Böylece palazlanıp gelişen müslüman ve Türk burjuvazisi, velinimeti olan «İttihat ve Terakki» iktidarına arka olacak bir müslüman - Türk burjuva partisi olarak hiç sarsılmıyacaktı. Bu hesap yanlış değildi ve gerçekten Cihan Harbinin sonunda İttihat ve Terakki'yi Türk milli burjuvazisinin partisi saymak hiç yanlış olmazdı.(*) Bir zaman «İtilaf ve Hürriyet»in Anadolu'da en sağlam desteği sayılan emlak sahipleriyle ticaret erbabı artık tüm İttihatçı kesilmişlerdi. Abdülhamit gününden kalma yaşlı memurlarla İttihat ve Terakki'nin darıltığı kimseler, çoğu yetersizlikten açığa çıkarılan askeri ve mülki memurlar ve nihayet dinadamları ciddi bir sınıf temeli vermezlerdi. İtilafçıların savaş boyunca ciddi bir varlık gösteremeyişlerini İttihatçıların gözaçtırmamalarından daha çok bu durumla açıklamak yerinde olur.

Harp uzayıp acı sonuçları kendini hissettirdikçe İstanbul halkının zayıf tabakaları ile Türk köylüsünün önemli bir kütlesi İttihat ve Terakki hükümetinin karşısına geçti. Köylü dağınık ve örgütsüz olduğundan hoşnutsuzluğunu ancak askerden kaçmak ve hükümet emirlerini elinden geldiğince saymamakla gösteriyordu. İstanbul'lular ise sızlanıp söylenmekle yetiniyordu.

(*) **Anadolu kurtuluş savaşına önderlik edecek sınıfın nasıl hazırlandığı anlaşılıyor mu?**

Harp yenilgi ile bitince memur sınıfı arasında da İttihatçılardan kopanlar çoğaldı, ama İtilafçılar bütün bu hoşnutsuz elemanları kendine çekecek durumda değildi, hatta eskidenberi kendine bağlı emekliler ve koğulmuşlar ile beslenme zorlukları yüzünden sızlanıp kıvranan İstanbul yoksullarını bile birleştirip sözcülüğünü edemedi. Öyle ki, mütarekeden sonra bile İttihatçılara muhalif bir hükümet işbaşına gelemedi. Ali Kemal'in doğru olarak söylediği gibi, mütarekeden sonra kurulan hükümetler yine dolayısıyla İttihat ve Terakki kabineleri idi, yalnız birkaçı yansız «Memur kabineleri» sayılırdı. Bir İngiliz gazetecisi, seçkin siyaset adamlarımızdan birine «İtilaf ve Hürriyet partisi hangi sosyal sınıfları temsil eder?» diye sormuş ve inandırıcı bir cevap alamamıştı; çünkü bu gerçekten cevap verilemez bir soru idi.

Partileşememekle birlikte, İstanbul, Selanik gibi aracı burjuvazinin yoğun olduğu kentlerde İttihatçıların manda ve himaye fikrine yanaşmaması yüzünden kızan elemanlar, ister istemez İtilafçılara yanaştılar. Barışın kurulamaması, iç kavgalar, Anadoluda başlıyan kurtuluş savaşı ve bütün bunlardan doğan güvensizlik ve tedirgin olanlara yabancı himayeyi aratıyor, işlerine devam edebilmek için bir an önce barışa kavuşmayı özletiyordu. Yabancı manda idaresi gelirse İttihatçılar zamanında kazandıklarını yitirmekten, yerli ve yabancı gavur sermayelerinin baskısıyla yine yere serilmekten korkmuyor değillerdi tabii; onun için de kayıtsız şartsız mandadan yana olamıyorlardı. En istekli mandacılar İstanbul'un uluslararası sermaye hareketleri sayesinde «hoşça geçinmiye alışmış olan» az sayıdaki EPİKÜR'cü aydınlar arasında görülüyordu. Bunların sayısı az olsa bile ellerindeki çeşitli propaganda araçları ile büyük gürültü çıkarıyorlar, etkileri de ona göre yaygın ve etkin oluyordu. Mütareke süresinde İtilafçıları güçlü gösteren bu idi.

Son sözüm şu ki, İtilaf ve Hürriyet, dayanmak istediği sınıfları bulmadan, bulduğu sınıflarm gerçek çıkarlarım dile getirecek formülleri, sloganları yaratmadan tam bir parti niteliği ile İttihatçıların karşısına çıkamaz ve eşit söz hakkıyla konuşamaz!..

BÖLÜM ÜÇ

Kemalist Devrim İdeolojisi Ve Altı Ok İlkeleri

1 Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Türkiye

Bence «az - gelişmiş» değil, «sömürülmüş, baskı altına alınmış ve ekonomisi bozulmuş» ülkeler vardır.

Gerçekte emperyalizm tarafından yalnız sömürülmüş değil, aynı zamanda gelişmesi önlenmiş ülkeler sözkonusudur.

Charles Bettelheim

Osmanlı Türkiyesinin özellikle Tanzimattan bu yana, nasıl sömürülerek, tersine bir gelişme ile toplum yapısı bozularak, çözülüp dağılarak, Birinci Cihan Savaşının patladığı güne kadar geldiğini ve o bitik halinde kuşbeyinli bir generalin, aktenli, Wilhelm - bıyıklı bir Çombe'nin eliyle ölüm uçurumuna itildiğini II. bölüm yazılarıyla görmüş; ve anlamıştık ki: Tanzimat, batılılaşarak kurtulmak istiyen bir toplumun bilinçli, istekli bir çabası, bir yenileşme ve kalkınma hareketi değil, emperyalist Avrupa devletlerinin kapıkulu Osmanlı aristokrasisi aracılığıyla yürüttüğü bir sömürgeleştirme politikasıdır.

Bu sömürgeleştirme politikası giderek imparatorluğa ortak bütün toplumları ekonomik yapılarında çökerttiği gibi, gafil ve satılmış yönetici sınıfı da gırtlağına kadar borçlandırıp iflasa sürüklemiş, ardından da malına - mülküne (yani ülkesine) elkoymuştu: «Düyunuumumiye idaresi»nin kurulması, o sınıfı büsbütün bir kenara itip *işletmeye* doğrudan doğruya Avrupa kapitalistlerinin elkoyması demekti. Bu Türkiye'nin yarısömürge değil, tam sömürge de değil, düpedüz köleleştirilmesi demekti.

Alman emperyalizminin strateji satrancında ucuz bir piyon gibi öne sürüldüğü zaman, bu köle devletin vurulacağı, savaştan sağ çıkmıyacağı besbelliydi. Alman takımının yenmesi de, yenilmesi de bu sonucu değiştiremezdi.

«Hasta Adam»ın ölümünden tarih birşey yitirecek değildi şüphesiz; ama Türkler kazanacak, tarihe ilk defa bir «Türk Ulusu» doğacaktı. Hıristiyan ortaklar hasta daha yaşarken kurtulmuşlar, Avrupalı dayılarının yardımı ile bağımsız ulusal devletlerini kurmuşlardı; ama imparatorluğun sözde efendi milleti olan Türklerin kurtuluşu o kof yapının tüm yıkılmasına bağlıydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bir Türk Devleti olduğuna dünya öylesine inanmıştı ki, onun tarihi boyunca işlediği cinayetlerden, yaptığı barbarlıklardan, bunlardan ençok çekmiş olan Türk halkını sorumlu tuttular ve hesap günü gelince «Her ulusun kaderini kendisi belirlemesi» ilkesini ondan esirgemek istediler. Oysa bu kökünden yanhş inanç, herkeslerden çok Türkler için uğursuz bir aldanma idi. Osmanoğulları, P. Wittek'in dediği gibi (Bk... Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Çeviren: Ragıp Hulusi, eski harflerle) - kendine özgü bir halk temeli olmıyan asalak devletlerini, adeta yeni bir ırk yaratarak, karma bir aristokrat sınıf yaratarak, kurmuşlardı. Hem bu devlet kurulurken en inatçı direnişi hıristiyan ortaklardan (Bulgar, Rum, Sırp ve Romenlerden) değil, Türkler-

den görmüştü. Anadolu Türk Beylikleri Osmanlı'ya karşı kendilerini uzun süre silahla savunmuşlar ve ancak 200 yıl sonra, II. Mehmet İstanbul'u ahp Roma Bizansı yerine Osmanh Bizansını kurduktan sonra, kesin olarak yenilip tarihin siyaset sahnesinden çekilmişlerdi; ama çete savaşlarını (Celaliler) sürdürecek vc her fırsatta nefret ettikleri Osmanh boyunduruğunu kırmıya çalışacaklardı.

Evet, Osmanh devleti, Türk Boy ve Budunlarının Ortaasya'dan her kopuşta yabancı halkların sırtma binerek kurdukları devletlerden birisi idi -şu farkla ki: Bukez sırtına bindikleri yabancı halklardan birisi Türk asılh idi, Osmanoğulları ile aynı dili konuşup, aynı ırktan gelen, ama onlar Anadolu'ya göçmeden yüzlerce yıl öncelerden beri (Selçuklularla birlikte) Anadoluya yerleşip orasını sıkıca benimsemiş, ulusal yurt yapmış olan Türklerdi. Tarihsel alın - yazıları onları Moğol boyunduruğundan kurtarıp Osmanh - Bizans Devleti'nin boyunduruğuna vuruyordu. Yüzyıllarca sürecek olan bu yeni kölelik, korkunç Osmanh ezgisi, Türklüğün kökünü kurutamadıysa eğer, bunun nedenini Türklerin Anadolu toprağına derin kökler salmış olmasında aramahdır; dalları durmadan budansa da meşe gibi sağlam Türk gövdesi köklerinden aldığı yaşatıcı, diriltici öz - su ile yeniden filiz sürüyor, yine dallanıp budaklanıyordu.

Enver Paşa'nın inanılmaz bir gafletle cihan yangımna atıverdiği ve bu cinayetini «Bugün bir oğlumuz oldu!» gibi aşağılık bir küçümserlikle haber verdiği Türk halkı, Çanakkale ve Kafkasya'da, Galiçya ve Yemen'de, Irak ve Filistin'de son gençlik gücünü harcayıp tükettiği halde, Mustafa Kemal'in kurtuluş savaşı çağrısına yine kulak verip davranabildi ve 3 yılhk yeni bir ölüm - kahm savaşını zaferle sona erdirebildiyse, bunu da yine öylesine köklü bir halk oluşuna borçludur.

Evet, «Hasta Adam» ölecek ve onun ölümü Türkle-

rin kurtuluş saati olacaktı; ne var ki, 600 yıllık kağşak kocanın cenaze masrafını da yine Türkler ödiyecek, üstlerine yıkılan ölünün soykasında kalan mikroplu kurum ve kuruluşları temizlemek de yine ona düşecekti.

Biz *Sevre*'den *Lozan*'a olup bitenler üstünde durmadan *Cumhuriyet* yılı olan 1923'e atlıyacağız, çünkü: a) Cidden parlak bir destan olan kurtuluş savaşımız üstüne zengin bir yazın vardır: En iyisi elbette Atatürk'ünki (Büyük Nutuk) olmak üzere savaşta rolü olan paşaların anılarından sonra, bilimsel ve toplumsal görüşleriyle de ilgi çeken iki kitap daha yeni çıkmıştır: *Anadolu İhtilali* - Sabahattin Selek, *Tek Adam* - Şevket Süreyya Aydemir. Öyle ki, Türk Kurtuluş Savaşı'nın askeri ve siyasi yönleri üstüne yeni birşey söylemek olanağı kalmamış gibidir. b) Bu yazı dizisinin amacı Türk Devriminin sosyal - ideolojik yönüyle uğraşmak ve onu özellikle bu bakımdan değerlendirip eleştirmektir; başka bir deyişle konumuz «Atatürk Devrimleri» deyimi altında anlaşılan, düşünülen şeylerdir...

Böyle olunca devrimlerin (reformların) başlangıç yılına varıp o noktadan geriye ve ileriye doğru bakmak, bu III. bölüm yazılarından ilkinin konusu olacaktır.

Cumhuriyet ilanından hemen sonra ve Halk Partisi kurulmak üzere iken Mustafa Kemal şöyle diyordu (16 Ocak 1923 İzmir konuşmaları):

«Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütün programlarında hiç değişmiyen 2 umde (ilke) var: 1 — Tam bağımsızlık, 2 — Kayıtsız şartsız ulusal egemenlik. *Milli Misak* birincinin, *Anayasa* ikincinin temelidir.»

Buna biz Türkiye'nin dışarı doğru *bağımsızlığı*, içeri doğru *özgürlüğü* de diyebiliriz. *Devlet bağımsızlığı, millet özgürlüğü!* Mustafa Kemal'in adına sıkıca bağlı kalacak ve onu tarih bounca «Ebedi Şef» yerinde yüce tutacak olan ilkeler işte bunlardır! Mustafa Kemal yalnız bu iki sonucu elde etmiş olarak tarih sahnesinden ayrılmış olsaydı da,

reformları yapmak başka liderlere düşseydi, O'nun şanından pek birşey eksilmezdi, çünkü: a) Kof bir edebiyatla bunca şişirilen, dumana boğulup gerçek değerleri belirsiz edilen o reformlar (40 yıllık Cumhuriyet tarihinin de kanıtladığı gibi) hiç olağanüstü şeyler değildi, hele *devrim* hiç değildi! b) Emperyalizmin silahlı zorba kolunu kırıp saldırgan Yunan ordularını denize dökmek, böylece Anadoluda (Sevr'i yapan kapitalist bayların sandığı gibi) çürük Osmanlı İmparatorluğu'ndan arta - kalan bir reaya - köylü kalabalığı değil, en güç koşullarda bile kendini savunmaya yeterli'bir *millet* yaşadığım ispat etmek ve önce esirgenmek istenen «Her milletin kaderini kendi belirlemesi» ilkesini emperyalizmin en zorlu döneminde Türkiye için de koparmak... *böyle bir harikayı* tarihte ilk defa bir doğu - islam toplumuyla ve emperyalizmin ezip yere serdiği bir ülkede tek başına başarmış olmak... Bu ancak bir *Titan*'ın, bir *Prometeus*'un işiydi. c) Osmanlı devletinin güçlü zamanlarından beri süregelen ve Tanzimattan bu yana katmerleşerek devletin başlıca batma nedenlerinden biri olan *kapitülasyonları,* Türk ulusunun bağımsızlığına gölge düşürecek bütün sonuçlarıyla birlikte, yoketmiştir. ç) Sömürge düzeninin yarattığı «Düyünuumumiye idaresi» gibi bir habis - uru Türk toplumunun gövdesinden koparıp atmış, azınlıklara tanınan ayrıcalık haklarını kaldırıp çağdaş bir devletin vazgeçilmez ögesi olan, bütün yurttaşlar için eşit ve tek hukuk düzenini yaratmıştır. d) Teokratik devlet düzenini - Padişahı, Halifesi, Şeyhülislamı, şeriatı ve bütün başka dayanaklarıyla birlikte - yıkıp yerine kayıtsız şartsız ulus egemenliğine dayanan *laik* bir Cumhuriyet kurmuştur. e) Kendi Ortaçağından çıkmıya, Japonya gibi sağlam bir ulusal toplum kurmıya fırsat bulamadan azgın bir boğa gibi çitini aşıp gelen *emperyalizmin* toslamasıyla yere düşüp bir daha doğrulamıyan, nüfusu azalıp bodurlaşan, ekonomik yapısı bozulup dağılan, yurdu yıkılıp örene çev-

rilen, üretim gücü gibi moral dayanağı da zayıfhyan bir halk kalabahğma Tanrı'ca bir ruh üfliyerek diriltmiş, onu *onurlu bir ulus* olma duygu ve bilincine kavuşturmuş, böylece dirilttiği halka çağdaş uygarhğın yolunu değilse bile yönünü göstermiştir.

Yapılacak iş, artık bu kalkınma - uygarlaşma amacının yolunu - yöntemini bulup ideolojisini yaratmıya kalıyordu. Bunu yapmak elbette kurtuluş savaşının şanlı komutanına değil, bütün Türk aydınlarına düşen bir ödevdi ve ancak ortaklaşa çabalardan doğabilecek bilimsel bir sonuçtu. Yazık ki, Türkiye'de böyle bilimsel çalışmalara elverişli bir kültür ortamı asla doğmıyacak, böyle bir ortamı yaratmıya yeterli düşünce özgürlüğü 27 Mayıs Devriminedek kısıtlı kalacaktı. Büyük Önder'in çevresini Falih Rıfkı gibi demagog yazarlar tutacak, silindir şapkalı Mustafa Kemal'in (yani daha doğmamış bir burjuva sınıfına don biçen sivil Mustafa Kemal'in) üniformalı Mustafa Kemal'den (yani bağımsızhk ve özgürlük savaşının devrimci Büyük Lider'inden) daha büyük olduğunu yaza yaza hem bütün aydın gençliği şaşırtacaklar, hem de liderlerde tutulacak yolun çoktan bilindiği kanısını uyandıracaklardı. O zamanın sınırsız güce sahip liderleri Türkiye'yi 5 - 10 yılda yüzyılhk ileri götürdükleri ve ona çağ atlattıkları gibi tüm yanlış bir inanca saplanmasalardı, belki daha ciddi devrim işlerine girişirler, o zaman da ister - istemez şarlatanları bırakıp daha ciddi kafaları yardıma çağırmak gereğini duyarlardı. Öyle ki, İsmet Paşa Cumhuriyet Türkiye'sinin bir numarah *statükocusu* olmak durumundan kurtulur, devrimcilik konusunda Atatürk'ü ondan ayırmak isteyen şimdiki toplumcu aydınlara «Sahteciler!» diye çıkışmak zorunda kalmazdı. Tarihsel gerçekler, Atatürk'ün ruhundan kendi davalarına güç uman bugünkü toplumcu aydınlara değil, İsmet Paşa'ya hak vermektedir, bunu değiştirmek kimsenin elinden gelmez.

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında tek parti diktası yerine 27 Mayıs sonrasının düşünce ve yazın özgürlüğü bulunsaydı, zamanın aydınları bu çetin görevi başarabilir ve sağlam bir devrim ideolojisi yaratabilirler mi idi? Şüphesiz hayır! Ama hiç değilse birtakım öncalışmalar yapılmış, birçok yurt sorunları ortaya konup tartışılmış ve belki de açıklanmış olurdu; bugünkü aydın kuşağın işi kolaylaşırdı. Bugün bize ışık tutan bilim, ancak İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra belirgin bir şekilde ortaya çıkacak «Üçüncü Dünya»nın dölyatağında bulunuyordu daha. Mustafa Kemal emperyalizm boyunduruğu altında inliyen halklara kurtuluş yolunu göstermişti, ama kurtuluştan sonra nasıl kalkınıp ilerliyeceklerini öğrenmek Türklere nasip olmıyacaktı.

Evet, Atatürk çağdaş bir millet olmanın vazgeçilmez ilk iki şartını, yani *bağımsızlık* ve *özgürlüğü* yerine getirmişti. Üstelik bu sonuç silahlı bir halk ayaklanışıyla bir yandan saldırgan dış düşmanlara, öteyandan gerici içgüçlere karşı savaşarak elde edildiği için, devrim kavramının *ihtilal* ve *inkılap* anlamlarını eksiksiz kapsıyordu. «Türk Devrimi» diye bu kadarına dense, Tanzimatçı reformların daha köklü, daha tutarlı bir yenilenişinden başka birşey olmıyan hukuksal düzeltmelere çocukça bir bilgisizlik ve bilinçsizlikle «Atatürk Devrimleri» denilmeseydi bundan ne Ata birşey kaybederdi, ne de milleti! Devrim bu kadarıyla bir Fransız, Bir Rus devrimine benzemezdi elbet; ama bir Amerikan devrimine pekala benzer, hatta değerlendirme ıskalasında ondan bir perde daha yukarda yer alırdı.

«Üçüncü Dünya»nın Batının toplumcu aydınlarının da yardımıyla yarattığı bilimsel aydınlıkta bizim de kolayca gördüğümüz başlıca birkaç gerçeği belirtelim:

Bugün bilmiyen kalmamıştır ki, Türkiye, yönetici sınıfının, resmi çevrelerinin sanısına ve iddiasına aykırı olarak, 1965'te de 1923'teki kadar geri kalmış, az gelişmiş bir

doğulu ülkedir; Üçüncü Dünyanın hem de arkadan sayılan üyelerinden biridir. Demek ki, Türkler döğüşerek kazandıkları kurtuluş savaşını barış döneminde çalışarak değerlendirememişler, kalkınma - uygarlaşma savaşında yenik düşmüşlerdir. Bu onların sosyal - devrim yapmamış ve bu yüzden ilk adımlarını yanlış atarak bir çıkmaza düşmüş olmalarının kanıtıdır. Bugünkü haliyle Türkiye, yeni doğan Üçüncü Dünya toplumlarına gitmeleri değil, gitmemeleri gereken yolu göstermektedir, olumsuz bir örnektir.

Bu olumsuzluk onların *laik* bir cumhuriyet kurmuş, sosyal - kültürel alanlarda birtakım reformlar yapmış olmasında değildir elbet; ama bu reformların geri kalmış, az gelişmiş, daha doğrusu emperyalizmin sam - yeliyle örselenmiş bir ülkeyi kalkındıracak güçte olmadığı anlaşılmıştır. Onların ve bütün öteki burjuva - demokratik kurum ve kuruluşların yalnız Avrupa'da gelişen bir toplum tipine özgü olduğu, temel yapısı o tipe uygun olmıyan yabancı toplumların onları kağıt üstünde kendine aktaramıyacağı, benimseyip sindiremiyeceği meydana çıkmıştır.

Atatürk Halk Partisi'ni kurduğu zaman onun bir *ihtilal komitesi* değil, bir *İnkılap* partisi olduğunu söylemişti; yani onun ödevinin kendisince daha önce gerçekleştirilmiş olan temel koşulların üstünde ve ötesinde yapılması gereken kuruculuk, yapıcılık işleri ile uğraşacağım söylemek istiyordu. Onun için de Cumhuriyete dinamik, devrimci bir anayasa değil, tutucu, pekitici, liberal bir anayasa hazırlatmıştı. Normal kuruculuk işlerinin öyle statik, yalnız kurtuluş zaferiyle kazanılan başarıları güven altına alan, ama genel yönüyle liberal bir anayasa temeli üstünde yürüyeceğini sanıyor, onun kendi ayağına bile olta olabileceğini düşünmüyor olmalıydı. Halk Partisi'ne yüklediği «Ulusal eğemenliği tam olarak gerçekleştirmeye ve Türkiye'yi çağdaş bir devlet haline getirmeye önderlik etmek» ödevinin kimseyi anayasa dışı tedbirler almıya zorlamıya-

cağım sanıyor olmalıydı. Büyük Şef'in bu sams Türk milletinin sınıfsız bir toplum olduğu samsı kadar gerçeğe aykırıydı ve yazık ki dumanlı havadan hoşlanan demagog politika kurtlarının ve şarlatan yazarların işine yarıyacaktı.

Evet, 1924 Anayasası gerçekten, liberal - demokratik herhangi bir Batı Avrupa devletininki gibi idi; sonra birçok başka kanunlar için de yapıldığı gibi, ya Batılı örneklerden kopya edilmiş, yada onlara bakarak yazılmıştı. Onun Türkiye'nin şartlarına uyup - uymadığı üstünde hiç durulmuyordu; teokratik devlet düzeni kaldırıldıktan ve kesin olarak Batı yolu tutulduktan sonra başka nasıl bir anayasa düşünülebilirdi? Onun bize uymayacağım, uygulanamıyacağım söylemek Türk ulusunun yeteneğinden, yetkinliğinden şüphe etmek olurdu; gericilik ve devrim düşmanlığı sayılırdı. Halkı manevi baskı altında tutan kurum ve kuruluşlar, medrese, tekke, zaviye, türbe... gibi karanlık ocakları kapatılıp falcılık, üfürükçülük, cercilik, dervişlik gibi sömürücülükler suç haline getirildikten sonra Türk milleti elbette en ileri ve akılcı bir hukuk düzenine kavuşmalıydı. Anayasa gibi sonra aktarılan yada düzenlenen kanunların başlıca ortak özelliği din ile dünya işlerini dikkatle birbirinden ayırmak olacaktı, dinin şeriat kesimi tıpkı saltanat ve hilafet gibi kanun dışı sayılıyordu. Türk milleti 1300 yıllık bir hayat görüşünden, bir düşünce geleneğinden kurtuluyor, her hareketini kitaba, şeriata uydurmak zorunluğunda bulunmuyordu. Yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplıyan Büyük Millet Meclisi işbu çağdaş uygarlık düzeninin bekçisi olacaktı. Bağımsız Türk yargıcı kaza hakkını yalmz kanunlara dayanarak ve yalmz vicdanınm sesine uyarak kullanacaktı...

Bunlar iyi, çok iyi şeylerdi, ama ortada baştanbaşa yıkık bir vatan, gömleğine kadar soyulmuş 12 milyonluk «Zavallı bir halk» vardı. Böyle güzel kanunların ona ne yararı dokunabilirdi?

Daha bunları düşünmenin sırası değildi. Vaktiyle Yeni Osmanlılar nasıl Hürriyet'i bütün dertlerin devası sanıyorlardıysa, cumhuriyet aydınları da laik hukukun ve biçimsel demokrasi düzeninin bütün güçlükleri yeneceğini umuyorlardı. İsmet İnönü II. Cihan Savaşı'ndan sonra bile, kendi yönetimindeki Türkiye'nin bunca zaman neden kalkınamamış olmasından dolayı değil de, doğru dürüst bir seçimle iktidara gelememiş olmasından dolayı üzülecek, duvarlara bakmaktan onun için utanacaktı. Sanki başardıklarının sevabı gibi başaramadıklarının günahı da kendisinin ve partisinin omuzunda değil, serbest seçim usulünün yurtta bir türlü tutunamamış olmasında idi...

Bağımsızlık ve özgürlüğünü şanına yaraşan bir yiğitlikle kazanan Türk milletinin cumhuriyetin başlangıcındaki yurduna kısaca bir göz atalım:

■ *Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Türkiye'nin Hali*

İmparatorluğun kirli soykasından yeni Türkiye'ye kalan varlık kaba çizgileriyle şöyle özetlenebilir:

42 bin köyü, 1000 kasabası ve 67 kenti ile yuvarlak 750 bin kilometrekarelik koskoca bir coğrafya parçasını kaplıyan Türk yurdunda son derece ilkel geçim şartları içinde yaşıyan 12 milyonluk bir halk oturmakta, daha bir «mutlu azınlığı» bile yok, daha kötüsü, bölgeler, hatta birbirine yakın şehirler bile birbirine bağlı değil, her yer daracık bir çevrede kapalı. Bir milli pazardan, bir milli ekonomiden eser bile yok. Ortak dili, özyurdu, bağımsız devleti, bir tarih ve kültür geleneği olsa bile, ortada daha Batılı anlamda bir ulus (Nation) yok, olsa olsa Atatürk reformlarıyla coşturulmuş bir ulus potansiyeli var.

Tandır çukurunda tezek yakan orta Anadolu köylüsü

Karadeniz kıyısında kömür yakıldığından nasıl habersiz ise Amerikan ve Romen buğdayı yiyen Karadeniz halkı da dağların hemen ardındaki Sivas'ın bir buğday ambarı olduğunu bilmemekte. Ekonomik ilişkiler bakımından İran ve Suriye, Erzurum'a İzmir'den çok daha yakın. Bir yerde kıtlık olur, halk acından ölür; başka bir yerde yiyecekler çürür yada hayvanlara yedirilir. Bu korkunç derecede seyrek nüfuslu, dağınık, kopuşuk, yorgun, kocası gencinden, kadını erkeğinden daha çok çiftçi halk şimdi karasapanla ve kağnı ile çalışarak, ivedi batılılaşıp uygarlaşmak, yani Avrupalılar gibi yiyip içmek, onlar gibi evlerde ve dairelerde oturmak, kadınlı - kızlı eğlenmek, baloya ve plaja gitmek istiyen büyük şehirler halkının, daha doğrusu burjuva ve memur yönetici sınıfın, kendi ihtiyacı için dışardan getirteceği «Medeniyet eşyası»nın bedelini ödiyecekti. Böylesine bir yük altına giren halk Ankara'da yapılan yeni kanunlardan ne anlar, büyük birkaç şehirdeki *uygarlaşma* coşkusuna nasıl katılabilirdi? Böyle bir halkın yaşadığı ülkede büyük lideri reform eylemlerinde hevesle, coşkuyla izlemeye elverişli geniş bir ulusal ortam nasıl doğabilirdi? Geçim düzeyleri yükselmedikçe, kendileri için birşeyler artıramadıkça köylü ve kasabalı ufak insanlar yüzyılların ruhlarında tortulaştırdığı köklü alışkanlıklardan, gelenek ve göreneklerden sıyrılamaz, öbür dünyaya dönük tevekkülcü tutumundan ayrılamazdı. Hacı - hoca nüfuzu Ankara Meclisi'nde yasaklanmış, kılıklarında dahi belirsiz edilmiş olsa bile, aynı kaynaktan gelen etkilerden kurtulamaz, hatta o yasak etkiyi arar bulurdu. Nitekim yeni gelen kemalist genç öğretmeni düşmanca değilse bile sevgisizce karşılıyor, donuk bakışlarını yine imamdan, şeyhten, dervişten ayırmıyordu. Falına baktırıp büyü yaptırıyor, hastalığını iyi etmek için *ocağa* ve üfürükçüye gidiyordu.

Anadolu'dan çıkarılan Rum ahalinin yerine yarım milyon Türk göçmeni gelmişti ama, bunlarda da ne daha yük-

sek çalışma ve üretme ustalığı, ne de yeni bir görgü ve düşünüş vardı. Devlet onları yurt - yuva sahibi kılmak için üstelik çok masraf ediyordu. Osmanlıdan yalnız yıkık bir vatan değil, her yıl bütçeden ödenen bir hayli borç da kalmıştı.

Dış düşmanların fesatçı parmağı Lozan'dan ve Cumhuriyet'ten sonra da yer yer isyanlar çıkarmaktan, halkı kemalist Ankara hükümetine karşı kışkırtmaktan geri durmuyordu. Dağlardan eşkiya bile temizlenememişti daha. Hıristiyan Avrupa kendisine kafa tutan, içerdeki hıristiyan ahaliyi koğup eski Yunan uygarlığının beşiği Anadoluyu katıksız bir Türk yurdu yapmak iddiasında buluanan kemalist Türkiye'yi Osmanh Türkiye'sinden daha çok sevmiyordu; yardım elini uzatmazsa, Lozan'da Lord Curzon'un dediği gibi, çok geçmeden yine kucağına düşeceğini umuyordu. Devlet hem kendi yağıyla kavrulmak, hem de belki kurtuluş savaşından daha çetin bir ekonomik kalkınma savaşı içine girmek zorunda ve durumunda idi. Bu ancak bilimsel bir planlama ile başarılabilirdi. Ama yönetici memur sınıfı ve şehir burjuvaları pek çabuk uygarlaşmak, Avrupalı gibi yaşamak istiyorlardı, bu uğurda hiç sabırlı değillerdi; iğneden ipliğe, kiremitten çini sobaya, otomobilden şampanyaya kadar herşeyi, herşeyi dışardan getirtmek de gerekse bu *özveri*den çekinmiyecek, borçlanmayı bile yeniden göze - alacaktı. Şimdiye kadar çektiği darlık canına yetmişti artık!

Liderler bu hızlı batılılaşma eğiliminden nice hoşlansalar da, sakıncalarını da görmüyor değillerdi; uygarlığın pahalı bir nimet olduğunu, onu çalışarak haketmek, «askeri ve siyasi başarılarla elde edilen ulusal egemenliği iktisadi egemenlikle pekitmek gerektiğini» söylüyorlardı. Nitekim Atatürk ziraat ve sanayi kongreleri topluyor, sonraki dil ve tarih kongreleri kadar olmasa bile, onlarla yine yakından ilgilenip açış söylevlerini kendisi veriyordu.

«Bizi yutmak istiyen kapitalizmden, milleti mahvetmek istiyen emperyalizmden» hayır gelmezdi, Avrupa'dan yardım dilenmeden kendi kaynaklarımıza ve halkımızın çalışkanlığına güvenerek ziraat ve sanayii ilerletmeliydi. Hâlâ bazı servet kaynaklarımızı sömürmekte olan yabancı sermaye yakında temizlenecekti, herşey Türk işadamlarının emrine verilecek, milli iktisat desteklenip korunacaktı. 63 milyon Sterlin tutarında bir yabancı sermaye yabancı şirketlerin ve onların «gayrimüslim» yerli ortaklarının elinde bankalarda, dış ve iç ticaret sektöründe, demiryollarında, madenlerde, endüstride, hatta kimi belediye işletmelerinde yatıyordu; bu ayıptı, hepsi millileştirilmeli idi. Cumhuriyet Türkiye'sinin ekonomik hayatına hâlâ lövanten Avrupalı ve onların yerli ortağı hıristiyan işadamları hakimdi, Anadolu rumlarının göçürülmesi bile durumda bir değişiklik yapmamıştı.

Bağımsız ve özgür, ama yoksul, bilgisiz, usta ve uzmansız, haydihaydiye sermayesiz ve milli endüstrisiz Türkiye'de bu sayılan iş alanlarının devletleştirilmesi öyle kolay gerçekleşecek işlerden değildi, nitekim bu iş Atatürk'ün ölüm yılınadek sürecekti.

Sözün kısası milli iktisadın önemi biliniyor, bu konuda bol edebiyat yapılıyordu; ama bu edebiyatı yapanlar milli ekonominin değil, düpedüz ekonominin ne olduğunu bilmiyen kişilerdi. Darülfünun (Üniversite) Ankara'ya karşı bir medrese küskünlüğü ile susuyordu. Mustafa Kemal'in sezgiye dayanan yön ve yol gösterici sözleri hep havada kalıyordu.

Plansız, programsız ve gündemsiz olarak toplanan İzmir «İktisat Kongresinde» (Mart 1923) Mustafa Kemal'in verdiği söylevden tipik birkaç cümle alarak bunlardaki espriyi kongreye gelenlerin kafa düzeyleriyle bir karşılaştıralım: «Bir milletin hayatıyla doğrudan doğruya ilgili olan ekonomisi, çöküşünün de, yükselişinin de nedenidir. Za-

manımız bir ekonomi çağıdır. Kılıç kullanan kol yorulur, ama sapan kullanan yorulmaz, hergün daha çok güçlenir ve toprağa daha iyi sahip olur.

«Osmanlı fatihleri herşeyden önce sapanın karşısında yenilerek çekildiler, asıl felaket bu çeşit yenilgiden doğdu. Kılıçla zafer kazananlar yerlerini ergeç sapanla zafer kazananlara bırakmak zorunda kalırlar.

«Ulusal egemenlik iktisadi egemenlikle pekitilmelidir, yoksa kazanılan askeri ve siyasi başarılardan birşey çıkmaz, çıksa da sonuç sürekli olmaz. Halk çağı demek, iktisat çağı demektir.» (Bk. Tek Adam C.III S. 352)

Şiir gibi güzel sözler! Şimdi bir de «öksüzler babası» Kazım Bekir Paşa'nın yönettiği kongreden çıkan kararlara bir örnek gösterelim:

Ziraat, ticaret, hatta işçi temsilcilerinin sunduğu raporlar görüşülüp tartışıldıktan sonra sözde öyle önemli kararlar alınmıştır ki, «Milli Misak»a benzesin diye «İktisadi Misak» adını vermişlerdir bu kararlara. Oysa bunların ekonomi ile ilgisi bile yoktu. Zamanının havasına uygun bir tutum bildirisi idi. 6. maddede şöyle deniyordu: «Hırsızlık, yalancılık, ikiyüzlülük ve tenbellik en büyük düşmanımızdır. Bağnazlıktan uzak bir dini - bütünlükle çalışmak herşeyde baş ilkemiz olacaktır.

«Türkler bilgiye ve kültüre aşıktır. Maarifi kutsal saydıklarından Mevlidi Şerifi (Peygamber'in doğum gününü) ve kandil gününü aynı zamanda bir kitap günü olarak kutlarlar.

«Türkler hangi sınıf ve mesleklerden olurlarsa olsunlar, candan sevişirler.

«Türk kadını ve kocası çocuklarını iktisadi misaka göre yetiştirir.»

Yeni Türkiye'nin ilk «İktisat Kongresi» Atatürk'ün esin dolu sözlerinden işte bu sonuçları çıkarmış, onları da «Milli Misak» kadar önemli sanmıştır.

Liderin ekonomi çağı dediği şey nedir, o çağa başkaları nasıl, hangi yoldan giderek, hangi yöntemleri kullanarak ulaşmışlardır, biz şimdi sıfırdan başlıyarak oraya nasıl gideceğiz? gibi soruları cevaplamayı değil, sormayı bile akıl edecek bir kişi yoktur daha. Ama herkes zengin olmaya, batılı gibi yaşamaya canatmaktadır! Hem öyle bir ülkede ki:

Dar - geniş bütün hatları bir arada yalnız 4072 kilometrelik hepsi yabancı malı bir demiryolu şebekesi, 18 bin 335 kilometrelik bakımsız şosesi, birkaç liman şehri arasında işliyen topu - topu 72 bin tonilatoluk ufak teknesi vardır. Cumhuriyetin daha ilk yılında Türkiye dışarıya ancak 85 milyonluk mal satabilmiş, buna karşılık 145 milyon liralık mal almıştı, 60 milyon açık vardı. Alınan şeylerin birkısmı yiyecek - içecek, geri kalan şeylerin hemen hepsi Avrupa usulü giyinip kuşanmıya ve kullanmıya yarıyan eşyadan ibaretti. Kağşamış birkaç askeri fabrika sayılmazsa, içpazarın ihtiyacına şöyle - böyle yetecek hiçbir üretim dalı yoktu. İçerlek köşelerde kalmış tektük eltezgahları ortadan çekilmek için ilk trenle veya motorlu araçla gelecek yabancı ticaret mallarını bekliyordu.

Türk köylüsü elindeki ilkel araçlar ve daha da ilkel üretim metodlarıyla topraktan çıkarabildiği ürünlerle karnını zor doyuruyor, kıt yıllarda vergi borcunu bile veremediği için ineğinin ve yatak - yorganının haczedilip götürülmesine katlanmak zorunda bulunuyordu. Dr. Reşit Galip'in anlattığı gibi ufak çiftçi köyde ve kasabadaki ağaların, tefeci ve mürabahacıların elinde köleydi. Parça parça olup köyün dörtbucağına serpilmiş olan elayası genişliğindeki tarlalarda, ama kendi toprağında çalışan küçük köylü yine mutlu sayılırdı, ortakçı, yarıcı, ırgat olarak hayatlarını kazanmıya uğraşanların hali daha berbattı. Ankara'daki Mustafa Kemal, onlar için «bu memleketin efen-

disi» demiş olsa ne çıkardı, bu söz onların kulağına bile erişemezdi!

Sözde bir köylü bankası olan Ziraat Bankası Cumhuriyet hükümetinin eline 15 milyonluk bir sermaye ile geçmişti, istese de köylüyü tefeciden kurtaramazdı. Köylü hayatı, genlik gönenlik kazanmak şöyle dursun, gittikçe daralıp sıkılam dışarı atıyordu; ama dışarda da iş yoktu, yorgam sırtında perişan ırgatlar yollarda ve şehir sokaklarında sürtüp geziyordu.

Küçük atölyeleri ve elsanatlarını da içine alan 1921 sayımına göre (demek ki kurtuluş savaşı sırasında ve Ankara'nın eli altındaki yerlerde) 76 bin işçi çahştıran 33 bin işyeri vardı, işyeri başına 2,3 işçi! Oysa bu işçilerin yarısı, çoğu hah tezgahı olan, 20 bin dokuma atölyesinde bulunuyordu, bunlara «imalathane» bile denilemezdi.

1927'de (demek ki Atatürk devrimleri denilen işler bir eksiğiyle olup bittikten sonra) yapılan daha esaslıca bir sanayi sayımında ise 63.245 işyerinde çalışan 256.855 işçi bulunmuştu. Ne var ki, bu işletmelerin %36'sı yalnız 1 işçi ve bir %36'sı da 2 - 3 işçi kullanan yerlerdi. Bunlarda topu topu 4.850 adet çoğu 1 - 2 beygir gücünde motor bulunuyordu.

Daha sonra bir gelişme oldu mu ki?

«Türkiye İktisat ve Tasarruf Cemiyeti»nin düzenlediği 1930 Sanayi Kongresi'nin raporları Cumhuriyetin birinci yıhndan 1929'un ağır ekonomik sarsıntısınadek ne özel sektörde, ne de kamu sektöründe belirli bir gelişme olmadığını bildiriyordu. 1925'te «Sanayi ve Maadin Bankası» elinde toplanan, Şevket Süreyya'nın deyimiyle «Hırpani» işletmeleri yenilemek için değil, işletmek için bile sermaye bulunamıyordu. Bunun yerini alan «Sanayi Ofisi» ve 1932'de kurulan «Sanayi Kredi Bankası» da bir varhk göstermiyeceklerdi.

Sözün kısası 1929 büyük ekonomi bunalımı gelip çat-

tığında 6 yaşmdaki Cumhuriyet çocuğu, 1 yaşmdaki bebekten daha gürbüz değildi. 1929 yılmm «Sanayii Teşvik Kanunu» da raşitik çocuğa derman olmamıştı. Olamazdı, çünkü liberal ekonomi düzeninde her girişimin başhca itici, yürütücü gücü olan sermaye, yani kazanç ve tasarruf sağlıyan bir milli ticaret mekanizmasından elde edilecek birikim olmuyordu. Ticaret dengesi bozuk, bütçeler açıktı. Kamu sektörünü olsun bilimsel kurallara uygun bir şekilde işletmeyi beceremiyorlardı. Liberal ekonomi anlayışı ve «Ekmek elden, su gölden» zihniyetiyle batılılaşma sevdası öyle yollu yöntemli bir kalkınma düşüncesinin doğmasma elverişli değildi. «Üç beyazlar» diye reklamı yapılan un, şeker ve pamuklu dokuma konusunda yapılanlar, gittikçe artan ihtiyaç karşısmda pek önemsiz kalıyordu. Kömür, demir ve akaryakıtı kapsıyan «Üç Karalar» konusunda büsbütün yaya kalınmıştı. Ak, kara hemen bütün tüketim malları dışardan getirtiliyordu. Başbakan İsmet Paşa'nm «İki misli mahsul» parolası bir yağmur duasmdan farklı değildi.(*)

Önemli sayılacak tek başarı Devlet Demiryollarında sağlanmıştı ki, 10. cumhuriyet yıldönümünde «Demir ağlarla ördük anayurdu dörtbaştan» öğüncesine temel olacaktı. Gerçekten de, o yılların güç şartları içinde (ve dışardan yardım görmeksizin) biryandan yabancı şirketler elindeki hatları satın almak, biryandan da 2300 kilometrelik yeni demiryolu döşemek öğünülür bir işti (ama kimbilir, askeri tasalar olmasaydı, belki o bile yapılmazdı!)

Önemli yatırım işleri için özel sektörde olsun, kamu sektöründe olsun sermaye birikimi olmadığı gibi, devlet haznesinde yedek altm da yoktu. İmparatorluğun son gün-

(*) **O zamanlar milli gelir ve yatırım hesapları yoktu, ama yatırım oranının nüfus artışını bile karşılamadığı kolayca söylenebilir. Milli gelir salt rakam olarak yükselse bile, adam başına düşen miktar artmıyordu.**

lerinde piyasada bulunan 50 milyon Osmanh altınından çoğu Türkiye dışındaki bölgelerde kalmıştı. Cihan harbinde ve kurtuluş savaşında bono karşılığında halktan toplanan malların şimdi ödenmesi gereken paraları da önemli yekunlar tutsa gerekti. Cumhuriyetin birinci yılında kağıt para ile 83 milyon geliri ve 144 milyon gideri olan devlet bütçesi bir yıl sonra ancak 129/176 oranına çıkmış, açık yine 46,5 milyondu. Bu açık bir yıl daha sonra 93 milyona çıkacaktı. Ondan sonra yıldan yıla düşecek, ama 1929 sarsıntısıyla birlikte yeniden fırlıyacaktı. Böyle dermansız bütçelerden cumhuriyet hükümetlerinin ençok önem verdiği bayındırlık işlerine 10 yılda ancak 250 milyon ayrılabilmişti («Büyük Millet Meclisi ve İnkılap» - Neşet Halil).

Osmanh yönetiminden süregelen vergi adaletsizliği daha olduğu gibi duruyordu. 1924 yılında tüm devlet gelirlerinin dörtte birini köylü ödediği halde kentler halkı yalnız yirmide birini ödüyordu. (Bk: Aynı kaynak). Gerçi büyük kentlerde daha her mahallede bir milyoner türememişti, ama vergi adaletsizliği yine çok büyüktü. Vergiler, verebilenlerden değil, verdirilebilenlerden toplanıyordu. «*Aşar*» kaldırıldıktan ve yabancı şirketler millileştirilip tekellerle devlet adına işletilmiye başlandıktan sonra durum köylüden yana biraz düzelecek ve Cumhuriyetin X. Yıldönümü sırasında devlet gelirinde köylünün payı onda bire düşerken, kentler artık dörtte birini ödemiye başlıyacaktı...

Dünya ekonomi bunalımı başladığında Türkiye gerçekten bir çıkmazda gibiydi, kalkınmak değil günlük geçimini sağlıyacak duruma gelmemişti. Yapılıp bitirilen «Atatürk Devrimleri» geniş halk yığınlarının geçim düzeyinde en küçük bir düzelme ve yükselme sağlamamış, kökten bozuk sosyal yapısında hiçbir değişiklik yapmamıştı. Böyle bir değişikliği istiyen de yoktu zaten. Bir toprak reformu-

nun sözü bile edilmiyordu. Ne kalkınma, ne de gerçek bir sosyal ilerleme!

Atatürk «Serbest Fırka» denemesini yaptı, ama bu denemeden çıkan başlıca gerçek, halkın bütün sınıflarında Atatürk'e karşı değilse bile, partisine karşı derin bir hoşnutsuzluğun başladığının anlaşılması oldu. Bu parti aldığı yüce ödevi başarmak şöyle dursun -bu yüce ödev ulusal egemenliği gerçekleştirmek, Türkiye'yi çağdaş bir devlet haline getirmek ve çıkarları birbirine aykırı sınıfları bulunmıyan(!) halkımızı toptan yükseltip mutluluğa kavuşturmaktı-, birkaç yılda halktan kopup bir çıkarcı klik partisi haline gelivermişti. Halk şimdi kendi partisinden «Mutemetler saltanatı» diye yaka silkiyor, onu iktidardan düşürmek vaadeden kim olursa olsun ona oyunu vermiye hazır bulunuyordu. Oysa Mustafa Kemal kendi kurduğu partinin yüksek misyonuna inanıyor ve onun başından asla ayrılmıyacağını söylüyordu, çünkü fikrince «memleketin hakiki siyasi fikirlerini parti temsil ederdi.» O halde?

«Serbest Fırka»yı dağıtıp çıktığı büyük yurt gezisinde yanma «İktisat Müşaviri» olarak aldığı Ahmet H. Başar gezi ile ilgili kitabında şöyle yazacaktı: «Köylü sırtına giyecek, ağzına sokacak birşey bulamıyor. Memleketi kalkındıracak bir manivela daha bulunamamıştır.»

Neden bulunamıyordu böyle bir manivela? Öyle bir manivela gerçekten yok muydu, yoksa biz mi onu yanlış yerde arayıp bulamıyorduk?

Ahmet Hamdi Başar ondan sonra birbiri ardına yayımladığı «İktisadi Devletçilik» kitaplarında bu manivelayı kendisinin bulduğunu iddia edecekti ama, yerinde anlattığımız gibi, şefler bu manivelanın kerametine inanmıyacaklar, birkez denemiye bile kalkışmıyacaklardı.

Bu manivelayı bulduğunu, daha doğrusu bu manivelanın, doğru anlaşıldığı takdirde, devrimin esprisi içinde

olduğunu söyliyen bir başka aydın da Şevket Süreyya Aydemir'di.

Şevket Süreyya, bildiğimiz gibi, KADRO dergisinde ve başka ilgili yazılarında bu konuyu işlemiş, şeflerce de desteklenmişti. Ama sosyalist yönlü *kadroculuğun* da (Şevketizmin de) tıpkı sütkardeşi kapitalist yönlü *kadroculuk* (Başarizm) gibi, olanın, oluşanın, gerçeğin ideolojisi olmadığım; olması, gerçekleşmesi istenen birşeyin ideolojik bir sisteme bürünmesi olduğunu daha o zamandan bilecek kadar kültürlü ve zeki bir kişiydi o. Göle maya atarken «Ya tutarsa...» diye gülümsiyen Nasrettin Hoca'yı andırıyordu. Ama *Suyu Arayan Adam*'da anlattığı gibi, o duruma alınyazısı ile sürüklenmişti. Ya birçok başka arkadaşları gibi adsız, ünsüz, kalemsiz bir aydın olarak bir köşede kalacak, yada kendisine açık olan biricik kapıdan girecekti.

Kötü mü oldu öyle yapması? Hayır! O yaşantıda -yediği içtiği kendisinin olsun- görüp öğrendiklerinden sürekli olarak okuyucularım da yararlandırmayı bildi. Bundan dolayı kendisine teşekkür borçluyuz. Ancak, çoktan bayatlamış olan *Kadroculuğu* ısıtıp ısıtıp sofraya getirmesini artık doğru bulmuyoruz; Atatürk'ü olmadığı, bulunmadığı yerlerde aramak alışkanlığından vazgeçerek bugünkü aydın gençliğin ATA'sım tarihteki gerçek yerine oturtmasına meydan vermelidir.

Bu işi, Atatürk'ü gerçek yerine koymak işini, artık kendisinin yapacağını umarak Tek Adam'm üçüncü ciltdini merakla bekliyorduk. Beklediğimiz kitap şimdi elimizdedir.

■ *Atatürk'ü Yanlış Yerde Aramanın Cezası*

Devrim ideolojisi bakımından yazarın ne söylediğini, 30 yıl geriye baktığında Türk Devriminin başarısızlığını nasıl açıkladığım merak etmez misiniz?

Kadrocu ideolog, Türk devriminin başarısızlığım şöyle açıklamak istiyor: (Yazarın düşüncelerini bozmadan, ama ayraç içinde bazı açıklamalar yaparak özetliyeceğiz.)

Fransız Devriminin güdücü ilkelerini, insan haklarım benimsiyen 1924 Türk Anayasası, normal gelişme şartları içinde bulunan herhangi bir batı demokrasisine uygun düşer, çünkü batı burjuva demokrasilerinin standard fikirlerini içine almıştır. Türk Kurtuluş Savaşı'mn kazançlarım kapsadığı da kabul edilebilir. Edilebilir ama, kurtuluş savaşı (ve bütün sonuçlarıyla *zafer)* Türk devriminin bütünü müdür? Elbette değil!

İşte bu eksik, yani anayasanın milli kurtuluş hareketinin sosyal ve ekonomik amaçlarını belirtmemesi, *Kemalizmin* başarısızlığmda büyük rol oynamıştır. Şöyle ki:

İşbu temel kanun Türk milli kurtuluş savaşının tarihsel anlamı üstünde hiç düşünmemiş, bağımsız ve özgür bir devlet kuran toplumun sosyal ve ekonomik yapısım hiç gözönünde tutmamıştır; tutmadığı için de ona uygun bir yeniden kurma ve örgütleme organları (yani devrimi devrim yapacak dönüşümler, tedbirler) öngörmemiştir.

(Peki, anayasa bu öngörmeleri neden yapmamıştır? O gökten inme bir *sure* miydi, yoksa onu Atatürk'e dayatacak zorlu güçler mi vardı Mecliste? Bunun cevabı kitapta yok. Ama *anayasa* devrimci bir amaç gütseydi neleri gözönünde tutması gerektiği anlatılmaktadır:)

Cumhuriyete kalan Türkiye, bir yarı sömürge idi, iktisaden bağımlıydı, onun için de hiç gelişmemişti. Yıkıktı, insanları sefil, perişandı. Tarımı ilkel, sanayiden tüm yoksundu. Yolsuz, ulaştırmasız, ışıksız ve sermayesizdi. Ama sermayesiz de olsa, topyekun bir kalkınma seferberliğine girmek zorundaydı. Bu topyekun kalkınma hareketinin başlıca özelliği de, «Gazi'nin sık sık belirttiği gibi», Türkiye'yi hem emperyalizmin köleliğinden, hem de kapitalizmin boyunduruğundan kurtaracak biçimde olmasıydı. Uy-

gar uluslar ailesine ancak «Siyaset ve iktisatça hür bir ülke olarak» katılabilirdik. «Yurttaki eşraflık, derebeylik, ağalık, şeyhlik, faizcilik, toprak köleliği, iş sefaleti gibi yüzkızartıcı şeyler hızla ve kökünden temizlenmek gerekirdi. Öyle ki hem kuzeyimizdeki devrime, hem batıdaki, sımf kavgalarına yol açan sosyal bölünüşlere bizde yer verilmesin!»

Ulusal kurtuluş savaşımn niteliğinden, tarihsel zorunlardan, çağın getirdiği ilkelerden doğan bu düzenlemeler (yani devrimci reformlar) elbette ki ancak, *Anayasanın* yapısında yer alacak ilkeler ve devlet organlarıyla sağlanabilirdi. Başka bir deyişle, bağımsızlık savaşının yarattığı ulusal coşku ve çaba şimdi topyekun bir iktisadi kalkınma yönüne çevrilmeli, Türkiye'nin sosyal yapısı hem dışarı doğru kayıtsız şartsız bağımsız yaşamıya elverişli, hem de içerde çelişmesiz, çatışmasız, sosyal adalet ilkelerine uygun, ileri teknikli ve kültürlü bir toplum olmalıydı. Bu ise kökten bir inkılap demekti. Oysa anayasa tutucu bir rejim getiriyor, köklü hiçbir değişim ve dönüşüm vaadetmiyordu. Onda Türkiye'yi yarı sömürge şartlarından çıkaracak hiçbir itici güç yoktu...

(Nekadar doğru düşünceler! Değil mi? Ama bunca ağır bir günahı sırtında taşıyan *Anayasanın* nerden çıkageldiğini ve devrimi, Kemalizmi iflasa sürüklediğini hâlâ anlamış değiliz. Ama durun, asıl büyük şaşırtmaca şimdi geliyor:)

«Eğer daha son sözünü söylememiş olan Gazi Mustafa Kemal de olmasa idi, bu Anayasanın gölgesinde yeni Türkiye hiçbir hamleye yol bulamadan, hatta o yolu arıyamadan (Kim aradı ki öyle bir yolu?) kısırlaşır giderdi!»

Dahası var:

«Batıda liberalizmin iflas ettiği Cihan Harbi ertesinde bizim 1924 anayasamız başlıyan yeni çağ - dönümüne karşı garip bir şekilde gözünü kapamıştı.» (Allah allah,

ne biçim dev bu *anayasa?* Gözünü kapadı mı, devrimci kadro hemen sağa kırıyor, kapamasaydı sola gidecekti!)

(Evet, nerden geldi bu anayasa? Onu Atatürk'e kim zorladı? Şevket Süreyya bu soruya artık daha fazla gözyumamıyor ve Atatürk'e tozkondurmak korkusuyla olacak, şu ürkek cevabı veriyor): «Gerçi 1924 anayasasının Mustafa Kemal'e rağmen çıktığını gösteren bir belge de yoktur.»

(Hah şöylee!.. Elbette yoktur öyle bir belge. Çünkü anayasanın değil lidere rağmen yapılması, onun bilgisi, ilgisi, etkisi, onayı dışında günyüzüne çıkması bile düşünülemezdi!)

Sayın Şevket Süreyya Aydemir, müsaade edin de aşağıdaki satırları dolaysız olarak size yönelteyim:

Eğer Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş anayasası dediğiniz gibi, «Tanzimattan beri süregelen batıya yönelişimizi yasalaştırmaktan başka birşey yapmadıysa» ve eğer «İlerisi için bir köstek bile olacaktıysa», demek ki, bir «Yeni - Tanzimat» rejimi getirdiyse, Atatürk buna neden gözyumdu, yasayı neden onayladı? O Atatürk ki, o sıra bir yarı - Tanrı gücünde idi ve yine sizin inancınıza göre yeni dünya şartlarını seziyor, biliyordu?..

Haydi diyelim ki lider anayasadaki püf noktayı farketmedi; ohalde niçin devrimci çıkışlarını yapıp anayasa düzeni ile çelişkiye düştüğünü anladığı zaman onu değiştirmiye kalkmadı da, «onun dar çerçevesini kendinden gelen ilhamlarla parçalamıya» mecbur oldu?

Bu çelişik ve çetin sorulara cevap verme sırası gelince yançiziyor, aynı konuya sonra yine dönmek vaadiyle, bölümü kapatıyorsunuz - tabii bir daha da o tehlikeli bölgeye yanaşmıyorsunuz.

Hayır, hayır! Atatürk'ü bulunmadığı, bulunmıyacağı yerde aramaktan artık temelli vazgeçelim ve düşünce adamı olarak kendi kafamızda düştüğümüz çelişmeleri Büyük

Lider'e maletmiyelim. Siz hangi öznel ve nesnel koşulların etkisiyle olursa olsun, birkez düştüğünüz *sofizmin* cezasını çekiyor, Kadrocu çemberinizden birtürlü kurtulamıyor olabilirsiniz. Ama hâlâ «Yeni - Kadrocular» yetiştirmiye çalışmaktan da vazgeçemez misiniz? Bırakınız da bugünkü genç aydınlarımız her türlü önyargıdan uzak olarak düşünsünler ve Türk devriminin «İkinci Adamı» İnönü'den «sahtecilik, kalpazanlık» azarı işitmesinler...

Bu konuda benim son sözüm şu: Atatürk'te çelişme yoktur, sizin üsteleye üsteleye belirttiğiniz gibi O bir «Akıl ve mantık adamıdır!» Tarihin kendisine çizdiği yolda başarıyla yürüyüp varabileceği yere varmış bir önderdir.

2 Kadrocu ve Yöncü Kemalizm'in Eleştirisi

Yazı dizimizin son bölümüne, 6 - Ok ilkelerini birer birer inceleyip bir «sonuç» yazısıyla birleştirmek istediğimiz final bölümüne geldik. Ama bu işe girişmeden önce, Devrimin değişmez temelleri olarak ancak 1931 parti kurultayında onaylanıp sonra anayasaya da sokulan işbu ilkeleri hazırlıyan sosyal, psikolojik ve ideolojik ortama yeniden bir gözatmamız gerekiyor.

Yaşlılarımız «Osmanlıdan tüm harap devraldığımız vatanı 10 yılda demir ağlarla örüp üstünde 15 milyonluk genç ve dinç bir halk yaratmış olmakla öğündüğümüz» günleri ammsasınlar. Büyük önderin ağzından «zeki, çalışkan Türk milletinin en kısa zamanda medeni milletlerin ön safına ulaştırılacağı» vaadinin duyulduğu günleri.

Demek ki, o zamanlar batılaşıp uygarlaşmamızın başlıca önşartlarınm yerine getirildiğine, artık tamamlanmış reformlarla en çetin dönemin aşıldığına, geriye yoksulluğu-

muzu devletçi bir kalkınma planı ile yenip uygarlık nimetlerini halk yığınlarına doğru yaymaktan başka yapılacak şey kalmadığına gerçekten inanılıyordu, şefin ağzından halka yeniden vaadedilen bu idi. Eğer devletçe yönetilecek ekonomik kalkınma çabasına koşut olarak Devrimin 6 - Ok halinde bayraklaştırılan ilkelerine bağlı kalınırsa, diyelim bir kuşak sonra, işte şimdi yaşamakta olduğumuz şu 1960 yıllarında, Türk Ulusunu iyice batılılaşmış, her bakımdan medeni milletlerin arasına karışmış olarak görecektik. - Niçin göremedik?

Diye soracak olsanız hayli çeşitli cevaplar alırsınız. Ama biz tipik olanlarını kısaca belirtelim. Eski ve Yeni Kadro'cularımız şöyle diyeceklerdir: «Çünkü Atatürk'ün yönergesine uyulmadı. Devrim - İlkeleri giderek kuşa benzetildi. Hele İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra serbest seçimli, çokpartili demokrasi düzeni kurulunca, iktidarda kalmak yada oraya çıkmak politikacıların başlıca kaygısı haline geldiğinden seçmen yığınlarının hoşuna gitmek için bir tavizcilik yarışıdır başladı ve bu sayede iktidar - koltuğuna oturan Demokrat Parti tavizcilikte büsbütün ipin ucunu kaçırdı.»

— Peki, neden oldu bu iş? Tavizcilikle feda edilen Devrim ilkeleri yada Atatürk reformları halka karşı ve halkın zararına mı yapılmıştı, seçmen yığınları neden o ilkelere kıyanlara oy veriyor? Yok, o ilkeler halkın zararına değildiyse, hükümetin başında da ta 1950'yedeğin Atatürk'ün en yakın arkadaşı İnönü bulunduğuna, halkın başında da 6 - Oklu kendi partisi bulunduğuna göre, o «sakim taviz yoluna» niçin girildi? diye sorarsanız KADRO'cu aydın belki susmaz ama, söylediği şeyler bulanık, anlaşılmaz olur, Avrupalı'ların deyişiyle, latincesi orda biter.

Resmi ağızlara, özellikle C.H.P. ilerigelenlerine sorsanız «Atatürk'ün vaadini yerine getirdik,» diyeceklerdir,

«fıkaralığımız biryana bırakılırsa, uygarlıkça, kültürce Avrupalı olduk işte. Yalnız Birleşmiş Milletlerin değil, Hür Dünyanın, yani Batı Uygarlığı ailesinin yarattığı askeri, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel bütün örgütlerin içindeyiz. Ortak Pazar yoluyla yakında Avrupa Birleşik Devletlerinin de üyesi olacağız. İçeri bakarsak yalnız günlük yaşayışımızla değil, devlet kuruluşumuz (anayasanız), hukuk, kültür ve eğitim kurumlarımız, dünya - görüşümüz, demokrasi ideallerimiz ve nihayet dışpolitikamızla Batı - Uluslarının yanında, arasındayız. İktisat bilginlerinin bizi 'Azgelişmişler' arasında saymaları bir başka ölçüye göredir. Milli gelir hesabıyla azgelişmiş olmak başka şeydir, Avrupa uygarlığından olmak başka şey! Şimdilik fıkara da olsak, yine Avrupalı, yine Batılıyız. Avrupa ülkeleri hep şimdiki gibi zengin değillerdi ya. Bugün yoksul olan yarın zenginleşebilir...»

Aym soruyu 1950 sonrası politikacılarına yöneltseniz, işi yalnız particilik yönünden alır, Atatürk'ün görmezden gelerek, bütün kabahati CHP'nin dar ve kısır DEVLETÇİLİĞİNE yükletir, Türkiye'nin kendi zamanlarındaki hızlı gelişmesini de Menderes ve ekibinin o dar, kısır, bürokrat devletçiliği biryana bırakıp özel sektör ile ve daha önemlisi güçlü yabancı sermayenin Türkiye'de yatırım yapmasına imkan hazırlamakla sağladığını söylerdi. Aym adama şimdi raslarsanız, «Tam nurlu ufuklara doğru kanat açtığımız sırada *27 Mayıs* komplosuna uğrayıp yere düştük!» diye içini çekecek yada dişini gıcırdatacaktır.

Bu cevapların hiçbiri bilim ölçüleriyle yeterli açıklamalar değildir şüphesiz, ama Türkiye'nin kalkınma ve batılılaşma çabasında geçtiği aşamalara uymakta ve onların yetersiz ideolojik ifadeleri olmaktadır.

Bu yarım ifadeleri karşılık düştükleri aşamalara yada dönemlere göre biz bütünleyelim ve kısaca sırahyalım:

■ *1. Klasik Yada Resmi Kemalizm:*

Osmanlı - İslam kültürüyle Batı uygarlığını bağdaştırma denemesi demek olan TANZİMATÇILIK'tan kesin olarak vazgeçip Batı'yı olduğu gibi, teknik, ekonomik, kültürel bütün varlığıyla benimsemek kararı. Bu görüş ve tutuma göre Batı herşeysiyle iyidir, ekonomik - sosyal düzenleri, politik rejimleri, bilim ve felsefesi... Herşeysiyle! Onun biricik kötülüğü saldırgan olmasında ve bizi devlet olarak ortadan kaldırmak istemiş olmasındadır. O yüzden emperyalizme düşmanız, ama emperyalizmin arkasında kapitalizm denilen ekonomik düzen bulunduğunun ya pek farkında değiliz, yada bize dokunmamak şartıyla onu da onaylamakta, beğenmekteyiz. Atatürk Devrimleri üstüne bunca edebiyat yapıldığı halde rejim tartışmalarına pek girişilmemesi, kısa KADRO dönemi sayılmazsa, bu yasağın ta 27 Mayıs'a kadar sürmesi, yalnız solcu akımlardan korkulduğu için değil, biraz da bilgisizliğin verdiği aşağılık kompleksindendir. Milli burjuvazinin bugünkü kafa züğürtlüğü yine aynı kompleksle ilgilidir. Atatürk'ün çoktan unutulmuş birkaç cümlesini yakalayıp ondan yanlış ahkam çıkaran bugünkü toplumcu aydınların iddiasına aykırı olarak, Devrim literatürümüzün hiçbir durağında ciddi bir kapitalizm düşmanlığı görülmemiştir. Nasıl CHP'nin DEVLETÇİLİĞİ hiçbir antikapitalist yöne ve eğilime kanıt değilse, onun bir bölüntüsünden başka birşey olmıyan DP de, sözde liberal - kapitalist politikasıyla DEVLETÇİLİK düşmanı değildir. Onun için bu iki partiyi aynı ideolojik kampta saymak zorundayız. Laiklik konusunda takındıkları azçok farklı tutum dahi onları kardeş olmaktan ayırmaz.

■ *2. İktisadi Devletçilik Açısından Kemalizm:*

Tarihin olgunluk çağlarını, özellikle Feodalizmi yaşa-

madan kendini ansızın 20. Yüzyılın içinde bulan yeni Türkiye devleti çağdaş uygarlığa ancak sıkı devletçi bir kapitalizm yolundan ulaşabilirdi. KEMALİZM'in tarihsel misyonu (En iyisi A. H. Başar'm gösterdiği yoldan giderek) milli Türk burjuvazisini yetiştirmekti. Madem ki Batı uygarlığını kayıtsız şartsız benimsemiye karar vermiştik, o halde bizde olmıyan yada daha emekleme çağında bulunan sınıfını biran önce yetiştirmeliydik, çünkü Batı uygarlığı demek burjuvazinin yarattığı maddi - manevi kültürün tamanı demekti. Burjuva sınıfı olmıyan bir toplum, dünyada Batı uygarlığını alamazdı. Burjuva yaratmadan batıh olmak iddiası hem gülünçtü, hem de olanaksız! Devletçilik burjuva sınıfının bulunduğu yada yetesiye geliştiği ülkelerde kötü birşeydi, profesyonel politikacılar asla ekonomik hayatı yönetemezlerdi, onun için devletçilik burjuvazi büyüyüp kendine yeter hale gelir gelmez sona ermeliydi.

■ *3. Kadrocu Kemalizmi:*

Kapitalist burjuva çağı eskimiştir, doğup büyüdüğü Avrupa'da bile çökmektedir. Onu olduğu gibi almıya çalışmak, mümkün olsa bile, doğru değildir. Kemalizmin tarihsel misyonu, sınıf kavgaları ve milletlerarası çatışmalarla, emperyalizmin çeşitli hastalıklarıyla sarsılmakta olan bir ekonomik düzeni olduğu gibi Türkiye'ye aktarmak değildir. Batı uygarlığı bugünkü ekonomik rejiminden ayrılabilir ve ayrılmalıdır. Atatürk ve arkadaşları devrimci bir ideoloji çevresinde sıkı bir «KADRO» teşkil ettiklerine göre, bu amacı kolayca gerçekleştirebilirler. Devletçilik, planlı kalkınma yolu bunun için seçilmiştir.

■ *4. Yöncü Kemalizm:*

Türk Devrimi, kurtuluş savaşı kahramanının «Sınıfsız toplum» anlamına kullandığı Halkçılık ilkesiyle, Batıcı,

ama antikapitalist, hiçdeğilse kapitalist - olmıyan bir gelişme - kalkınma yönü tutturmuştu. Ama, o yönde devam edilemedi. Atatürk öldükten sonra ve İkinci Cihan Savaşı'ndan kapitalist batı devletleri, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, sosyalist kamp dışındaki bütün dünyaya hükmedecek hale gelince, Türkiye kendini, -kuzey komşusundan da kuşkulanarak-, onların kucağına atmıştır. Bu ona eski antiemperyalist eğilimini bile unutturmuş, kapitalist rejimi kesin olarak benimsedikten başka, emperyalist devletlerin dünya politikasını da destekler olmuştur. Türk burjuvazisi yeni dostlarından yalnız Sovyet blokuna karşı Türkiye'nin savunulmasını değil, yapacağı cömertçe yardımlarla kapitalizmi Türkiye'de geliştirmesini de beklemekte idi. Oysa bu sınıf körlüğünden ilerigelen bir yanlış tutumdu, pirince giderken evdeki bulgurdan olmak, yağmurdan kaçarken doluya tutulmaktı - bunca güçlükle kazanılmış olan, Kemalizmin de temel - taşı sayılan *bağımsızlık* ve *ulusal eğemenlik* halklarımızı da feda etmek demekti. Olan oldu, zararın neresinden dönülse kârdır. Şimdi yapılacak şey yine Atatürk'e, onun tasarladığı biçimdeki *halkçılık* ve *devletçiliğe* dönmek olmalıdır. Yeni - emperyalistlerin elinden bağımsızlık ve egemenlik halklarımızı zorla koparmalı ve bukez, geçmişin acı derslerinden de yararlanarak, Türk toplumunu sosyalist yoldan kalkındırıp uygarlaştırmalıdır.

YÖNCÜ Kemalizm akımına -giderek belki de BERKEŞÇİLİK adını alacak olan- bir yeni kol katılmıştır. Prof. Niyazi Berkes, YÖN'cülüğün ekonomik tezine pek yeni birşey katmış sayılmazsa da, Kemalizmi alabildiğine genişletip geliştirerek, ondan sosyal ve kültürel bütün alanları kavrıyan pan - kemalist bir felsefe, bir dünya görüşü çıkarmak istemiştir. Bu denemenin tarihsel gerçeklere ne derece uygun düştüğü, sağlam ve tutarlı bir dünya - görüşü olup olmadığı tartışma konusu yapılabilir, ama sayın Profesör'ün şimdiyedek kimsenin dokunmadığı birçok noktalar-

da kendisine özgü görüşler ve düşünceler getirdiği şüphesizdir. Yöncülüğü böylesine besleyip zenginleştirdiğinden dolayı baş YÖN'cüyü haklı olarak çok sevindirmiştir.

Cumhuriyet tarihinin düşünce akımları aşağı - yukarı bu dört kategoride toplanabilir.

Dikkat edilirse bunlardan ilk ikisi birbirine, son ikisi de birbirine yakındır. Birinci gurup, Kemalist devletten, bugün yaşamakta olan kapitalist - burjuva demokrasisine giden yolu bulmasını ve milletin bütün gücünü bu uğurda harcamasını istemektedir. Ona göre batılılaşmak - uygarlaşmak bizim için ancak şu anlama gelebilir: Devletçi kapitalizm yolundan kalkmdırılmış burjuva - demokratik bir Türkiye.

Kadrocu ve *Yöncü* Kemalizm görüşünün temelinde yatmakta olan ortak düşünce ise, Türkiye'yi eskimiş ve gittikçe daha da eskiyecek olan hasta kapitalizm yolundan değil, dünyanın gittikçe daha açık olarak seçmekte bulunduğu sosyalizm yolundan kalkındırmak ve çağdaş uygarlığa kavuşturmaktır. Birinci gurubun kanısına aykırı olarak burada çağdaş uygarlık = Batı uygarlığı demek değildir.

Daha geniş bir açıdan bakılırsa, bu her dört akımı pan - kemalist bir devletçilik felsefesi içinde birleştirmek de mümkündür. Yani bunların hepsi devlet gücünü (siyasi iktidarı) elinde tutan bilinçli, azimli bir aydınlar kadrosunun şu yada bu yoldan topluma istediği yönü verebileceği, onu kendi seçtiği herhangi bir toplumsal amaca götürebileceği inancını paylaşmaktadırlar.

Biz bu düşünceye katılmıyor ve geçen yazıda belirttiğimiz ve gittikçe daha iyi de göstereceğimiz gibi, *kadrocu kemalizm* anlayışlarından hiçbirine hak veremiyoruz. Bu bizim geleneğimize uygun *idealist* tarih görüşünün yeni şartlara bir uyarlaması olup, hem bilimsel sosyalizmin anailkelerine aykırıdır, hem de bize hiçbir faydası dokunamaz. Tam tersine, çürük tahtaya basmakta inat etmek, herza-

man İnönü'lerin şamarına enseyi açık tutmak demektir. Tarihin insan iradesinden bağımsız işliyen yasaları ya vardır ya yoktur. Hem vardır demek, hem de Kadrocu olmak elde değildir, bu yine saym İnönü'nün dediği gibi, armutla elmayı birlikte saymıya benzer.

Şimdi yine gerilere, CHP'nin kurulduğu yıllara dönelim.

Geçen yazı ile çok ayrıntılı olarak anlattığımız tarihsel durumda Türkiye devrimci rejimi sayesinde ve bilinen dünya kapitalizmi şartları içinde kalkınacak, batılaşacak, uygarlaşacaktı. Bağımsız ulusal devletini kurmuş ve içerde eskiden kalma zincirlerini koparark kayıtsız - şartsız halk egemenliğini (özgürlüğünü) elde etmiş olan Türk Ulusu, gerçekten çetin ve başardığı takdirde dünyaya örnek olması tabii bir tarih ödevi karşısında bulunuyordu.

Kurtuluş savaşından parlak şan aylalarıyla çıkmış liderler, bu iki başlı çetin ödevi yalnız iyi anlamış gözükmüyorlar, kısa zamanda varılacak bir amaç da sayıyorlardı. Elbet bir bildikleri vardı, ona göre tasarlanmış planları, programları bulunmalıydı. Bir ayağı günün Türkiye'sinde bulunacak, öbür ayağı «Batı Uygarlığı» denilen manevi kıyıya atılacak bir köprü tasarlamış olacaklardı. Bütün gözler umutla, güvenle onlara çevrilmişti ve harekete geçmek için dudaklarının ve parmaklarınm bir işaretini bekliyordu. Sarayı ve Bâbıâli'siyle teokratik Osmanlı devleti yıkıldıktan ve bir avuç besleme aydını sindirildikten sonra Batı yönü hiç engelsiz görünüyordu. Başkanlığı aym ulu önderin üzerinde bulunan Cumhuriyet Halk Partisi kurulmuş ve tüm halkın politik eğitim ve güdümünü üstüne almıştı. «Türkiye'yi tam anlanıyla çağdaş bir devlet yapacak olan» uygarlık savaşı başlıyabilirdi.

Biz bugünkü sivri aklımız ve bunca görgü edinmiş gözlerimizle o zamana bakınca şöyle düşünürüz:

Eh, madem ki köprünün yeri ve iki kıyının niteliği bi-

liniyordu, ohalde çağrılacak bilim ve teknik personeline, usta mühendis ve mimarlara projeler yaptırmalı, biryandan da köprüde kullanılacak materyal biriktirilmeye başlanmalıydı. Bu materyalin bilim ölçüleriyle değerlendirilmesi ve inşacı işçilerin yetiştirilmesi de gerekirdi. Devrimci tek halk partisi sonra disiplinli bir çalışma düzeni kuracak, yapılan işi adım adım izliyecek ve iyi bir müteahhit gibi tam zamanında bitirecekti.

Avrupa'dan uzman, danışman filan da getirilebilirdi, ama sermaye ve materyal hep içerden, Türk toprağından bulunup çıkarılacaktı. Demek ki, bu yurdun canlı cansız bütün kaynakları bilinmeli, rakamlarla değerlendirilmeli ve hazır planlara göre herşey yerli yerinde işe sokulmalıydı.

Ama, tuhaf şey, bu cinsten hiçbir çalışma görülmüyor, yalnız Büyük Millet Meclisi'nde gürültülü tartışmalar oluyordu. Yalnız devletadamları ve meslekten politikacılar komisyonlarda çalışarak bu işi başarabilirler miydi? Osmanlı hükümetleri herşeyi böyle tepeden, devlet ve hükümet eliyle yapmıya kalktıkları için değil mi ki devlet ve toplum hayatında birşey «tanzim» edememişlerdi? «Onların birşey tanzim edememeleri, kapitülasyonlar ve teokratik devlet düzeninin doğurduğu engellerden ilerigelmişti, bizim elimizi kolumuzu bağlıyan birşey olmadığından onların yapamadığını biz yaparız,» denilebilir miydi? Avrupa bilim ve teknik üstüne kurulmuştu ve bu kuruluş bir ekonomik düzene ve çıkarlarıyla o düzene sımsıkı bağlı sosyal güçlere, sınıflara dayanıyordu. Bu sosyal güçler ve sınıflar kendilerini hesaba katmıyan bir politikacı grubuna, bir yönetici kadroya öyle canının istediğini yaptırmazlardı. Bizde hem de bir Devrim sözkonusu olduğuna göre, kimdi, hangisiydi toplumda bu devrimci değişiklikleri tutup benimsiyecek, gerekirse silahla savunacak güçler, sınıflar? Türkiye'de sınıflar yoktur, hepsi çıkarları bir olan tüm halk-

tan ibarettir, demekle iş biter, yani kurtuluş savaşında düşmanı yurttan koğma amacında sağlanan birlik, geçimsel düzeni kökten değiştirmesi sakınılmaz olan bir devrim hareketinde de sağlanabilir miydi? Bu soruları ne soran, ne de onlara cevap arıyan vardı...

Bütün bu sorunların şimdi bizim kafamızdan doğduğunu, o zamanlar bunların en işlek hayalhanelere bile uğrıyamıyacağını genç okuyucular bile sezmektedirler sanırım. Ama biz bu fanteziye yine de devam edelim, faydası sonra görülecektir:

Kurtuluş savaşı kahramanlarının omuzları üstündeki şanlı başların içinde hâlâ halkı, ulusu yalnız vergi ve asker toplanan bir kuru ve pasif kalabalık sayan, devleti, hükümeti, yönetici memur sınıfı herşey sanan Osmanh zihniyeti mi yaşıyordu yoksa? Sonradan birçoklarının diyeceği gibi, kurtuluş savaşını yapan da, sözde kesin olarak batılılaşma kararı verip bilinen soya reformları üstünkörü uygulıyan da hep Osmanh «kapıkulu sınıfı» mıydı? Gerek birinci, gerek ikinci dönemde millet, halk o sınıfın elinde bir avuçluk hammadde mi olmuştu? Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'lar Ankara'ya göçmüş birer osmanh veziri miydiler? Değilse bu elyordamıyla devrimcilik ne oluyordu? Yoksa o basit kanun değiştirmelerini gerçekten devrim mi sanıyorlardı?

Fantezi bu ya - sorularımızı sürdürelim bakalım bizi nerelere götürür?

Ne biliyorlardı o kahraman başbuğlar kendi ülkeleri üstüne? - Harap bir vatan devralmış olmaktan gayri? Ne biliyorlardı bu ateşli batı - severler, Batı - Uygarlığı üstüne? - Onun imrenilecek birşey olduğundan gayri?.. Hele onun ekonomik düzenleri ve politik rejimleri üstüne? Bize saldırdığı, bizi bağımsız devlet olarak yaşamıya bırakmak istemediği için kapitalizm, emperyalizm gibi heyülalara düşman olmuş, onlara söğüp saymıştık, ama o amansız

kapitalizm ve *emperyalizmin* ne olduğunu, kökünde yatan güçleri biliyor muyduk? Batı uygarlığı diye imrenip almak istediğimiz şey bunların içinde mi, yoksa dışında mıydı? Batı uygarlığım alırken onlar birlikte mi gelecekti, yoksa gümrük kapılarından geri mi çevrilecekti?

O zamanlar kimsenin kafasında böyle problemler yoktu ama, biz bugünkü sivri aklımızla onları birbiri ardına sıralıyor ve iddia ediyoruz ki: Bunların açıkça cevabı verilmedikçe, bir batılılaşma - uygarlaşma ve bir kalkınma planı asla yapılamaz, dolayısıyla bir Devrim - İdeolojisi de yaratılamazdı. İdeoloji yaratılamayınca da bütün sosyolojik kavramlar birbirine karıştırılır, *devrim* derken *statüko, halk* derken *sınıfsız millet, parti* derken ilerici gerici bütün toplum güçlerini içine alan bir *siyasal torba, hukuk* derken Avrupanın her tarlasından bir kesek alınarak kurulan tutarsız, uyumsuz bir düzen, *devletçilik* derken *hükümetçilik*... anlaşılırdı. Bu anlayış da bir toplumu bir çağdan başka bir çağa götürmek şöyle dursun, yerinden bile kımıldatamazdı. 40 yıllık Cumhuriyet tarihinden sonra bir de bakardık, şaşkın bir kaplumbağa gibi hep aynı tarlanın içinde dönüp dolaşıyoruz...

Peki, bu sivri aklımızla bir de şöyle soralım: O zamanki yönetici sınıf, liderler ekibi, bu soruları şimdi bizim sorduğumuz gibi sormayı bilselerdi, hatta doğru cevaplandırsalardı, Türkiye'yi bugün anladığımız biçimde kalkındırıp batılaştırmış olurlar mıydı? Bugün «azgelişmiş» denilen yarıdünyanın ortaklaşa davası olan bu çetin problemi çözmek, çözümlemek o yılların iç ve dış koşulları içindeki Türkiye'nin kendi başına kıvırabileceği bir iş miydi? Bizce hayır! Ama bu ayrıca tartışılması gerekli bir konudur. Birçok değerli aydınlarımız şimdi bu konuyu 1920'lerin Türkiyesi için değilse bile, 1960'ların Türkiyesi için başarıyla tartışıyorlar. Biz ilerdeki yazılarda aynı soruna yine değinecek, zamanın liderler kadrosunda bu bilgi ve bilinç

bulunsaydı Türkiye'yi gerçekten amaca ulaştırmış olurlar mıydı, sorusuna cevap arıyacağız. Burada bizi ilgilendiren nokta, dediğimiz gibi, böyle bir bilgi ve bilinç sermayesi olmadan aydınlık bir ideoloji yaratılamıyacağıdır. Nitekim öyle olmuş, 6 - Ok ilkeleri bir de anayasaya sokulup tabulaştırılınca, zaten düşünce özgürlüğü tammıyan Türkiye'de, düşünsel hayat funda bile yetiştirmiyen bir çöl haline gelmiştir.

İlk Cumhuriyet yıllarının biz öğrenci gençleri ders kitabı bile bulamaz, hocalarımızm ağzından not tutmak zorunda kalırdık, bütün bilgilerimizi sarı defter yapraklarım dolduran o yarımyamalak notlardan edinirdik. Bütün tarih bilgimiz Ahmet Refik ve Ali Reşat beylerin kitaplarında, coğrafya bilgimiz Faik Sabri beyin kitabında okudukları-mızdan ibaretti. Hele *ekonomi* ve *sosyoloji* üstüne hemen hiçbirşey okunmazdı, zaten bu dersleri okutacak hoca bile bulunmazdı. Politikacı aydınların Osmanh yüksek okullarından getirdikleri bilgi dağarcığında daha değerli birşeyler bulunacağını samr mısınız? Kendi kendilerine okuyup öğrenmek için vakit ve fırsat da bulmuş değillerdi, çünkü en verimli gençlik yıllarım kavga, gürültü içinde geçirmişlerdi.

Ellerinde siyasi iktidar bulunan aydınların kafalarım daha da bulandıran birşey varsa o da ayrıca bilmediklerini de bilmemeleri idi.

Türkiye üstüne bilgi sermayemiz işte öylesine kıttı ve bu da yurdumuzun maddi yoksulluğuna uygun düşüyordu. Ne var ki, bu oldukça zararsız, masum bir bilgi fukaralığı idi. Asıl zararlı, zehirli bilgisizliğimiz, Avrupa ve Batı uygarlığı üzerine olandı; çünkü Batı uygarlığı ile ilgili herşeyi bildiğimizi samyorduk. Gerek politika alanında, gerek medrese bozuntusu akademik kurumlarda görevli aydınlarımız Avrupa'yı, bizi yüzyıllardan beri eze boza bu hallere düşürmüş olan o korkunç «Batı uygarlığı»m maddi manevi bütün güçleriyle çok iyi bildikleri inancında

idiler. Eğer şimdiyedek onu alamadık, edinemedikse, bütün kabahat bizde, yani ona karşı direnmiye, dayanmıya çalışmamızda idi. Ne direnecek, ne de Tanzimatçılar gibi yarım «Islahat» tedbirleriyle kaza savuşturacak yerde, sırası gelince, Japonlar gibi kucağımızı birden ona açsaydık, çoktan işi pişirmiş, ondan çoluk - çocuk bile edinmiş olurduk. Yalnız Japonlar mı? Daha dün Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan Balkan milletleri ne çabuk ilerlemişler, uygar batı ulusları arasına katılıp gitmişlerdi! Şimdi biz de aym hevesle yola çıkarsak çok geçmez, liderlerin gösterdiği yüce amaca ulaşırdık. Dumlupmar'ı nasıl başbuğlarımızm komutasında milletçe ordulaşarak kazandıksa, şimdi de aym önderlerin yönettiği CHP içinde «Nur ordusu, medeniyet ordusu» haline gelerek bu sivil savaşı da kazanacaktık. Bizden daha ileri olmalarım daha önce yola çıkmış olmalarına borçlu olan başka ulusların ardından mutlaka yetişecek, hatta önlerine geçecektik. Ve işbu kurtuluş savaşımız başdöndürücü bir hızla başladı: Atatürk Devrimleri!..

■ *Yaşantıya Karışan Gerçekler*

Bu satırların yazarı osıra Ankara Öğretmen Okulu'nun üçüncü sınıfında bulunuyordu ve dersleri asıp asıp soluğu devrimci, kurucu Büyük Millet Meclisi'nin dinleyiciler locasında alırdı. Hızlı adımlarla Meclis kürsüsüne çıkıp ateşli nutuklar çeken sözcüleri onun kadar gergin bir dikkatle dinliyen, seyrek olarak başkanlık yerinde ve çoğu zaman kendi yaldızlı balkonunda oturup aşağıdaki tartışmaları izliyen Mustafa Kemal'i onculayın sevgi ve hayranlıkla seyreden bir başka dinleyici var mıydı bilmem. Asıl suratlı, kısık ve kalın sesli «Terakkiperverler»in yaptığı muhalefet konuşmalarına CHP'lilerin atak, aydınlık

cevaplarını yüreği çarpa çarpa dinlerdi. Şeyh Sait isyanı dolayısıyla başlıyan kızgın tartışmaları izlediği, Halit Paşa'nın meclis koridorunda Ali Çetinkaya'nın kurşunuyla öldürülmesi gibi olağanüstü heyecanları yaşadığı anlarda kendini Büyük Fransız Devriminin «KONVANSİYON» meclisinde sanır, kendini de bir JAKOBEN kulübü üyesi yerine koyardı. Terrakkiperverler = Jirondenler, Halkpartililer = Jakobenler idi. RUHBAN'ın temsilcisi Ziya Hoca'yı yereçalan Hamdullah Suphi Danton, İsmet Paşa Robespier, Falih Rıfkı Marat idi. Şimdi adlarını hatırlıyamadığı kimi genç milletvekilleri de Kamil Demulen ve Sen Jüst'ü marke ediyordu.

Ya GAZİ MUSTAFA KEMAL? Onu kimseye benzetemiyordu, daha doğrusu O büyük Fransız Devrimi'nin yazıcı ve yapıcılarının, Napolyon da içinde, hepsine birden benziyordu. Sanki Monteskio, Volter ve Ruso'nun, Danton ve Robespier'in ve nihayet Napolyon'un ruhları onda birleşip göze sığmaz bir dev olmuşlardı. Tarih Türk «tiérs etat»sına işte böylesine eşsiz bir başbuğ yaratmıştı. Bizde şimdi ne oluyorsa 135 yıl önce Fransa'da olandan sadece çapıyle küçüktü, yoksa dram aynı dramdı. Anayasamız da zaten «İnsan Hakları Bildirisi»nin aynı değil miydi?

1927 yılında İzmir Öğretmen Okulunu bitirdiğimde kendime Cumhuriyetin yetiştirdiği iliklerinedek devrim ruhuyla dolu bir kültür misyoneri, bir «Medeniyet Havarisi» gözüyle bakıyordum, (tıpkı sonra Köy Enstitülerinden çıkanlar gibi). Ben hem Devrim'in geleceği kendisine emanet edilen genç kuşaktandım, hem de «Memleketin gerçek sahibi ve efendisi» olduğu söylenen Türk köylüsünün ilk aydın çocuklarından biriydim. Köylü ise benim gözümde tiérs etat'nın ta kendisiydi, çünkü millet bütününün ezici çoğunluğu köylü idi. Onun yeni Türkiye'de efendi, egemen sınıf olması kadar doğal bir gerçek olamazdı. Halk Partisi

köylünün partisi, Türk Devrimi köylünün demokrasi devrimiydi. Kurtuluş savaşım kazanan o, egemenliği hakeden o idi. Atatürk'ün Türk milletini sınıfsız sayması da köylüden gayrisini pek önemsemeyişinden olmalıydı. Gerçi devlet organlarında ve yönetim yerlerinde daha köylü temsilcileri oturmuyordu, ama -diyordum kendi kendime-, köylü İmparatorluk şartları içinde çok ezilmiş, yüzyıllarca kara bilgisizlik içinde tutulmuş bir halk yığınıdır. Atatürk gibi bir şefin uyandırdığı savunma içgüdüsüyle kurtuluş savaşını kazanmışsa da devlet yönetecek, siyasal güce doğrudan doğruya elkoyacak durumda değildir. Her meslekten birsürü aydın yetiştirmesi, bunun için de enaz ilk - okuldan geçmiş bir kuşağın hayata atılması gerekir.

Yıllar sonra Resimli Ay Dergisi'nde «Köyümde Neler Gördüm» başlığıyla yayımlanan bir yazımdan dolayı «Halk sınıf ve tabakalarını kışkırtmak» iddiasıyla mahkemeye verilmiştim. Türk Ceza Kanunu sınıfları birbirine karşı kışkırtmayı suç sayarak ağır hapisle tehdit ediyordu. Bu ne perhiz, ne lahana turşusu idi? Ben milletin ezici çoğunluğunu, nerdeyse tümünü ifade eden köylünün birkaç derdini sorumlu devlet makamlarına ve kamuoya duyurmak isteyince onu hangi sınıf ve tabakalara karşı kışkırtmış olabilirdim? Bizim rejimimiz sınıfsız som millet, tek halk partisi, tek ulusal şef esasına göre kurulmamış mıydı? Şimdi okumuş köylü çocuklarından biri şikayet yollu bir yazı yayımlayınca kanun adamları neye kızıyorlar, onu enseleyip deliğe tıkıveriyorlardı?

Sonra, kanun mu sınıfsız Türkiye'de sınıfları birbirine düşürmekten dem vurarak saçmalıyordu, yoksa o ne dediğini çok iyi biliyordu da liderler mi gözümüze kül serpiyordu? Peki ama niçin? Atatürk çapında bir halk kahramanının birtakım sınıf çıkarlarını gözlerden saklamak için kemalist Türkiye'nin üstüne ideolojik bir duman perdesi çekmek istiyeceği düşünülebilir miydi?

Bu bilmeceyi biraz sonra, düşüp kalkmıya başlıyacağım Ankara - yokuşundaki solcu aydınların yardımıyla şöyle çözümliyecektim:

Ulusal kurtuluş savaşıyla başlıyan Devrim meğer benim sandığım gibi milletin büyük çoğunluğunu teşkil eden köylüyü değil de tıpkı vaktiyle Fransa'da olduğu gibi burjuva sınıfını iktidara getirmiş. Başka bir deyişle Türk devrimi de 1789 Fransız devriminin çok gecikmiş bir yeni örneği imiş. Yalnız Türk burjuvazisi çok zayıf olduğundan feodal elemanlarla (Büyük toprak sahipleri, köylü ağalar, tefeci ve zorba eşraf) işbirliği ediyor, halk sınıflarını nasıl sömürdüklerini gözden saklamak için de sınıfsız toplum ideolojisi yaymıya çalışıyormuş, ki kimse aşağı sınıfları, köylü ve şehirli emekçileri, kendilerine karşı kışkırtmasın diye. Ben farkına varmaksızın işte bu suçu işlemişim ve ancak yargıçların iyi yürekliliği sayesinde öyle ucuz kurtulmuşum. Kaldı ki, bizim ceza kanunu faşist İtalya'dan alınmış, sözkonusu maddeyi aynen tercüme eden bizim hukukçularımız ne demek istediğini anlamaz olurlar mıymış?

— Ama Mustafa Kemal, ama Atatürk?! diye bağırıyordum tepem atarak, onun gibi büyük ve idealist bir lider sizin dediğiniz, adı 'dilimize bile yakışmıyan, neydiği belirsiz bir burjuva sınıfının adamı olabilir, devrimi ona maledebilir ve daha kötüsü onun çıkarını gözden saklamak için yanlış bir ideoloji yapabilir miydi? Karşımdakiler bilmiş bilmiş gülüyorlar ve bana sosyoloji dersi vermiye girişiyorlardı: Çağımız bir burjuva devrimleri çağıydı. Avrupa'da kapitalist ekonomi düzeni sayesinde gelişip güçlenen burjuva sınıfları zamanla her batı ülkesinde devleti, siyasal gücü ele geçirmişlerdi. Burjuvazi (işadamları, tüccarlar, sanayiciler, bankerler...) Fransa ve öteki batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, yeteri kadar güçlü olduğu yerlerde devlete tekbaşına sahip çıkıyor, feodal sınıfları temizliyordu. Ama Orta - Avrupa'ya ve hele doğusuna doğru gelindikçe buna

tekbaşına gücü yetmediğinden siyasal iktidarı işçi sınıfına karşı feodal sınıflarla paylaşmak zorunda kalıyordu. Burjuvazi kendisiyle birlikte büyüyüp gelişen, ama onun kapitalist rejimine kökten düşman olan işçi sınıfından çok korktuğu için, gerici sınıflarla giriştiği bu uzlaşma ve ortaklaşma denemesini heryerde başarı ile yürütememiş, Rusya'da iktidara iyice yerleşemeden egemenliği işçi sınıfına kaptırmıştı.

Burayadek ders kusursuz, hiçdeğilse kendi yapısında çelişmesizdi, o mantığa uyulunca itiraz edilemezdi. Ama Türkiye'ye gelince iş değişiyor, mantık gerçekten ayrılıyordu yada hiçdeğilse bana öyle geliyordu. Bana göre kurtuluş savaşımızdan doğan halkçı, köycü Türk devrimi bir burjuva sınıfının malı olamazdı, hele Mustafa Kemal'i daha varlığı bile şüpheli bir burjuva sınıfına maletmek istemek saçma idi. O köylüden başka esaslı bir sınıfı olmıyan Türk toplumu için çalışmış, onun için tek partili bir halk devleti kurmuştu. Yada hiçdeğilse kurmak istemişti, ama...

— Eee... Aması ne?

diye gülüyorlardı yine karşımdakiler ve soruyorlardı: «Ya neden seni köylünün durumunu yazdın diye deliğe tıktılar? Herhalde köylüden başka sınıfların nasırına bastığın içi olsa gerek...»

O zaman bocalıyor, kekeliyordum. Mantığım şaşırıyordu ama, yine içimde bir duygu, Büyük Millet Meclisi'nde birçok defa yakından seyrettiğim o harikulade erkek başına karşı duyduğum sevgi ile de karışarak, Mustafa Kemal'in Türkiye'de bir burjuva devrimi yapmış olacağını kabul etmeme engel oluyordu.

Daha sonraları KADRO Dergisi'ni okumıya başladığım ve Reşit Galip gibi Atatürk çevresinden aydınlarla tanıştığım zaman yine rejimin burjuva niteliğinden şüpheye düşüyor, kimi marksist dostlarımı kızdırıyordum. Onlar bendeki bu ideolojik gevşekliği köylülüğüme, küçük - bur-

juvalığıma veriyorlar, Almanya'ya gidersem faşist olacağımdan korkuyorlardı. Almanya'dan dönüşümde rengimin kahverengine çaldığını söyleyenler olmadı değil, ama Alman işçisinin faşistleşmiş olduğu yolundaki görüşüm olaylarca doğrulandıktan sonra suçum bağışlandı. Neyse, geçelim.

Bu yazı kompozisyonun yöntemine ve ana - temasına aykırı görünen bu intermezzo'yu şunun için bunca uzattık: Bir de canlı hayatın özel yaşantılarıyla somut olarak göstermek, kanıtlamak istedik ki, yukarda özetlenen *pankemalist* düşünce akımlarınm, ideoloji denemelerinin her dört varyantı da yanlıştır, bilimsel temele dayanmamaktadır.

a) *Resmi yada klasik Kemalizm* yanlıştır, çünkü ne Türkiye'nin, ne de çağdaş Batı uygarlığına bağlı ülkelerin toplumsal yapılarını, ekonomik temel düzenlerini gözönünde tutmadan, hatta gerektiği gibi bilmeden, yalmz hukuksal ve kültürel reformlarla, kanun aktarmalarıyla o uygarlığın alınabileceğini sanmıştır.

b) *Iktisadi devletçi Kemalizm (Başarizm)* yanlıştır, çünkü tarihin, toplumun zorunlu yasalarını hesaba katmadan, yönetici zümrenin, liderler kadrosunun, hatta tek başına Atatürk'ün Türk ulusuna - A. Hamdi Başar'ın yaptığı önerilere uyarak- istediği biçimi verebileceğini sanmış; ama O'nun bir *yaratma* (Demiurg) değil, «Sadece bir insan» olduğunu, yani tarihin bütün başka liderleri gibi, yalnız zorunlu yasaların hükmüne uyduğunu anlayınca da öfkelenip Kadrocu, Atatürk'çü görüşü büsbütün biryana iterek ve yönetici zümreyi toptan «Kapıkulu» sayarak soluğu komprador burjuvazinin yanında almış, gerçekdışı teorilerini bukez de işadamlarına öğretmiye, kabul ettirmeye girişmiştir.

c) *Kadrocu Kemalizm (Şevketizm)* yanlıştır, çünkü sosyolojik, ekonomik temel kavramlar arasında yeri bile ol-

mıyan *devletçiliği* ideolojinin tek temeli yapmış, herşeye kaadir saydığı soyut ve mutlak bir devlet gücünü yine fiktif bir KADRO'ya malederek onun eliyle çağdaş uygarlığı Türkiye'de yaratmak, ama bu uygarlığın ekonomik - sosyal kuruluşundan (kapitalizminden) onu ayırmak istemiştir. Oysa gelecek yazıda daha iyi gösterileceği gibi, Atatürk'ün bir kadrosu bile yoktu. Türk devrimi çağdaşlaşma-batılılaşma yönü ile *ideolojisiz* olduğu gibi, kadrosuzdu da.

ç) *Yöncü Kemalizm (Sosyalizm)* yanlıştır, çünkü 6 - Ok ilkelerinden en çürüğüne, *Halkçılık* ilkesine dayanarak kurulmak istenmektedir. Oysa artık öğrendiğimiz ve gelecek yazı ile daha iyi belirteceğimiz gibi *halkçılık* ilkesi üstüne kat kat bir sosyalist ideoloji kurmaya kalkmak, kum apartman dikmekten farksızdır, onun üstüne sağlam bir bekçi kulübesi bile kurulamaz. Nitekim kurulamamış geri kalan ilkeler de bu temel çürüklüğünden dolayı ayakta duramamışlardır.

27 Mayıs'tan buyana başlıyan toplumcu düşünce akımlarının geçmişte bir destek, bir dayanak arıyarak CHP'nin en çürük ilkesine sarılmaları büyük bir talihsizlik olmuştur. Bu talihsiz tutum «YÖN» dergisi ile başladığı için Kemalizmin yeni bir türünü yaratmak şerefi kendisinin olmakla birlikte, bilimsel bir kuram olmak iddiası kendinden öncekiler kadar bile verinde değildir. Ona, yanlışta direndiği sürece, yarım değil, çeyrek ideoloji olmak hakkı bile tanınamaz. İlk adımı böylesine yanlış bir düşünce hareketinden 1960'lardan sonra da geçerli bir ideoloji doğamaz. Eğer günlük politika havasına uymak yararlı sayıldığı için böyle davranılmışsa o başka, böyle bir taktiğin yerinde olup olmadığı ayrıca tartışılabilir; ama sakat bir noktadan başlıyarak Türk sosyalizmi akımına bilimsel bir zemin hazırlanmak isteniyorsa, bu ne doğrudur, ne olumsaldır, ne de yararlı! Yanlış hesap Bağdat'tan dönse bile, bu iş ziyansız olmaz. Atatürk'ü olmadığı, bulunmadığı yerlerde ara-

mak nasıl Başarist, Şevketist çabaları iflasa sürükledi ise, Yöncü toplumculuğu da sürükliyecektir.

Bizim düşünce hayatımızın hâlâ *bilimsel gerçekçilik* düzeyine yükselmemiş olmasının başhca nedenlerinden biri, bilindiği gibi, kafalarımızı tabuların, dinsel ve ulusal inantıların etkisinden kurtaramayışımızdır. Zamanımızda böyle bir tabular, inantılar halkası, yazık ki, Atatürk'ün, «*Hayatta en hakiki mürşit ilimdir*» diyen gerçekçi, akılcı liderin başı çevresinde meydana gelmiştir. Oysa Atatürk'ün böyle kutsal aylalara ihtiyacı olmadığı gibi, kimseden yardım dilenmiye ve olduğundan başka türlü gösterilmiye de hiç ihtiyacı yoktur. O kendi yerinde yetesiye büyüktür ve kendini duyurabilse idi, tarihte ilk defa gerçekten özgür ve özgün bir düşünsel ortam yaratmıya başlamış olan bugünkü Türk aydınlarının kulağına şöyle fısıldardı: «İkiyüzlü politikacıların benim halkımın gönlündeki yerimi kanun yasağı ile korumıya kalkışmış olmalarına bakmayın siz; benim dediğim gibi hayatta en iyi klavuz bilimdir, bilimsel gerçeklerdir. Bilim yaparken, kimsenin hoşuna gitmiye çalışmayın, gerekirse beni de eleştirin!»

En güzel, en esinli söylevleri Türk ulusunun dışarı ve içeri doğru özgürlüğü üstüne olan Atatürk'ün ruhuna saygı göstermek istiyorsak, onun yaktığı, yarattığı «Kûvayımilliye ruhundan» yararlanmak istiyorsak, Türkiye'nin içinde yaşadığı bugünkü tarihsel koşullarda «Başkasının vermediği» makine silahlardan şimdi daha çok ihtiyacımız olan akıl ve zeka donanımına en büyük değeri verelim ve bilelim ki, yeni Dumlupınar zaferimiz ancak güçlü bir zeka ordusu ile kazanılabilecektir. Aydın kafalardan kuramsal çözüm bekliyen sayısız yurt ve dünya sorunlarına ancak hertürlü tabulardan, inantılardan arınmış zekalarla yaklaşılabilir.

Yaşamak ne güzel şey - Taranta Babu - Yaşamak ne güzel şey! - Anhyarak bir usta kitap gibi - Bir sevda şarkı-

sı gibi duyup - Bir çocuk gibi şaşarak - Yaşamak! diyor şair, insanca yaşama duygusunu coşturarak. Ben de diyeceğim ki, gönlümüz yurt ve insan sevgisiyle ne denli şişkin olursa olsun, düşünen beynimiz için en yüce mutluluk, duygularımıza kapılmadan, korkmadan, dış ve iç baskılar altında ezilmeden; yasaksız, tabusuz ve sansürsüz, alabildiğine özgür düşünebilmektir. En korkunç mutsuzluk da, doğru, iyi, yararlı bildiğin düşünceleri içine gömerek, çürütüp kokuşturarak yaşamak olduğu gibi! Bizler bu acıyı fazlasıyla tatmış, birçoklarımız buyüzden kahrolmuş bir kuşağın son temsilcileriyiz. Onun için, ey bugünün mutlu genç aydınları, sizlere şöyle bir öğüt verebiliriz: 27 Mayıs'tan buyana kavuştuğumuz özgür düşünme fırsatının değerini biliniz! Dünya - görüşünüz, politik yönünüz bakımından hangi kanatta bulunursanız bulunun, birbirinize karşı düşünce arenasında nekadar amansız olursanız olun - kimsenin ağzını tıkamıya ve tıkatmıya kalkmayın! Tıpkı büyük Volter gibi düşünün: Hani ne demişti o büyük Fransız, hasmı J. J. Ruso'ya: «Düşüncelerinizi paylaşmıyor, hatta onlardan nefret ediyorum, ama onları serbesçe söyliyebilmeniz için gerekirse kellemi ortaya korum.»

İşte böyle genç dostlarım, bu ağabey öğüdünü kulağınıza küpe ederek şu uyarıcı sözleri de dikkatle okuyun:

İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra «azgelişmiş» denilen ülkelerde başgösteren devlet tipi, ne kapitalist, ne de sosyalist olmıyan, ama giderek sosyalist bir kuruluşa doğru gelişeceği umulan «Milli demokrasi» biçimi, «Atatürk'ün büyük bir sezişle bulduğu halkçı, devletçi, devrimci ve milliyetçi kalkınma yoludur» diye söze başlayıp hemen ardından «Ne var ki, bu ilkeler ciddi bir şekilde uygulanamamıştır» diyerek kendisiyle çelişkiye düşmek, tıpkı Ş. Ş. Aydemir'in «1924 anayasası öyle liberal değil de devletçi ilkelere dayanılarak yazılsaydı, rejimin kaderi başka türlü olurdu» demesinden farksızdır, çelişik ve sonu gelmez bir

düşüncedir; çünkü «Neden uygulanamamıştır, Atatürk yaşadığı ve rejimi yönetmiye devam ettiği halde?» diye sorulduğunda, verilecek cevapların hepsi ancak sofizm örnekleri olabilir. İşte bu tezi ortaya atanın birbiri ardına verdiği cevaplar da ister - istemez bu cinstendir: «Atatürk'ün etrafındaki KADRO, Onun ısrarla üzerinde durduğu ekonomik bağımsızlığın milli bir kapitalizm yaratma suretiyle gerçekleştirilebileceği düşüncesine kapılmıştır.» Bu sözden çıkacak sonuçlama ancak şu olabilir: Demek ki, KADRO etrafını çevirdiği lidere baskın çıkmış ve onu yanlış yöne itmiştir! Dehası gibi gücü ve otoritesi de sugötürmez sayılan ve adı Türkiye'nin bütün düşünce akımlarına ve burada YÖN'cülüğe kaynak olan Mustafa Kemal, «KADRO» dedikleri yaman bir devin baskısı altında kalıp ezilmiş, etkisizleşmiş?..

YÖN'cü devam ediyor: «Devletçilik ancak 1933'ten sonra ve birkaç yıl uygulanabilmiş, ama *halkçı bir zihniyetle yürütülmediği için* bürokratik nitelikte kalmıştır.» - Peki neden? «Toprak reformu zorunluğu çok geç hatırlanmıştır.» - Neden? «Kısa ve sistemsiz devletçilik kapitalizmi geliştirme aracı olmuştur.» - Neden, niçin? «Devlet eliyle geliştirilen kapitalist sınıf ise toprak ağalarıyla birleşerek ilk fırsatta Türkiye'yi milletlerarası kapitalizmin kucağına atmıştır.» - Neden ve niçin ilk fırsatta da, daha önce değil? Buna büyüleyip etkisiz kıldığı Atatürk mü engel oldu? «Bugün Türkiye Kurtuluş Savaşı'ndan önceki duruma geri dönmüş, ekonomik bağımsızlığını tamamıyla yitirmiştir.»

Sevgili gençler! İliklerimize işlemiş olan *oportunizm* bizleri işte böyle çıkmazlara, açmazlara sürüklemektedir. Sizler sakının bu tuzaklardan!

Cumhuriyet Türkiyesinde sözde devrim ilkelerini *bir* paravan gibi kullanıp *bir* görmezlikten gelerek hep kendi sınıf çıkarını sağlamış, CHP'yi de, rejimin bütün nimetlerini de kendine maledip bütün külfetleri milletin sırtına yük-

letmenin yolunu bulmuş bir komprador BURJUVAZİ'nin türediği ve memleketin kaderini ele aldığı doğrudur: Ama bu oluşumda Atatürk'ün hesaba katılması gereken önemli bir rolü yoktur. Öyle iken şimdi, bağımsız, özgür ve toplumcu bir yeni - Türkiye kampanyasına girişirken ve sözde bu davayı desteklemek için, Atatürk'ü olmadığı, bulunmadığı yerlere doğru çekmiye uğraşmak ne doğrudur, ne yararlı! KADRO'cu - YÖN'cü tutum bizi biteviye çelişlere düşürecek ve daha kötüsü hasımlarm eline demagojiye elverişli silahlar verecektir. Türkiye'nin bugünkü aydın gençliği için en iyi yol ATA'yı yalnız kendi yerinde değerlendirip orada ve anıt - kabrinde rahat bırakmaktır. Tarihin, bireylerin ve bu arada Atatürk'ün de isteminden bağımsız yasaları vardır. Aydınlarm ödevi onları bulup çıkarmak ve nasıl işlediklerini göstermektir.

3 Altıok İlkelerinden Halkçılık, Devletçilik

BÜYÜK NUTUK'ta Atatürk «13 Eylül 1920 tarihli bir *Halkçılık* programını yapılacak anayasaya esas olmak üzere bastırıp ilk meclise takdim etmiştim,» diyor. Demek ki, Kurtuluş Savaşının en bunalgın günlerinde bile liderin bir *halk* ve *halkçılık* anlayışı vardı ve bunun yeni Türkiye devletinin temel yasasına malolmasını istiyordu. Nitekim kendi kullandığı *halk hükümeti* deyimi ilk anayasaya olduğu gibi, hiç açıklamasız geçirilecekti.

Mad. 8 — Türkiye *halk hükümeti* Büyük Millet Meclisi'nce yönetilir.

Mad. 6 — Hakimiyet kayıtsız şartsız *milletindir.* İdare usulü *halkın* mukadderatını kendi elinde tutma esasına dayanır.

Mad. 2 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti hayat ve istikbalini kurtarmayı biricik gaye bildiği *halkı* emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak mukadderatının biricik ve gerçek sahibi kılmayı...

Mad. 3 — T.B.M. Meclisi Hükümeti *milletin* hayat ve istikbaline kasteden emperyalist ve kapitalist düşmanların ve onlarla işbirliği eden hainlerin...

Mad. 4 — T.B.M.M. hükümeti *halkın maruz* kaldığı sefalet sebeplerini giderek refah ve saadetini temin etmeyi umde sayar...

Bu düşünceler Halk Partisi'nin tüzüğünde tekrarlana tekrarlana 1931 Kurultayı'nda şu formüle girecekti:

«İrade ve hakimiyet kaynağı *millettir.* Bu irade ve hakimiyetin, devletin vatandaşa, vatandaşın devlete karşı vazifelerini tamamiyle yerine getirmek için kullanılması partinin başılca prensiplerindendir.

«Kanunlar önünde mutlak bir eşitlik kabul eden, hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir cemaate, hiçbir *sınıfa* imtiyaz tammıyan yurttaşları halktan ve halkçı olarak kabul ederiz. Her Türk partiye girebilir.

«Türkiye Cumhuriyeti *halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil,* fakat ferdi ve içtimai hayat için işbölümü bakımından türlü hizmetlere ayrılmış bir cemaat saymak esası prensiplerimizdendir. Partinin bu prensiple gözönünde tuttuğu gaye, *sınıf kavgaları yerine* içtimai nizam ve tesanüdü elde etmek ve menfaatlar arasında birbirine zıt olmıyacak surette ahenk kurmaktır.»

Recep Peker parti genel sekreteri olarak daha sonra (1934) bu fikri karakterine yaraşan askerce bir sertlikle şöyle dile getirecekti: «Türkiye'de sınıf yoktur, sınıf kavgası yoktur, imtiyaz yoktur, derebeylik, ağalık, aile ve cemaat imtiyazları fikri yoktur!»

Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin Halk Fırkası haline geleceğini açıklayan 23 Nisan 1923 tarihli bildiride şöyle deniyordu: «Türkiye Büyük Millet Meclisi bir *Halk Devleti ve Hükümeti* teşkil etti.»

Mustafa Kemal her gittiği ve durduğu yerde Halk Fırkası'm «*Halkçılık* ilkesine dayanan bir siyasi iktidar örgütü

olarak» öğüyor ve onun asla bir *sınıf partisi* olmıyacağını belirtmeyi de unutmuyordu. Parti milletin partisiydi. Başka bir deyişle CHP'de millet partileşiyordu. O «bütün milletin fikir ve emellerinin hülasası» olacaktı.

7 Şubat 1923 tarihinde Balıkesir'de yaptığı konuşmada Atatürk şöyle diyordu:

«Şunu arzedeyim ki, başka memleketlerde partiler behemehal iktisadi maksatlar üzerine kurulmuş ve kurulmaktadır, *çünkü o memleketlerde muhtelif sınıflar vardır.* Bir sınıfın menfaatini korumak için kurulan siyasi partiye karşılık diğer bir sınıfın menfaatini korumak maksadı ile bir parti kurulur, bu pek tabiidir. Güya bizim memleketimizde de ayrı ayrı sınıflar varmış gibi kurulan siyasi partiler yüzünden şahit olduğumuz neticeler malumdur. Halbuki *Halk Partisi* dediğimiz zaman bunun içinde bir kısmı değil, bütün millet dahildir.»

Örnekleri çoğaltmak gerekmez. Yeni Türkiye devletini kurup başına geçenlerin dünyagörüşü, sosyal felsefesi işte budur ve başka *hiçbirşey* değildir!

Bu sosyal felsefenin başlıca niteliği ***halk*** ile ***millet*** kavramlarının örtüşmesidir. Onun için egemenliği ele alan ***milletin*** aynızamanda bir ***halk devleti,*** bir ***halk hükümeti*** sayılması sakınılmaz bir mantık sonuçlamasıdır. «Türkiye artık bir halk devleti ve hükümeti» olunca onun demokrasisinin yalnız bize benzemesi, Batıda olduğu gibi çokpartili parlamenter bir rejim olmaması, aynı mantık yolunda ikinci adımdır. Geriye kalan, böyle tekpartili bir halk demokrasisinin kurulmasını hakh ve yerinde gösterecek bir gerekçe bulmak, bilimsel görünüşlü bir açıklama yapmaktır. Ve işte o gerekçe: Batı ülkelerinde demokrasinin, halk egemenliğinin çok partili rejimler şeklinde gözükmesi oralarda toplumların sınıflı olması yüzündendir. Her parti bir sınıfı temsil etmekte ve o sınıfın çıkarlarını savunmaktadır. Türkiye'de ise sınıflar bulunmadığından(?), başka bir deyişle

«muhtelif meslekler erbabının menfaatleri birbirine aykırı olmayıp imtizaç halinde bulunduğundan» ve de «hepsi halktan ibaret olmakla» çokpartili parlamenter rejim yapmıya kalkarsak körükörüne Avrupa'ya öykünmüş oluruz. Bu körükörüne benzetmecilik yüzünden Meşrutiyet zamanında kurulmuş olan partilerden bu millet çok çekmiştir. Cumhuriyet Türkiye'sinde buna meydan verilmiyecektir.

Lafonten kıssalarında aslanla orman halkının konuşmaları geliyor insanın aklına, değil mi? Kelleyi koltuğa yada zındanı göze almadıkça kimse kalkıp bu sözlerin A'dan Z'ye yanlış olduğunu söyliyemezdi ki, osıra! Gerçi şimdi söyliyebiliriz bunu ve istersek bunun birtakım sınıf çıkarlarım ve ayrıcalıklarım gözlerden saklamak için Recep Peker gibi faşist eğilimli profesyonel politikacıların bilerek uydurdukları, istiyerek ortaya attıkları bir aldatmaca, bir şaşırtmaca olduğunu da söyliyebilirdik. Elimize çağdaş sosyal bilimlerin analiz neşterini alır ve aldatıcı felsefeyi didik didik eder ve sahiplerini utandırırdık. Ama...

Ama biliyoruz ki, işin içinde Atatürk var. Kurtuluş savaşımızın Ulu *Gazi*'si sevgili halkım ve onun aydınlarım şaşırtmak istemiş olamaz! O kendi tarihsel koşulları içinde ve kişisel yeteneklerinin elverdiği derecede daima iyi düşünen, aklına, sağduyusuna ve derin sezgisine hayran olduğumuz, yurt ve halk sevgisi sonsuz, içten ve özden bir insandır.

Öyleyse şimdi bize düşen, kutsal kitapların, Tanrı ve Peygamber sözlerinin çelişmeleri karşısında apışıp kalan ortaçağ teologları gibi kara kara düşünceye dalmak değil, lideri bunca ağır bir yamlgıya, yamlsamıya düşüren nedenleri bulup meydana çıkarmak, onları bilim süzgecinden geçirip değerlendirmek ve çıkacak o olumlu - olumsuz sonuçlardan Türkiye'mizin geleceği için yararlanmaktır.

Öyleyse sorahm: Türkiye'yi biryandan Doğu - İslam uygarlığından kesin olarak çıkarmak, öbür yandan Batılı

(uygar) ülkelerin ön safına ulaştırmak istiyen Atatürk bu ikibaşlı *DEV - İŞ*'ini başarmak için kökten, dipten bir devrim yapmak gerektiğini sahiden anlamıyor muydu? Eğer anhyorduysa *Halkçılık* ilkesini neden öyle devrime ve devrimciliğe giden bütün yolları tıkıyacak şekilde koydu? Hatta buyüzden bir devrim ideolojisi yapma olanağını bile ortadan kaldırdı? Padişahı, halifesi, şeriat hukuku ve bütün başka kurumlarıyla teokratik devlet düzeni yıkıldıktan sonra dahi Türk milleti sınıfsız, ayrıcahksız, som bir halk bütünü haline gelebilir miydi? Gelemiyeceğine göre bir tekparti nasıl «Bütün milletin menfaat ve emellerini,» aynı zamanda gerçekleştirebilirdi? Devrim kendi amaçlarına doğru değişiklikler yapmak isteyince bundan zarar gören, tedirgin olan ve çok köklü sınıf çıkarlarının tehdit edildiğini görünce de direnecek, ayaklanacak çevreler, zümreler, sınıflar olmıyacak mıydı? Kendisi hilafet ve saltanatı kaldırırken, hukuk ve kültür alanındaki reformlarını yaparken kimi çevrelerle çatışmıyor, birçeşit sınıf kavgası yapmıyor muydu? Ekonomik çıkarlarım, sosyal ve politik emellerini gerçekleşmemiş görünce kendisini ortadan kaldırmayı düşünenler, İzmir komplosunu hazırhyanlar yalnız «Hırslı politikacılar» mıydı? Onlar birtakım sınıf çıkarlarının gemi azıya almış temsilcileri değiller miydi? Doğu vilayetlerinde Şeyh Sait isyanı neden çıkmıştı? «İstiklal mahkemeleri» ile onlardan birkaç düzinesini asmak, birkaç düzinesini de kaldırıp başka yerlere sürmekle halk ve millet birliği sağlanmış olur, cumhuriyeti tehdit eden tehlike ortadan kalkar mıydı? Hele bunların kendi bölgelerinde tam bir derebeylik düzeni içinde kölece çalıştırıp sömürdükleri halk yığınları, kağıt üstünde *efendi* sayılan köylü halk ne olacaktı? Bu köle köylüler de ağaları, şeyhleri ve aşiret beyleri ile birlikte aym sınıftan mıydılar? Yine bu ağalar ve derebeyleri batı şehirlerinin batılılaşmış burjuva tabakalarıyla aym sınıftan sayılır ve hele aym partide örgütlenebilir miydi? Kendi kur-

duğu Ankara şehrinde «Abidei irtişalar» dikenlerle gecekondularda barınanlar, banka milyonerleriyle ücretli memurları, çiftlik sahibiyle kiracısı yada inek sağan uşağı nasıl aynı sınıftan sayılırdı?

Sözün kısası, köklü bir devrim yapılmadan, hiç değilse bir toprak reformu gerçekleştirilmeden yüzlerce yılın biriktirdiği sayısız haksızlık ve adaletsizlikler düzeltilebilir miydi? «Türkiyede ağalık, beylik, eşraflık, şeyhlik, üfürükçülük ve daha bilmem nelik ortadan kaldırılmıştır» demekle, hatta bunların kılıklarını değiştirip belirsiz etmekle kendilerine bir ziyan verilmiş olur muydu? Böylesine götürü ve bütüncü bir *halk* anlayışı yüzünden Halk Partisi gerçekte halkın zorbalarına, açıkgözlerine, iktisadi bakımdan güçlülerine, yani gerçekte halktan olmıyanlara teslim edilmiş olmıyacak mıydı? O zaman da «Mutemetli» C.H.P. saltanatı ile «Katibi mes'ullü» İttihat ve Terakki zorbalığı arasında ne fark kalırdı?

Nitekim durum böyle olacak, halkm devrimci partisi çok geçmeden her çeşit çıkarcıların, kayıran ve kayrılanların, asalak ve işsiz aydınların ve nihayet köy ve şehir ağalarının bir siyasi ortaklığı haline gelecekti. Bu yeni «Ham - Yağma»yı görüp tiksinen dürüst aydınlar ya bir köşeye çekilip susuyor, yada şiir ve hikayelerle sembolik olarak da olsa durumu göstermek isterlerse başlarına bütün belalar geliyordu: Ya bilinen damgayı yiyip toplumda parya haline geliyor yada kolayca mahkum edilip zındana, tabutluklara atılıyorlardı. İTTİHATÇILAR zamanında başlıyan devlet eliyle zengin yetiştirme politikası -ki hiçdeğilse gavurun yerine müslümanı geçirmek gibi sözde *milli* bir mazereti vardı- şimdi daha elverişli şartlar içinde yürütülüyordu.

Hızla gelişen bu sosyal adaletsizlik ekonomik sarsıntı ile ve Serbest Fırka denemesiyle açıkça suyüzüne çıkınca Atatürk de üzülerek görmüş olmalıydı ki, Türk toplumu

ne sınıfsızdı, ne de sınıfsız olmıya doğru gidiyordu. *Devrim* ve *Devrimcilik* davası yeniden ele alınmalı, onu ekonomik, sosyal ve politik toplum yapısında köklü dönüşüm anlamında yeniden açıklayıp değerlendirmeliydi. *Devletçilik* ile birlikte *Devrimcilik* de işte ozaman ilkeleşip ilk dördün yanma katıldı ve açıklanıp ideolojisini yapmak ödevi de KADRO'culara yüklendi. Ama iş işten geçmiş, Kurtuluş Savaşı'nın en önde giden ve olayları önüne katıp güden büyük başbuğu şimdi olayların gerisinde kalmıştı, onun da iradesinden bağımsız sosyal kanunlar bildiğini okumuştu. Artık *devrimcilik* çoktan yapılıp tükenmiş olan ve üstelik tutmadığı da anlaşılan sığ üstyapı reformlarını korumak (yani statükoculuk), *devletçilik* de türedi kapitalistlerin diktatörlüğü anlamına gelebilirdi. Bu son iki ilke de halka, yanlış anlaşılan ve iyice küstürülen halka hiçbir yenilik ve iyilik getirmiyecekti. Halk 10. Yıl marşını isteksiz ve sönük bir sesle «Demir ağlarla ördük anayurdu dört baştan» diye okuyaduracaktı ama, gerçekte sevinen yalnız devlet sırtından kolayca milyoner olan Demirağ ailesinden ve benzerlerinden başkası olmıyacaktı.

Partiyi içten düzeltme çabalarının bir sonuç vermediği, halkın kendi partisine yine ısınmadığı, üstelik parti başkanlarının vali ve kaymakamlarla sürtüştükleri görülünce kördüğüm parti başkanlıkları valiliklere verilmek suretiyle çözüldü. Böylece tek - partiden yok - partiye gidilmiş oluyordu. C.H.P.'nin özü, içeriği ile değilse bile, adı ve kalıbı ile yeniden ortaya çıkması için İkinci Cihan Savaşı sonrasının «Açık rejim» şartlarının doğması beklenecekti.

Gelelim şimdi *halk*'a, kendi adına bunca politika oyunlarının oynandığı halka.

Halk denilen ve her oyunda yine okkanın altına giden bu zavallı kalabalık kimdi, nerdeydi? Kurtuluş savaşı edebiyatında çok sözü edilen halkın kendisi ne yapmıştı? Savaşan, zaferi, bağımsızlık ve özgürlüğü kazanan o muydu,

yoksa gerek savaşta, gerek sonrasında sadece yabancı buyruklara boyun mu eğmişti? «Anadolu İhtilali» kitabıyla Sabahattin Selek busoruyu ortaya attı ve aktüel bir hale getirdi.

Bilindiği gibi, kurtuluş savaşı ve sonrası üzerine genel inanış aşağı - yukarı şudur:

Kurtuluş savaşımız, bütün başka kurtuluş hareketleri gibi, *ulusal* bir savaştır, yani bütün halk sınıflarının canla - başla katıldığı, coşkunlukla yürüttüğü genel bir kavgadır, çünkü -eski düzene bağlı çevrelerden gelen direnme ve ayaklanmalara rağmen- yurdu yabancı boyunduruktan kurtarmak istemekte her sınıftan insanların ortak çıkarları, istekleri ve umutları vardır. Asker ve sivil aydın takımı, zengin - yoksul bütün şehir ve köy ahalisi, din gayreti güdenler ve ulusal ideal besliyenler... hepsi seve seve kurtuluş bayrağı altında toplanmışlar, o uğurda ne can, ne mal esirgemişlerdir. İlkin Türkiye ile birlikte padişahı ve eski teokratik devlet düzenini kurtarmak emeli besliyenler olsa bile, onun hıyanetlerini gördükçe ulusal egemenlik düşüncesine ısınmışlar ve sonunda Ankara Cumhuriyeti'ni benimsemişlerdir.

Ama reformlara sıra gelince (birkaç büyük kentin Batı'ya özenen aracı burjuva çevreleri dışında) bunları büyük bir şevkle kabul edip destekliyen belirli halk sınıfları bulunmadığı gibi, onlara karşı ciddi olarak direnmeyi, gerekirse ayaklanmayı göze alacak sınıflar da yoktu. Onun için bu reformlar Mustafa Kemal çevresinde kümelenen, ama devlet ve hükümeti ellerinde bulundurduklarından dolayı güçlü olan bir avuç aydının işi olacaktı. Kaldı ki bunlar -bütün gürültülü reklamlara karşın- *Devrimler*(!) değil, çoğu kağıt üstünde kalacak reformlardan ibaretti. Onlar kimsenin köklü ekonomik çıkarlarına dokunmuyor, gelenek ve göreneklerinde bile pek tedirgin etmiyordu. Şapka giyse, cuma yerine pazarı tatil günü yapsa, çocukları arap

harfleri yerine latin harfleriyle okusa, hatta *medeni kanun* ailede kadınla erkeği, oğlanla kızı eşit saysa ne çıkardı, toplum katlarında herkes eski yeri neresiyse yine orada kalıyordu ya!.. Kanun öyle yazıyor diye kimse tek kadınla yetinecek de değildi, isteyen imam nikahı ile istediği kadar evlenir, dilediği kadar çocuk yapardı. Devlet onları «piç» sayarsa kimin umrundaydı? Varsın başının çaresine kendisi baksındı! Mirası oğlanla kız arasında kardeşçe pay etmek istemiyen ana - baba onun kırk türlü hilesini bulurdu. Okullardan din dersinin kaldırılmasına, erkekle dişinin karıştırılmasına, medreselerin kapatılmasına kızıp homurdananlar olacak, fazla bağnazları kendilerini yenemeyip birkaç öğretmen öldüreceklerdi; ama oyüzden kelle feda edeceklerin sayısı parmakla sayılacak kadar azdı. Mustafa Kemal'e dinsiz diyorlardı, ama içimizden gavurları sürüp çıkaran da o idi; kızılbaş diyorlardı, ama tekkeleri kapatan o idi. Devletin başında bulunduğu halde güler yüzü, sevimli ve babacan halleriyle halkın içinde dolaşan ve memlekete bunca iyiliği dokunan bir Mustafa Kemal için birkaç ufak - tefek değişikliğe katlanılmaz mıydı?..

Bu kabataslak genel görüşten ilk ayrılan yazar Ahmet Hamdi Başar olmuştu. Birkaç defa söylediğimiz gibi, onun tezi son aşamasında şu idi: Kurtuluş savaşını başlatıp yöneten de, daha sonraki aldatıcı reformları halka karşın yapıp uygulıyan da çoğu İstanbul'dan göçme kapıkulu sınıfıdır, profesyonel politikacılardır. Bu yarı - Osmanlı kapıkulu sınıfı «kılıç hakkına» dayanarak yeni devletin iktidarını elegeçirmiş ve günümüze kadar da yalnız kendi elinde tutmuştur. Osmanlıdan miras getirdiği dar, kısır devlet ve devletçilik anlayışı yüzünden Türk milletine büyük bir fırsat kaçırtmış, bugünkü Üçüncü Dünya'nın öncüsü, yolgöstericisi olmak onurundan onu yoksun etmiştir. Ankara'daki iktidarı tekelinde tutan bu yeni kapıkulu sınıfını haksız yere tuttuğu iktidar yerinden alaşağı etmek için sos-

yal sınıflar (üretim yapan, değer yaratan sermaye ve işgücü sahibi sınıflar) birleşmeli, Türkiye'yi gerçek gelişme yoluna sokacak olan bu hayırlı devrimi biran önce yapmalıdırlar.

Biz bu tezi *Başarizm* kurucusunun kişisel yaşantısı ve kompleksleriyle yakından ilgili sayarak doğrusu pek ciddiye almıyor, nesnel dayanakları ve bilimsel özü zayıf bir tarih felsefesi sayıyorduk. Ama şimdi görüyoruz ki, bugibi özel ve öznel kusurlardan uzak bir genç aydın aynı görüşü esasında benimsiyor ve onu kendisince yeterli sandığı tarihi - sosyolojik nedenlere ve etmenlere bağlıyor. Önyargılardan ve tabusal etkilerden arınmış bir kafanın ürünü olduğu için gerçekten önemli ve ilginç bazı görüşlere ulaşabilen «Anadolu İhtilali» sıkı ve esaslı bir eleştirmeyi haketmekte ise de burada bizi yalnız Halk ve Halkçılık konusu ilgilendirecektir.

Sabahattin Selek özet olarak diyor ki:

Anadolu ihtilali bir *burjuva* hareket olmadığı gibi, bir *halk* hareketi de değildir, çünkü İstanbul hükümetini, padişahı tutanlarla Mustafa Kemal'i ve Ankara hükümetini tutanlar arasında toplum katları açısından farklar yoktur. Her iki yanda da toprak ağaları, eşraf ve ayan, din adamları, burjuva elemanlar, emekçi ve köylüler ve her cinsten aydınlar vardır. Eğer asker ve sivil bir yönetmeci aydınlar sınıfı, daha doğrusu eski İTTİHATÇILAR'ın kaçmamış, lekelenmemiş ve kendi kaderlerini Anadolu'nun kurtuluşuna bağlamış olanları, bütün askeri hünerleri ve yönetme yetenekleriyle ileri atılmasa, başa geçmeseydiler, ufaktefek bazı kımıldamalar olsa bile Anadolu ihtilali o perişan halkın kendi gücüyle asla başarılamazdı. Onun için Anadolu ihtilali yada Kurtuluş savaşı «asli unsuru asker ve sivil İttihatçılar olan bir karma - kadronun, bir aydınlar ekibinin yaratıp yönettiği bir *seçkinler* hareketi» sayılmalıdır. *Halk* ise Anadolu hareketinin hem savaş döneminde, hem

devrim döneminde başta subaylar olmak üzere aydın zümre tarafından zorla sürüklenmiştir. Başka bir deyişle «Milli Mücadele», hele bazı tehlikeli dönemeçlerde *halka rağmen* yapılmıştır. Ama kurtuluş savaşının can ve mal kaynağı halk olduğundan ona yine «Milli Mücadele» denilebilir. Şimdi burda durup düşünelim:

Sahiden, İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra sayıları çok artan bütün kurtuluş ve bağımsızlık hareketlerini götürü bir yargı ile hep *halk hareketi* saymak doğru mudur? Bu genel yargı sosyolojik ölçülere vurulsa öyle tüm bir kavram olarak kalabilir mi? Başka bir deyişle, Türk Kurtuluş savaşı ile Cezayir, Gana ve Zanzibar'ın; Hindistan, Endonezya ve Çin'in; Küba, Brezilya ve Şili'nin kurtuluş savaşları bir midir? Bir değilse aralarındaki ayrımların sosyolojik nitelikleri yada özellikleri nedir? Bunlar arasında yalnız örtüşen noktaları görüp ayrışan, hatta birbirine aykırı düşen noktaları görmezlikten gelmek doğru mu?

Adı geçen devletlerden kimine bakıyorsunuz, ekonomik gelişmenin daha ilk basamaklarında, diyelim, göçebe kabileler çağında, bireysel mülkiyet düzeni ve ona uygun işbölümü daha yok gibi. Ama bu esas tip yanında feodal ve kapitalist sistemi andıran şekiller de var. Dış kapitalistlerin kurup geliştirdiği liman şehirlerinde ise eksiksiz kapitalist düzen işlemekte. Bir başka yerde eski düzen herne olursa olsun süprülüp gitmiş, üretim işleri dış kapitalistlerin isteğine göre yalnız birkaç tarımsal ürüne ve birkaç maden işletmesine yönelmiş. Tüm halk elçi, komisyoncu, kahya, çavuş gibi uşakların buyruğunda ve tektük yerli işadamlarının hizmetinde yalnız o birkaç şeyi türetmek ve tüketmekle uğraşıyor. Bir başka yerde ekonomik gelişme hayli ilerlemiş, çeşitli dallara ayrılıp azçok endüstri de kurulmuş; demek ki, bu yerli burjuvazi ve işçi sınıfı da doğmuş. Ama toplumun geleneksel sınıfları karşısında öyle zayıf ki, elde edilen siyasal bağımsızlığı ekonomik bağımsız-

lıkla tamamlamıya gücü yetmiyor. Yeni sömürgecilik bu durumdan yararlanıyor, kapısından kovulduğu ülkenin bacasından geri geliyor. Birçok ülkeler buyüzden gerçek bir ulusal kurtuluşa kavuşamıyor. Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi kapitalist üretim düzeni de hayli yolalmış, ama kuzey Amerika emperyalizminin ağına düşerek toplum yapıları bıçakla kesilmişçesine ikiye bölünmüş toplumlar da var...

Bütün tipleri gözönünde tutsak, ayrışan, çelişen noktaları ve dolayısıyla toplumlarm sınıfsal yapıları arasındaki benzersizlikleri saymakla bitiremeyiz. Bunların hepsi kurtuluş savaşı yapmışlardır ama öncülük rolü hangi sınıf ve zümrelere düşmüş ve hangileri yalnız figüranlık etmekle yetinmiştir? Yada sayın Selek'in dediği gibi işe zorla sürülmüş, sürüklenmiştir?

İmdi, her sınıf ve zümre kurtuluş savaşında oynadığı role göre barış zamanının nimetlerini paylaşmak, kurulacak yeni rejimde kendi sınıf çıkarlarına göre söz sahibi olmak istemiyecek midir?

Çağdaş dünyada kalkınmanın, aslında asıl iki alternatifi -kapitalist ve sosyalist kalkınma yolu- bulunduğuna göre, bunca çeşitli sosyal yapıda bulunan halklar o yollardan birini yada ötekini tutabilmek için ne denli çeşitli sorunları çözümlemek ve yalnız kendilerine özgü kalkınma yöntemlerini bulmak zorundadırlar? İşçi sınıfının yada ufak köylünün öncülüğü gibi yalınçlaştırılmış sloganlarla bu korkunç karışıklığın içinden nasıl çıkılır?

Konuya bu açıdan bakılınca, bizim kurtuluş savaşımıza da yalnız, tüm halk sınıflarının katıldığı bir «Milli mücadeledir» deyip geçebilir miyiz? Zafer kazanıldıktan sonra aydınlık bir devrim ideolojisine, bir kalkınma felsefesine ulaşılamamış olmasını, hem devrim isteyip hem de ilk adımda devrime giden bütün yolların tıkanmış olmasını toplumumuzun ozamanki karmakarışık ve gerikalmış sos-

yal yapısıyla başta Atatürk gibi büyük bir lider bulunmasına rağmen, yönetici sınıfının tarihten getirdiği psikolojik özellik ve niteliklerle ve nihayet batı uygarlığı üstüne derin bilgisizlikleri ve yanlış tasarımlarıyla açıklamak gerekmez mi? Anadolu kurtuluş savaşının başına geçen aydınların, seçkinlerin kafa ve gönüllerini dolduran düşünce, ideal ve heyecanlarının kaynağı da yine, tıpkı Jöntürklerde olduğu gibi, *vatan ve millet* kavramları çevresinde toplanıyordu. Bu kavramlar Jöntürklerde belirli, somut anlamlar taşımıyordu. Onlar Abdülhamit rejimini devirip kendilerini iktidara getirmeye yardım edecek semboller, yarı - mistik ideallerdi. Nasıl toplumdaki üstün yerlerini, maddi çıkarlarını savunmak istiyen sömürücü asalak zümreler, din esnafı, yüksek rütbeli kapıkulu takımı (ve bir zaman yeniçeriler) *şeriat, din* parolasıyla ayaklamrlardıysa, Jöntürkler de vatan ve millet sözcüklerini öyle kullanmışlardı. Kurtuluş savaşına katılanlar da, tıpkı İstanbul'da kalıp sarayın gölgesinde ve hatta yabancı mandası altında yerlerini ve çıkarlarını korumak istiyenler gibi, aslında bencil amaçlar gütmüyorlar, başlarını yeni devletin başına geçmek için tehlikeye sokmuyorlar mıydı? Ayrıca birçoklarının amacı İstanbul'u Anadoludan kurtarmak ve sonra yine oraya dönüp eski yerlerini almak değil miydi?..

Görülüyor ki, Sabahattin Selek, dürteleyici, uyarıcı bir fikir ortaya atmış, düşünen kafalara izlemeleri gereken yeni bir yol ve yön göstermiştir. İsterse Anadolu ihtilalinin bir halk hareketi olmadığı tezini yetesiye kamthyamamış sayılsın - yaptığı iş yine de değerli ve yararlıdır. Zaferle biten kurtuluş savaşımız kadar, başlamadan fiyasko veren Türk devrimini bilimsel bir açıklamıya götürebilmek için de bu tezi dikkatle incelemek yerinde olur.

Evet, bilimsel bir teze, temeli sağlam bir ideolojiye doğru yol alabilmek için şu sorunun yanıtlanması önşarttır: Anadolu ihtilali yada devrimi Mustafa Kemal'siz ve

İstanbul'dan giden asker - sivil aydınlar zümresiz de olabilecek bir ulusal kurtuluş hareketi, bir halk hareketi midir; yoksa kökü «Başarizm»de gömülü ve bir gurup aydınlar çevresinde gittikçe artan bir ilgi uyandıran tarih tezine uygun olarak devrim her iki aşamasında bir eski İttihatçılar grubunun, kapıkulu memur sınıfının yapıp yakıştırdığı bir iş midir? 40 yıllık cumhuriyet tarihinin, o yönetici aydınlar sınıfı ile, bu sınıfla işbirliği eden ve hep birlikte devleti ve tüm ulusu sömürerek serpilen bir komprador burjuvaziden başka kimseyi kalkındırmamış, ilerletip uygarlaştırmamış olduğu gerçeği bu tezi doğrulamıya yardım eder mi?

Yok, bu tezin yanlış olduğu ileri sürülür ve Anadolu ihtilali yeryer kendiliğinden doğan «Kuvayı Milliye» mislerinin, «Müdafai Hukuk cemiyetlerinin», başka bir deyişle halk kurtuluş hareketlerinin Mustafa Kemal ve arkadaşlarınca bir merkezde toplanabilmiş, düzgün bir ordu ve hükümet gücü haline getirilmiş olması sayesinde başarıya ulaşmış bir ulusal devrimdir, denecek olursa, geniş halk sınıf ve zümrelerinin kanlarıyla kurtardıkları Türkiye'ye barış ve kuruculuk döneminde sahip çıkmamış, yalancı reform (Devrim) propagandalarıyla avunup yeni rejimin bütün nimetlerini bir mutlu azınlığa kaptırmış olmasını nasıl açıklamalı? Türkiye'de ne sınıflı, ne de sınıfsız (Ne kapitalist, ne de sosyalist) bir kalkınma ve batılılaşma olmadığı meydanda bulunduğuna göre, bu başarısızlığın sorumluluğu ne dereceye kadar yönetici aydın zümrenin ve ne dereceye kadar öteki halk sımflarının omuzundadır?..

Bilindiği gibi, her kavram ancak karşılığı, karşıtı ile varolabilir, yada algılanıp anlaşılabilir. Nasıl *ulusçuluk* doğup yaşamak ve bir ideale kaynak olmak için o ulusun varlığını yada köklü çıkarlarını tehdit eden başka ulusların varlığını gerektirirse, onun gibi *halkçılık* kavramının doğması ve bir ideoloji akımı haline gelmesi için de, aynı top-

lumun içinde halk düşmanı smıf ve zümrelerin bulunmasmı gerektirir. Belirli bir toplumda bir devrimden söz edilebilmesi, o toplumun yapısında, sınıflar hiyerarşisinde, başka bir deyişle ekonomik, sosyal ve politik kuruluşunda köklü bir değişme olması, yani altta, aşağıda bulunan genç bir sınıfın üstte bulunan, ama değişen ve büyüyen üretim güçlerinin doğurduğu yeni ekonomik gelişme koşullarına uyamıyan kocamış, kağşamış bir sınıfı zorla devirip yerine geçmiş olmasına bağlıdır. Gerçi her devrim ***halk*** için ve ***halk*** adına yapılır, çünkü iktidara gelmiye çabahyan smıf daha kendi karşıtını doğurmamış olduğundan, haksız duruma düştüğü kabul edilen üst sınıf devrilince yerine kendisinin, halkın tümünün geçeceğini samr, çağdaş Avrupa'nın burjuva devrimleri hep halk adına yapılmıştır. Burjuvazi kendisini bir *smıf* olarak görmek istemez, o bütün halktır, hatta insanlıktır. Onun için sloganları hep «insan hukuku», değişmez, ölmez ilkelerdir, tabii haklardır.

Burjuva sosyolog ve ideologları kendi sınıflarını hiçbir zaman üretim ilişkileri bakımından ele almazlar, çünkü ozaman burjuvazinin sınıf niteliği hemen sırıtırdı. Bilimsel sosyolojiye, materyalist tarih görüşüne gelinceye kadar sosyal bilimlerin bütün değerleri kollektif psikoloji alanına aktarılır ve orada *çevre, ortam, kollektif vicdan, topluluk bilinci* gibi yuvarlak ve yarı - metafizik kavramların içine sokulurdu. Böylece bayağı sınıf çıkarlarını gizleyip genel «beşeri değerler» kılığında güzelleştirip idealleştirmeyi umarlardı. Bunda çokluk başarı da gösterirler, çeşitli eğitim ve etkileme araçlarını işleterek kamuoyunu bu gizli sınıf ideolojisine kazanırlardı. Toplumun sarsıntı geçirdiği, bunaldığı anlarda bu genel psikolojik durumdan yararlanır, *milli ve insani* değerler uğruna(!) halk sınıflarını kolayca kurban vermiye sürüklerlerdi.

Klasik üniversite sosyolojisinin bugün bile Durkheim çizgisinde ve yörüngesinde kalması bundandır. Durk-

heim'in burjuva ideologlarında pek tutulan sosyal felsefesinin esası şudur: İnsan beyninde hücreler ayrı ayrı bilinçli değillerdir ama birbirleriyle ilişkiye girince karşılıklı etkiden yepyeni bir varlık, bir gerçek doğar: *Bilinç!* Bu bireysel bilinç biolojik *doğa*'nın bir mucizesidir şüphesiz, insanı hayvanlıktan kurtaran odur. Ama daha az şaşırtıcı olmıyan bir olay daha var: Bu bireysel bilinçler biraraya gelip birbirini etkileyince daha güçlü ve olağanüstü bir sosyal varlık meydana gelir: Kollektif bilinç! Gurup ruhu, «ma'şeri vicdan»! Ortaklaşa tasarımlar, değer - ölçüleri, yerleşmiş genel normlar, idealler, yargılar, gelenek ve görenekler, davranış kuralları bütün insanları, bireyleri işte bu gurup - ruhunun potasında yoğurup kaynaştırır ve bu *bileşkeden* bir toplumun ortaklaşa eylemleri, yani *tarihi* doğar. Tarih ancak bu gurup - ruhundan hareketle anlaşılıp açıklanabilir. Çağdaş burjuva sosyologlarınca Durkheim'in bu kollektif ruh kavramı bir *fiksion* değil, gerçek bir *töz* (cevher), heran etkili canlı bir gerçektir. Bu açıdan bakılınca ideolojileri ekonomik temel ilişkilere bağlamak olanağı kalmaz tabii, bütün kollektif tasarımlar ve istekler toplumun gelenek ve göreneklerinde dile gelir, somutlaşır.

Bilimsel sosyalizm ortaya çıkıncayadeğin, yani işçi sınıfından önceki sınıfların ideolojilerinde bütün kavramlar azçok mistikleşir, metafizikleşirdi. Nitekim Ortaçağda -insanın doğa güçleri karşısında daha çok zayıf olmasından ötürü- sınıf çıkarları hep *din* kılığına bürünür, sınıf kavgaları mezhep kavgaları biçiminde görülürdü. «Tanrı kulu olarak insanlar birbirine eşittir, toplumda da eşit olmalıdır,» iddiası *teoloji* perdesine bürünmüş bir devrim özleminden başka birşey değildir. «Evrensel eşitliğe çağrı», «İlk hıristiyanlığa geri dönmek» gibi sloganlar gerek feodal hiyerarşiden, gerek kilisenin baskısından kurtulmak istiyen halkın sosyal özlemini dile getirir. Alman köylü savaşları örneğin, hep bu din davaları uğruna yapılmıştır.

Buna karşılık burjuva davaları ayık ve laik ilkelere dayanır. Sözgelimi «Code Napoleon» biryandan burjuvazinin aristokrasiye karşı kazançlarını kanun maddeleri haline getirirken, öteyandan doğmakta olan işçi sınıfını kendisine karşı saygılı ve uysal olmıya zorlıyacak kuralları da açık ve aydınlık bir hukuk dili ile saptar. Başka bir deyişle burjuvazi toplumun genel çıkarlarının temsilcisi ve bekçisi rolünü üstüne alarak sınıf görüşünü evrensellik katma yükseltir. Öyle ki, hiçbir klasik sosyoloji öğretisi *sermayenin* bir artı - değerler birikimi olduğunu kabul edemez, yoksa işçi sınıfına devrim yapma hakkı tammış olurdu. Durkheim'ci kuruntuları biryana itip işçi sınıfının davasını benimsemek zorunda kalırdı. Burjuvazi egemenliğinin çürük temellere dayandığının anlaşılmasından öyle gocunur ve sakınır ki, ideologları birçok sorunları bilerek ıska geçerler, olayların gerisinde yatan kanunları araştırmazlar.

Çökmekte, sönmekte olan feodal sınıflar, -kaynağı ne olursa olsun- bütün insanları bağlıyacak tek ve evrensel bir hukuk anlayışına yanaşmazlardı, çünkü ozaman köhne toprak ağalığı sistemini ve soyluluk mitlerini savunamazlardı. Bunlara karşı serbest çalışmayı, bireysel yeteneği ve üretim güçlerini artıran bir sosyal düzeni savunarak ortaya çıkan burjuvazi tarihsel akışın yönünü çok iyi sezmiş görünüyordu, ama hasım sınıfın ortaya çıkmasıyla gözünü sınıf körlüğü bürüyüp doğru yoldan saptı ve kulağım hasımdan gelen bütün değerlere ve gerçeklere karşı tıkadı. Burjuvazi sömürücü bir sınıf olduğu düşüncesinden öyle ürker ki toplumun sınıflardan bileştiği gerçeğini bile yoksamak ister, çıplak hakikati görmemek için başım kuma sokar. İşçi sınıfının varlığını yadsıyamadığı yerde ekonomik, sosyal, kültürel bütün ihtiyaçlarıyla onu kendisine bağlı ve bağdaşık saymak ister; işçide bu inancı uyandırmak ve pekitmek için elinden geleni yapar.

İşçi sınıfının tersine, burjuvazi diyalektik düşünmeyi

asla öğrenemez, çünkü bu onun geçiciliğini, tarih dünyasından birgün göçüp gideceğini kabul etmek demek olurdu. O ise ölümsüz olmak, son ve sonuncu smıf olmak, *tüm halk* olmak iddiasındadır. Kendini üçüncü smıf (tièrs état) adlandırdığı sıra yukarı bakıyor, kendi üstünde aylak ve asalak iki sımf görüyordu: Aristokrasi (zadegan) ve kilise adamları (ruhban). Onlar değer yaratmıyan, *halkdışı* iki smıf olarak çekilmeli, yıkılmalıydı, ama kendisinden sonra bir dördüncü smıf olmıyacak, kendisini de tarihin çöplüğüne atmıyacaktı.

O dördüncü smıf yalmz doğup büyümekle kalmıyarak birçok ülkelerde iktidara da gelmiş, yani burjuvazinin korktuğunu başma getirmiş olduğu halde bile o yine egemen olduğu yerlerde gerçeği görmezden geliyor, sosyalizm düşüncelerini boğmıya, boğmazsa bozmıya, soysuzlaştırmıya ve devrimci ucunu törpülemiye çalışıyor. Burjuvaziye göre sosyalizm akımı işçi smıfmm varlığmdan, niteliğinden fışkıran doğal bir oluş değil, şeytan dölleri komünistlerce, marksistlerce uydurulup insanlığm başma bela edilen bir salgın hastalıktır, bir zehirli gazdır. Hür dünya, gerçek demokrasi, ölümsüz insan hakları, bir atom savaşı bahasına da olsa bunlara karşı savunulmalıdır...

Yüzyıllarca sürmüş bir soygun rejimi sayesinde biriktirdiği Karun haznelerinin üstünde Molier'in Cimri'si gibi titriyerek bekliyen Batı burjuvazisinin psikolojik tutumu, dünya görüşü, hayat felsefesi işte budur.

«Peki bundan bize ne, yada daha doğrusu, okuduğumuz yazmm konusu olan *halkçılık* ilkesiyle bu soyut bilgilerin ne ilişiği var?» diye sorarsanız, saym okurlar, şimdilik Hoca - vari bir göz kırpar, «Bilmem ki, ben de onu düşünüyorum!» demekle yetinirim.

Bugün Türkiye'de beklenmedik bir olay karşısmdayız: Türk Devrimi'nin çoktan unutulmuş bir deyimi, hem de eski dil kalıbı içinde, yeniden doğmuştur: KUVAYI MİL-

LİYE RUHU! Kavram kalıbına öyle sıkı bağlı ki, şimdi ukalalık edip *ulusal güçler ruhu* diye türkçeleştirmeye kalksak deyimin bütün büyüsü uçar gider, çünkü tarih ona ulusal bağımsızlık ve özgürlük savaşımızın kutsal ruhunu silinmez bir damga gibi vurmuştur.

Evet, *kuvayi milliye ruhu* yine eski zamandaki elanı ile kanatlanıp Türkiye'nin göklerinde uçmaya başlamıştır. Niçin? Çünkü *milli olmıyan* güçler belirmiştir Türkiye'de ve bu milli olmıyan güçler, tıpkı ozamanki gibi, Türk milletinin bağımsızlık ve özgürlüğüne kastetmektedir. Bağımsızlık kahramanı Atatürk'ün peygamberce bir sezinti ile bilip «Gençliğe hitap» bildirisinde belirttiği durum meydana gelmektedir.

Ama Türkiye'de bundan da şaşırtıcı bir olay daha var: *Kuvayi milliye ruhuna* sahip çıkanlar, onu bayrak gibi dalgalandırarak yeniden bağımsızlık ve özgürlük savaşına atılanlar, yazılı ve sözlü bütün tartışmalarda onu kendi canları gibi savunanlar hep toplumcu, solcu, sosyalist (hatta komünist denilen) aydınlardır. Kuvayi milliye ruhunda bir Yeni - Kemalizm yaratmaya çalışanlar onlar. Atatürk'ün Gençliğe Hitabım «İstiklal Marşı» gibi ta içlerinden gelerek ve gözleri nemlenerek okuyanlar onlar. Ulusal bağımsızlığı, sosyal adaleti (yani gerçekten halkçı) demokrasi rejimini, 27 Mayıs'ın getirdiği özgürlük nimetlerini, İkinci Cumhuriyet anayasasının tastamam uygulanmasını, halktan yana köklü reformlar yapılmasını ve böylece *Kemalizmin* daha gelişmiş bir aşamada, daha yüksek bir düzeyde yeniden canlanıp itici, ilerletici bir ideoloji haline gelmesini özliyenler onlar...

Daha daha: Bugün şiir ve sanat dünyasında büyük Türk şairi, ulusal Türk şairi diye öğülen, daha dün komünist diye, vatan haini diye sövülen ve bütün gençliği zındanlarda çürütülen aym adamdır: *Nazım Hikmet!*

Ya karşı kampta bulunanlar, yani ulusal bağımsızlık

ve özgürlüğe karşı çıkanlar, yani iç ve dış kapitalistlerin çıkar ortaklığını ulusal amaçlara yeğ tutanlar, işbirlikçiler, yeni mandacılar kimler? Dünün sözde Türkçüleri, Turancıları, Amerikan mandası ve İngiliz himayesi altında da olsa, yıkılan Osmanlı Devletinin kalıntıları üstünde kendi şerefsiz hayatlarını yaşamak istemiş, *mihrace* durumuna düşmüş olsa bile, *padişahın* çevresinde çöplenerek geçinmeyi yeğlemiş olanlar; şeriatçılar, mukaddesatçılar... ve bütün bunların uşakları, maşaları! İkinci Cihan Savaşı'ndan emperyalizmin *başağası* olarak çıkan aym *mandacı* Amerika'nın şimdi filden de ağır egemenliği altında kalmak için gerçek milliyetçilerle savaşa tutuşanlar. *Turan* yolunu kapatıp *kızılelma* hayalini söndürdüğü için ırkçı - türkçüleri, kendilerine aylak ve asalak yaşamayı sağlıyan şeriat düzenini bozduğu için din esnafını kızdırıp kendine düşman etmiş olan Mustafa Kemal şimdi onları tiksindiği bir «Mukadddesatçılar cephesinde» bırakarak ve «adavet içinde gördüğü» birtakım politikacıların da yüzüne tükürerek gitmiş, bugünün *kuvayi milliyecilerine*, toplumcu Kemalistlere manevi başbuğ olmuştur.

Bu ne iştir, ne gidiştir a dostlar! Kavramlar mı partiden partiye transfer eden politikacılara döndü, yoksa biz mi akhmızı oynatıp bütün değerleri birbirine karıştırır olduk? Eğer ne öyle, ne de böyleyse, insanoğlunu böyle «Havada yaprağa döndüren» hangi yeller, hangi zorlu güçlerdir?..

İşte bu şaşırtıcı olay da gösteriyor ki, bir kavram ancak karşıtı ile birlikte varolabilir, anlaşılabilir ve gerektiğinde bir davaya, bir ideolojiye temel olabilir. Milliyetçilik şimdi nasıl cansız bir bayrak oku olmaktan çıkıp yaşıyan, silkeleyip uyandıran bir parola haline gelmiş olmasını karşıt, aykırı güçlerin doğmuş olmasına borçluysa, *halkçılık ve devrimcilik* ilkelerinin de canlanması, yaratıcı ilkeler halinde gönlümüze girmesi de, kendi düşmanlarının or-

taya çıkmış, hatta saldırgan bir hale gelmiş olmasını gerektirir.

Bakın, 6 - Ok ilkelerinden birincisi, yani *Cumhuriyetçilik* artık canlı bir ilke olmaktan çıkmıştır. Neden? Çünkü bütün karşıt güçler, padişahlığı, halifeliği, şeriatı geri getirmek istiyen sınıf ve guruplar tarih ölçüsünde artık yokolmuş sayılır. Saidi Nursi'nin «Vatan sathında bir hortlak gibi» dolaştırıldığı ve Menderes'in kendisine karşı biran için aslanlaşan parti gurubunun ağzma kabine üyelerini fırlatan «aman bana kıymayın aslanlarım, siz isterseniz halifeyi bile geri getirebilirsiniz» diye bağırdığı zaman canlanacak gibi olmuştu ama, bilindiği gibi, o yalancı bir kımıldanma idi.

Evet, siyasi bir rejim olarak *Cumhuriyet* Türkiye'de artık öylesine sıkı tutunmuştur ki, devrim ideolojilerinin hiçbirinde ona yer verilmemektedir. Şimdi cumhuriyetçiliğin yerini sosyal içeriği, *gerçek halkçılık* özü olan bir demokrasi, bir sosyal devlet kavramı almış bulunuyor. Yeni Anayasa «Türkiye Cumhuriyeti demokratik ve sosyal bir hukuk devletidir» demekle devletin artık doğal sayılan *cumhuriyet* rejimini değil, onun demokratik (halkçı) ve sosyal (sosyal adaletçi) yanını belirtmiş oluyor.

İster böyle sosyal içeriği azçok belirtilerek olsun, ister birinci cumhuriyet anayasasında ve C.H.P. tüzüğünde olduğu gibi «halk eşit millet» anlamında kullanılmış olsun, *halk ve halkçılık* Türkiye'nin politik yazınında öyle büyük rol oynamıştır ki, ona biz de enbüyük önemi vermek, onu açık - seçik gözönüne serinceye kadar bütün köşe - bucağında aydınlatmak zorunda idik. O ya anlaşılır, tutulur, doğurur, kalkındırır bir kavram olarak ortaya çıkmalı, yada aydınları şaşkına çeviren kaypak, dönek, aldatıcı, yalnız demagogların işine yarayıcı bir politika kavramı olarak dillerde dolaşmaktan vazgeçmelidir.

4 Halkçılık ve Devrimcilik

«İdeolojiler ekonomik temel ilişkileri gözden saklamaya çalıştıkları zaman bile yine o ilişkileri dile getirirler.»

Henri Lefebvre

Devrim olayı, yani belirli bir sosyal düzenin azçok şiddetli eylemlerle bir yenisine, daha doğrusu artık yaşama gücünü yitirmiş olan eskisinin antitezine dönüşmesi süreci şu klasik deyitle anlatılmıştır:

«Toplumun üretim güçleri gelişmelerinin belli bir uğrağında ogünedek içinde oluşageldikleri kurulu üretim ilişkileriyle, yada -bunun hukuk diliyle söylenişinden başka birşey olmıyan- mülkiyet ilişkileriyle çelişir, çatışır. İşbu ilişkiler birsüre üretim güçlerinin gelişme biçimleri olmuşlarken şimdi bu gelişmeye engel olmıya başlamışlardır. İşte ozaman bir sosyal devrim dönemine girilmiş olur. Ekonomik temelde meydana gelen değişiklik giderek tüm üstyapıyı çökertir ve değiştirir.»

İlkel *komünizmadan kölelik* düzenine, oradan *feodalizme,* feodalizmden *kapitalizme,* kaptializmden *sosyalizme* böyle, bu şemaya uygun olarak geçilmiştir. Tarihin diyalektik yasası, toplum gelişmesinin, uygarlıkta ilerlemenin sakınılmaz süreci, mekanizması budur.

Her aşamayı belirliyen üretim ilişkilerinin o aşamadaki üretim araçlarına ne denli sıkı bağlı bulunduğunu belirtmek için fikri daha da yalmçlaştırıp şöyle demişlerdir: Eldeğirmeni köleliği, yeldeğirmeni derebeyliği, buhar makinesi kapitalizmi doğurmuştur. Tarihin başlıca sosyal devrimlerini tanımhyan bu klasik sosyal gelişme şeması Batı tarihçiliğinin klasik çağlar bölüntüsüne de denk düşmekte, onu bilimsel bir temele oturtmaktadır: İlkçağda kölelik (Yunan ve Roma), hıristiyanlaşan Avrupa'nm ortaçağında feodalizm (serflik), müsbet bilimlerin ve bunların uygulanmasından doğan yüksek üretim tekniğinin üstün rol oynadığı Yeni - Zamanlarda kapitalizm.

Ama dünya Avrupa'dan, Batı uygarlığından ibaret değil. Avrupa dışında, özellikle Asya'da, uzak ve yakın Doğu uygarhkları vardı ve bu uygarlıklar Batı kapitalizminin saldırgan güçleri altında ezilmeden önce maddi - manevi zenginlikleriyle Batı uygarlığından hiç de aşağı değillerdi. Bunu Avrupa'nın kendi bilginleri ve kültür felsefecileri de yazıyorlardı. Nietzche'den O. Spengler'e ve Jaspers'e kadar birçok filozoflar Batı kültür dairesini insanlığın son ve kesin uygarlık biçimi saymıyorlar, hatta onun büsbütün batacağını söylüyorlardı. Birinci Cihan Savaşı'ndan sonra yayımladığı zaman büyük heyecan uyandıran iki ciltlik sosyal felsefe kitabına Spengler «*Batının Batışı*» adını vermişti. Ne var ki, bu filozoflar Batının batmasını maddi - ekonomik nedenlere değil, ya kocamışhk gibi biyolojik etkenlere, yada başka metafizik nedenlere bağlıyorlardı.

Buna karşılık ne Çin ve Hint uygarlıklarında, ne Es-

ki Mısır, Mezopotamya ve İran uygarlıklarında yukardaki şemaya uygun bir gelişme süreci yoktu. Çok daha uzun olan tarihlerinde bu uygarlıklar hiç gelişme göstermemişler, sosyal devrim yapmamışlar, çağ değiştirmemişler miydi? Başka bir deyişle onların da kendi şartlarına uygun İlk, Orta ve Son çağları yok muydu? Varsa bunları belirliyen hangi diyalektik süreçlerdi?

Kölelik - Derebeylik - Kapitalizm - Sosyalizm uğrakları, tarihin diyalektik yasası, toplum gelişmesinin zorunlu süreci idiyse, bu uğraklardan geçmemiş, yada «Asya tipi üretim türünde» takılakalmış sayısız toplumları kendi tarihleri içinde nasıl değerlendirecektik. Engels'in «Organsal doğanın gelişim yasalarını nasıl Darwin bulmuşsa, insanlık tarihinin gelişim yasalarını da Marx bulmuştur» demesi, kafasıyla Avrupa uygarlık dairesinden çıkamıyan bir aydının ulaştığı yanlış bir yargı, Avrupa tarihiyle insanlık tarihini bir ve aynı şey saymanın düşünsel cezası olmasındı?

Ama hayır, Marx ve Engels, yukardaki bilimsel formülü materyalist felsefelerinin, maddeci tarih anlayışlarının temeline koymuş olan bu büyük bilginler, Avrupa dışında kalan uygarlıkları tanıyorlar, onların aynı gelişme yolundan geçmediklerini de biliyorlardı. «Asya - tipi üretim biçimi» adım verdikleri ekonomik yasayı yine kendileri göstermişlerdi. Bu yasaya göre İlk Çağların başlıca üretim aracı olan *toprağın* ortaklaşa mülkiyet altında bulunuşu Avrupa dışında ***kuraldı***. Tarihte bireysel, kişisel toprak mülkiyetinin doğuşu ilkin yalnız eski Yunan uygarlığında, birtakım özel etkenlerle olmuştu. Normal olan bu değil, öteki idi. Bugünkü Avrupa'nın anası olmakla birlikte, bireyin göbekbağını toplumdan çözen bu özel Yunan gelişmesi bütün insanlık tarihinin gelişme yasası olabilir miydi?

Kaldı ki «Asya Tipi» denilen üretim biçimi kendi koşulları içinde hiç değişmez, gelişmez bir kategori de değildi.

İngilizler varıp gelişmesini kesmese, durdurmasa idi, 18. yüzyılda Hindistan kendi Ortaçağı'ndan çıkmak üzereydi. Zanaat (el endüstrisi) pek gelişmiş ve artan köy nüfusunu kendine çekmişti; toprak üzerinde üretim için gerekli olandan fazla kol - güçü kalmıyordu; şehirle köy arasında dengeli bir ekonomi düzeni gelişiyordu. İşte osıra ülkeyi elegeçiren İngilizler bu gelişmeyi durdurup gelişmekte olan Hint sanayiini öldürerek bu sanayide çalışan insanları yeniden köye döndürdüler. Bu insanlar artık dışpazarlar ve özellikle İngiliz endüstrisi için tarım ürünleri yaratacaklar ve giderek *sömürge - tipi* ekonomi kurulacaktı. Hindistan'ın kölelik dönemi başlıyordu (Bk. Azgelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm - J. de Castro, S. 26).

18. Yüzyılda Hindistan gibi, 19. Yüzyılda da Japonya kendi feodal Ortaçağından çıkmak üzereydi. Kapılarını Batılılara açmak zorunda bırakıldığında, emperyalizm aşamasına ulaşmış Batı Kapitalizmini hazır bir düzen olarak bulup benimsemeseydi, acaba nasıl bir gelişme yolu izliyecek ve kendine ne biçim bir «Yeniçağ» yaratacaktı?

Sömürücü ve afyonla uyuşturucu Batı Kapitalizminin, sonra da genç Japon emperyalizminin korkunç baskısına uğrayıp da can - korkusu ile *komünist* bir devrimin kucağına atılmasaydı, koca *ÇİN* olduğu yerde saya mı gidecekti, yoksa birzaman teknik gücüyle de Avrupa'ya üstün olan bu zengin kültürlü millet kendine bambaşka bir gelişme yolu mu bulacaktı?

İslam - Uygarlığı çevresine giren uluslar ilkin üstün silahlarla vurulup sindirilerek sonra da sömürülüp posalaştırılarak yere serilmeselerdi, kendilerine özgü ilerleme, kalkınma yöntemleri bulmıyacaklar mıydı?

Daha geniş bir açıdan bakarak soralım. Buhar ve elektrik gücüne dayanan çağdaş Batı - Uygarlığı teknik üstünlüğü sayesinde geliştirdiği kapitalist düzenini amansız bir saldırganlıkla dünyaya zorlamasa, insanlığın beşte dör-

dünü *sömürge* sistemi ile kendine bağlamasaydı, gerek Batıda, gerek Doğuda ne biçim gelişmeler olacak, hangi sosyal kuruluş tipleri ve kültür çeşitleri meydana gelecekti?

Bugünkü dünyada bugibi soruların pek önemi yoktur tabii, onlar bilimsel değer taşımıyan kurgular (spekülasyonlar)dır. Ne var ki biz «Üçüncü Dünya» aydınlarının, kurgulu da olsa, böyle sorulara ihtiyacımız var: Batıdan gelen bütün değerlere karşı kuşkumuzu uyanık tutmak için! Politik bağımsızlığın gerçek kurtuluşa giden yolda yalnız ilk uğrak olduğunu gördük. Toplumlarımız tam kurtuluş demek olan ekonomik bağımsızlığa ulaşmadıkça sömürülmekten ve dolayısıyla gerikalmaktan kurtulamıyacağını biliyoruz. Bu amaca ulaşmanın ilk şartı ise kafalarımızı bilim ve bilinç emperyalizminden kurtarmaktır...

Bağımsızlık kazanmış kafalarımızla düşününce görüyoruz ki, bugünkü dünyada eski uygarlıkların hepsi bozulup soysuzlaşmış, gelişme, yaratma güçlerini yitirmiştir, sam vurmuş buğday tarlasına dönmüştür. Ve bunun başlıca sorumlusu *Batı*, Batının yaratıp dünyaya saldığı *Kapitalizm* canavarıdır. Bu canavar biryandan doymaz bir sömürgenlikle dünya nimetlerinin hemen tamamını kendi sığınağına taşırken, biryandan da kendi ölümünü sakınılmaz hale getirmiştir, çünkü korkunç oburluğu içinde kendisine ne yaman düşmanlar hazırladığını görememiştir. Artık ne Batı *Emperyalizm* öncesine geri dönebilir, ne de sömürge dönemini yaşamış olan toplumlar eski hallerine! Bütün *insanlık* hepbirlikte bu kısırdöngüyü aşmak, ne bahasına olursa olsun aşmak zorundadır. Eğer «Üçüncü Dünya» milletleri kazandıkları bağımsızlık fırsatını yine kaçırır, eski saldırgan ve sömürgen canavarın şimdiki tatlı diline kanarak yine onun gösterdiği yoldan gitmiye kalkarlarsa, yalnız «azgelişmişlik» felaketinden kurtulamamakla kalmıyacaklar, belki yeni çevre şartlarına uyamıyan hayvan türleri gibi yokolup gideceklerdir. Ama hayır, maddi-

manevi daha üstün silahlarla donatılmış olan sosyalizm güçleri kapitalizm canavarını çepeçevre sarmıştır, o mutlaka ölecek ve insanlık temelli kurtulacaktır. Toplumların *kurmay* subaylarına, yani kurtuluş savaşım yöneten *aydınlar* takımına tarihin hiçbir döneminde böylesine ağır bir sorum yüklenmemiştir. Özellikle «azgelişmiş» denilen ülkelerin aydınlarına düşmektedir yüklerin en ağırı ve: *En şereflisi!*

Biz *Türkler* bu büyük ve şerefli kurtuluş yoluna ilk giren ulustuk, Emperyalizmin kolu bükülebileceğini ilk biz kanıtlamış, bağımsız ve özgür devlet olmuştuk. Osıra daha sömürge boyunduruğu taşıyan mazlum halklar bize bakarak imrenmişler ve «darısı başımıza!» diye göğüs geçirmişlerdi. Ama...

Ama biz ilk adımını başarı ile attığımız kurtuluş yolunda ilerlemeyi bilemedik, daha doğrusu savaşı kazandık da barışı kazanamadık. Başımızdaki aydın takımı içinde bulunduğumuz *sömürge* koşullarından bizi çekip çıkarmak için gerekli sosyal devrim türünü anlıyamadı, özendiği BATI'nın kanunlarını aktarmakla o uygarlığın özünü, içeriğini de birlikte getirdiğini sandı. Bu yanlışlığı ile de hem Türklerin büyük zaman kaybına sebep oldu, hem de dünyaya örnek olma şansını yitirdi. Ama Türkler sabırlı millettir. «Zararın neresinden dönülse kârdır» diyerek yanlış yoldan ayrılacak ve doğru yoldakilere katılacaktır.

Şimdi artık geçen yazıda bıraktığımız yerden başlıyarak *halk* ve *halkçılık, devrim* ve *devrimcilik* ilkelerinin yönetici kadromuzca neden o kerte yanlış anlaşılmış olduğunu anlatmıya devam edebiliriz.

Zamanın en aydın ve Batılı kafalarından biri olan Ağaoğlu Ahmet Bey 1922'de Ankara Hükümeti'nin resmi gazetesi «Hakimiyeti Milliye»de yayımladığı «İhtilal mi, İnkılap mı?» başlıklı yazı dizisinde «Biz neyiz, nereye doğru gidiyoruz? Yurdumuz ve halkımız için gelecekte

nasıl bir hayat tasarlıyoruz? Hangi ülkünün gerçekleşmesine çalışıyoruz?» diye soruyor, ama cevap bulamıyarak yine Malta'da yazdığı «3 Medeniyet» broşüründeki bulanık düşüncelerini tekrarlıyordu. Gerçi çağım yaşayıp tüketmiş olan islam uygarlığından kesin olarak Batı uygarlığına geçmeyi salık veriyor, ama bu soyut yargıda bile tutarlı olamıyordu: «Kalble, hisle Doğulu, kafa ile Batılı; kültür bakımından Türk - islam, uygarlık bakımından Avrupalı» olmalıydık. Liderlerin de okuyup beğendiği resmi gazetede çıkmış olmasından belli olan bu yazıların sonunda Ağaoğlu bir devrim ideolojisi yokluğunun bütün suçunu *düşünür* ve *ideologumuzun* bulunmayışına veriyor ve gönülalçaklığıyla şöyle diyordu: «Birleştiğimiz tek nokta vatanı kurtarmak, milli varlığımızı, bağımsızlığımızı sağlamaktır. Sonra ne olacak?... Hele düşmanı bir kovalım, sonra ne yapacağımızı düşünürüz.»

Ve Ahmet Bey yazısını şu Hamletçe soru ile bitiriyordu: «Acaba bu sefer de varlığımızı, beynimizi, vicdanımızı ağır baskı altında tutan korkunç bir geçmişin altında ezilecek miyiz, yoksa... celadetle silkinip o ağır miras yükünü üstümüzden atacak ve millete gerçek yolunu gösterebilecek miyiz? İşte mesele!» (Bk. Anadolu İhtilali, cilt II, S. 334 - 335).

Ne kendisini, ne de Gökalp gibilerini düşünürlük, ideologluk onuruna layık görmiyen Ağaoğlu politik eğilimleri (İlk Anayasayı hazırlıyanlar arasında bulunmak, Serbest Fırka'nın genel sekreteri olmak gibi), ve sonra Şevket Süreyya, Ahmet H. Başar gibi devletçi aydınlarla yaptığı polemikleriyle liberal - demokrat bir devlet düzeni, burjuva - kapitalist bir sosyal rejim istediğini gösterecekti, demek ki, Türkiye'ye özgü hiçbir düşüncesi yoktu.

Liderler kadrosunun, özellikle Atatürk ve İnönü'nün, yeni Türkiye için nasıl bir rejim düşündüklerini, Ağaoğlu'-

nunkinden daha aydınlık düşünceleri olup olmadığını bilmiyoruz; ama onların da kurtuluştan sonra cumhuriyet ilan etmekten öteye bir tasarıları olduğunu gösteren hiçbir kanıt yoktur. Daha sonra yaptıkları hukuki ve kültürel reformları tasarlamakta oldukları kabul edilse bile bu yine Ağaoğlunun şu sözünü yalanlamazdı: «Milli hareket ne bir nazariyenin, ne bir felsefenin, ne bir sosyal ve siyasal eğilimin sonucudur.»

Düşünce ve ideoloji bakımından bunca hazırlıksız da olsa, kurtuluş savaşını, «Anadolu İhtilali»ni şaşılacak bir ustalıkla başaran, hatta S. Selek'in tezine göre halka rağmen, halkı zorla sürükliyerek başaran bu yeni yönetici aydın kadro *devrim* sözkonusu olunca nasıl okadar gaflet içinde bulunabilirdi? Türk milletini sınıfsız saydıklarına ve bunu tekbir CHP kurmanın başlıca gerekçesi yaptıklarına göre herhangi bir Avrupa cumhuriyetini, diyelim, azsonra *medeni kanunu mecelle*mizin yerini alacak olan İsviçre'yi model almış olamazlardı. Fransa, Almanya gibi çok partili parlamenter rejimleri olan ülkeleri de düşünmüş olamazlardı. Demek ki, biryandan kayıtsız şartsız batılaşma kararı alınmış, biryandan da daha ilk adımda Batının politik rejimi yadsınmış bulunuyordu. Tamamıyla gelişmiş sınıfları gözgöre yoksayıp milleti bölüntüsüz, tüm bir varlık sayan *faşist* ve *nasyonal sosyalist* rejimler de daha ortada yoktu.

Bu durumda o kadar çok sevilen *devrim* sözcüğüne nasıl yer bulunacak, ona nasıl bir belirleme, tanımlama verilecekti? Devrim toplum yapısında, mülkiyet ve üretim ilişkilerinde köklü bir değişme anlamına gelemeyince, ister istemez dıştan bir gücün bütün topluma zorladığı birtakım yenilikler, reformlar olabilirdi. Dıştan gelen bu güç ise ancak bir kahramanın, kişisel isteklerini topluma zorla yada gönül rızasıyla kabul ettiren bir büyük lider'in iradesi olabilirdi. Tarihsel alınyazısı Türk Milletine böyle

bir kahramanı, hem de büyük bir cömertlikle bağışlamıştı: *Gazi Mustafa Kemal!*

İşte bu düşünce yönetici aydın takımını içine düşmüş gözüktüğü mantık çıkmazından kurtarıyor, hem de yeni Türk Devleti için yapılan herşeyi tekbir kişiye maletmek, hatta bu reformların herbirini ayrı bir devrim katma yükseltmek fırsatını veriyordu. Reformların tümü birden «Kemalizm» adını alacak, ayrı ayrı düşünülünce de «Atatürk Devrimleri» olacaktı. Bütün aydınlar Türk devrimine artık bu gözle bakacaklar, daha doğrusu bu yanlış deyimleri bilinçsizce kullanılan bir alışkanlık haline getireceklerdi. «İnkılap Kürsüleri» kurulunca Mahmut Esat Bozkurt gibi profesörler buna göre devrim felsefesi yapacaklar, tek - adam Mustafa Kemal'in yarattığı devrim türünü (Kemalizmi) gelmiş ve gelecek bütün örneklerin üstüne çıkaracaklardı.

Kemalizm büyük, çok büyük bir olaydı, çağ değiştiren, yalnız Türk ulusuna değil, tüm insanlığa yeni ufuklar açan, yepyeni değerler sunan bir devrimdi.

Peki neydi onlar, çağ değiştiren o yepyeni *değerler?*

Eğer hem Batı - Uygarlığına girmek, hem de sınıfsız toplum olmak iddiası ise -gerçeğe aykırı olduğu biryana- bu kendiliğinden oluşmuş, Türklere kaderin bir lütfu olarak sunulmuştu. Devrim böyle hazır bulup benimsediği bir *durum* ile nasıl öğünür, «Onu ben yaptım, bilinçli bir *eylem* olarak tarihe ben malettim!» diyebilirdi? Yok o gelecek için bir amaç, bir umut idiyse nerdeydi onun yolu yöntemi, ideolojisi?

Böyle sorularla uğraşmak «İnkılap Dersleri»nin amacı değildi, onu tekbaşına Mustafa Kemal'e maletmekti bütün dava. Mahmut Esat Bozkurt «Türk İhtilali» adını taşıyan koskoca ders kitabında yalnız bu konuyla uğraşmakta, tarihin bütün devrim örneklerini inceliyerek şu sonuca varmaktadır:

«İtalyan tarihçisi Guglielmoferrero Fransız İhtilalini başaranların sayısı 200'ü geçmez diyor. Bence bu bile fazladır, onlar 2 - 3 kişiyi geçmez. *Mirabo, Danton, Robespiyer.* Mirabo'nun başlattığı yangım 200 değil yalnız iki kişi yönetti. Bunun böyle olduğu devrimin Danton'un ölümü ile topallaması, Robespiyer'in ölümü ile de büsbütün kötürüm olup Napolyon'un kucağına düşmesiyle de anlaşıldı: Cumhuriyet İmparatorluk oldu!» (Bk. S. 84)

Gerçekten çağ - başı sayılan Büyük Fransız İhtilali için durum böyle olunca Türk Devrimi haydihaydiye birtek büyük adama maledilebilirdi. Büyük eserini yaratırken Mustafa Kemal Tanrı gibi yalnızdı; emirlerini yerine getiren hükümet memurlarından başka ortağı, yardımcısı yoktu.

Başarılı, başarısız bütün devrimler hep büyük liderlerin işi idi, bunun için Mahmut Esat'ın sayısız tarihsel kanıtları vardı. Başarısızlara bir örnek, Roma tarihindeki Spartaküs - köleler ayaklamşı idi. Spartaküs köleler ordusuyla Roma kapılarına dayamp hemen bütün İtalya'yı elegeçirdiği ve binlerce Roma aristokratını esir aldığı halde yine yenildi ve ezildiyse, bunun tek nedeni, önderler arasında patlak veren anlaşmazlıktı. Bu anlaşmazlık çıkmasa da Spartaküs başarıya ulaşsaydı, yalnız İtalya'nın değil, bütün dünyanın tarihi değişecek, insanlık bugünkü ileri aşamaya belki bin yıl önceden varmış olacaktı. (Bk. S. 132).

Buna karşılık Rusya'da komünist devrim başarı kazandı, çünkü Lenin feragatli, yiğit, zeki ve bilgili bir şefti; Mustafa Kemal'deki üstün erdemlerden birçoğu onda da vardı. Halk kitleleri onu çok seviyordu ve o iyi taktik de biliyordu. Gerekince şiddetli ve kesin davranıyor, gerekince geriliyordu. Ama bu ustalıklı davranışın, bu taktik hünerinin en büyük ustası yine Mustafa Kemal'di. O zamanı iyi seçtiği gibi çıkan hiçbir fırsatı da kaçırmazdı. Örneğin:

Birinci Büyük Millet Meclisi'nde beş vakit ezan okunur, cemaatla namaz kılınırdı. Oysa Atatürk Dumlupmar zaferini kazanıp Ankara'ya döndüğünde kendisini Meclis kapısında durdurup dua etmek istiyen imama çıkışmış, «Biz zaferi dua ile değil, Mehmetçiğin kam ile kazandık!» diye bağırarak imamı kovmuştu.

1871 Paris Komünü'nün başarısızlığı da (Karl Marx'-m da söylediği gibi) işçi önderlerinin zamanı iyi seçememesinden ilerigelmişti.

Sözün kısası, devrimleri milletler, halklar, sınıflar değil, olağanüstü yaradılışta büyük adamlar ve bunların çevresinde toplanan bir avuç idealist aydın yapardı, halklar sadece onların buyruğuna uyar, onlarm ardmdan giderdi.

Bu «Tek Adam» görüşünden pek birşey eksilmediği şimdiki devlet adamlarımızın, profesörlerimizin ve kalburüstü başyazarlarımzm bile «Atatürk Devrimleri» deyimini bırakmamış olmalarından bellidir. Bu yarı mistik büyük adamcılık yalnız geleneksel Türk yönetici sınıfına ve bu sınıfın okulundan yetişen ve biryandan da sınıf çıkarlarını gizlemiye çalışan bugünkü burjuva aydmlarına özgü bir haldir. Gerçekten *alaturka* bir dünya görüşüdür. Avrupa'-da yalnız materyalist, marksist tarihçiler değil, idealist felsefeden gelen aydmlar ve devlet adamları bile tarih olaylarını öyle büyük - adamların elinde oyuncak saymazlar. Tipik bir devlet adamımn, «Demir Şansölye» lakabıyla ünlü Bismark'm, hem de en güçlü bulunduğu bir anda, Alman Parlamentosunda söylediği şu sözler bu bakımdan ilginçtir.

«Baylar, saatlerini ileri alarak zamanm akışını hızlandırabileceklerini sananların budalalığma düşmiyelim. Beni desteklemiş olan olaylar üzerindeki kişisel etkim herzaman abartılmıştır. Bugün Almanya bütün cihana karşı koyabilecek durumda olduğu ve siz bana bütün gücünüzle yardım ettiğiniz halde bile benden 'Tarih - yapma'yı iste-

yemezsiniz. Lamba ışığına tutarak meyveleri daha hızlı olgunlaştırmak nasıl elimizde değilse, tarih olaylarını vakitsiz oluşturmak da öyle elimizde değildir. Buna kalkıştığımızda gelişmelerini engellemekten, onları bozmaktan başka birşey yapmış olmayız.»

Öykünmiye özendikleri Avrupa'nın sosyal bilimlerinden, toplum ve devrim anlayışından, başlangıçta bunca habersiz gözüken yönetici aydın takımı giderek biraz öğrendi, başlıca kavramları olsun zihninde doğru yere oturttu mu dersiniz? Yazık ki hayır! Batı usulü demokrasiye heves edildikten sonra C.H.P. - anadan doğan her yeni partinin tüm milleti temsil etme iddiası beslediği, sınıf partisi sayılmayı hakaret saydığı düşünülürse, aym yanlış tutumun süregittiği anlaşılır. 27 Mayıs'tan ve aşırı - sosyal *anayasadan* sonraki partileri bile parlamentoda Avrupa usulü sağlı - sollu oturtamazsımz, çünkü gerçekte hepsi de merkez partileridir. Eğer elden gelse onları yanyana değil, tiyatro galerilerinde olduğu gibi üstüste oturtmak gerekirdi. Bu sosyal kaynak darlığı onlar arasında ciddi hiçbir ilke ve program ayrılığı doğurmaz, onun için de aralarındaki çekişmeler post kavgasına benzer. Seçim kampanyasına yalmz birbirini yererek, daha doğrusu kişiden kişiye söverek girerler ve halka kuru vaitlerden başka birşey söyliyemezler. İktidarda başka davranır, muhalefette başka söylerlerse bundan hiç sıkılmazlar, çünkü hepsi her çeşit insam içine aldığı için kimseye belli ilkelere göre hesap vermek zorunda değillerdir. İktidar değişmesi onlar arasında galeri yada ranza değiştirmek anlamına gelir. Tek amaçları nüfuzlu şefler çevresinde kümelenip elden geldiğince çok *oy* toplamaktır. Onun için hangi partide daha çok seçim şansı görürlerse üyeler oraya geçer ve bu futbol kulübü değiştirmek kadar bile onur kırıcı sayılmaz.

Böylece *Demokrasi* Avrupa'da olduğu ğibi sosyal sınıflar arasında bir denge rejimi olmaktan çıkar, aym sını-

fm yada sosyal grubun politikacıları arasmda bir köşekapmaca oyunu haline gelir -Ve İsmet Paşamız çok partili açık rejim kurmakla boşuna öğünür. Bilimadamı çıkar ve der ki: Bu ülkede nasıl -rötuşlu cinsten de olsa- bir *Devrim* olmadıysa, tıpkı öyle, gerçek bir *Demokrasi* de daha olmamıştır! Bugüne kadar olagelen yalnız devlet yöneten profesyonel politikacı zümre ile mutlu azınlık dediğimiz kent ve köy ağaları arasmda bir *sömürme* ortaklığıdır.

Partiler konusuna birdaha dönmiyeceğimiz için C.H.P.'nin 27 yıllık baskı rejimi ile ilgili bir yanlış yargıyı da burada düzeltelim:

Eğer C.H.P. İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra bağımsızlığa kavuşan başka «azgelişmiş ülke»lerde olduğu gibi, komprador burjuvaziye, toprak ağalığına, aşiret ve kabile başbuğlarına, din esnafına, ağalara, mütegallibelere ve tefecilere, halk düşmanı bürokrat aydınlara ve benzerlerine karşı savaşan gerçekten halkçı ve devrimci bir parti olsaydı, 27 yıllık tekparti dönemi meşru olur ve sonra ansızm «Çok partili açık rejime» geçmek istemesi bir gerileme, devrimci yörüngeden sapma anlamına gelirdi. Ama C.H.P. uzun baskı döneminde devrimci, toplumu sosyal anlamda ilerletici bir rol oynamak şöyle dursun, burjuva - demokratik bir ortama bile kavuşturamamış olduğu için; profesyonel bir politikacı azınlığın elinde ve yalnız bir «mutlu azınlığın» yetişmesine çalışarak baskı rejimini sürdürdüğü için hem gerçek sosyal sınıfların, hem de özgürlüğe susamış aydınların nefretini kazanmıştı. Onun bu kısırdöngüden çıkarak formel de olsa bir parlamenter rejime önayak olması elbette ileri bir hareketti ve liderini «duvarlara bakamama» ayıbmdan kurtaracak bir eylemdi. Ama C.H.P.'yi tekparti döneminde de *Faşist* saymak yine doğru değildir, çünkü: Bilindiği gibi *Faşizm* bütün ekonomik kurum ve kuruluşların *korporatif* bir devlet örgütü içinde birleştirilip tekbir parti

yada devlet organlarınca yönetilmesi, çıkar çatışmalarının devlet aracılığı ile çözümlenmesi ve hepsinin sıkı bir koordinasyon düzeni içinde tutulması... demektir. Faşizm, yani korporatif devlet budur. Oysa C.H.P. ilk yıllarında alabildiğine liberal, hatta ekonomik ve mesleki örgütlenmelere karşı idi, öğretmenlerin bile «Birlikler» kurmasını hoşgörmezdi. Tarihinin ikinci aşamasında, yani ekonomik anlamda *devletçilik* etmek istediği 1930'larda meslek organizasyonlarına meydan verdi ise de, bunları da yine gerçek meslek ve smıf kuruluşları olarak değil, devlet ve parti makamlarına muhatap olabilecek yarı politik birlikler, birçeşit kredi kooperatifleri sayıyor, başlarına işten, ekonomiden anlamaz aylak kişiler, emekliler getiriyordu. Bilgiye, uzmanlığa önem vermemek, plan, program tanımamak yüzünden devlet düzeninin nasıl A'dan Z'ye bozulduğunu Refik Saydam söylemeden de bilmiyen yoktu.

Onun için Halk Partisi'nin dar ve kısır devletçiliğini, düşünce özgürlüğünü faşist usulü yasaklarla kısıtlamasını Faşizmin kendisi saymak, bilimsel temeli olmıyan bir yargıdır. Avrupa'dan gelen bütün öteki sosyolojik kavramlar gibi «Faşizm» sözcüğünün de içine, içeriğine dikkat etmeli, yersiz kullanmamalıdır.

■ *Yönetici Yada Seçkin Takım:*

Tarih sosyolojisinin yine Batı'ya uygun düşen ölçülerine göre her seçkin (elit) zümre - ister devlet yönetmekte olsun ister olmasın; ister parti şeklinde örgütlü olsun ister olmasın - belirli sosyal sınıfların ve grupların öncüsüdür, onların ekonomik temel çıkarlarını ideolojik ve kültürel biçimlere bürüyerek dile getirirler. Bu aydın takımı genel olarak zaten temsil ettikleri sosyal katlardan çıkmışlardır ve ister istemez onlara dayanır, onlarca desteklenip göze-

tilirler. Batıda bu egemen sınıflar için de, devrimci akımlar için de doğrudur. Burjuva katlarının kendilerine göre, işçi - emekçi sınıfların da yine kendilerine özgü seçkin zümreleri, öncüleri ve bunlarca dile getirilen ideolojileri, dünya görüşleri vardır.

Ama kolonilerde ve genel olarak sömürge ilişkileriyle büyük endüstri ülkelerine bağımlı ve şimdi «azgelişmiş, gelişmekte olan» denilen ülkelerde durum böyle açık ve aydınlık değildir. Buralarda ne belirgin sınıflar ve sınıf kavgaları vardır, ne buna uygun ideolojiler. Onun için de öncü zümreler, seçkinler de Batıdaki örneklere hiç benzemiyor. Gerçi Çombe ve Lumumba gibi örneklere bakılınca birinin emperyalistlerle işbirliği yapan yerli komprador burjuvazisinin, birinin de tam bağımsızlıktan yana olanların sözcülüğünü ettiği açıkça bellidir, ne var ki, tam bağımsızlıktan yana olmak, vaktiyle Türkiye'de de olduğu gibi, o öncü aydın kadronun sosyolojik durumunu belirtmiye yetmemektedir. Ülkeler ayrı ayrı gözönünde tutulunca yöneten yada önderlik eden aydın zümreler arasında öyle büyük ayrımlar ortaya çıkıyor ki, bunca çeşitli bilinçleri doğuran sosyal etkenleri tanımak pek güç, belki de olanaksızdır. Gandhi - Nehru tipi öncüler Hindistan'a, Mao - Çuenlay tipi önderler Çin'e, Atatürk ve İsmet Paşa tipleri Türkiye'ye, Nasır ve Ben Bella Mısır ve Cezayir'e, Castro Küba'ya... çok yakışıyor, hepsi de yurtlarını emperyalizm boyunduruğundan kurtarmış büyük adamlar; ama bunların dünyagörüşleri, devrim anlayışları, ulusal kalkınma idealleri arasında dağlar kadar fark var. Neden şu ve şu ülkelerin önderleri kalkınmayı, ilerleyip uygarlaşmayı, Batı uluslarının bugün içinde yaşadıkları kapitalizm düzenini benimsemiye çalışıyor da, şu ve şu ülkelerin yönetici kadrosu kapitalist olmıyan, hatta açıkça sosyalist ve komünist çıkış - yolları arıyor? Bu dünyanın *kapitalist* ve *sosyalist* olarak iki kampa ayrılmış olmasının doğurduğu körükörü-

ne bir öykünmeden, keyfi bir özenmeden mi ilerigeliyor, yoksa?..

Batı türü kapitalist rejim *burjuva* sınıflarının, Rus tipi sosyalist rejim de işçi sınıflarının temel çıkarlarına uygun olduğuna göre bu sınıfların ikisinden de yoksun olan «gerikalmışlar» o sosyal rejimlere nasıl öykünür, öykünürse bunu nasıl başarır? Bir azgelişmiş ülke olan Hindistan'ın kalkınma felsefesini yapan NEHRU «Amacımız *sosyalizm*'dir. Sosyalizmi yalnız daha iyi ve insanca bulduğumuzdan değil, bizim için başka çıkar yol görmediğimizden,» dediği halde kendisinin aslında Hint burjuvazisini temsil etmekte olduğunu biliyoruz. Hindistan'ın tuttuğu planlı kalkınma yolu şefin istediği gibi sosyalizme değil de, bizde olduğu gibi, devletçilik yolundan özel sektörcülüğe götürüyorsa bunun nedeni nedir? Atatürk'ün sınıfsız toplum ideali gibi Nehru'nun sosyalizm hevesini de boşa çıkaran hangi zorlu güçlerdir?

Bu soruları cevaplarım bulmak amacıyla ortaya atmıyoruz, bu iş ne bu yazıların çerçevesine sığar, ne de yazarın yeteneklerine. Bu kabataslak değinmelerle şunu demek istiyoruz ki: «Üçüncü Dünya» aydınlarına klasik Batının seçkin yada yönetici zümrelerinden daha önemli ödevler ve roller düşmektedir, onlar ne geçmişlerine, ne de toplumlarının baskı güçlerine pek bağlı olmaksızın *seçme* yapabilecek durumdadırlar. Onlara karşıkoyan, direnen güçlerin kökü dışardadır, global kapitalizmin koşulları içindedir. Bu kökü dışarda güçleri gereği gibi tammak ve kendi toplumlarına tamtmak, işte bu aydın takımlarına düşen büyük tarihsel ödevdir.

İmdi kendi yurdumuza ve onun yönetici yada seçkin takımına dönelim:

Türk seçkinler takımının niteliği, özelliği üstünde ne denli çok durulsa yeridir, çünkü tarihimizin kendine özgü koşulları içinde bu zümrenin yüklendiği sorumluluğu

kavrıyamamış yada becerememiş olması ile bugün çözüm bekliyen davalarımız arasmda sıkı ilişkiler vardır.

Geçen yazıda anlattığımız gibi, kurtuluş savaşımızın bütün şerefini de bu Osmanlı'dan geçme yönetici yada öncü sınıfa maletmek istiyen yazarlar var. Anadolu İhtilali toptan «asli unsuru asker ve sivil İTTİHATÇILAR olan bir karma - kadronun, bir aydınlar ekibinin başlatıp yönettiği ve başarıya götürdüğü bir *seçkinler* hareketi» sayılmaktadır. Halk gerek savaş sırasında, gerek reformlar döneminde başta subaylar (demek ki, Atatürk ve arkadaşları) olmak üzere aydın zümrenin ardından gitmiş, çok yerde de hatta zorla sürüklenmiştir. Doğru mu bu görüş?

Osmanh devletinin çökmesiyle yerini ve görevini yitiren, sudan çıkmış balığa dönen asker - sivil bir aydın takımı Anadolu'ya geçip kurtuluş hareketinin öncülüğünü üstüne almasaydı kendiliğinden başlamış olan direnme hareketi söner yada düşman çizmesi altında ezilir gider miydi? Başka bir deyişle ozamanki yorgun, kırgın, perişan Türk milleti kendi kucağından çıkardığı halk önderleri, milis başbuğlarıyla düşmanın üstesinden gelemez, *Serv* Antlaşması'm yırtıp bağımsız Türk Devletini kurmayı başaramaz mıydı? Geçen yazıda açık bıraktığımız bu sorunun cevabını burada vererek diyoruz ki:

Değerli askerlik bilgileri ve devletçilik hünerleriyle Anadolu'ya geçen son Osmanlı aydın takımının bir bölüğü kurtuluş hareketinin öncülüğünü yüklenmese, hele Mustafa Kemal gibi çok büyük bir liderin çevresinde bütün ulusal güçleri kolayca birleştirmese idi, Türk kurtuluş savaşı yine olur ve ergeç başarıya ulaşırdı; ama o zaman savaşlar çok daha kanlı olur ve çok daha uzun sürerdi.Böyle profesyonel ordu ve devlet kadroları bulunmıyan başka ülkelerin, özellikle Vietnam, Endonezya, Cezayir gibilerin, İkinci Cihan Savaşı'ndan sonraki kurtuluş kavgaları bu tezin parlak kanıtlarıdır.

Türk yönetici kadrosu üstüne düşündüklerimizi artık özetliyebiliriz:

1 — Çöken imparatorluktan artakalan asker - sivil bir aydınlar kadrosunun hazır bilgi ve deney haznesiyle ulusal kurtuluş savaşımızın başına geçmesi elbette çok iyi olmuş, zaferi kolaylaştırmıştır. Bu işin iyi, olumlu yanıdır.

2 — Ama bir de madalyanın tersyüzü, olumsuz yanı vardır. Bu durum Ankara hükümetini Osmanlı Hükümetinin bir uzantısı haline getirmiş, devleti *herşey,* halkı yalnız asker ve vergi veren *reaya kalabalığı* sayan kapıkulu zihniyetini oraya da bulaştırmıştır. Savaşta Anadolu halkıyla omuz omuza döğüşen ve çok kurban veren bu öncü aydınlar takımı barışı sağlayıp hükümet kadrolarına rahatça yerleşince eski hastalığına geri düşmüş, halktan kopup eski kısır devletçilik anlayışını yeniden ele almış, C.H.P. de eski «İttihat ve Terakki Cemiyeti»nin bir benzerini kurmuştur. Yeni hükümet merkezi Ankara'ya ve genel olarak Türk halk kalabalığına birtürlü ısınamamış, gözü gönlü İstanbul'da, bu kozmopolit Bizans şehrinde takılı kalmıştır. Falih Rıfkı'mn o renkli diliyle söylediği gibi, «Haydarpaşa ekspresine Ankara'nın bir tarafını halka ile iliştirmek mümkün olsa, koca şehrin bir çığ gibi yuvarlana yuvarlanan Marmara üstüne gelip adalaşacağına şüphe mi edersiniz?.. Bayramları Ankara'dan buraya bir sel gibi boşalan trenler, dönüşte, sanki yola dişli zincir geçirilmiş gibi, solukları kesilerek çıkarlar... Ankara gövdesinin 500 küsur kilometre bir boyundan sonra ağzı, kulağı, gözü ve burnu gibi değerli uzuvlarının bulunduğu başı İstanbul'dadır... İstanbul Cumhuriyet itibarlarının başlıca piyasasıdır.»

3 — Bu önderler ve seçkinler zümresinin Anadolu'ya geçtikten sonra da Osmanlı kalışının elbette derin tarihsel (Patron devlet - tebaa millet döneminden kalan) ve

sosyo - psikolojik (devşirme, enderun, kapıkulu eğitimiyle ilgili) nedenleri vardır. Bunları araştırıp bulmak, inceleyip eleştirmek bilimadamlarına düşen bir ödevdir. Başlıca liderlerin kişisel psikolojilerini incelemek, psikanalizlerini yapmak da yararlı olurdu. Ama bu ayrı bir konudur, uzun bir çalışma ve belki de ortaklaşa bir çalışmayı gerekli kılar. Biz burada ancak birkaç noktayı belirtmekle yetineceğiz:

a) Meşrutiyet partilerini, özellikle «İttihat ve Terakki» ile «Hürriyet ve İtilaf»ı belirli sosyal katlara, sınıflara maletmek için Yusuf Akçora'nın yaptığı ilginç denemeye rağmen, işbu yönetici aydın zümreleri köksüzdü, topluma organik bir şekilde bağlı değildi. Çoğu devletten aldığı ayhkla geçinen züğürt kişilerdi. Zenginleşenler de üretici sınıfları, emekçi halkı sömürerek olmaktan daha çok, devletten kopardıkları taahhüt işleri, ithalat - ihracat vurgunları, karaborsa dalavereleriyle varlıklarını edinmişler, gözleri buyüzden de devlete dikili kalmıştı. Bu yöntemi Ankara'da da bırakmıyacaklar, «Devlet eliyle özel sektörcülüğü» bir sistem haline getireceklerdi.

b) İmparatorluğun son seçkinler sınıfı ayrıca kendi içinde çok bölüntülü idi. Başlıca iki bölüğünden biri medrese kaynaklı, Batı düşmanı idi. İkincisi yarı - sömürge halindeki Osmanlı Devleti'nin okullarında yetersiz bir kafa formasyonu ve Batı hayranlığı ile yetişmiş yarı - aydınlardı. Bunların Jöntürkler kolu ile Türkçü - Turancı aydınlar kolu üzerinde şimdiye kadar yetesiye durulmuştur. Hepsini birleştiren nitelik köksüzlükleri, halka yabancı (kökü dışarda) ideolojiler beslemeleri idi.

c) İyi okumamış, esaslı kültür kazanamamış olmaları biryana, Osmanlı Devlet düzeni ve TANZİMAT ruhu içinde yetişmiş olmalarından ötürü ekonomik ve sosyolojik sorunlara hiç ulaşamamışlar, yabancı boyunduruktan kurtarmak istedikleri milleti sonra nasıl kalkındıracakları

üstünde hiç kafa yormamışlardı. Bu ödevle karşıkarşıya gelince şaşırmaları, bir yol ve yöntem bulamamaları sakınılmazdı. Oysa, diyelim, Hindistan gibi devlet geleneği olmıyan ve aydınları hep sömürücü devletin anayurt eğitim kurumlarında yetişen ülkelerde, bağımsızhktan sonra neyapacaklarmı uzun uzun düşünen, kitaplar yazıp plan ve programlar yapan liderler vardı. İngilizler çekilip Kongre Partisi iktidara geldiğinde Hindistan'ın devrim ve ilerleme felsefesi, hatta ekonomik kalkınma planları hazırdı. Nehru öncülüğündeki yönetici kadro bocalamadan işe girişti ve davası için her iki kamptan kolayca yardım sağladı.

ç) Yerli el - sanatları (manüfaktürü) yokolmuş ve bu, Avrupa'da olduğu gibi, bir ticaret ve endüstri burjuvazisinin doğuşuyla birlikte gitmemiş, yani sömürge statüsüne düşmüş olan Türkiye'nin kocamış kapitalizmi benimseyemiyeceğini, o yoldan kalkmamıyacağım, çünkü bunun için gerekli iç ve dış pazar şartlarının bulunmadığını bu kapıkulu devlet seçkinleri, bu köksüz aydın zümreleri dünyada anhyamazdı! Antikapitalist, antiemperyalist parolalar kullanmaları, hatta gizli - açık komünist partileri kurdurmaları, bunların ardında ciddi düşünceler beslediklerinden değildi; Şevket Süreyya Aydemir ile S. Selek'in kitaplarında okuduğumuz politik nedenlerdendi. Yoksa onlar kafaları ve gönülleriyle hep Batıya bağlı idiler, saldırganhklarını defetmiye çalıştıkları Batı devletlerini çok kızdırmamak için de ellerinden geleni yaptılar.

d) İşbu psikolojik tutum, yani Batıdan yana, Batıya dönük olma eğilimi onlarda kesin ve aydınlık tekbir düşünce doğurmuştu: Tanzimatçıhktan vazgeçip Batı uygarlığını olduğu gibi benimsemek! Buna *Devrim* (İnkılap) adını verecekler ve bunun altında da bildiğimiz sığ, soya reformları anhyacaklardı. Değil toplum yapısında, mülkiyet düzeninde köklü değişim ve dönüşümler yapmak, bu-

günkü anlamda bir toprak reformunu bile akıl edemeyişleri bundandır. Oysa Türkiye'nin en muhtaç olduğu *devrim* bu idi ve bu gerçek bir ulusal burjuvazi yetiştirmenin de ilk şartıydı. Köhnemiş, soysuzlaşmış eski feodal düzeni kökünden sökmedikçe Türkiye kapitalist düzende de hiç ilerliyemezdi, dört onyıl sonra da ilerliyemeyişinin başlıca nedenlerinden biri yine budur.

Öncü aydın takımının bilinç alanına birtürlü gireme-yen, ama daha elverişli koşullar içinde girebilecek olan oldukça yüzeyde düşüncelerdi bunlar. İkinci Cihan Savaşı'ndan sonraki uluslararası şartlara benzer bir durum olsaydı Türk yönetici kadrosunun belki gerçekten halkçı birtakım sosyal reformları akıl etmeleri umulurdu; ama göğüslerine kurşun gibi çöken Osmanh mirası ve başka türlü bilinçdışı sosyal etkenler onların ufuklarını iyice daraltıyor ve yeteneklerini kısıtlıyordu.

Şimdi de kısaca onlara değinelim.

İlkin birkaç kavramı belirtelim.

■ *Sosyal Bilinç ve İdeoloji*

İnsanlar genel olarak ekonomik ilişkilerin bilincine varmazlar, üretim ilişkilerini yöneten yasalar onun için bilinç ve istem dışında, daha doğrusu bağımsız kalır. Ama bu onların ideolojik üstyapı kuruluşlarına yansımasına engel olmaz: Hukuk, politika, ahlak, din, felsefe, bilim ve sanat dallarında toplumun belirli bir gelişim uğrağının maddesel gerçekleri bilimle keskinleşmiş gözlerden kaçmaz izler bırakır. Ancak unutulmasın ki, bunlarda biryandan tarih ve gelenekten yansıyan etkilerin, öteyandan gelecekle ilgili yönelim, eğilim, umut ve ideallerin de önemli yeri vardır. Başka bir deyişle sosyal ilişkiler ekonomik ilişkilerle bitmez. Bunların yanısıra insandan insana -eşyanın ara-

cılığı olmaksızın- biteviye tekrarlanarak huylar ve ahşkanlıklar doğuran başka sosyal ilişkiler de vardır: Ailede, sosyetede geçerli inançlar ve görenekler gibi; devlet gücünün kullanma biçimi demek olan politika eylem ve işlemleri gibi; ekonomik temel yapı ile doğrudan doğruya ilgili olmıyan hukuk kuralları, kanun düzenleri gibi... Bu çeşitten sosyal ilişkiler zihinlerde birtakım düşünceler, inançlar, psikolojik yatkınlıklar doğurur. Bu karmaşık düşünceler işlenip sistemleştirilmiş olursa ona *ideoloji* denir. Bu sosyal düşünceler ile birlikte sürekli alışkanlıklar ve bunlara bağlı ruh halleri, davranış özellikleri, coşku tarzları bulunur ki hepsine birden *sosyal psikoloji* adı verilir. Bunlar bütün bir topluma özgü olabileceği gibi sınıf ve sınıf guruplarına da özgü olabilir. Sosyal ilişiklerle psişik sosyal davranışların tümüne birden sosyal bilinç (alanı) denir.

Bu karmaşık sosyal bilinç unsurlarından kimileri belli bir üretim biçimi için zorunludur. Diyelim, kapitalist bir toplum düzeninde üretim araçlarının mülkiyetini elinde tutan sınıfların bu ayrıcalıklarını hukuk ve politika yollarından koruyan devlet iktidarı ile aynı durumu haklı gösteren din, ahlak ve felsefe düşünceleri (ilkeleri) bu aradadır. Feodal düzende köylülerin derebeğlerine (senyörlere), yada (Asya - tipi kuruluşta) TİMAR ağalarına (zemindarlara, sahibi - arz'lara) saygı duyması, boyun eğmesi gibi.

Sosyal ilişkilerin üretim ilişkileri dışında kalan bölüğü ile belli bir üretim türünün varlığı için gerekli (zorunlu) sosyal bilincin tümüne birden *ideolojik üstyapı* diyoruz. Ekonomik üretim tarzıyla ideolojik üstyapının bütünü *sosyal kuruluş* yada *sosyal rejim* adını alır.

Sosyal kuruluşta her değişiklik sosyal ideolojide hemen gözükmez, eski kuruluştan (üretim ilişkilerinden) gelen unsurlar, kalıntılar daha uzun süre durur, tutunur. Üstyapının ekonomik temele uyma süreci üretim ilişkilerinin yeni üretim güçlerine uyma sürecinden açıkça daha çok

zaman ister. Yeni üstyapı, - unsurlarını geçmişin ve günün sosyal ilişkilerinden, sosyal düşüncelerinden ve sosyo - psikolojik davranışlarından aldığı için- eskisinin damgasını taşır, başka deyişle her ideoloji geçmişin, dünün renklerini gösterir. Nitekim aynı kapitalist üretim ilişkileri İngiltere ile Fransa'da aym ideolojik üstyapıyı doğurmamıştır: İngiltere'de *Puritenlik* şeklini alan bir Hıristiyanlık akımı süregiderken Fransa'da maddeci ve özgür bir felsefe doğmuştur, çünkü yeni üstyapının üstüne kurulduğu *tarihsel* TEMEL bu iki ülkede birbirinden ayrı idi. Yine aym nedenden ötürü burjuva devrimi Fransa'da Feodalizmin tüm üstyapısını çökerttiği halde, İngiltere'de bu iki çeşit üstyapı birbirine karışmıştır.

İdeolojik üstyapının gelmekte olan, beklenen, istenen sosyal ilişkilerin ve sosyal düşüncelerin (ülkülerin) etkisinde kaldığı da çok görülür. Belirli bir topluma özgü üstyapı kurum ve kuruluşlarının, kanunlarının o topluma imrenen, öykünen toplumlarca aktarılabilmesi, benimsenebilmesi bundandır. Ne var ki, bu *özenme* ancak bu yeni toplum aym gelişme yolunda ise, yani temel ekonomik yapısıyla o topluma yaklaşmakta ise olumlu bir sonuç verebilir.

Geçmişin halde süregiden etkisini belirtmek istiyen K. Marx «Bonapart'ın 18. Brumeri» broşüründe şöyle diyor: «Ölmüş kuşakların gelenekleri yaşıyanların beyinlerine son derece ağır bir baskı yapar. Bunlar kendilerini ve nesneleri değiştirmiye, yeni birşey yapmıya çalıştıkları zaman bile, yani *Devrim* bunalımlarında dahi, geçmişin ruhunu kaygı ile çağırırlar(...) Luther apostol *PAUL* maskesi taktığı gibi, 1789 Devrimi ilkin Roma Cumhuriyeti, sonra da Roma İmparatorluğu kılığına bürünmüştür. 1848 devrimi ise 1789 Büyük Fransız Devriminin gülünç bir özentisinden başka birşey değildir. Yeni bir dil öğrenmiye başlıyanın anadilde düşünüp düşündüğünü yeni dile çevirmesi gibi.»

■ *Sosyal Gelişmenin Dialektik Süreci:*

Bir sosyal kuruluştan ötekine geçiş süreci, ilkin o toplumda birtakım yeni gelişmelerin olmasına ve bunların eski biçimlerle çelişip çatışmasına bağlıdır. Daha sonra bu çelişmeleri ortadan kaldırmak için, kaldırmıya doğru bir *uyma* süreci başlar. Çelişmelerin meydana çıkması ve ortadan kalkması yoluyla oluşagiden böyle bir değişme ve gelişmeye *dialektik süreç* denilir. İnsanoğlu kendi yarattığı maddesel ortamım değiştirirken ogünedeğin uymakta olduğu davranış biçimi ile değişmenin doğurduğu yeni koşullara uyma çabası arasmda bir gerginlik, bir çatışma başgösterir. Bu çatışma ve çekişme üretim güçleri belli bir aşamaya varınca ortadan kalkarsa da asıl büyük dialektik çatışma ancak bir sosyal devrim ile, yani üretim araçlarının eski mülkiyet ve üretim ilişkilerini olduğu gibi koruma çabasında olan sosyal sınıfın alaşağı edilmesi ile ortadan kalkar. Devrimsel ortam meydana gelmişse o zaman kurulu düzene uygun üstyapı ile daha önceki sosyal kuruluşların kahntıları bir yanda, gelecek sosyal kuruluşun üstyapısının (ideolojisinin) filizleri öbür yanda olmak üzere sosyal bilinçte keskin bir bölünme olur, sağ - sol kavgası, sınıflar - arası bir ideolojik vuruşma başlar. Bu kavga uzun sürer ve gerginlik çok artarsa silahlı vuruşma, kanlı devrim sakınılmaz olur ve tutucu güçlerin barajının yıkılmasıyla sonuçlanır.

Ancak devrimler hep böyle olumlu sonuçla bitmez. Tarihte üretim güçlerinin gerilemesi, uygarlığın, kültürün çökmesi ve duraklaması ile bitenler de çok görülmüştür. Bu eski güçlerin (sınıfların) zafer kazanmış olması demektir. Ozaman toplum ya duraklayıp yerinde sayar (Eski Çin ve Hindistan gibi), yada geriler ve çöker (Eski Mısır ve Mezopotamya uygarhklarında olduğu gibi).

Kesintisiz bir ilerleyiş ancak *Rönesans*'dan sonra Batı

uygarhğında ve dolayısıyla bütün dünyada görülmüştür, çünkü mallarm ve üretim güçleriyle sosyal düşüncelerin ahşverişi bütün dünyayı kapladığından bir yerde meydana gelen bir sosyal devrim bütün toplumları etkilemekte ve büyük devletler arasmdaki askeri - siyasi denge sayesinde ezilmekten kurtulmaktadır.

Oskar *Lange'ye* dayanarak(*) verdiğimiz bu bilgilerin ışığı altında gözümüzü yine kendi toplumumuza çevirelim:

Genel Kural A — Asya - tipi sosyal kuruluşlarda, yani başlıca üretim aracı olan toprağm devlet mülkiyetinde bulunduğu üretim biçiminde sosyal bilincin bütün ağırhğı aym zamanda işveren (patron) demek olan *devlet* üstündedir. Bunun politik anlamı devletin saltık güce sahip olması, despotluğudur.

Özel Kural a — Osmanlı Devlet kuruluşu Asya - tipinin yalmz bir türüdür.

Genel Kural B — Asya - tipi toplum yapısındaki *Doğu* devletlerinde toplumsal genlik ve gönenlik zamanları despotik monarşilerin, merkezden yönetimin en güçlü olduğu zamanlardır. Despotik devlet yönetimi dış etkenler (yenilgi, yayılgı ve talan gibi), iç nedenler (Hanedan kavgaları ve benzerleri etkenler) ile sarsılınca devletin gördüğü bütün baymdırlık işleri, sulama bentleri ve kanalları, büyük tarım işletmeleri bakımsız kaldığmdan üretim azalıp açlık ve yoksulluk başlamaktadır. Eski İran'da, Mısır ve Mezopotamya'da, Hindistan'da durum böyle olmuştur.

Özel Kural b — Osmanlıda durum aşağı - yukarı aymdır. Bundan birkez daha anlaşılmaktadır ki, eski *Timar* sistemi sömürge sistemiyle gelen kapitalizmden çok daha iyi idi, daha insancıldı.

Genel Kural C — Üstyapı, yani sosyal bilinç alam,

(*) **Bk: Ekonomi Politik, Çev: Muvaffak Şeref Ataç Kitabevi.**

doğası gereği ekonomik temele uyarsa da ortaya çıkan yeni üretim güçleri ve bunların gerektirdiği yeni sosyal ilişkiler öylesine zayıf olabilir ve toplumun bütününü etkilemekten uzak kalabilir ki, eski sosyal bilinç öğeleri hemen hiç değişmez. Tarihsel olarak meydana gelen bir toplumun üretim ilişkileri dışında kalan yada gelişmemiş çeşitli üretim biçimleri dolayısıyla bilinç alanına karmakarışık yansıyan birçok bilinç motifleri vardır. Kimi zaman bu türden üstyapı öğeleri (bilinç motifleri) yeni kuruluşun üstyapısında büyük rol oynyabilirler.

Özel Kural c — Asya - tipi üretim biçiminin sadece bir türü olan Osmanlı devlet düzeni TANZİMAT'dan buyana hızla bozulduğu ve yerini sömürge tipi kapitalizm aldığı halde yönetici aydın takımında eski Devlet - Reaya anlayışının süregitmesi, hatta Ankara hükümetinde Devlet ve sınıfsız toplum biçimine girmesi bundandır.

Genel Kural Ç — *Din* gibi ekonomik temeldeki değişmelere daha kolay direnen sosyal kurumların sosyal bilinç alanında, ideolojide oynadığı önemli rol de unutulmamalıdır. Örneğin: Antik sosyal kuruluşun çöküş ve dağılışı sırasında bu duruma uygun üstyapının bir parçası olarak ortaya çıkan *Hıristiyanlık* sonra ortaçağ feodal düzeninin üstyapısı haline gelmiş, kapitalist burjuva düzeninde de yine öteki üstyapı öğeleriyle kaynaşarak tutunabilmiştir. Sosyalist kuruluşun ilkzamanlarında da yaşamaktadır.

Özel Kural ç — *İslam* dini için de aym şey söylenebilir. Asya - tipi üretim biçimine uygun olarak doğan, hatta bu tip toplum düzenini en iyi sistemleştirip Şeriat - Hukuku haline getiren bu *din* sonra islam ülkeler anormal koşullarda kapitalizme geçmiye zorlanınca şaşırıp sarsılmış, ilerlemiye engel sayılarak, özellikle Türkiye'de diriliğinden çok şey yitirmişse de, başka islam ülkelerinde, özellikle Arap dünyasında, Sosyalizm ile daha kolay bağdaşacak gibi gözükmektedir.

Genel Kural D — Bir sosyal bilinçte yalnız geçmiş kuruluşların üstyapısından süregelen kalıntılar değil, gelecek sosyal kuruluşun üstpayısma girecek tohum ve tomurcuklar da bulunur. Hıristiyanlık gelecek feodal düzenin üstyapısına uygun olarak doğmuştu. Bunun gibi, kapitalist düzende de birçok sosyalist düşünceler filiz halinde bulunur.

Özel Kural d — Tanzimat'çıların ideolojisi, nice karışık ve oportunist olursa olsun, aslında Batı uygarlığını ve dolayısıyla sosyal düzenini almak yönünde idi. Eğer kapitalist düzen yalnız yıkarak, sömürgeleştirerek değil de ulusal bir ekonomi yaratarak gelse idi, Tanzimatçı ideoloji gittikçe güçlenip aydınlanacak, daha sonra tam bir burjuva ideolojisi ve politik anlamda bir parlamanter demokrasi şeklinde olgunlaşacaktı. Bu ister yavaş yavaş, uysal bir gelişme ile olsun, ister azçok fırtınalı eylemlerle oluşsun, ortaya gerçek bir sosyal devrim çıkmış olacaktı; çünkü bu gelişim bir Türk burjuvazisi yaratmış olacağından, bu yeni sınıf büyümesinin belli bir anında devlet düzenini, üstyapı kuruluşunu muhakkak kendi yararına değiştirecekti. Bu normal gelişme olanağından yoksun kalan Osmanlı Türkiye'sinde yapılan bütün yenilik denemeleri, «Tanzimat» çabaları buyüzden bir kalkınma, ilerleme, uygarlaşma tarihi değil, sakınılmaz bir şekilde bir «Yarı - sömürge oluş tarihi» olacaktı.

Böylesine ters bir gelişme, bir sosyal yıkılma Saray ile Medrese ocaklarından yetişen iki çeşit, ama ikisi de sosyal kökten yoksun aydın gurubunun hiçbirinin bilinç alanına gerçek nedenleriyle yansıyamazdı. Buna yalnız koyu bilgisizlikleri değil, kafa yapıları değil, sosyal köksüzlükleri de engeldi. Her iki aydın takımı birşeylerin bozulup dağıldığını görüyor, karanlık önsezilerle tedirgin oluyor, ama olanbitenin sırrına hiç mi hiç akıl erdiremediği için birbirine kızıyor, boş laflarla tartışıp kıyasıya düşman olu-

yordu. İki ideolojik yön arasında başhyan bu kıyasıya düşmanhk -Yeterli bir toplumsal gelişme her ikisini de aydınhğa kavuşturmadığı için- eski bulanık ve onun için de çok hınçh olan niteliğini günümüze kadar korumuştur. Üstelik aynı «gerikalmışhk» koşulları kendine güvensiz iktidar zümrelerini daima fikir ve sanat hareketlerine karşı kuşkulu ve korkak yapıyor, bunları önlemek ve boğmak için zamana uygun bir baskıyı göze aldırıyordu. İktidardan yana veya karşı olsun, böyle bir aydın takımından sosyal sorunların özüne nüfuz etmek, onları anlayıp çözümlemek beklenemezdi tabii.

Atatürk kuşağı da işte böyle bir sosyo - psikolojik ortamda yetişmişti. Gerçi bu kuşak kurtuluş savaşını kazanıp gerici grubun baş desteği olan saltanatı devirmiş, medreseleri kapatıp şeriatçı aydın zümresinin kökünü kurutmak istemişti, ama şeriatçılığın sosyal tabanını temizlemedikçe, ağalığın kökünü kurutacak bir toprak reformu yapmadıkça o zihniyetin birgün yine hortlıyacağım ve ergeç kendisine «aydın din adamı yetiştirme» fikrini benimseteceğini düşünememişti. Düşünemezdi, çünkü kendisi de hasmının sadece antitezi, tersyüzü idi; tek ve yalınkatlı bir ideoloji düzeyinde kalacak, üyelerini artık Anadolu halkından devşirse de yine Osmanlı - Bizans - Makiavel karışımı bir kafa yapısından kurtulanıyacaktı.

Buna karşıhk şeriatçı zümre yalnızca sinmiş, dinleniyor, hangi kıhkta ve hangi parolalarla yeniden ortaya çıkabileceğini düşünüyordu. Dışarda arap medreseleri, içerde çeşitli şeriat yuvaları genç din aydınları yetiştirmekten gerikalmıyordu zaten. Zaman ilerledikçe onları Türkçü - Turancı gericilerle birleştirecek parolalar da bulunacak, Atatürkçü aydın zümresinin iktidarı -demokrasi sayesinde- içinden fethedilecekti. Bu sızmalardan sonra artık iş kolaydı, halkı aldatmak ve hasımlarını ürkütüp paniğe uğratmak için kurnaz şeriat kafası kırk türlü çare bulurdu. Yeri-

ne göre Ticani ve Nurcu olur; yerine göre almancı yada amerikancı olur; sosyalizm ve komünizmle savaş maskesi takarak bütün ilerici aydınları tedirgin ve perişan eder ve daha korkuncu: Dış kaynaklardan yardım alarak devlet iktidarına yukarı emin adımlarla yükselirdi!

42 yıllık Cumhuriyet döneminden, 27 Mayıstan ve «sosyal devlet anayasasından» sonra da daha kara ve karanlık güçlerin tehdidi altında isek, demokrasicilik oyunu ile alaturka bir Faşizmin kucağına doğru hızla düşüyorsak, bunun sosyolojik anlamda gerçek nedeni Tanzimat ile girdiğimiz çıkmazdan hâlâ kurtulamamış, yani Türkiye'yi ne Kapitalizm, ne de kapitalist olmıyan yoldan kalkmdırıp ilerletememiş olmanızdır.

Duran düşer, demiş atalar. Bu, toplumlar için de doğrudur.

NOT: Yazı serisi hakkında Savcılıkça «Komünizm Propagandası yapıldığı» iddiasıyla dava açıldığı ve dava sonuçlanmadan Emin Türk Eliçin öldüğü için 6 - Ok ilkelerinin eleştirisi tamamlanamamıştır.

EK BİR

Köycülük Üzerine Dr. Reşit Galip'in Bir İncelemesi

1 Köycülük

Yazan: Dr. Reşit Galip
Yazılış tarihi: Ekim 1336 (1920)
Yayımlıyan: Emin T. Eliçin

Anadolu'yu, Türk'ü kurtaracak yol nedir? Görülüyor ki, herkesten fersah fersah gerideyiz. Avrupa'lıları biryana bırakahm, kendi yurdumuzda bile Türk'den başka unsurlar, daha refahlı, daha mutlu yaşamakta, hayat yolunda bizden daha bilgili ve becerikli bulunmakta, canpazarında bizden daha çok muvaffak ve muzaffer olmaktadırlar. Yurdumuzun çeşitli unsurlarla meskun herhangi bir kasabasında Türklerle Türk - olmıyanlar arasında en basit bir karşılaştırma yapıldığı zaman derhal Türklerin aleyhine büyük bir fark belirir. Gerçeği ne görmekten, ne de söylemekten korkmıyahm. Hekimlikte Alkoloitler denilen ve KAFEİN, KOKAİN, STRİKNİN, DİJİTALİN... vb. gibi maddeleri kapsıyan bir sınıf ilaçlar vardır ki, herbiri en müthiş zehirlerden olduğu halde tıbbi dozlarında kullanılınca çok yerde en umutsuz görünen hastaları ölümün pençesinden kurtarırlar. İçinde bulunduğu durumdan ve hangi akıbete doğru gittiklerinden haberli olmıyan uluslar için

de gerçek böyledir, yani sosyal - alkoloitlere ihtiyaç vardır. Gerçi acı, gururumuz için öldürücü, fakat muhakkak ki, tadılmıya layık şifa verici bir devadır. İzzetinefsimizi hırpalamaktan korkmıyalım ve bu devadan içelim.

Türk ve müslüman olmıyan unsurlarla karışık yaşadığımız kasabalarımızda hıristiyan mahallelerini evlerinin temizliği ve badanalı oluşu, sokaklarınm temizliği, halkmm sağlığı, gücü, neşesi ile derhal seçiyoruz. Bunlar aile hayatlarında kurup sürdürdükleri sevgi ve mutluluktan tut, okul eğitimlerine ve bizimle birlikte aynı çarşılarda işlettikleri ticaret yerlerine varıncaya kadar herşeyde bizi imrendirecek durumdadırlar. Onlarm papazlarında bizim ülemamızdan daha fazla bir din gayreti, onların öğretmenlerinde bizimkilerden daha ciddi bir eğitim - öğretim aşkı, onların gençlerinde bizimkilerden daha derin bir ulusal ruh, daha yüksek bir kaabiliyet, onların zenginlerinde bizimkilere kat kat üstün bir iyiniyet var. Tarımda, tecimde, sanatta onlar bizden başarılı... Yanyana iki toprak parçasından Rum köylüsünün işlediği parça daha verimli oluyor, yanyana iki dükkanda Rum bakkal daha çok kazanıyor, daha çabuk ilerliyor. Yanyana iki demirciden Rum olan daha becerikli çıkıyor, daha ince iş yapıp daha çok müşteri tutuyor...

Şu en basitlerini seçmiye önem verdiğimiz misallerle bile gün gibi açığa çıkan bu fark nedendir? Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür derler, onun için mi durumu böyle görüyoruz? Hayır, bu benzetme ancak acı bir tebessüm doğurabilir. Gülünç benzetmelerimizi, güzel tebessümlerimizi başka zamana saklıyalım; ırkımızda eksik olmıyan zekanm kısırlığma sebep olan etkenler nedir, bizi ilerlemekten alıkoyan, koparılıp atılması, çözülüp açılması gereken bağlar hangileridir? Bunları öğrenmek zorundayız.

●

Cihan barometresinin ibresi düşe düşe büyük fırtınaların üzerinde durdu. Ulusları yöneten hükümetler bu fırtınalara yakalanmış tekneler gibi dalgaların bir altında, bir üstünde bocalayıp duruyorlar. Fırtınaların kastı onları batırmak, doymak bilmiyen denizlere gömmek, tarihe karıştırmaktır. Tehlike muhakkaktır, fakat o kaptanlar yine burunlarının doğrusundaki selamet limanına, bütün kaza geçirenlere sükun ve rahat vaadeden ıhman koya girmezler. Fırtına bolşevizm hareketi, gemiler emperyalist ve kapitalist hükümetler, selamet limanı demokrasi ve sosyalizm inancıdır. Yüzyıllarca önce J. J. Ruso'nun kırlardaki bir demet ot arasına bıraktığı küçük kıvılcım Lenin ve Troçki'lerin körükleriyle zorbalık dünyasını yakan, dünyayı kızıl bir ışıkla aydınlatan koskoca bir yangın halini almıştır. Gözümüzün görmek için gereksindiği ışık bu ateşte, buz tutmuş soğuk kalbimizi ısıtıp çalıştıracak enerji bu ateştedir. Rusya işçi ve köylüsü fuzuli efendi ve hakimlerinin ellerindeki yaldızlı, süslü egemenlik asasını almış ve onların sırtlarında parçaladıktan sonra bir tekme ile bu efendileri kapısından koğmuştur. Bütün cihan işçi ve köylüsü, muvaffak olsun olmasın, bu amaca doğru yürüyor. Bizim bu evrensel coşup taşma karşısında durum ve tutumumuz nedir? Biz bu dünyanın sakinlerinden değil miyiz ki, depreminden müteessir olmuyoruz? Açık ağzımız ve şaşkın gözlerimizle neyi bekliyoruz? Acaba köylümüzün hiçbir hakkı gaspedilmemiş, geçim ve refah sebeplerinden hiçbiri elinden alınmamış mıdır? Bütün hayatında kuru bir ekmekten başka nasibi olmıyan, bazan onu dahi bulamıyan bu en çaresiz insan neyinin geri istiyeceği bir hakkı olmamak mümkün müdür? Şüphesiz olacaktır. Öyleyse en zorlu tokmakları kendi başımıza inen büyük ve kanlı çatışmalar karşısında köylümüzün duygusuz, bilgisiz, ilgisiz kalmasının sebeplerini bulup açığa çıkarmak gerekir. Türk yurdu ancak Türk köylüsünün dünyada olup bitenlerle ilgilenmiye

başladığı vakit kurtulacaktır. 5 - 10 kişiden ibaret bir parti kurarak meseleyi olupbitmiş sayıyoruz. «Mesleki temsil» tartışmalarım ortaya atmakla proleteryanın hakkmı kendi eline teslim etmiş olduğumuzu sanıyoruz. Oysa nasıl kullanılacağı, ne yolda yararlanılacağı bilinmiyen bir hak yok sayılır, kapanm elinde kalır.

Biz köylümüzü olaylarla ilgilendirebilir, onu haklarınm neler olduğunu ve nasıl elde edileceğini anlıyacak mertebeye çıkarınayı becerebilirsek işte ozaman köylüyü ve köylüye dayanan memleketi kurtarma imkanına kavuşuruz. Köylü «Açıkgöze sadaka yok!» diyecek hale gelmedikçe bizim partilerimiz de halkm meşru mümessilleri sayılamazlar... Bütün köylü ve halksever kişilerin altında toplanacakları birtek bayrak, bütün güçleriyle açıp savunacakları birtek çalışma yolu vardır: Sosyal köycülük!

Ohalde soralım: Köycülük nedir?

■ *Köycülük*

Güstav Löbon ulusların psikolojisinden bahsetmiştir. Ferdi inceliyen «İnsan Fiziolojisi» uluslara da uygulanabilir. Bioloji ilminin esasını hücreler teşkil eder. Metafizik masallar ancak zeka gösterisi yapmak yada yapanları bilmek istiyenleri memnun eder. Bugünün ve yarmm gerçek felsefesi *hücrede* saklıdır, basit bir hücrenin dokusu içinde bulunur. Hücrenin menşe ve mahiyeti anlaşıldığı dakkada BİOLOJİ'nin gelecek Arşimet'i «buldum, buldum!» diye bağırarak laboratuvarından dışarı fırlıyacak ve doğanm sırları meydana çıkacaktır. Mikroskopun yapılış tarihinden ve MİKROBİOLOJİ, PATOLOJİK ANATOMİ ve DOKULAR bilimlerinin gelişmeye başlamasmdan beri TABİBLİK nasıl amprizm'den kurtulmuşsa, aym yollardan hücrenin araştırılmasmdan beri de hayat - felsefesinin gözü açılmıştır. Herşeyi görmek için bugün yetmiyen ışık yarın

yeterli bir düzeye çıkınca binlerce yıldan beri *Felsefe* adı altında toplanan ve çok bilip çok yanılan insanların boşuna karanlıklarda aradıkları «Hakikat» bulunmuş olacaktır. Biz herhangi bir örgeni tamam anlıyabilmek için nasıl *hücre*'yi araştırmak zorunda isek bu *ulusu* anlıyabilmek için de öylece halkını ve halkının en basiti olan köylüsünü anlamak zorundayız. Körelmeye, irileşmeye yada herhangi bir dönüşüme uğrıyan örgende nasıl *sebep,* belirtilerini gözlemlediğimiz organın hücrelerinde ise, soysuzlaşan bir ulus veya onun kurumu olan hükümette de soysuzluk sebebini halkta ve özellikle köylüde arıyacağız. Sebebi ortadan kaldırdığımız anda *belirti* ile birlikte *maraz* da yok olacaktır. Milyonlarca hücreler sinir merkezlerini ve çeşitli sinir merkezleri *beyni* teşkil eder. Beyin ancak bu tarzda bir oluşuma, sağlam hücrelere, sağlam merkezlere sahip olursa görevini yapabilir: Görür, işitir, duyar, düşünür ve karar verir. Bir ulus için de böyledir. Hücreleri, merkezleri bulunur ve bunların tümü ulusal zekayı meydana getirir. Hücre bozuk ve soysuzlaşmış ise ulusal zeka ve kaabiliyet sönmekte demektir; hücrenin yardımına koşmalı, ona yeni bir dirilik, yeni bir hayat vermelidir. Yoksa örgen sendeler, zayıflayıp düşer, nesil yokolur; vazife tarihe kalır. Hücre gerekli besini almış, büyümesi için gerekli şartları bulmuş mudur - ohalde organ diridir, gelişmiye ve büyümiye yeteneklidir.

Bir kere böylece örgendeki hücrenin, ve ona kıyasla, bir ulusta en basit şekiller olan köylülerin büyük hayati önemini takdir ettikten sonra bize düşen iş nedir? Köylüye kadar inmek, onu bir hekim gibi muayene etmek, zaaf ve marazın nerede olduğunu bulmak, sebeplerini belirliyerek tedavi yöntemini tesbit etmektir. İşte köycülüğün kuramsal tanımlaması bundan ibarettir.

Anadolunun ve bütün Türklüğün geleceği yoksul ve sefil köylerin, yaş ve havasız izbelerinde ve karanlık kulü-

belerinde unutulmuş bir halde cançekişiyor. Bunu oradan kurtarmak, ışık, sıcaklık ve bakıma kavuşturmak gerekir. Bunun için de daha önce söylediğimiz gibi, başkentleri ve büyük şehirleri bırakarak köylere sokulmak, sihirli kutunun anahtarını saklı olduğu yerde arayıp bulmak gerekir. Başkentlerin, büyük şehirlerin yurdun geleceği üstüne yaptığı bütün siyasal, sosyal ve düşünsel savaşlarının nasıl konudışı dedikodulardan ibaret olduğu asıl ondan sonra anlaşılabilir.

Bizim bu yazdıklarımız, salt bu bakımdan hareketle doğrudan doğruya köylüler arasında geçirilmiş birbuçuk yıllık hayatın sağladığı gözlemlerin sonucu olmak bakımından ilgililerin dikkatini üstüne çeker sanırız.

■ *Anadolunun Sosyal Yapısı*

Anadolu demek ağa demektir - ağalık nedir? — Ağaların gücü ve nüfuzu nerden gelir? (Sermaye ve hükümet) — Sermayeyi nasıl kullanırlar? — Hükümeti nasıl alet ederler? — Zeki diplomatların inancı — İstipdat ile Meşrutiyet dönemlerinin Anadolu için bir farkı var mı? — Devrimler şimdiye kadar neden başarılı olmadılar ve köyciülük yoluna girmiyen devrimci bir hareket neden bundan sonra da başarılı olamaz — Köylü neden şikayetçidir? — Toprağına sahip değildir ve borçludur.

■ *Anadoluda Halk Sınıfları*

Büyük Fransız devrimi orada *aristokrasinin* saltanatını yıktıktan sonra nasıl *burjuvaların* kapitale dayanan ağalığı başlamışsa, bizde de daha hiçbir tarihçimizin önem verip incelemediği benzeri bir devrim gelip geçmiştir. Yurdun neresine gidip araştırsanız, hangi bucakta sorsanız çökmüş, yokolmuş bir derebeyi soyunu size haber verirler.

Bu derebeylerin varlıkları, örgütleri sözde olmayıp gücüyle, kuvvetiyle, fermanı ve imtiyazıyla, kendi adamları ve düşmanlarıyla birlikte yaşamış, döğüşmüş, bölgesini yüzyıllarca hükmü altında tutmuş, kendilerine bağlı tuttukları insanları köle gibi kamçı altında çalıştırarak bir lokma ekmekten fazlasını ellerinden almış ve bu fazla ile kuleli konaklar, şatolar, hanlar ve saraylar yaptırmış ve bütün anlamıyla (derebeğce) yaşamış bir hakimiyet rejimidir. Bunların henüz unutulmamış, dilden dile gezer menkıbeleri vardır. Hangi köylüye sorulsa dedesinden dinlediğini nakledebilir. Bu da birçeşit asılzadelik rejimi idi. Gerçi KONTLUK, BARONLUK gibi rütbeler bu deyimlerle yoktu, ama hükmettiği bölgenin büyüklüğüne, askerin miktarına ve nihayet memlekete yeni bir düzen ve zihniyet getirmek arzuları revaç bulduğu sırada hükümet derebeğlerini ortadan kaldırmaya karar vermiş ve biryandan bunların zulmünden bizar olan köylünün yardımı, biryandan da heryerde maharetle uygulanan yoketme usulü sayesinde beğler birbirine düşürülerek zamana göre yeni bir düzen kurulabilmişti. Fakat tıpkı Avrupa'da olduğu gibi, kılıç ve mızrak zorbalığı yerine daha iğrenç olan bezirganlık ve simsarlık zorbalığı geçmiştir. İşte şimdi Anadolu'da yaşıyan ve köylüyü kıskıvrak bağlıyan yeni zorbalığın kaynağı budur. Araştırılınca görülür ki, şimdi «Eşraf» diye anılan zümre hep eski derebeğlerinin ortadan kalkmasıyla onların yerini almış, bin zulüm ve oyunla biriktirdiği sermayeye köylüyü esir etmiş, ama hep doğruluk taslıyan murabahacı şer adamlarından ibarettir. Bugün Anadolu'da yaşıyan halk sınıflarından birincisi şimdi Eşraf dediğimiz, köylünün ise Ağa adını verdiği bu murabahacı zümrede tanıyoruz. Orta - sınıf diyebileceğimiz ikinci sınıf halk ise memurlar ile kazancıyla şöyle böyle geçinen zanaatçılar olup bunlar da ağaların, eşrafın dalkavukları ve yardakçıları olarak geçinirler, varlıklarını ancak böylece koruyabilirler; yoksa te-

pelenirler. Üçüncü sınıf, kayıtsız şartsız ağaların pençesinde ezgin ve bitkin yaşıyan köylü tabakasıdır.

Şimdi bu üç sınıf arasındaki ilişkileri ele alabiliriz.

■ *Ağa Nedir?*

Türkiye'de *ağa* demek, sermaye ile yalan ve düzenin doğurup büyüttüğü «Mediokrasi»nin bir üyesi demektir. Ağalar saltanatını inceliyebilmek için en iyi gözetleme yeri bucaklardır. Köylerde tek tek ağalar vardır ve bunlar da genel olarak önemli kişiler değildir. Vilayet ve *Liva* merkezlerinde aynı ağa egemenliği vardır ve daha kodaman ağalarca temsil olunur.

Bu şehir ağalarının ilkbakışta yaptıkları etki çok hoştur. Bir bucağa ilk girişinizde size «...Eşrafından Hacı Filan efendi, ...Eşrafından filanzade filan efendi...» diye bir takım insanları tanıtırlar. Abani sarıkları başlarında, tesbihleri ellerinde, sakalları göğüslerinde bu adamların hemen ellerini öpmek istersiniz. Anadolu saflığı, müslümanhğı, konukseverliği, ilkel faziletleri üstüne şurda burda duyduğunuz şeyler kafanızda bir geçit yapar. Büyük şehirlerin pisliğini, ikiyüzlülüğünü, ahlaksızlığını biliyorsunuz. Buna karşılık önünüze çıkıveren bu yeni ortamın zihninizde yarattığı sadeliği, bakirliği, içtenliği sizi etkiler, gönlünüzü kazanır; ılık bir süt banyosuna girmişsiniz gibi tatlı bir duygu çinde «Ooh! Ne mübarek, ne mesut adamlar!» dersiniz. İyiliğe, güzelliğe, saflığa dair bir idealiniz vardır. Abani sarığı başında, tesbihi elinde, sakah göğsünde bu sayın ağada bu ideali gerçekleşmiş sanırsınız. Ertesi gün çarşıya çıktığınızda onu dükkanında görürsünüz. Aman bu dükkan!.. Tahta bir kutu kapağında iki okka kil denilen toprak ve birbuçuk kıyye (1/2 okka) tuzdan başka malı olmıyan bu dükkan sizi şaşırtır. Adam bunlardan ne kazanır, diye düşünürsünüz ve onun cahilliğine, saflığına...

acırsınız. İşini genişletse, biraz manifatura, biraz şundan bundan alıp koysa da daha çok satış yapsa... Bundan kolay ne var, diye bir sürü düşüncelerle ona öğütler vereceğiniz gelir; ama ardından «Elkanaati kenzün layüfna, (kanaat tükenmez haznedir)» hikmetini hatırlayıp adamcağızın kanaatkarlığa dayanan duygularını incitmeyim, diyerek susarsınız. Zaten söyleseniz bile alacağımz karşılık «Allaha şükür, geçinip gidiyoruz!» gibi susturucu ve tartışmaktan kaçan bir söz olacaktır. Zenginliğinden, hazır servet yediğinden sözetseniz, «Efendi, balık gölüne göre büyür, böyle küçük ve körfez yerlerin zenginliğinden ne olacak, Allahın verdiği ile idare oluyoruz,» der. Bu küçük felsefeler, bu kestirme cevaplar gönlünüzü daha çok kazanır; zavallı adamların dünyada hiçbir şeyden haberleri yok, diye acmgan düşüncelere dalarsınız. Eğer tam o sıra işiniz bitmiş, ordan ayrılmışsanız Anadolu üstüne en yanlış fikri edinmişsiniz demektir. Her gittiğiniz yerde safça, eksik, yanlış dolu gözlemlerinizi anlatır dursunuz. Siz aldandığınız gibi, birçoklarını da aldanışa sürüklemiş olursunuz. Oysa gerçek bundan bambaşkadır. Bu, tıpkı bir Anadolu köyünün uzaktan ve yakından ayrı ayrı görülmesine benzer. Bir ovanın ortasından giderken çepeçevre sırtların eteklerinde, canlı, verimli, dinç ağaç kümeleri arasına sıkışmış bir köy görürsünüz. Uzaktan giden bir yolcu gözüyle bakarak içinizde bir özlem uyanır, elimden gelse de şu köyde birkaç ay gürültüsüz, sessiz bir hayat geçirsem, diye kalbinizde bir arzu çırpınır. O imkanı elegeçirir de emelinize kavuşursanız sizin için hayal kırıklığı hazırdır. Uzaktan bir cennet parçasını andıran o köy gerçekte içine oturulmaz murdar, sefil, beş - on ahırdan ve birçok gübre yığınlarından ibaret bir süprüntü yuvasıdır. İçine girdiğinize bin pişman olarak ve uzun zamanlar süsliye süsliye biçimlendirdiğiniz kuruntu köyü artık biryana atıp unutarak oradan kaçarsınız. İşte ağalarımız, abani sarıkla-

rı başlarında, tesbihleri ellerinde ve sakalları göğüslerinde sayın ağalar da tıpkı böyledir. Ne var ki, burada bırakıp kaçmak, unutup atmak sözkonusu olamaz. Tam tersine sabırla derdin bütün nedenlerini ve belirtilerini inceleyip eleştirmek gerekir.

■ *Ağaların Gücü Ve Nüfuzu Nerden Gelir?*

Ağa bu memleketin bir ferdinden başka birşey değilken bütün köylüyü pençesine alabilmek için kullandığı gücü ve nüfuzu nerden buluyor? Bu güç ve nüfuz iki kaynaktan doğar: Biri *sermaye,* öteki *hükümet...* bunlar ağanın arabasına koşulmuş bir çift gürbüz attır, dörtnala giderler ve ağayı başarıdan başarıya, zaferden zafere ulaştırırlar. Gerçekten hükümet ağaların elinde çok elverişli bir araç, bir oyuncaktır.

Bizde gelenek olmuştur, büyük memurların daha küçüklere verdikleri başlıca emir ve öğüt eşraf ile hoş geçinmektir. Bir memur eşrafın işine yaramıyacak bir yol tuttu mu, ölümü hazırdır; ya azledilir, ya başka yere sürülür. Bunların nicelerine tanık olduk. Bir bucakta ağaların en büyük öğüncesi «Biz 20 yılda 40 müdür attırdık,» sözüdür. Bu nakarat, her gelen müdüre alttan alta duyurulur. Gerçekten bu sözlerin söylendiği bucakta, hiç irtikap etmez, iyiniyetli bir müdür yalmz ağalara alet olmadığı için dört ay sonra azlonuldu. Sonderece namuslu, hamiyetli, cesur, alçakgönüllü, elmas kalbli bir candarma subayı vardı; aldığı emir üzerine 1314, 1316 doğumluları toplamıya başlamıştı. Ağalardan birinin oğlu da alınacak. Ağa bütün yalan - dolan güçlerini kullanıp oğlunu kurtaramadığını görünce birgün bahis tutuşup şahadet parmağını öfkeyle ağzına götürdü ve tükrüğü ile duvara bir çizgi çekerek «İşte buraya yazıyorum, bir aya kalmaz o subay burdan gider,»

dedi. Hâtiften gelmiş gibi akseden bu nida doğru çıktı. Ne yaptı, ne işledi bilmem, fakat bir ay tamam olmadan subay palaspandıras berbat bir yere değiştirildi. Ağanın oğlu kurtuldu. Eşrafı küçümsiyen bir kaymakam daha garip bir şekilde atılmıştı: Eskimiş, yıpranmış bir fahişe sabah namazı elinde bir dilekçe ile kaymakamın evine yollanıyor. Beş dakka sonra da kadın «Müslümanlar, yetişin; ırza geçiyorlar!» feryadı ile evden dışarı fırlıyor. Tabii tertip üzerine eşraf ve birtakım halk da sabah namazına gitmek için kolları sıvalı yoldan geçerken -sözde tesadüfle-, feryadı işitip duruyorlar, derhal kadının ağzından bir dilekçe düzüp savcılığa veriyorlar. İşten elçektirilen biçare memur iki sene sefil ve perişan mahkemelerde süründükten sonra kadın hakikatı itiraf edip müfteri cezasına çarpılıyor ama olayın tertipçisi olan eşrafa hiçbir şey olmuyor ve onlar yeni kaymakamları avuçlarının içinde, işlerine eskisi gibi devam ediyorlar. Ağaların alçaklığına delil olacak bundan daha yeni ve daha rezilce misallere Anadolunun her yerinde, her an raslanabilir. Bunları yalnız köylerde sanmamalıdır. Vilayetlerde valiler bile zorbalar elindedir. Herhangi bir vilayet merkezinde Mehmet bey, Hasan bey... adı altında anılan kişilerin yalnız unvanları değişmiştir. Bunlara: «Evet, sizi pek iyi tanıyoruz, bundan 30 yıl kadar önce bey değil ağa adını taşıyordunuz,» diyebilirsiniz. Zaten onları *bey* yapan biziz, köylü onlara yine *ağa* der. Ağalık, zorbalık ruh ve zihniyeti onlarda eskisi gibi ve yine herhangi bir bucakta olduğu gibi, değişmeden yaşamaktadır. Hükümet, İçişlerinden Eğitim işlerine, Evkafından Tapusuna... hep bunların elindedir. Zihnimizde hakimlerin bağımsızlığı, adalet vicdanı gibi deyimlerle hayali, şairce bir varlık olarak tasarladığımız *adalet işleri* de eşrafın elinde ve etkisindedir. Bir köylü ağaya, ağalara boyun eğmedi mi, herhangi bir mesele için mahkemeye düşünce muhakkak kaybeder. Ağanın himayesinde bulunan

hasmı muhakkak kazanır. Köylü ağasına yaranmaz, hoşgörünmezse her kapıdan koğulup, her işten zarar edeceğini çok iyi bilir. Ağalar işte böyle hükümeti kullanarak köylüyü idare ederler.

■ *Ağanın Sermaye Gücünü Nasıl Kullandığına Gelince:*

Bu büsbütün bir faciadır, asıl boyunduruk, asıl dizgin bu gücün elindedir. Her bucağın köyleri bucak merkezindeki 3 - 5 ağa arasında bölüşülmüştür. Bunlar en büyük Avrupa sarraflarını bile hayrette bırakacak dolaşık, karmakarışık yollar, içinden çıkılmaz dalaverelerle köylünün çevresinde ağlar örerler. Herbirinin bir kara kaplı alacak-defteri vardır. Köylünün adı biryol bu alacak defterine geçti mi, işi bitmiştir; o köylü ağanın çemberine girmiş, boyunduruğunu yüklenmiş demektir. Ta «93 Harbi»ne giderken cebine harçlık koymak için öküzlerini satan ortahalli bir köylünün dönüşünde yeniden işe başlamak için ağadan borçlandığı, zamana göre, bir - iki yüz kuruştan ibaret bir parayı, durmadan taksit ödemesine rağmen, o köylünün oğlu o ağanın varisine hâlâ ödeyip tüketememiştir. Tam tersine tarla ağaya geçmiş, nerden geldiği bilinmez yed borçlar girtlağa çıkmış, köyün hali - vakti yerinde olan bu ailesi sırf bu borç yüzünden ağanın kölesi, adi rençberleri, vereceği bir lokma ekmeğe bakan sefil hizmetçileri haline gelmiştir. Bu hal Anadolu'da anlatılması çok güç korkunç bir facia halindedir. Bu adi ve iğrenç bezirganlığın, islam dininde de yeri bulunmıyan bu kırk kere yahudice murabahacılığın ne tarzda oluşagittiğini, köylüyü nasıl yere vurduğunu açıklamak için bir örnek daha verelim: 40 dönüm tarlası ve gerekli donatımı olan köylü Mehmet dayı bucak merkezine gelir, eşraftan Hacı Musa efendinin dükkanına iner; biraz tuz, bir çift çarık ve birkaç ufak - tefek

alır, ama cebinde ödiyecek hazır parası yok. Ağa atılır: Bukadarcık şeyin lafını mı edersin Mehmet dayı, dursun, sonra harmanda ödersin!

— Hay Allah razı olsun senden ağa!

Harman zamanı gelince ağa heybesine beş - on arşın basma, birkaç yemeni, yazma koyarak beygirine biner, Mehmet dayının evine iner. Fatma kadın basmayı, Ayşe gelin de yazmayı beğenir. Yenilip içildikten sonra hesap görmiye sıra gelir. On kuruşluk alışveriş yirmi gösterilmiş olduktan başka miktar da beş - altı seksene varmıştır. Basma, yemeni, yazma ve şeker de eklenince toplam artmıştır. Mehmet Dayı işin farkında değil. Borcu kaça çıkmış ve kaç kilo buğday tutmuş ise hemen harman yerinde ölçer, ağanın anbarına gönderir.

— Mehmet Dayı sakın üzülme, ne vakit elin daralır, işin düşerse bana geliver, Allah kerim, ne olacak, insan insana daima lazım olur.

— Hay Allah razı olsun senden ağa!

Ve böyle uğurlaşıp ayrılınır. Mehmet Dayı işin farkına varmamıştı ama tam kış ortasında zahire anbarının dibi görününce gözü faltaşı gibi açılır. Yeni ürüne daha çok zaman ister. Her yıl yeten buğday bu yıl bir kısmı ağaya verilmiş olmasından dolayı yetmemiştir. Ne yapsın şimdi? Veresiye alışverişin acısı Mehmet Dayının yüreğine işler, ama ne çare, olan oldu, şimdi açlıktan ölmemek için buğday lazım. Günlük yiyecekten kısılarak bir süre idare edilir, ama birgün son taneler de tükenir.

— Ağa, bu yıl nedense zahireyi çabuk tükettik, senden başka bize bakacak kim var? Biraz birşey vermez misiniz?

— Beş - on kile buğdayın lafı mı olur Mehmet Dayı? Haydi gidin, anbardan Mehmet Dayıya ne kadar istiyorsa ölçüp verin!

— Hay Allah senden razı olsun ağa!

Mehmet Dayı ağanın oğlu yada uşağıyla anbara gelir,

nekadar olsa köylü değil mi, açgözlülüğü tutar, bedava alıyormuş gibi ihtiyaçtan fazla alıp yükletir ve köye döner. Sıkıntı geçmiş, herkesin keyfi gelmiştir. Bol bol yenilir içilir, hatta kasabaya inildikçe, deftere yazılmak üzere ağanın dükkanından, mintanlıklar, başlıklar, dizlikler satın alınır. Eşeğin yuları, semeri yenilenir.

Köy kahvesinde: — Mehmet Dayı, tüyü düzüp gidersin maşallah, peri haznesine mi çattın, nedir? diye takılanlara Dayı gülerek karşılık verir ve ağanın dostu olmakla öğünür. Ufaktefek hükümet işlerini de yine ağa sayesinde kolayca gördürdüğü için Mehmet Dayı büsbütün hoşnut olur. Sonunda yine hesap görme anı gelip çatar. Zahire ailenin geçimine bu yıl hiç yetmez ve üç ay daha erken tükenir. Ama yardımsever ağası vardır Dayının. Borç artık bir çığ gibi büyümektedir, öyle ki üç yıl sonra köylünün tarlasının yarısı ağanın eline geçmiştir. Onun hesabına sürülüp ekilir. Sonra bir çelme daha, tarla tüm ağanın olur ve Mehmet Dayı topraksız, ağanın hesabına çiftçilik eden, onun lütfu ile yaşıyan, gırtlağına kadar borçlu bir köle olmuştur artık.

— Üzülme Mehmet Dayı!

— Allah razı olsun Ağam!

Ama bu sözlerin anlattığı sahnede önemli bir psikolojik değişme vardır: Ağa artık yumuşak yüzlü, hayırsever davranışlı değildir, tersine, sert, mağrur, küçümseyici ve inatçıdır. Aradaki farkı nihayet anlıyan Mehmet Dayının yüreği acı ile, giderek kinle dolar, çünkü herşeyin baştanberi bir tuzak, tarlasını elinden kapmak için kurulmuş bir tuzak olduğunu kavramıştır. Yazık ki iş işten geçmiş, evdeki hastalıklı karısının ve çocuklarının ölümü kalımı bu adamın keyfine bağlı bir durum meydana gelmiştir. Onun zenginlikten ve hükümetten aldığı gücün ne yenilmez birşey olduğunu sezer. Ağalar, bu ağulu örümcekler, köylüyü işte böyle yakalar ve emerler. Onun kolunu kırıp kanadını

yolduktan sonra da «İşte şimdi benim istediğim kuşa benzedin!» derler. Keyfle nargilelerini içip karakaplı deftere bir köle daha geçirmiş olduklarına sevinirler.

Köylü kayalarına saplandığı bu uçurumun derinliğini göremiyecek, sezemiyecek derecede hayvan ve akılsız mıdır gerçekten? Asla! Bununla beraber hangi köylüye «Sizin ağa nasıl adamdır, iyi midir?» diye sorsanız hemen cevap verir: «Allah için, müslüman adamdır, iyidir hoştur,» diye öğer. Bu hem ağadan korkmalarından, hem de size güvenmediklerindendir. Biz geçirdiğimiz köy hayatının ilk sekiz ayında köylünün ağzından hiçbir kelime alamadık. Zaman geçip herkesle daha iyi anlaştıkça, en önemli sırların bile açılmasından sakınılmıyacak bir dostluk kurdukça asıl dertleri öğrenmiye ve yaraları açan burguyu tanımıya başladık.

Ağalar ırz ve namus meselesine pek önem verirler, oysa kendileri hiç de namuslu değildirler. Bin türlü gayri meşru çareye başvurup askerlikten kurtulduktan sonra bütün harp süresince ancak kazanç peşinde koşmuşlar ve biçare halkın derisini yüzmüş oldukları gibi, hemen heryerde asker ailelerine sarkıntılık edip hatta, -söylemekten sakınmıyahm- onların açıklarından canavarca yararlanarak genç kadınlarını hamamlarda oynatmışlardır. Zavallı köylü, bu yurtta bir karış toprağı bile bulunmıyan sen, vatanı savunmıya koşuyorum diye, birinde buzları ayaklarını donduran, birinde güneşi beynini yakan cephelere koştun, yedi kat cennetin alamayacağı kadar çok şehit verdin; topla öldün, acından öldün, yorgunluktan öldün, hastalıktan öldün! Aslında neyi savundun sen? Namusunu mu? O namusu düşman değil, geride altın seccadesinde yangelen zorba çiğnedi. Vatanı mı? Onda senin hiçbir hakkın yoktur! Herşey, herşey, sen de birlikte, herşey zorbanındır. Senin bu ülkede biricik nasibin gelip geçen zorba hükümetlerinin hırsız ve zalim jandarmalarının kamçısıdır!...

Haydi bir düşman daha gelmiş, İzmir'i alıyor, yine silaha sarıl, koş, tepele, zenginlerin çiftliklerini, seni soyup çıplak ve sefil sokağa atan zorbaların huzur ve rahatını savunmak gerek! Al şu silahı, koş ve gerekse gerekmese öl! İşte hem Seferberlik sırasında, hem Mütarekeden sonraki ulusal savaşlarda -birzamanlar okadar utanç verici olan- ordudan kaçma olaylarının nedenini burda aramak gerekir. Köylü kendisine verilen emirlerdeki insafsız hitapların gerçek anlamı ne olduğunu, kendisinin kimin hakkını savunmak için öne sürüldüğünü anlamıştır. Biz nedense kendimizi çok akıllı, köylüyü de hayvan bildiğimiz için hep yanılmakta, aldanmaktayız. Bunu kavrıyabilmek için köylüye inmeli, ona güven verdikten sonra dertlerini ve şikayetlerini dinlemeliyiz. Onun neden kendine yakışan bir yiğitlikle savaşmadığını işte ozaman anlarız.

Ağalar din ve şeriat işlerine de pek önem verirler Oysa kendileri zındıktır. Beş vakıtta çarşıdan geçerek büyük kalabalıklar halinde abdest, huşu içinde namaz kıldıklarına bakınca insanın hayran olacağı gelir. Ama onların ruhuna iyice girdiniz mi, ortaya yine bir çeşit bezirganlık çıkar. Namazı niyazı bir hesap meselesi haline getirmişlerdir... En softalarından biri birgün şu itirafta bulundu:

— Bu namaz meselesinde iş var. Ne çıkar, günde beş - on kere yatar kalkarım, eğer Cennet varsa kazanırım, yoksa ne kaybederim? Hem biz namaz kılmasak halk bizi tutmaz.

Gerçekten namaz sayesinde kendilerini «müslüman adam, beş vaktında, Allah yolunda,» diyerek saydırırlar ve bu saygıyı sömürür, kötüye kullanırlar. Bizdeki zorbalığın baş ilkesi aldatma ve kandırmadır. Seni, beni, esnafı, köylüyü, memuru, hükümeti, hatta kendi kendilerini ve (Haşa sümme haşa!) Allahı aldatırlar. Bilir misiniz, bunlar nasıl zekat verirler? Çok ilginç bir meseledir: Kimsenin adını vermiyelim, zaten heryerde kullanılır bu usul. En zen-

gin, en dindar görünen eşrafm nasıl zekat verdiğini bilenler bilir, bilmiyenler okusun:

Ağa enaz yediyüzelli lira zekat borçludur. Ama bunca parayı nasıl versin, yediyüzelli parça olur da yine vermez! Peki, Allahm buyruğu ne olacak? Bir kolayını düşünür ve «Hilei Şer'iye» imdadma yetişir: 750 lirayı bir çıkıya sarar ve bunu yarım çuval buğday, arpa ve daha cömert olmak isterse pirinç içine sokup gizler. Sonra çok fakir olan molla Hüseyin'i çağırıp şöyle der:

— Molla Hüseyin, şu çuvalın içindeki benim zekatım, sana veriyorum, aldm kabul ettin mi?

— Allah geçmişlerini Cennete kavuştursun ağam, aldım kabul ettim; Rabbım da kabul etsin!

— Peki, kabul ettin. Şimdi bunu mu istersin, yoksa parasmı mı?

— Ağam bizimkiler pirinç yiyemez, parasını verirsen tuz alırım, soğan alırım.

— Bunun içinde altı okka pirinç var, çabuk koş, okkası kaça satıldığım öğren de gel!

Bilmiyerek böylece Tanrı'yı aldatmıya alet olan zavallı molla Hüseyin, pirincin piyasasını öğrenip döner ve hepsi mesela üçyüz kuruş ediyorsa ağa eline beşyüz sıkıştırır ve her ikisinin hoşnutluğu arasmda İslamm beş şartmdan biri ve belki en önemlisi olan zekat da yerine getirilmiş olur. Bu düzenle zekat borcuna gitmekten kurtarılan 745 lira ağanm okşayıcı eliyle yine eski yerine indirilir, yatırılır. Ağalar işte böyle müslümandırlar. Onlarm taptıkları paradır. Eğer hepsi para ile ölçülebilseydi -hiç şüphe yok;- bütün farzlar böyle bir «Hilei Şer'iye» ile hükümsüz bırakılacak ve tüm Dini Mübin bu haysiyetsiz insanların elinde bir kandırmaca haline gelecekti.

İşlerine yarıyacağını umdukları bir aydma rastladıkları zaman ağalar çok ilerici görünürler. Ama aslında ilerilik ve uygarlığm amansız düşmanıdırlar. Onlar yaman, kendi

işlerinde gerçekten ustadırlar. İşlerine gelecek en küçük bir zerreyi bile çok uzaklardan sezer ve seçerler. Çıkarlarının gericilik ve gelenekçilikte olduğunu çok iyi bildiklerinden her yenilik denemesine karşı öyle engeller çıkarırlar, öyle kurnazca saldırılar düzenlerler ki doğrusu önlerine oturup siyaset dersi alınsa yeridir. Usta çarıklı - diplomatlardır. Bunlarda görülen okul ve kültür düşmanlığı bundandır. Eski zaman derebeğleri, Timar ve Zaamet erbabı, hiçdeğilse bir cami, bir çeşme, bir medrese yaptırırlarmış, Tanzimattan sonra ortaya çıkan şimdiki zorbaların böyle hayır işleri yaptığını gördünüz mü? Bir tane duyulmuş, görülmüşse hemen deftere geçirilmeli, çünkü dikkate değer bir olaydır! Şimdikiler okul açmayı değil, kapatmayı düşünürler. Bu onların öğrenim ve eğitimin değerini bilmediklerinden midir? hayır, okadar aptal değillerdir, tabii. Kendi çocuklarını okuturlar, liselere, hatta Avrupa'lara yollarlar. Fakat köylünün, kendilerinden aşağı saydıkları ve hep aşağıda tutmak istedikleri halkın okuyup uyanmasını istemezler. Burada tanık olduğumuz bir olayı anlatarak konuyu aydınlatalım:

Önemli bir bucak merkezinde resmi okul yok. Onbeşonaltı yıl önce bir öğretmen ayda kırk paradan ibaret azıcık bir ücret karşılığında Rüştiye durumunda bir okul açıyor. Üç - dört yıl içinde buradan yetişen gençler bucakta sivriliyor, nerdeyse bir İdadi o. Okul çıkışlı derecesinde yetenek gösteriyorlar. Halk memnun, ama ağaların ve bazı zorbaların hoşuna gitmiyor bu hal. Bu öğretmeni atmak için bir kulp bulmak gerek. Öğretmen namuslu, doğru, erdemli... Gözeçarpan hiçbir kusuru yok. Ne yapsınlar. Pek dahice bir çare düşünüyorlar. Her yerde okulun yararı, eğitimin iyiliği üstüne konuşmalar yapıyor, parolalar yayıyorlar ve ağalar her mahallede bir okul açtırıyor. Biraz propaganda ve biraz baskı ile çocuklar buralara dağılınca asıl öğretmenin elinde çocuk kalmıyor, gelirinin yüzde doksan eksil-

mesi yüzünden geçinemez olan zavallı öğretmen birkaç ay daha dişini sıktıktan sonra ağaların maksadım anlayıp onlara lanet okuyarak bırakıp gidiyor ve maksat böylece elde edilmiş olduğundan okullar kapanıyor. Özel bir öğretmenden ders alan ağa çocukları dışında kasabanın çocukları sokağa dökülüp serseri oluyor. Dolap gerçekten ustaca değil mi? Memlekette bu habis zihniyet yaşadıkça hangi yönetim ve rejim gelirse gelsin, ruhunu köylünün dertlerinden almıyan hangi devrim olursa olsun, esaslı, olumlu ve mutlu sonuçlar vermez!

■ *Sonuç*

Sözü uzatmak gerekmez. Söylediklerimiz ne istediğimizi yetesiye belirtmiştir sanırız. Ağaların elverişli bir bucağın kaza olmasına, yalnız memurların sayıları artıp rütbeleri büyüyerek kendi nüfuzlarını gölgelemesinden korkarak, onbeş yıl karşıkoymaları; bir un fabrikasını, kendi köhne değirmenlerinden köylüyü uzaklaştıracağı için, binbir oyunla kapattırıp müteşebbislerini kaçırtmaları, kız okullarım alçakça iftiralarla durmadan lekeleyip verimsiz bırakmaları... gibi saymakla bitmez kötülükleri anlatmak mümkün değildir. On tane Balzak yetiştirsek bizim zorbalar saltanatını anlatıp bitiremezler. Bunlar birer büyük derttir. Ulusu gerçekten kalkındırmak istiyen her hükümet buna bir çare aramak zorundadır. Herhalde şuna kesince inanmalıdır ki, hükümetle köylü arasında, ilerleme ve eğitim düşüncesiyle bütün gücünü bilgisizlik ve yobazlıktan alan zorbalık arasında duran bu ağalar sınıfı kaldıkça hiçbir ciddi uyarma çabasının köylü halka kadar varmasına imkan yoktur. Herşeyden önce aradaki Çin duvarı yıkılmalı, çıkarını salt tutuculukta gören eşrafın inatçı direnişi kırılmalıdır. Cihanın büyük akımlarına bakalım ve kendi yönümüzü bir an önce belirliyelim.

Ulusları harekete getirmek ve yürütmek için bir ideal gereklidir. Namık Kemal'in yüce vatan heyecanıyla dolu yazılarından köylümüzün haberi bile yok ne yazık ki! Kaldı ki, bugün edebiyat ile şişirilmiş soyut kavramlarla ulusal hareketler, esaslı devrimler doğurmak da olacak iş değildir. Başta bulunanların enerjisi halk kitlesinin yardımı ile birleşirse tükenmez bir güç kaynağı olur. Halkın ve en büyük sınıf olan köylünün bağrından çıkacak bir devrimin ancak iki esası olabilir:

1 — Senetsiz, kanunsuz bir şekilde köylüyü borçlandıran karakaplı defterleri yok etmek, yani halkı borç köleliğinden azat etmek.

2 — Büyük toprakları dağıtıp köylüyü kendi payına sahip kılmak. Bu, sermaye ile hükümet nüfuzuna dayanan ağalık zihniyetini, zorbalığı yokedecektir.

Seve seve döğüşüp düşmanı yurda sokmıyacak olan asıl ordu işte bundan sonra meydana gelecektir. Türkiye'yi kurtarmak, ilerilik ve uygarlığa kavuşturmak için biricik çıkaryol budur. Birden yapılacak bir darbe ile zorbaları ortadan kaldırabiliyor, köylüyü kurtarabiliyor muyuz? Eğer bunu yapacak gücü bulabilirsek, yüreklerimizde bu cüret varsa hiç durmadan işe girişmeliyiz. Değilse işe elifften (A'dan) başlamalı ve köyü örgütlemeye önem vermeliyiz. Bu örgütlenme sayesinde, asıl elemanlarını hekimlerle öğretmenlerin teşkil edeceği bir aydınlar kadrosu ile sessiz, ama inatçı bir çaba harcıyarak köylüyü uyarmalı ve hakkını kanun yollarından elde etmesi sağlanmalıdır. Bugünün tehlikesini yoketmiye çalışırken yarım gözönünde tutalım. Her ne zaman olursa olsun, serbest kollarla yürüyebilmek için, tutuculuğun sağlam dayanakları, kaleleri olan zorbalar sınıfı ile çarpışmak gerekecektir. Bunu kesin olarak bilelim. Can ve gönülden İngiliz'i, Yunan'ı istiyenler, can ve gönülden İtalyanları alkışlıyanlar hep onlardır. «Başka bir hükümet sanki daha az mı vergi alacak?»

gibisinden alçakça telkinlerde bulunanlar, hep, hep onlardır. Bütün alçaklıkların ağababası onlardır! Bunlar ne pahaya olursa olsun ortadan kalkmadıkça bu ulus uyanamıyacak, belini doğrultamıyacaktır. Köylü, zavallı köylü dayanılmaz acılar içinde, her baskıya Eyup sabriyle katlanarak, her yumruğa belki sonuncudur diye boyuneğerek bekliyor. Zorbanın zinciri onu her yanından sarmış, bağlamıştır ve gelip geçen bütün hükümetler yazık ki hissiz ve kalpsiz zmdan bekçileri gibi zorbalara hizmet etmişlerdir. Köylünün bütün umudu şimdi Ankara hükümetinde, millet hükümetindedir. Ünlü sözdür: Yörüğün biri türkü söyleyip gidermiş, sormuşlar:

— Yürük yine keyiflisin, durmadan türkü söylersin, ne var?

— Bir umudum şu dağın ardında kaldı, yitirdiğim atı orda da bulamazsam siz bendeki ağıdı görün!..

Anadolu bugün işte böyle bir bekleyiş içindedir.

«Bizim köylü hissiz ve anlayışsızdır, bilmez, anlamaz, ağasına körü körüne bağlıdır; onu zorbalara karşı harekete geçirmek imkanı yoktur,» gibi düşünceler artık yerinde değildir. Gerçi köylü meramını basit, iki kelimelik bir cümle ile, ama çok açık ve belirgin bir şekilde anlatıyor, derdini dile getiriyor, çektiği acı ve işkencelerin hangi elden çıktığını biliyor ve içinde kalbinin derin köşesinde sakladığı bir ateş yanıyor. Kendisi zorba olan yada beş - on zorbanın sağladığı oylarla seçildiğini bilen mebuslar yeniden seçilebilmek için elbet velinimetlerine karşı çıkamazlar. Bu kurnaz diplomatlarımız «Memlekette Padişah ve ağalardan başka kuvvet yoktur, onun için iç siyaset onlara dayanmalı ki iktidar korunabilsin,» diye düşünürler. Ağaların, zorbaların en büyük kuvvetini de zaten bu düşünce meydana getirir.

Caninin elinden alınan bıçakla onun canına kıymaktan daha adaletli ve zevkli ne vardır!

2 Dr. Reşit Galip'in Yazısıyla İlgili Bir Açıklama

Onu 1933 Mayısında Milli Eğitim Bakanı olarak makamında tanımıştım. Askerliğimi bitirmiş, iki yıl önce Maarif Emini İsmail Habip'in Adanadan yolladığı «Jurnal» ile uzaklaştırıldığım öğretmenlik mesleğime kavuşturulmayı istemek üzere gelmiştim. Asker olmadan önce köyde geçirdiğim 6 aylık boşluk süresinde topladığım folklor materyalinin 900 kelimelik SÖZLÜK bölümünü, resimlerle de donatarak, kendisine yollamıştım. Bakan beni böyle tanıyor, Bakanlıkta bir göreve atayarak osıra sıkı bir «söz derleme seferberliği»ne girişmiş olan Türk Dil Kurumunda çalıştırmak istiyordu. Ama bir süre dinlenmek üzere köye gitmemi ve çağrılınca dönmemi uygun gördü, ne var ki kendisine her hafta bir mektup yazmalıydım.

Dediğini yaptım ve üç hafta sonra telgrafla çağrıldım.

Mektuplarımı beğenmiş ve kendi «köycülük» amlarıyla karşılaştırınış olduğunu söyledi. Bakanlığın «Konuk odasına» yerleşmiş, küçük derleme sözcüğümün satmalın-

masından elime geçen para ile Bakanlık tabldotundan yiyip içerek Kurumda çalışıyor ve her fırsatta kendisiyle görüşüyordum. Birgün bana, yukarda okuduğunuz yazının kurşunkalemle taslak halinde yazıbp birdaha elsürülmemiş olan sarı yapraklı okul defterini uzatarak gidip aşağıda okumamı, ama başka hiç kimseye göstermeden, hemen getirip vermemi tenbih etti. Yazıyı heyecanla okudum ve edindiğim izlenimleri de kısaca yazarak götürüp verdim.

Dil kurumunda çalışan bir bakanlık «mümeyyizi» olarak doktorla gerek kurumda, gerek makamında görüşmek fırsatı buluyordum, ilişkimiz sıkı bir dostluk haline gelmekte idi; üniversite reformunu tamamlayınca «Köycülük» konusuna dönecek, köyü kalkındırmak için eskiden beri tasarladığı düşünceleri uygulamıya girişecekti. Köy Enstitüleri ile taçlanacak ve iki değerli eğitimcinin, İ. Hakkı Tonguç ile Hasan Ali Yücel'in adlarına haklı bir şeref kazandıracak olan «Yeni köycülük akımı»nın piri, öncüsü bence Dr. Reşit Galip'tir.

Üniversite reformu, bilindiği gibi onun ilkin koltuğuna, sonra da hayatına malolacak, köycülük ideali ardıllarının eline geçecekti.

Reşit Galip'in ölümünden (5 Mart 1934) bir yıl sonra ben Almanya'ya gittim. Bu amaçla İstanbul'a geldiğimde, doktorun Bakanlıktan ayrıldığı zamandan beri beni Keçiörendeki evinde sık sık görüp tanmış olan Bayan Reşit Galip'i ziyarete gittim ve dileğimi bildirdim: «Köycülük» defterini bulup bana verirse onu Reşit Galip'in kutsal bir emaneti gibi saklıyacak ve zamanı gelince, kendi bildiklerim ve düşündüklerimle birlikte yayımlıyarak değerlendirecektim. Sayın bayan (Yazık ki adını unuttum) ricamı memnunlukla kabul etti ve defteri bulup bana teslim etti.

Bu değerli emaneti şimdi asıl sahibine, Türk halkına sunarken sayın bayan Reşit Galip'e ve (yine adlarını hatır-

lıyamadığım) iki kızma yürekten teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Yazıyı Reşit Galip'in ölümünden ancak 30 yıl sonra ortaya koyabildiğimden dolayı üzgünüm, ama birçok değerli düşünceler gibi onun *Köycülük* ülküsünün gün ışığına çıkması için de bir kuşak süresi beklemek gerektiyse neyleyim, bu hepimizin alınyazısı idi.

Bu tarihsel belgeyi kendi anılarım ve düşüncelerimle birlikte değerlendirme niyetimi yine de gerçekleştiremiyorum. Bu iş ancak bir gazetede yada bir haftalıkta yapılabilirdi. Bu olanak elime gecinceye yada, başka çare olmazsa, onu bir kitap halinde hazırlayıncaya kadar beklemeyip de şimdi burada kendi yazı - dizimin arasma sokuşturmamm nedenini de açıklayayım:

a) 5 Mart, birçok bakımlardan değerli bir Türk aydım olan Dr. Reşit Galip'in 30. ölüm yıldönümüdür. 20. ölüm yıldönümünde nasıl başka bir dostu, Ahmet Şevket Elman, onun için bir toplama - kitap çıkararak anılarını canlandırdıysa, ben de şimdi, hiç değilse kendi yazısını ortaya koyarak, yine kutlanacağmı umduğum anısma kendi payımı katmak istedim. Bu bir.

İkincisi:

b) Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet Türkiyesine kalan tarih mirasmı tanımak ve değerlendirmek için bilimsel nitelikte gördüğümüz yazılara nasıl bir şevkle sarıldığımızı bu yazı-dizisini izlemiş olanlar bilir. EYLEM'de yaymlanan son yazılarımızda Yusuf Akçora'nm Partiler ve Smıflar üstüne söylediklerine -Bir arkadaşm haklı olarak belirttiği gibi-, gereğinden çok önem verişimiz de bundan ileri gelmiştir. Kurtuluş Savaşımızm başmda Reşit Galip'in Türk köylüsü ve onun beklenen *Devrim*'den bekledikleri üstüne yazdıkları bu bakımdan da çok önemli idi ve -o zamanda belki de sakmılmaz olan bazı görüş eksik ve yanlışlarma karşm- bizim tezlerimizden birkaçını

çok güzel destekliyordu. En yakın arkadaşlarımn bile haberli görünmediği bu belgeyi yazılışından 45 yıl sonra yayımlarken ona bir de böyle bir yardımcılık rolü vermekle Doktorun ruhuna saygısızlık etmediğime eminim. Ortak ülkümüz olan HALKÇILIK ve KÖYCÜLÜK davasında sesimizin birlikte yükselmesinden ancak kötü niyetliler tedirgin olabilir.

Doktorun yazısım ilkin kendi diliyle, sonuna bir SÖZLÜK ekliyerek, vermeyi düşündüm; Ama bugünkü kuşak yine de anlamakta çok sıkıntı çekecek, kabuğu yüzünden içindeki tatlı özü alamıyacaktı. Onun için metni, anlam ve ruhuna sadık kalarak, ama pekçok osmanhca kelime ve bileşiklerden arıtarak veriyorum. Tek cümlesini çıkarmadığım gibi yazarın üslubunu da bozmadım sanırım.

Yazıyı eleştirip değerlendirmek gerektiğini düşünenler de olur belki. Ama bu iş için belki bir okadar daha yazı yazmak gerekeceği gibi, bugünkü aydmların kolayca seçeceği yanlışlar üstünde durmak istemek de gereksiz gibi göründü bana. Bence önemli olan, genç hekimin Kütahya yöresindeki köylerde halka hizmet etmiye çalışırken kendi gözleriyle görüp tesbit ettiği yalın gerçekler ve bugüne de ışık tutan sosyal görüşlerdir.

Emin Türk ELİÇİN

EK İKİ

Emin Türk Eliçin'in Yazı Serisi Hakkında İddianame

Suç: Komünizm Propagandası Yapmak

Emin Türk Eliçin'in bu eseri, daha önce Eylem Dergisi'nde yaymlanırken İstanbul Cumhuriyet Savcılığı yazar ve eseri yayınlayan sorumlu yazı işleri müdürü hakkında Ağır Ceza Mahkemesinde dava açmıştır.

Eliçin'in bu değerli incelemesinin yarıda kalmasına ve beraatini göremeden «Sanık» olarak hayata gözlerini yummasına sebep olan bu iddianameyi bir ibret belgesi olarak aynen yayınlıyoruz.

●

ESAS HAKKINDA İDDİANAME
İstanbul 1. Sorgu Hakimliğine

Davacı : K. H.

Maznun 1 — EMİN TÜRKELİÇİN, Nuh oğlu, Sultan'dan doğma 1322 doğumlu, Erenköy Fırın sokak No: 9 da mukim, Eylem Dergisi Yazarı.

2 — ÖMÜR CANDAŞ, Ahmet oğlu, Leman'dan doğma 1941 doğumlu, Bakırköy Bahçelievler Çınar altı sokak 16/4 de mukim aynı dergi Sorumlu Yazı İşleri Müdürü.

Suç : Komünizm propagandası yapmak

Suç tarihi : 1/7/1965 ve daha önceki tarihler.

Komünizm propagandası yapmaktan maznunlar Emin Türkeliçin ve Ömür Candaş haklarında yapılan hazırlık ve ilk tahkikat sonunda:

Maznunlardan Ömür Candaş'ın sorumlu müdürü bulunduğu Şehrimizde aylık olarak yayınlanan (Eylem) dergisinin davaya mevzu teşkil eden 12, 15, 16 ve 17 sayılı nüshalarında diğer maznun Emin Türkeliçin imzası ile yayınlanan yazıların incelenmesinde;

a) Bunlardan 1. Şubat. 1965 gün ve 12 sayılı nüshada (Türk Devriminin niteliği, tarihteki yeri ve ilkeleri) başlığını taşıyan yazıda özet olarak,

İdeoloji'nin tarihi ile başlanarak Türkiye'de garplılaşma hareketleri ele alınmakta, tanzimat da dahil bütün bu hareketlerin uygun bir ideoloji yaratmadığı öne sürülerek Türk halkının istiklal mücadelesinde emperyalizmin burnunu kırdığı, bu mücadeledeki başarısının Osmanlı boyunduruğundan ve 600 sene çırpındığı Osmanlı kafesinden halâs olduğunu idrak edemediği, bu mucizevi kuruluştan sonra kabiliyetli bir aydın kadrosu bulunmadığı için sağlam bir ideoloji yaratılamadığı ve işlerin kötüye gittiği belirtilmekte ve yazı ittihat terakki ile itilaf ve hürriyet partilerinin bünyeleri, dayandıkları sınıf ve zümreler ve icraatları ile ilgili bir takım tarihi izahat ile nihayetlenmektedir.

b) Aynı derginin 1. Mayıs. 1965 tarih ve 15 sayılı nüshasında (Türk Devriminin ideolojisi) başlığını taşıyan yazıda ise,

Enver Paşa bir «Çombe» olarak tasvir edildikten sonra 1923 yılına atlanarak Atatürk'ün başarıları izah edilmekte, Milli mücadelenin zafere ulaşmasından sonra kalkınma ve uygarlaşma amacının ideolojisini yaratmağa sıra geldiği halde bunu yapacak Türk aydınları için 27 Mayıs devrimine kadar düşünce özgürlüğünün kısıtlı kaldı-

ği ve Türkiye'nin uygarlaşma savaşında yenik düştüğü, 1924 Anayasasının memleket bünyesine uymadığı, bu anayasa ile kabul edilen demokratik kurum ve kuruluşların yalnız Avrupa'da gelişen bir toplum tipine özgü olduğu, temel yapısı o tipe uygun olmayan toplumların onları kağıt üstünde kendine aktaramıyacağı, anayasaya dayanılarak çıkarılan Hürriyetçi kanunların gömleğine kadar soyunmuş 12 milyonluk zavallı bir halka yararlı olamıyacağı belirtilmekte ve Türk halkının Cumhuriyetin başlangıcındaki durumuna işaret olunmaktadır. Bu durum, iktisadi bünye tam bir yokluk olarak tasvir olunmakta ve izalesi çaresi olarak ta «Türkiye'nin sosyal yapısı hem dışarı doğru kayıtsız şartsız bağımsız yaşamaya elverişli, hem de içeride çelişmesiz, çatışmasız sosyal adalet ilkelerine uygun ileri teknikli ve kültürlü bir toplum olmalıydı. Bu ise kökten bir inkılab demektir.»

Bu yazıda maznun eski anayasa düzenini tenkid eylemekle beraber bu anayasanın hangi siyasi ve iktisadi esaslarla mücehhez bulunması gerektiği yolunda bir açıklama yapmamaktadır.

c) Aynı derginin 1. Haziran. 1965 tarih ve 16 sayılı nüshasında (Türk Devriminin ideolojisi) başlıklı yazıda ise,

Cumhuriyet tarihindeki düşünce akımları ele alınmakta, bunlar klasik (resmi) kemalizm, iktisadi devletçilik açısından kemalizm, kadrocu ve yöncü kemalizm olarak tasnif edildikten sonra her birinin mahiyeti izah ve tenkidi yapılmakta, bunlardan toplumu sosyalizm yolundan kalkındırmak amacını güden kadrocu ve yöncü kemalizmin idealist tarih görüşünün yeni bir uygulaması olduğu, bu bakımdan bilimsel sosyalizmin ana ilkelerine aykırı bulunduğu ifade olunarak madde tarih görüşü savunulmaktadır.

Bundan başka Halk Partisi Programında mevcut olup, oradan anayasaya aktarılan (Halkçılık) ilkesinin tenkidi ya-

pılmakta, sınıfsız, imtiyazsız, eşit halk yığınlarından söz edildiği halde tatbikatın buna uygun düşmediği ifade olunarak Ceza Kanununda sınıf çatışmalarının müeyyide altına alan Ceza maddesinin varlığı ile bu iddiaların çelişme halinde bulunduğu ifade olunarak konu ile ilgili kişisel anılarına yer vermektedir.

d) Aynı derginin 1/6/1965 günlü ve 17 sayılı nüshasında aynı yazar imzası ile yayınlanan (6 ok ilkeleri -Halkçılık, devrimcilik) başlıklı yazı diğer yazılarda hazırlığı yapılan esas gaye ve düşüncelerini yansıtmaktadır.

Halkçılık ilkesine Atatürk ve Halk Partisince verilen mana izah ve tenkid olunarak halk ve Millet kavramları birleştirilip tek partili bir demokrasi kurulduğu, sınıfların varlığı inkar olunduğu, meslekler erbabı arasında ahenk ve imtizaç bulunduğu beyan edildiği, bunun yanlış olduğu ve sınıf çıkarlarının gizlemeye matuf bir aldatmaca olduğu Atatürk'ün (Kökten, dipten bir devrim) yapmak gereğinin sahiden anlıyor ise neden devrime giden yolları tıkadığını sormakta ve buna cevap vererek Halk Partisinin her çeşit çıkarcıların siyasi bir ortaklığı haline geldiği, bunu gören dürüst aydınlar (...bilinen damgayı yiyip «Yazar komünist demek istiyor» toplumda parya haline gelmiş, tabutluklara atılmışlardır.) dedikten sonra Milli mücadelenin bir halk hareketi olup olmadığının izahını yapmakta ve (Bir toplumda devrimden söz edilebilmesi için o toplumun yapısında, ekonomik sosyal ve politik kuruluşunda köklü bir değişme olmalı, yani altta aşağıda bulunan genç bir sınıf üstte bulunan, ama değişen ve büyüyen üretim güçlerinin doğurduğu yeni ekonomik gelişme koşullarına uymuyan kocamış, kağşamış bir sınıfı zorla devirip yerine geçmiş olmalıdır.) denilmektedir. Daha sonra marksist felsefe ve tarihi maddecilik esaslarını uygulayarak burjuva sınıfının tahlilini yapmakta, 36. sahifenin 4. paragrafında ise bu izahı bir netice ve sebebe bağlıyarak istiklal harbini yapan

liderlerinin bu sınıfa yani burjuva sınıfına mensup oldukları, bu yüzden sınıf farklarını inkar ederek halkın soyulup sömürülmesine sebebiyet verdikleri anlatılarak günümüze geçilmekte, bu gün kuvayi milliye ruhuna sahip çıkanların toplumcular, solcular ve hatta komünistler denilen aydınlar olduğu anlatılarak (Bu gün sanat ve şiir dünyasında büyük Türk şairi, ulusal Türk şairi diye övülen, daha dün komünist diye vatan haini diye sövülen ve gençliği zindanlarda çürütülen Nazım Hikmet'tir.) denilmektedir.

Netice itibariyle maznun Emin Türkeliçin'in muhtevaları hülasa olunan iş bu yazılarda Atatürk tarafından yapılan devrimlerin üst yapıda kalan yalancı, sahte ve köksüz reformlar olduğu, alt yapıyı değiştirici bir devrim yapılmadığı, çünkü halka inanmış liderlerin onunla birlikte kocamış ve kağşamış bir sınıfı zorla devirerek onun yerine genç sınıfın geçmesi hareketine girişmedikleri, çıkarcı burjuvazinin alt yapıyı değiştirecek devrim hareketine engel olduğu, hak, Hürriyet din gibi mefhumların burjuvazinin kendisine ait adi sınıf çıkarlarını korumak için uydurulmuş boş kavramlardan ibaret bulunduğu, marksist felsefe ve propaganda açısından izah edilerek bunların Türkiye'ye uygulanmasına teşebbüs olunmakta, bağımsızlık ve özgürlük savaşında solcular, toplumcular ve komünist denilenlerin bir yeni kemalizm yaratmağa çalıştıkları hakiki bağımsızlık ve kalkınmanın halk denilen sınıfların hakimiyetini sağlıyacak bir alt yapı devrimini zaruri kıldığı, 1924 Anayasasının böyle bir devrime giden yolu tıkadığı ifade ve telkin olunmak suretiyle T. C. Kanununun 142. maddesi kapsamına girecek surette komünizm propagandası yaptığı, dergi sorumlu Yazı İşleri Müdürü olan diğer maznun Ömür Candaş'ın yazıların bu mahiyetini bilerek dergi nüshalarına koyup yayınlamak suretiyle bu suça doğrudan doğruya iştirak ettiği 20/7/1965 günlü bilirkişi raporu ve suç konusu dergiler münderecatı ile anlaşıldığından işbu

yazıların tarihi ve sosyolojik bir tetkik olduğu yolundaki savunma mahkemece değerlendirilmek üzere her iki maznunun hareketlerine uyan Basın Kanununun 16. maddesi delaletiyle T.C.K.nun 64, 142/3 maddeleri uyarınca cezalandırılmaları için C. M. U. K. nun 196 ve 200. maddeleri gereğince haklarında son tahkikatın açılıp yapılması, duruşmalarının İst. ( ) ağ. ceza mahkemesinde icrasına karar verilmesi taleb ve iddia olunur. 19/10/1965

İstanbul C. Savcı Yardımcısı
Şevki ARAT 12480

Cumhuriyet Savcılığı'nm, Prof. Sulhi Dönmezer'den aldığı fetva üzerine açtığı dava İstanbul 4. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmüştür.

4. Ağır Ceza Mahkemesi, yeni bir bilirkişi heyeti teşkil ederek Eliçin'in yazılarını inceletmiştir. Prof. Ayhan Önder, Prof. Öztekin Tosun ve Prof. Sahir Erman'dan kurulu bilirkişi heyetinin yazılarda suç görmemesi üzerine mahkeme 23.11.1968 tarihinde şu beraat kararını vermiştir:

«Sanıklardan Mehmet Emin Eliçin'in Eylem Dergisi'nde «Türk Devriminin Niteliği, Tarihteki Yeri ve İlkeleri» başlıklı seri yazılarının komünizm propagandası mahiyetinde olmayıp, sosyolojik ve tarihi bir etüd bulunduğu tekmil dosya münderecatı, sanıkların savunmaları ve tahkikat ile anlaşılmış olmakla:

«1 — Sanıklardan Mehmet Emin Eliçin'in 16/3/1966 tarihinde vefat etmiş olduğu celbedilen nüfus kaydı münderecatı ile tesbit edildiğinden, hakkında açılan amme davasının T.C.K.'nun 96. ncı maddesine tevfikan sukutuna,

«2 — Sanık derginin mesul müdürü Ömür Candaş'ın yukarıda izah olunduğu veçhile yapılan neşriyatın sosyo-

lojik ve tarihi bir etüd olup komünizm propagandası mahiyetinde bulunmadığı tesbit edildiğinden beraatine 23/11/1968 tarihinde temyizi kabil olmak üzere ittifakla verilen karar sanık Ömür Candaş ve müdafii Avukat Müşür Kaya Canpolat'ın yüzlerine karşı usulen ve alenen tefhim kılındı.»

Savcının kararı temyiz etmesi üzerine Yargıtay Birinci Ceza Dairesi de, yazıların suçsuzluğu görüşüne katılarak beraat kararını onaylamıştır.

EK ÜÇ

Hasan İzzettin Dinamo
Emin Türk'ü
Anlatıyor

Bir Düşünce Ve Savaş Eri

1932 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğrenciydim. Her cumartesi müzik öğretmen okuluna gider, Riyaseticumhur Filarmonik Orkestrası'nm Zeki Bey'in şefliğinde verilen güzel konserlerini dinlerdim. Beni bu konserlere çağıran müzik öğretmen okulu öğrencilerinden eski öksüz yurdu arkadaşım Hamdi Konur'du. Bir kardeş sevgisiyle bağlı bulunduğum Hamdi'nin de okulda bir yakın arkadaş ortamı vardı ki, bu arkadaşlarından biri de Emin Türk Eliçin'in kardeşi Tahir Eliçin'di. Tahir'in bence bir önemi vardı. Bu da Emin Türk Eliçin'in kardeşi olmasmdan ileri geliyordu. Emin Türk'ü benim gibi pekçok Türk oyucucusuyla birlikte bütün maarif ilgilileri de aşağı yukarı tanıyordu. O Sabiha Zekeriya ile Nazım Hikmet'in yönettiği Resimli Ay Dergisi'nde «esmayı üstüne sıçratan» korkunç bir yazı yazmış, iktidarla adliyeyi, oklarım savurmaya hazır bir oklu kirpi gibi karşısında bulmuştu. «Köyümde neler gördüm?» diye bir yazı yazmıştı. O zaman ancak yirıni - yirıni beş yaşlarındaydı. Acaba köyünde neler görmüştü ki, bürokratik yönetim makinasmı böyle ayaklandırmıştı? Emin Türk'ün, hali vakti yerinde bir köy ağasının oğlu olduğunu unutmayalım. İşte o, köyüne yep-

yeni insancıl bir kafayla bakınca babasının evinden başlayan ağalık sisteminin köyün yoksul gerçeği üzerine bir karakuş gibi çöktüğünü görmüş, bunu da kalemiyle erkekçe dile getirmişti. Ağa olan babasına karşı başkaldırıp, aile ocağının düşmanlığını kazanmakla kalmayarak bu sistemin koruyucusu olan siyasal yönetimin yıldırımlarını da üzerine çekmiş, yeni türde bir lanetliler listesinin hemen başlarında yeralmıştı.

Ben, Emin Türk'ü işte bu babayiğitliği yüzünden Sivas Öğretmen Okulu'nda öğrenci bulunduğum sırada okumuş, sevmiştim. Çevrenin karanlık boşluğu içinde birdenbire ışıklı giynekler giymiş bir dev gibi boy atmıştı. Adana'da Maarif emini bulunan ünlü edebiyat tarihçisi İsmail Habip Sevük, onu Beden Terbiyesi Öğretmenliğinden, meslekten uzaklaştırmış, o da Ankara'ya başvurarak, Dil - Tarih Tetkik Cemiyeti'nde ufak bir görev almayı başarmıştı. Şimdi orada çalışıyordu.

İşte, bugünlerde, onunla müzik öğretmen okulunda karşılaştık. 1930 yılında Nazım Hikmet'le başlayan mektuplaşma ve haberleşmemiz dolayısıyla Emin Türk'le de «gıyaben» tanışıyorduk. Kardeşi Tahir'in aracılığıyla kişice de tanıştıktan sonra arkadaş olduk. O, bizim Gazi Eğitim Enstitüsü'ne gelir, ben de onun oturduğu, çalıştığı yerlere giderdim. Maarif Vekâleti'nin boş odalarından birinde yatar kalkar, gece yarılarına dek yatağının üzerine oturup okur yazardı. Yazdığı uzun inceleme yazılarını sonsuz bir hevesle bana okurdu. Ben de aslında çok iyi bir dinleyici olduğumdan yazılarını bana okumakta acele ederdi. Oturur, Türkiye'nin yürekler acısı durumundan, Nazım Hikmet'ten, Avrupa'da palazlanmağa başlayan Hitler faşizminden sözederdik. O günlerde bana Sabahattin Ali'yi tanıtmıştı. Sabahattin Ali, Atatürk aleyhine yazdığı bir şiirden dolayı bir yıldır yattığı Sinop Hapishanesi'nden affa uğrayarak henüz yeni çıkıp gelmişti. Bu yüzden sonsuz bir

sıkıntı içinde yüzüyor, çalıkuşları gibi, durup dinlenme bilmeden ayaküstü bir yaşayış yaşıyordu.

Ara sıra Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ne uğrar, orada saatlerce uzun masasının başında oturur, hem bir çok görevlinin sessiz sessiz çalışmasını seyreder, hem de Emin Türk'le birkaç sözederdim. Eğitim Enstitüsü'nde bize bir ara müdürlük etmiş olan Hasan Ali Yücel de karşımızda oturur, şiirden, şundan bundan konuşur, bolca şakalaşırdı. Bu arada beni oraya yeni gelenlere «şuârâdandır ha!» diye tanıtırdı. Okulda ona birkaç kez kafa tuttuğumdan bana karşı öfkeli olacağım sanarak aldanmıştım. Cemiyete de Emin Türk'le olan ahbaplığım yüzünden geldiğimi, sosyalist eğilimimi de okuldan bildiği halde onunla bu birarayа gelişimizi hiç yadırgamaz görünürdü. Oysa bugünlerde Mustafa Kemal'in Çankaya'daki sofrasında itibarlı bir yer de edinmişti. Emin Türk'le bana ikide bir: «Yakında Parlamento'ya giriyorum,» diyerek gülüyordu. Bunları anlatmaktan amacım, bürokrat yöneticilerin teker teker iyi insanlar olup, siyasal çarkın çok sert, körlemeden ve insafsızca işlediğini anlatmak içindir. Emin Türk, ara sıra bizim Gazi Eğitim Enstitüsü'ne geliyor, Türk köylüsünün kurtuluşu için düşler gören öğretmenlerimizden Mehmet Ali Akademir'le, sanırım bizim şubenin şefi olan İsmail Hakkı Tonguç'la da görüşüyordu. Onlar Sabahattin Ali'nin de eskiden tamdığı kişiler olduğundan, o da sık sık bize uğruyor, bir Alman sosyal demokratı olan Almanca öğretmenimiz Steuerwald'le tartışıyor, sonra bana uğrayıp adamı bir türlü bizim sola çekemediğini söyleyerek tatlı tatlı gülüyordu. Emin Türk Eliçin, bütün bizim öğretmenler gibi, Almanca bildiğinden, samrım Mehmet Ali Akademir'in elindeki «Dorf - köy» kitabının Türkçeye çevrilmesinde bir gözden geçiricilik ediyordu. Nitekim bitmiş olan bu Köy çevirisini Hakkı Tonguç, Mehmet Ali Akademir'den, almış, üç yıl yanında alıkoymuştu. Köy Enstitülerinin doğu-

şunu hazırlayan çabaların basında bu «Köy» incelemesinin önemli rolü olduğunu sanıyorum. Akademir, bu tercümeyi yıllarca sonra yayımlayabilmiş, bana da bir tane vermişti. Yalnız, Hakkı Tonguç'a çok küskündü.

Ben, okulu bitirme sınavlarına girileceği bir sırada bir siyasal zıpırlık yaparak hapse düştüm. Dört yıl hüküm yedim. Böylece hem Sabahattin Ali'yi, hem de Emin Türk'ü 1942 yılına dek yitirdim. Hapishanede bulunduğum yıllar boyunca herikisinin de selamlarını, gönderdikleri Almanca romanları, felsefe, şiir kitaplarını alıp okudum. Almanya'da, Sovyetler'de yayınlanmış en yeni antifaşist kitapları onların sayesinde okudum.

Hapishaneden çıktıktan sonraydı. 1940 yılında, on beş yaşımdan beri tanıdığım şair Suat Taşer'i İstanbul'da karşımda buldum. Bu, Emin Türk'ün köyünden Ankara'ya getirip okumasım sağladığı yetenekli bir delikanlıydı. Ben, o sıralarda İstanbul'da birçok dergide şiirler yazıyordum. Suat Taşer bana Emin Türk'ün Almanca'dan çevirdiği Upton Sinclair'in «Altın Zincir» kitabından bir tane getirmişti:

«Emin Türk'ün çok selamı var. Altın Zincir'leri Halit Kitabevi'ne bıraktı. Sizden de satışının kontrolunu istiyor,» dedi. Böylece beş yıl sonra Emin Türk'le uzaktan uzağa olsun bir bağlantı kurduk. Bu bağlantı hiç kesilmedi. Neriman Hikmet'in sahipliğini yaptığı, Suat Derviş'le Reşat Fuat'ın da fiilen çıkardığı Yeni Edebiyat Dergisi'nde benim şiirlerimin yanı sıra Emin Türk'ün de devrimci yazıları çıkmağa başladı. Dergimiz bir yıl sürdü. Sonra, Doğu Cephesi'nde Almanlar Sovyet ordularını yener gibi görününce, sıkıyönetim komutanlığı beni on şiirimden, Emin Türk'le öbür arkadaşları türlü yazılarından dolayı mahkemeye verdi. İlk duruşmada Emin Türk'le bir kez daha karşılaşıp sarılıp öpüştük. «Haklı olarak seni davah listesinin en başına koymuşlar,» dedi.

Onu bu yargılama dolayısıyla bir iki kez daha gördüm. Sonra beni sürgüne gönderdiler. Benim arkamdan bir yıl hapis cezası yetiştiyse de içlerinde Emin Türk, Suat Derviş, Sabiha Zekeriya Sertel, Zeki Baştımar v.b. de bulunan öbür arkadaşların kaçar yıl yediklerini hiçbir vakit öğrenemedim. Sürgünlüğüm, ardınca birçok serüvenler sürükleyerek yedi yıl sürdü. Emin Türk'ü sürgünden döndükten sonra da uzun zaman görmedim. Eylem Dergisi'nde kimi incelemelerine rastladım.

1966 yılının başlarında onunla Cağaloğlu'nda son kez karşılaştık. Uzun boyu, geniş omuzlu, iri yapısı yine göz dolduruyordu. Düşünürlere özgü büyük, güzel yüzü, geniş alnı, kırk yıllık savaşının izlerini taşıyordu. Eylem Dergisi'ndeki yazılarından dolayı İstanbul'daki ağır ceza'ya yargılanmağa gelmişti. Her sevdiğim insan gibi ölümsüzlerden biri olarak gördüğüm aziz Emin Türk'ten öpüşerek ayrıldıktan birkaç ay sonra umulmaz bir felaket haberi bizi yıldırım gibi çarptı: Emin Türk mide kanseri teşhisiyle hastaneye yatıp ameliyat bile olmuştu. Hastaneye hiç kimse sokulmadığından son nefesine yakın saatlarında bile kendisini gidip göremedim. Eğer faşizm Türkiye'de bu kerte zalim davranmasaydı, şimdi rastgele bir Türk yurttaşı bile en büyük Türk düşünürleri arasında Emin Türk Eliçin adlı bir düşünce ve savaş erinin varlığına da rastlayacaktı. Aydın eşi Asiye Eliçin, onun büyüklüğünün yitip gitmemesi için kendisini en yakından tanıyan bir öğrencisi olarak didinip duruyor.

Ne acıklıdır ki, Eylem Dergisi'nde yayınladığı kimi inceleme yazıları yüzünden yıllarca önce mahkemeye verilen Emin Türk Eliçin'in mahkemesi, ölümünden sonra üç yıl daha sürmüş, onun kemiklerinin ve manevi varlığının yargılanması demek olan bu mahkeme, en sonra temyizin tasdikiyle ancak 1970 yılında bitmiştir.

Hasan İzzettin Dinamo

١

Minnet Borcu

Emin Türk'ün bu fikir ürününü verebilmesine üç değerli genç aydın vesile olmuştur:

Yazarı arayıp bularak yazı yazmasını istiyen «EYLEM» Dergisi'nin sahibi, ülkücü şair Şükran Kurdakul, derginin sorumlu yazı işleri müdürü örnek insan Ömür Candaş, ve bu eserin davasını mahkemelerde inanarak savunup beraatla sonuçlandıran Avukat Müşür Kaya Canpolat.

Ömür Candaş mahkemede, «Yazıları okumadım» dese idi, yazar öldüğü için, en az üç yıl önce beraat edip kurtulmuş olacaktı... Ama ona karşılık, yazılar da büyük bir ihtimalle yayımlanma olanağını yitirecekti... Ömür Candaş böyle yapsa idi, kimse onu suçlamazdı; çünkü mahkum olması da söz konusu idi... Oysa Ömür Candaş, çok az kişinin gösterebileceği mert, yiğit bir kişilik örneği verdi ve diretti: «Yazıların hepsini dikkatle okudum ve suç sayılacak hiçbir yere rastlamadım,» dedi. Bu doğruluk ve direnç, genç aydına hayli tuzluya oturdu... Özel hayatında sıkıntılara düşüp, uzun süre işleri sürüncemede kaldı... Şükür ki, yaşayan Candaş'lar, Kurdakul'lar, Canpolat'lar sadece bedenen ölen Emin Türk'lerin acısına bir avuntudur... Üç genç aydına saygı ve minnetlerin en derinini duyuyorum yüreğimde; çok, çok yaşasınlar.

Asiye Eliçin

İçindekiler

Kitap ve Yazarı Üstüne 5
Emin Türk'ün Yaşamından Evreler 21

BÖLÜM BİR: Kemalist Devrim İdeolojisinin Uğraklarına Kısa Bir Bakış 31

1. Kemalizm'in Kadro'cu Yorumu 33
2. Kadro'cu Görüşün Kaynağı 50
3. «Başarizm» 72
4. Fikir Sistemi, İdeoloji Yetersizliği 90

BÖLÜM İKİ : Kemalist Devrimin Niteliği, Tarihteki Yeri ve İlkeleri 109

1. Dünyada Devrimler ve İdeolojiler 111
2. Sınıflararası ve Ülkelerarası Çatışma 131
3. Tanzimat yada Yarı - Sömürge Oluşumuz 158
4. Meşrutiyet ve Yön - Türk Kafası 192
5. Sosyal Yapıdaki Değişim Süreci 225

BÖLÜM ÜÇ : Kemalist Devrim İdeolojisi ve Altı Ok İlkeleri 257

1. Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Türkiye 259
2. Kadrocu ve Yöncü Kemalizm'in Eleştirisi 283

3. Altıok İlkelerinden Halkçılık, Devletçilik 306
4. Halkçılık ve Devrimcilik 327

Ek Bir: Köycülük Üzerine Dr. Reşit Galip'in Bir İncelemesi 357
1. Köycülük 359
2. Dr. Reşit Galip'in Yazısıyla İlgili Bir Açıklama 380

Ek İki: Emin Türk Eliçin'in Yazı Serisi Hakkında İddianame 385
Suç: Komünizm Propagandası Yapmak 387

Ek Üç: Hasan İzzettin Dinamo Emin Türk'ü Anlatıyor 395

Minnet Borcu 403

Emin Türk Eliçin, 1906'da Nevşehir'in Genezin Bucağı'nda doğmuştur. 1929 yılında cumhuriyetin eğitim ordusuna öğretmen olarak katılan Eliçin, üç yıllık öğretmenlikten sonra yazdığı gerçekçi yazılardan dolayı açığa çıkartılarak «kıyım»a uğratılan ilk devrimci öğretmenlerden biri olmuştur. Bir süre Türk Dil Kurumu'nda mümeyyizlik yapan ve daha sonra kendi imkanlarıyla Almanya'ya giderek yabancı dil ve siyasi bilimler tahsil eden Eliçin, dönüşünde, 1937'de Devlet Konservatuvarı'nda Karl Ebert'in asistanlığına atanmış, fakat 1944'te «Türk İnkılabı» adlı eseri bahane edilerek Hasan Ali Yücel tarafından açığa çıkartılmıştır. Daha sonraki yıllarda bir yandan geçim mücadelesi verirken, bir yandan da çoğu yayınlanma imkanı bulamamış değerli düşün eserleri veren Eliçin, son olarak Eylem Dergisi'nde Kemalist Devrim İdeolojisinin niteliklerini ve tarihteki yerini inceleyip bilimsel sosyalist açıdan eleştiren bu eserinden dolayı mahkemeye verilmiştir. Eliçin, Türkiye sosyalistleri için çok değerli bir kaynak olan bu eserinin beraat ettiğini ve kitap halinde yayınlandığını göremeden 16 Mart 1966'da İstanbul'da ölmüştür. Sosyalistlerin Kemalizm karşısındaki tutumunun ne olması gerektiğinin geniş şekilde tartışıldığı bu dönemde Elçin'in kitabı ayrıca büyük önem kazanmaktadır.

15 Lira